

Regeringens proposition

1980/81: 76

om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m. m.

beslutad den 20 november 1980.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

HÅKAN WINBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att påföljden internering avskaffas. Samtidigt föreslås ändringar i brottsbalken och narkotikastrafflagen (1968: 64) som bl. a. syftar till att tillgodose intresset av samhällsskydd mot särskilt den grova vålds- och narkotikabrottsligheten. Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning av den som avtjänar fängelsestraff för särskilt allvarlig brottslighet, som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa, skall sålunda enligt förslaget i högre grad än annars vikt tillmätas frågan om det finns påtaglig risk för att den dömda efter frigivningen fortsätter brottslig verksamhet av samma art. Vidare föreslås en straffskärpningsregel för vissa särskilt allvarliga återfallssituationer. Bestämmelsen förutsätter för sin tillämpning att gärningsmannen tidigare har dömts till fängelse i lägst två år eller till internering. En ytterligare förutsättning för straffskärpningsregelns tillämpning är att återfallet skall avse brott av mycket allvarlig beskaffenhet, nämligen brott som är belagt med mer än sex års fängelse.

I propositionen föreslås också att straffminimum för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling avseende narkotika höjs från ett till två års fängelse samt, i anslutning härtill, att straffmaximum för enkelt narkotikabrott och för varusmuggling avseende narkotika höjs från två till tre års fängelse. Samtidigt föreslås att de kriterier som i främsta rummet skall ligga till grund för bedömningen av om ett brott skall anses grovt utformas på ett sådant sätt att graden av hänsynslöshet i gärningsmannens förfarande kommer att tillmätas ökad vikt vid rättstillämpningen. Avsikten är att beteckningen grovt brott skall vara förbehållen för de allvarligaste gärningarna.

Slutligen innehåller propositionen – förutom följdändringar – ett förslag till särskild regel om eftergift av böter när någon har dömts till fängelse i två år eller mer samt till en mindre ändring i bestämmelserna om straffidsberäkning.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1981.

1 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken¹

dels att 30 kap., 34 kap. 9 och 13 §§, 35 kap. 10 § och 37 kap. 4 och 9 §§ samt 38 kap. 7 § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 §, 26 kap. 1 och 7 §§, 33 kap. 5 och 7 §§, 34 kap. 1, 10, 11 och 18 §§, 36 kap. 6 §, 37 kap. 1, 5, 6, 10 och 11 §§ samt 38 kap. 1, 3–6, 8, 9 och 12 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas en ny paragraf, 26 kap. 3 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §²

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse,

disciplinstraff för krigsmän, samt villkorlig dom, skyddstillsyn, *interner* och överlämnande till särskild vård.

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse,

disciplinstraff för krigsmän, samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård.

26 kap.

1 §³

Fängelse *ådöms* enligt vad för brottet är stadgat på viss tid, *ej över tio år*, eller på livstid. Fängelse på viss tid må ej understiga fjorton dagar. Vid ådömande enligt 28 kap. 3 § av fängelse i förening med skyddstillsyn gäller i fråga om tiden för fängelsestraffet vad i nämnda lagrum stadgas.

Fängelse *ådöms* enligt vad för brottet är stadgat på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid *får ej överstiga tio år, om inte annat följer av 2 eller 3 §, och ej understiga fjorton dagar*. Vid ådömande enligt 28 kap. 3 § av fängelse i förening med skyddstillsyn gäller i fråga om tiden för fängelsestraffet vad i nämnda lagrum stadgas.

Om fängelse såsom förvandlingsstraff för böter är särskilt stadgat.

3 §⁴

Har någon dömts till fängelse i lägst två år och begär han, sedan

¹ Senaste lydelse av 30 kap. 4 § 1974: 205

30 kap. 7 § 1967: 942

30 kap. 11 § 1973: 918

35 kap. 10 § 1979: 680

37 kap. 9 § 1979: 680

38 kap. 7 § 1979: 680.

² Senaste lydelse 1979: 680.

³ Med nuvarande lydelse avses lydelse enligt prop. 1980/81: 44.

⁴ Förutvarande 26 kap. 3 § upphävd genom 1975: 1395.

Nuvarande lydelse

Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning skall särskilt beaktas verkningarna av fortsatt frihetsförlust för den dömda och förutsättningarna för hans anpassning i samhället med hänsyn till de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen.

Dömes någon till fängelse på viss tid eller *internering* eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömda med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad, tagen i förvarrarrest eller intagen på rättspsykiatrisk klinik

Föreslagen lydelse

domen har vunnit laga kraft, brott som är belagt med fängelse i mer än sex år, får för återfallet dömas till fängelse på en tid som med fyra år överstiger det högsta straff som kan följa på brottet eller, om det är fråga om flera brott, det högsta straff som med tillämpning av 2 § kan följa på brotten.

Brott, som någon har begått innan han har fyllt tjuogoett år, får ej läggas till grund för sådan förhöjning som anges i första stycket.

En utländsk dom får tillmätas samma verkan som en svensk.

7 §⁵

Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning skall särskilt beaktas verkningarna av fortsatt frihetsförlust för den dömda och förutsättningarna för hans anpassning i samhället med hänsyn till de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen. *Avtjänar den dömda fängelsestraff för särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa, skall frågan om det finns påtaglig risk för att han efter frigivningen fortsätter brottslighet av samma slag ges större vikt vid prövningen än annars.*

33 kap.

5 §⁶

Dömes någon till fängelse på viss tid eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömda med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad, tagen i förvarrarrest eller intagen på rättspsykiatrisk klinik enligt 9 § lagen (1966: 301) om

⁵ Senaste lydelse 1974: 205.

⁶ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

enligt 9 § lagen (1966:301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen ange det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, *eller internering*, äger första stycket tillämpning även i fråga om frihetsberövande, som föregått den villkorliga domen, domen på skyddstillsyn eller dom, varigenom förordnats att den genom sådan dom ådömda påföljden skall avse även ytterligare brott. Detta gäller dock endast i den mån frihetsberövandet icke tillgodoräknats enligt första eller tredje stycket.

Dömes någon till böter eller disciplinstraff och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som anges i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

7 §⁷

Har någon börjat undergå fängelse *eller internering* och dömes han i högre rätt i stället till annan i 5 § första eller tredje stycket angiven påföljd, äger vad där är föreskrivet om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande motsvarande tillämpning i fråga om tid under vilken verkställighet sålunda skett.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid *eller internering*, äger första stycket motsvarande tillämpning i fråga om tid var-

Föreslagen lydelse

rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen ange det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger första stycket tillämpning även i fråga om frihetsberövande, som föregått den villkorliga domen, domen på skyddstillsyn eller dom, varigenom förordnats att den genom sådan dom ådömda påföljden skall avse även ytterligare brott. Detta gäller dock endast i den mån frihetsberövandet icke tillgodoräknats enligt första eller tredje stycket.

Har någon börjat undergå fängelse och dömes han i högre rätt i stället till annan i 5 § första eller tredje stycket angiven påföljd, äger vad där är föreskrivet om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande motsvarande tillämpning i fråga om tid under vilken verkställighet sålunda skett.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger första stycket motsvarande tillämpning i fråga om tid varunder verkställighet

⁷ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

under verkställighet skett på grund av dom i det mål vari den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn slutligen meddelades.

Föreslagen lydelse

skett på grund av dom i det mål vari den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn slutligen meddelades.

34 kap.

1 §⁸

Finnes den som för brott dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller internering hava begått annat brott före domen eller begår han nytt brott efter domen men innan påföljden till fullo verkställts eller eljest upphört, må rätten, med iakttagande av vad för vissa fall är föreskrivet i 2–6 och 9 §§ efter omständigheterna

Finnes den som för brott dömts till fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn ha begått annat brott före domen eller begår han nytt brott efter domen men innan påföljden till fullo verkställts eller eljest upphört, må rätten, med iakttagande av vad för vissa fall är föreskrivet i 2–6 §§, efter omständigheterna

1. förordna att den tidigare ådömda påföljden skall avse jämväl det andra brottet,

2. döma särskilt till påföljd för detta brott, eller

3. därest den tidigare domen vunnit laga kraft, undanröja den ådömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art.

Har jämte skyddstillsyn ådömts fängelse enligt 28 kap. 3 §, skall vid tillämpningen av bestämmelserna i detta kapitel den ådömda fängelsepåföljden anses som en del av skyddstillsynen.

10 §⁹

Har med tillämpning av 1 § 1 genom lagakraftvunnen dom förordnats, att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller internering som ådömts i tidigare mål skall avse ytterligare brott, och ändras den tidigare ådömda påföljden av högre rätt genom dom som vinner laga kraft, skall frågan om påföljd för sagda brott efter anmälan av åklagare ånyo prövas av domstol. Detsamma skall gälla, när straff bestämts med tillämpning av 3 § andra stycket och det tidigare ådömda straffet ändras.

Har med tillämpning av 1 § 1 genom lagakraftvunnen dom förordnats, att fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn som ådömts i tidigare mål skall avse ytterligare brott, och ändras den tidigare ådömda påföljden av högre rätt genom dom som vinner laga kraft, skall frågan om påföljd för sagda brott efter anmälan av åklagare ånyo prövas av domstol. Detsamma skall gälla, när straff bestämts med tillämpning av 3 § andra stycket och det tidigare ådömda straffet ändras.

Finnes, när dom å fängelse på viss tid skall verkställas, att den dömde begått brottet innan sådant straff som ådömts honom för annat brott börjat verkställas, och framgår ej av domarna att det andra straffet beaktats, skall

⁸ Senaste lydelse 1979: 680.

⁹ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

sedan domarna vunnit laga kraft domstol, efter anmälan av åklagare, med tillämpning av 3 § andra stycket bestämma det straff den dömda skall undergå till följd av den dom, som sist förekommer till verkställighet.

11 §¹⁰

Förekomma till verkställighet på en gång dom å fängelse på livstid och dom å böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, *internering* eller disciplinstraff skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn eller disciplinstraff skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Om en dom på fängelse på viss tid i minst två år och en dom på böter eller disciplinstraff som har meddelats innan fängelsestraffet har börjat avtjänas förekommer till verkställighet på en gång, skall fängelsestraffet träda i stället för böterna eller disciplinstraffet.

18 §¹¹

Uppkommer fråga om utlämning till Sverige för verkställighet av dom, varigenom någon dömts till fängelse *eller internering* som gemensam påföljd för två eller flera brott, och kan utlämning enligt den främmande statens lagstiftning ej ske för alla brotten, skall domstol, efter anmälan av åklagare, undanröja den gemensamt ådömda påföljden och döma till påföljd för den brottslighet, för vilken utlämning kan äga rum.

Uppkommer fråga om utlämning till Sverige för verkställighet av dom, varigenom någon dömts till fängelse som gemensam påföljd för två eller flera brott, och kan utlämning enligt den främmande statens lagstiftning ej ske för alla brotten, skall domstol, efter anmälan av åklagare, undanröja den gemensamt ådömda påföljden och döma till påföljd för den brottslighet, för vilken utlämning kan äga rum.

Vad som föreskrives i första stycket skall även gälla, då fråga uppkommer om att svensk brottmålsdom, som avser två eller flera brott, skall verkställas utomlands i enlighet med lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom eller lagen (1978: 801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet, och hinder mot verkställighet föreligger enligt den främmande statens lagstiftning såvitt avser något eller några av brotten.

¹⁰ Senaste lydelse 1979: 680.

¹¹ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 kap.

6 §¹²

Vad i lag eller författning är föreskrivet om särskild rättsverkan av att någon dömes till straff skall gälla även då annan påföljd som omförmåles i 1 kap. 3 § ådömes.

Vid tillämpningen av första stycket *skola* villkorlig dom, skyddstillsyn och *internering* samt, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild vård anses lika med fängelse. Därvid *skola internering samt*, om så förordnas, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex månader.

Vid tillämpningen av första stycket *skall* villkorlig dom och skyddstillsyn samt, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild vård anses lika med fängelse. Därvid *skall*, om så förordnas, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex månader.

37 kap.

1 §¹³

Övervakningsnämnds verksamhetsområde skall omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets, om ej särskilda skäl *föreligger* till annan indelning. För handläggning av ärenden rörande personer som dömts till fängelse eller *internering* må tillsättas särskilda övervakningsnämnder. Övervakningsnämnds verksamhetsområde bestämmes av regeringen.

Övervakningsnämnd består av fem ledamöter, om ej regeringen förordnar att viss nämnd skall *hava* flera ledamöter. Nämnden är beslutför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall, *så ock* i ärenden av mindre vikt äger ordföranden ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Övervakningsnämnds verksamhetsområde skall omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets, om ej särskilda skäl *föreligger* till annan indelning. För handläggning av ärenden rörande personer som dömts till fängelse må tillsättas särskilda övervakningsnämnder. Övervakningsnämnds verksamhetsområde bestämmes av regeringen.

Övervakningsnämnd består av fem ledamöter, om ej regeringen förordnar att viss nämnd skall *ha* flera ledamöter. Nämnden är beslutför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall *och* i ärenden av mindre vikt äger ordföranden ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Regeringen äger förordna att övervakningsnämnd skall arbeta å avdelningar. Om sådan avdelning skall i tillämpliga delar gälla vad om nämnd är stadgat.

5 §¹⁴

Ledamot och ersättare i övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnd-

Ledamot och ersättare i övervakningsnämnd *och* kriminalvårds-

¹² Senaste lydelse 1979: 680.

¹³ Senaste lydelse 1979: 680.

¹⁴ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

den och interneringsnämnden skola hava avlagt domared. Mot ledamot och ersättare skola gälla samma jäv som i fråga om domare; dock skall vad i 4 kap. 13 § 7 rättegångsbalken sägs icke äga tillämpning i fråga om ledamot och ersättare i övervakningsnämnd.

I fråga om beslut av nämnd som i första stycket sägs skall vad angående omröstning i brottmål i överrätt är stadgat i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Föreslagen lydelse

nämnden skall ha avlagt domared. Mot ledamot och ersättare skall gälla samma jäv som i fråga om domare; dock skall vad i 4 kap. 13 § 7 rättegångsbalken sägs icke äga tillämpning i fråga om ledamot och ersättare i övervakningsnämnd.

6 §¹⁵

Begär den dömde att bli muntligen hörd i ärende, som handlägges av övervakningsnämnd, skall tillfälle därtill beredas honom.

I ärende hos kriminalvårdsnämnden och interneringsnämnden bör, om det kan antagas vara till gagn och lämpligen kan ske, tillfälle beredas den dömde att bli muntligen hörd.

I ärende hos kriminalvårdsnämnden bör, om det kan antagas vara till gagn och lämpligen kan ske, tillfälle beredas den dömde att bli muntligen hörd.

10 §

Övervakningsnämnds beslut som avses i 7–9 §§ länder omedelbart till efterrättelse, såvida ej annorlunda förordnas.

Övervakningsnämnds beslut som avses i 7 och 8 §§ länder omedelbart till efterrättelse, såvida ej annorlunda förordnas.

11 §¹⁶

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna balk meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 7–9 §§ sagts, av hovrätt enligt 8 § eller av kriminalvårdsnämnden eller interneringsnämnden.

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna balk meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 7 och 8 §§ sagts, av hovrätt enligt 8 § eller av kriminalvårdsnämnden.

38 kap.

1 §¹⁷

Den som ådömts villkorlig dom eller skyddstillsyn äger före fullföljdstidens utgång avgiva förklaring, att han är nöjd med domen i vad gäller den ådömda påföljden. Sådan förklaring skall avse jämväl böter, som ådömts med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 §. Förklaringen avgives i den ordning regeringen föreskriver.

Förklaring, som avgivits i föreskriven ordning, må icke återtagas. Har den dömde fullföljt talan mot domen, skall hans talan i vad angår påföljd för brottet anses återkallad genom förklaringen.

¹⁵ Senaste lydelse 1979: 680.

¹⁶ Senaste lydelse 1979: 680.

¹⁷ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

Angående nöjdförklaring i fråga om dom *å* fängelse och *internering* är särskilt stadgat.

Föreslagen lydelse

Angående nöjdförklaring i fråga om dom *på* fängelse är särskilt stadgat.

3 §¹⁸

Fråga om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket eller 6 § upptages av den rätt som först avgjort det mål vari meddelats villkorlig dom.

Talan enligt 28 kap. 8 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen över den dömda är verksam.

Talan enligt 30 kap. 8 § väckes vid den rätt som först avgjort det mål vari dömts till internering.

Mål som avses i denna paragraf må ock upptagas av domstol, där brottmål mot den dömda är anhängigt, eller av rätten i den ort, där den dömda mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningens samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

4 §¹⁹

Anmälan jämlikt 34 kap. 10 § göres hos första domstol i något av målen.

Ansökan jämlikt 34 kap. 13 § göres hos den rätt som först avgjort det mål vari dömts till internering.

Anmälan jämlikt 34 kap. 18 § göres hos den rätt som först dömt i målet.

5 §

Talan som avses i 27 kap. 6 §, 28 kap. 8 § eller 30 kap. 8 § skall anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömda.

Talan som avses i 27 kap. 6 § eller 28 kap. 8 § skall anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömda.

6 §²⁰

Nämnd skall deltaga vid underretts avgörande av fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 13 § eller 18 §. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34 kap. 5 § tredje stycket eller 34 kap. 6 § andra stycket samt återintagning i anstalt eller annan åtgärd enligt 34 kap. 9 §.

Nämnd skall deltaga vid underretts avgörande av fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 10 § andra stycket eller 18 §. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 4 § samt åtgärd enligt 34 kap. 5 § tredje stycket eller 34 kap. 6 § andra stycket.

¹⁸ Ändringen innebär att tredje stycket upphävs.

¹⁹ Senaste lydelse 1979: 680. Ändringen innebär att andra stycket upphävs.

²⁰ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vid avgörande av fråga, som avses i 27 kap. 5 § andra stycket eller 28 kap. 11 §, är underrätt domför med en lagfaren domare.

8 §²¹

I mål om åtgärd enligt 2 § eller 27 kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34 kap. 10 § andra stycket eller 13 § skall underrätt lämna den dömde tillfälle att yttra sig. Begär han att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. I mål om åtgärd enligt 34 kap. 18 § skall den dömde lämnas tillfälle att yttra sig där så är möjligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

I mål om åtgärd enligt 2 § eller 27 kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 10 § andra stycket skall underrätt lämna den dömde tillfälle att yttra sig. Begär han att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. I mål om åtgärd enligt 34 kap. 18 § skall den dömde lämnas tillfälle att yttra sig där så är möjligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Åtgärd enligt 28 kap. 11 § må beslutas utan att tillfälle beredes den dömde att yttra sig.

9 §²²

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket, 28 kap. 11 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 13 § eller 18 § länder omedelbart till efterrättelse om ej annorlunda förordnas. Detsamma gäller avgöranden enligt 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 4, 5 eller 6 § angående föreskrifter eller prøvotid.

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket, 28 kap. 11 § eller 34 kap. 10 § andra stycket eller 18 § länder omedelbart till efterrättelse om ej annorlunda förordnas. Detsamma gäller avgöranden enligt 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 4, 5 eller 6 § angående föreskrifter eller prøvotid.

12 §²³

Det åligger polismyndighet att lämna domstol, övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnden och interneringsnämnden handräckning för den dömdes inställande i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans omhändertagande jämlikt 26 kap. 22 §, 28 kap. 11 § eller 30 kap. 14 §.

Det åligger polismyndighet att lämna domstol, övervakningsnämnd och kriminalvårdsnämnden handräckning för den dömdes inställande i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans omhändertagande jämlikt 26 kap. 22 § eller 28 kap. 11 §.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.
2. Efter ikraftträdandet får ej dömas till internering.
3. Den som vid ikraftträdandet undergår internering i anstalt skall vårdas i anstalt till utgången av den minsta tid som senast har bestämts. Har han med stöd av 34 kap. 9 § första stycket återintagits i anstalt utan att

²¹ Senaste lydelse 1979: 680.

²² Senaste lydelse 1979: 680.

²³ Senaste lydelse 1979: 680.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

minsta tid för fortsatt anstaltsvård har bestämts, skall det anses som om genom domen minsta tid för sådan vård har bestämts till tre månader. Vad som har sagts nu gäller även den som har dömts till internering enligt en dom som inte har börjat verkställas vid ikraftträdandet och den som skall återintas i anstalt enligt en sådan dom.

4. Äldre bestämmelser om internering gäller fortfarande beträffande internerad som avses i punkt 3 till dess att han har överförts till vård utom anstalt enligt punkt 5. I stället för vad som föreskrivs i 34 kap. 9 § första stycket tredje meningen skall dock gälla att minsta tiden för fortsatt anstaltsvård får bestämmas till lägst en månad vid tillämpning av 34 kap. 1 § 1.

Frågor beträffande internerad i anstalt som enligt äldre bestämmelser skulle ha behandlats av interneringsnämnden skall efter ikraftträdandet i stället handläggas av kriminalvårdsnämnden.

5. En internerad som avses i punkt 3 skall överföras till vård utom anstalt vid ikraftträdandet eller, om minsta tiden då inte har gått ut, vid den tidens utgång. När den internerade sålunda har överförts till vård utom anstalt, skall det i fråga om den fortsatta verkställigheten av påföljden samt vid tillämpning av bestämmelserna om sammanträffande av brott och förändring av påföljd anses, som om han är dömd till fängelse samt har blivit villkorligt frigiven med en straffåterstod av sex månader och med en prøvotid av två år, räknad från dagen då anstaltsvården upphörde.

Beslut om överförande till vård utom anstalt får, i den utsträckning det behövs för tillämpningen av första stycket, meddelas före ikraftträdandet. I sådant fall meddelas beslutet av interneringsnämnden. Efter ikraftträdandet meddelas beslut om överförande till vård utom anstalt av kriminalvårdsnämnden. Ett beslut som avses nu skall ändras, om det påkallas av att ny minsta tid har bestämts.

6. Om en internerad vid ikraftträdandet vårdas utom anstalt, skall det i fråga om den fortsatta verkställigheten av påföljden samt vid tillämpning av bestämmelserna om sammanträffande av brott och förändring av påföljd anses, som om han är dömd till fängelse samt har blivit villkorligt frigiven med en straffåterstod av sex månader och med en prøvotid av två år, räknad från den dag han senast överfördes till vård utom anstalt. Har han efter nämnda dag vårdats utom anstalt mer än två år, upphör påföljden vid ikraftträdandet.

7. Vad i 26 kap. 3 § föreskrivs om återfall i brott tillämpas utan hinder av att den förra domen har meddelats före ikraftträdandet. Härvid skall den som ådömts internering anses vara dömd till fängelse i lägst två år.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.

dels att 16 och 27 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 1—3, 8—10 samt 15 och 18 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 26 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Dom på fängelse *eller internering* skall befordras till verkställighet enligt denna lag. Lagen gäller även i fråga om hur tid för sådan verkställighet skall beräknas.

Vad i denna lag är föreskrivet om fängelse gäller även fängelse vilket ålagts som förvandlingsstraff för böter.

Har den som dömts till fängelse, *eller internering* icke inom föreskriven tid fullföljt talan i målet såvitt angår den ådömda påföljden, får domen verkställas i denna del utan hinder av att åklagare eller målsägande fullföljt talan mot domen.

Dom som avses i första stycket får även i andra fall än som sägs där verkställas utan hinder av att domen ej vunnit laga kraft. Här om är särskilt stadgat.

Dom på fängelse *eller internering* får även verkställas, om den dömde före fullföljdstidens utgång i den ordning som anges i denna lag avger förklaring att han avstår från talan mot domen såvitt angår den ådömda påföljden och medger att den får verkställas (nöjdförklaring).

Föreslagen lydelse

1 §¹

Dom på fängelse skall befordras till verkställighet enligt denna lag. Lagen gäller även i fråga om hur tid för sådan verkställighet skall beräknas.

2 §²

Har den som dömts till fängelse icke inom föreskriven tid fullföljt talan i målet såvitt angår den ådömda påföljden, får domen verkställas i denna del utan hinder av att åklagare eller målsägande fullföljt talan mot domen.

3 §³

Dom på fängelse får även verkställas, om den dömde före fullföljdstidens utgång i den ordning som anges i denna lag avger förklaring att han avstår från talan mot domen såvitt angår den ådömda påföljden och medger att den får verkställas (nöjdförklaring).

¹ Senaste lydelse 1979: 692.

² Senaste lydelse 1979: 692.

³ Senaste lydelse 1979: 692.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §⁴

Nöjdförklaring som avgivits enligt denna lag får icke återtagas. Har den dömde fullföljt talan mot domen i vad han därigenom dömts till fängelse *eller internering*, skall denna talan anses återkallad genom nöjdförklaringen.

Nöjdförklaring som avgivits enligt denna lag får icke återtagas. Har den dömde fullföljt talan mot domen i vad han därigenom dömts till fängelse, skall denna talan anses återkallad genom nöjdförklaringen.

9 §⁵

Är den som skall undergå fängelse *eller internering* häktad eller är han intagen i kriminalvårdsanstalt för undergående av påföljd i annat mål när domen får verkställas, skall styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras eller, om han hålles i militärhäkte, den befattningshavare som har uppsikt över häktet omedelbart befordra domen till verkställighet.

Är den som skall undergå fängelse häktad eller är han intagen i kriminalvårdsanstalt för undergående av påföljd i annat mål när domen får verkställas, skall styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras eller, om han hålles i militärhäkte, den befattningshavare som har uppsikt över häktet omedelbart befordra domen till verkställighet.

Förvaras den som är häktad i målet ej i kriminalvårdsanstalt, skall han för verkställighet förpassas till sådan anstalt.

Är den dömde häktad i annat mål när domen får verkställas och förvaras han ej i kriminalvårdsanstalt, får verkställigheten påbörjas där han förvaras.

10 §⁶

Är den som skall undergå fängelse *eller internering* icke häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt när domen enligt 2 § första stycket får verkställas, skall kriminalvårdsstyrelsen förelägga honom att senast viss dag inställa sig vid den kriminalvårdsanstalt, där domen skall verkställas.

Är den som skall undergå fängelse icke häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt när domen enligt 2 § första stycket får verkställas, skall kriminalvårdsstyrelsen förelägga honom att senast viss dag inställa sig vid den kriminalvårdsanstalt, där domen skall verkställas.

Kan det befaras att den dömde avviker eller efterkommer han icke föreläggande enligt första stycket, skall polismyndigheten i den ort där han vistas på begäran av kriminalvårdsstyrelsen låta förpassa honom till anstalten.

Avger den dömde nöjdförklaring inför styresman vid kriminalvårdsanstalt eller föreståndare för allmänt häkte, skall den som tager emot

⁴ Senaste lydelse 1979: 692.

⁵ Senaste lydelse 1979: 692.

⁶ Senaste lydelse 1979: 692.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

förklaringen omedelbart befordra domen till verkställighet. Avger den dömde nöjdförklaring inför polismyndighet eller befattningshavare vid försvarsmakten, skall den som tager emot förklaringen låta förpassa den dömde till kriminalvårdsanstalt enligt bestämmelser som kriminalvårdsstyrelsen meddelar. Befattningshavare vid försvarsmakten skall begära biträde av polismyndigheten i orten för att verkställa förpassningen.

Om det bedöms kunna ske utan fara för att den dömde avviker, får polismyndigheten förelägga honom att inställa sig vid kriminalvårdsanstalten i stället för att förpassa honom dit.

15 §⁷

Om fängelse eller internering börjat verkställas och högre rätt i stället dömer till annan av dessa påföljder eller förlänger tiden för fängelse, skall verkställigheten fortsätta enligt den tidigare domen till dess den dömde avger nöjdförklaring i fråga om den nya domen eller denna på annan grund får verkställas.

Om fängelse börjat verkställas och högre rätt förlänger tiden, skall verkställigheten fortsätta enligt den tidigare domen till dess den dömde avger nöjdförklaring i fråga om den nya domen eller denna på annan grund får verkställas.

18 §⁸

Häktas den som undergår fängelse eller internering av annan anledning än misstanke om brott, skall verkställigheten avbrytas.

Häktas den som undergår fängelse av annan anledning än misstanke om brott, skall verkställigheten avbrytas.

26 §⁹

Om den dömde har varit intagen för verkställighet av en dom på fängelse före den dag från vilken strafftiden enligt 19 § skall räknas, får kriminalvårdsstyrelsen förordna att den tid under vilken han sålunda har varit berövad friheten skall inräknas i verkställighetstiden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om den som efter ikraftträdandet undergår eller skall undergå internering i anstalt.

⁷ Senaste lydelse 1979: 692.

⁸ Senaste lydelse 1979: 692.

⁹ Förutvarande 26 § upphävd genom 1979: 692.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt

Härigenom föreskrivs att 1, 6, 7, 33 och 54–57 §§ lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

Denna lag avser kriminalvård i anstalt efter dom på fängelse *eller internering*.

Denna lag avser kriminalvård i anstalt efter dom på fängelse.

Vad som föreskrives i lagen om den som dömts till fängelse gäller även den som ålagts fängelse som förvandlingsstraff för böter.

6 §²

Vid fördelning av de intagna mellan lokalanstalter och rixanstalter skall följande allmänna riktlinjer vara vägledande.

Den som undergår fängelse i högst ett år skall företrädesvis vara placerad i lokalanstalt.

Den som undergår fängelse i mer än ett år *eller internering* placeras företrädesvis i rixanstalt. När så behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivning *eller övergång till vård utom anstalt*, får den intagne överföras till lokalanstalt.

Den som undergår fängelse i mer än ett år placeras företrädesvis i rixanstalt. När så behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivning, får den intagne överföras till lokalanstalt.

7 §³

Vid fördelning av de intagna mellan öppna och slutna anstalter iakttages följande.

Intagen bör placeras i öppen anstalt, om icke annan placering är påkallad med hänsyn till föreliggande fara för att han avviker eller eljest av säkerhetsskäl eller med hänsyn till att möjlighet bör beredas honom till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som icke lämpligen kan anordnas i öppen anstalt.

Den som dömts till fängelse i lägst två år *eller till internering med en minsta tid av två år eller mer* skall placeras i slutna anstalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en

Den som dömts till fängelse i lägst två år skall placeras i slutna anstalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Vad som

¹ Senaste lydelse 1979: 693.

² Senaste lydelse 1979: 693.

³ Senaste lydelse 1978: 901.

Nuvarande lydelse

brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Vad som sagts nu gäller dock ej om annan placering kräves för en ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning *eller överföring till vård utom anstalt* eller eljest synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

Föreslagen lydelse

sagts nu gäller dock ej om annan placering kräves för en ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning eller eljest synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

33 §⁴

Till förberedande av frigivning *eller överförande till vård utom anstalt* kan intagen som undergår fängelse *eller dömts till internering* beviljas permission under viss längre tid (frigivningspermission).

Den som undergår fängelse på sådan tid att villkorlig frigivning icke kan komma i fråga får beviljas frigivningspermission endast om synnerliga skäl föreligger. Annan som undergår fängelse *och den som dömts till internering* får ej beviljas frigivningspermission före den dag då villkorlig frigivning *eller överförande till vård utom anstalt* tidigast kan ske.

Till förberedande av frigivning kan intagen beviljas permission under viss längre tid (frigivningspermission).

Den som undergår fängelse på sådan tid att villkorlig frigivning icke kan komma i fråga får beviljas frigivningspermission endast om synnerliga skäl föreligger. Annan som undergår fängelse får ej beviljas frigivningspermission före den dag då villkorlig frigivning tidigast kan ske.

För frigivningspermission får ställas de villkor som kan anses erforderliga beträffande vistelseort, anmälningsskyldighet eller annat.

54 §⁵

I frågor som avses i 33 och 34 §§ beslutar

1. den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde anstalten hör *beträffande intagen som undergår fängelse, dock med undantag för fall som avses i andra stycket samt*

2. *interneringsnämnden beträffande intagen som undergår internering.*

Kriminalvårdsnämnden beslutar *i frågor som avses i 33 och 34 §§* beträffande intagen som omfattas av förordnande enligt 16 § lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

I frågor som avses i 33 och 34 §§ beslutar den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde anstalten hör. Kriminalvårdsnämnden beslutar *dock i dessa frågor* beträffande intagen som omfattas av förordnande enligt 16 § lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

⁴ Senaste lydelse 1979: 693.

⁵ Senaste lydelse 1979: 693.

2 Riksdagen 1980/81. 1 saml. Nr 76

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

55 §⁶

Regeringen kan förordna att tillämpningen av 33 och 34 §§ får överflyttas från kriminalvårdsnämnden eller interneringsnämnden till den övervakningsnämnd, till vars verksamhetsområde anstalten hör.

Har i fall som avses i första stycket övervakningsnämnden meddelat beslut, får den intagne påkalla prövning av beslutet hos den centrala nämnd från vilken tillämpningen överflyttats.

I annat fall än som sägs i andra stycket får intagen hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämnds beslut i frågor som avses i 33 och 34 §§.

Regeringen kan förordna att tillämpningen av 33 och 34 §§ får överflyttas från kriminalvårdsnämnden till den övervakningsnämnd, till vars verksamhetsområde anstalten hör.

56 §⁷

I frågor som avses i 35 § såvitt gäller tid för vistelse utanför anstalt enligt 33 eller 34 § beslutar interneringsnämnden beträffande intagen som undergår internering.

Intagen får hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämndens beslut i frågor som avses i 33 och 34 §§.

57 §⁸

Övervakningsnämnds beslut enligt denna lag länder till efterrättelse omedelbart, om ej annorlunda förordnas.

Mot interneringsnämndens och kriminalvårdsnämndens beslut enligt denna lag får talan ej föras.

Mot kriminalvårdsnämndens beslut enligt denna lag får talan ej föras.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. I fråga om internerad som efter ikraftträdandet undergår vård i anstalt tillämpas dock fortfarande äldre bestämmelser i den mån inte annat följer av punkt 2 eller 3.

2. Den som undergår internering i anstalt får utan hinder av 33 § andra stycket i dess äldre lydelse beviljas frigivningspermission två månader före den dag då han skall överföras till vård utom anstalt. Sådan frigivningspermission får beviljas före ikraftträdandet, dock tidigast med verkan från och med den 1 maj 1981.

3. Fråga som enligt äldre bestämmelser skulle ha behandlats av interneringsnämnden skall efter ikraftträdandet i stället handläggas av kriminalvårdsnämnden.

⁶ Senaste lydelse 1979: 693. Ändringen innebär bl. a. att andra och tredje styckena upphävs.

⁷ Senaste lydelse 1979: 693.

⁸ Senaste lydelse 1979: 693.

4 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 21 kap. 2 §, 27 kap. 16 §, 29 kap. 2 och 3 §§ samt 51 kap. 25 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

2 §¹

Den misstänkte vare i mål om allmänt åtal skyldig infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt, dock ej om anledning saknas att ådöma annan brottspåföljd än böter och hans närvaro tillika kan antagas vara utan betydelse för utredningen. I mål om enskilt åtal skall den misstänkte infinna sig personligen vid dylik förhandling, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i hovrätt skall den misstänkte infinna sig personligen, om han av underrätten dömts till fängelse i minst sex månader *eller internering* för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådan fåföljd, så ock eljest, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall den misstänkte ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig.

Den misstänkte vare i mål om allmänt åtal skyldig infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt, dock ej om anledning saknas att ådöma annan brottspåföljd än böter och hans närvaro tillika kan antagas vara utan betydelse för utredningen. I mål om enskilt åtal skall den misstänkte infinna sig personligen vid dylik förhandling, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i hovrätt skall den misstänkte infinna sig personligen, om han av underrätten dömts till fängelse i minst sex månader för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådan påföljd, så ock eljest, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall den misstänkte ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig.

Lider den misstänkte av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och finner rätten, att hans hörande skulle vara utan gagn, erfordras ej att han infinna sig personligen.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, meddele rätten förordnande därom.

¹ Senaste lydelse 1964: 166.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Då den misstänkte ej är skyldig att infinna sig personligen, må hans talan föras genom ombud. Om ombud gälle vad i 12 kap. är stadgat.

27 kap.

16 §²

Kan någon skäligen misstänkas för brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, och finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen, att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller del av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, äge rätten meddela tillstånd till deras avhörande. Fråga därom må upptagas allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare. *Gäller misstanken grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling av narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704), får tillstånd dock meddelas för högst en månad från nämnda dag.*

Om granskning av uppteckning, som ägt rum vid samtals avhörande, äge vad i 12 § första stycket stadgats om undersökning och granskning av enskild handling motsvarande tillämpning. I den mån uppteckningen innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, skall den efter granskningen omedelbart förstöras.

29 kap.

2 §³

Över fråga, som hör till rättegången, skall röstas särskilt.

Är fråga om ansvar för flera brott, skall, om det erfordras, först i fråga om varje brott omröstning ske, huruvida den tilltalade är skyldig till brottet, och därefter omröstning angående påföljden företagas. Uppkommer fråga, huruvida ett eller flera brott föreligga, skall ock därom röstas särskilt.

Förekomma vid omröstning angående påföljden skiljaktiga meningar, huruvida annan påföljd än straff eller sådan påföljd jämte böter eller skyddstillsyn jämte fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken skall ådömas, skall, om det erfordras, särskild omröstning ske om varje mening av nu angiven innebörd, beträffande vilken yrkande framställes av någon av de röstande. Vad nu sagts gälle ock fråga, huruvida påföljd skall eftergivnas eller huruvida tilltalad skall vara fri från påföljd på den grund att han begått brottet under inflytande av själslig abnormitet. Blir sådan mening ej gällande, skall särskild omröstning ske om straff.

Föreligga skilda meningar om storleken av böter som ådömas

Föreligga skilda meningar om storleken av böter som ådömas

² Senaste lydelse 1964: 166.

³ Senaste lydelse 1979: 681.

Nuvarande lydelse

jämte annan påföljd än straff, om längden av fängelsestraff som enligt 28 kap. 3 § brottsbalken ådömes jämte skyddstillsyn, om särskilda föreskrifter vid skyddstillsyn *eller om minsta tid för internering*, skall, om det erfordras, särskild omröstning därom företagas.

Har någon vid tidigare omröstning varit emot det slut, vari de flesta stannat, vare han skyldig att deltaga i senare omröstning; vid omröstning angående ådömande av straff eller beträffande fråga, huruvida påföljd skall eftergivnas eller huruvida tilltalad skall vara fri från påföljd på den grund att han begått brottet under inflytande av själslig abnormitet, skall dock den som tidigare röstat för den tilltalades frikännande anses hava biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen.

3 §⁴

Yppas i tingsrätt, då rätten består av en lagfaren domare och nämnd, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gälla nämndens mening; i annat fall gälla ordförandens.

Yppas, då tingsrätten består av två lagfarna domare och nämnd, annan mening än sådan som omfattas av de lagfarna domarna och förena sig, när sex sitta i nämnden, minst fem och eljest minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälla nämndens mening. I annat fall gälla den mening som omfattas av de lagfarna domarna. Förena sig dessa ej om en mening, gälla av deras meningar den som biträdades av de flesta av nämndemännen eller, om lika många biträda vardera meningen, den som är lindrigast; kan ej någon mening anses som lindrigare, gälla ordförandens. Om det erfordras, sker i fall som nu avses fortsatt omröstning inom nämnden för att utröna hur många som biträda vardera meningen.

Vid omröstning i annat fall gälla den mening, som omfattas av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälla den meningen; vid särskild omröstning, huruvida villkorlig dom skall meddelas eller skyddstillsyn, skyddstillsyn jämte fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken *eller internering* ådömas eller förordnande meddelas om överlämnande till särskild vård, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälla dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Föreslagen lydelse

jämte annan påföljd än straff, om längden av fängelsestraff som enligt 28 kap. 3 § brottsbalken ådömes jämte skyddstillsyn *eller* om särskilda föreskrifter vid skyddstillsyn, skall, om det erfordras, särskild omröstning därom företagas.

Vid omröstning i annat fall gälla den mening, som omfattas av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälla den meningen; vid särskild omröstning, huruvida villkorlig dom skall meddelas eller skyddstillsyn *eller* skyddstillsyn jämte fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken ådömas eller förordnande meddelas om överlämnande till särskild vård, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälla dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

⁴ Senaste lydelse 1979: 681.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

51 kap.

25 §⁵

Ej må hovrätten i anledning av den tilltalades talan eller talan, som av åklagare föres till hans förmån, döma till brottspåföljd, som är att anse såsom svårare än den, vartill underrätten dömt. Har den tilltalade av underrätten dömts till fängelse, äge hovrätten förordna om villkorlig dom, skyddstillsyn, *internering* eller överlämnande till särskild vård, så ock jämte villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till vård enligt barnavårdslagen döma till böter ävensom jämte skyddstillsyn döma till fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken. Har underrätten meddelat förordnande som nu sagts, äge hovrätten döma till annan påföljd.

Ej må hovrätten i anledning av den tilltalades talan eller talan, som av åklagare föres till hans förmån, döma till brottspåföljd, som är att anse såsom svårare än den, vartill underrätten dömt. Har den tilltalade av underrätten dömts till fängelse, äge hovrätten förordna om villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till särskild vård, så ock jämte villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till vård enligt barnavårdslagen döma till böter ävensom jämte skyddstillsyn döma till fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken. Har underrätten meddelat förordnande som nu sagts, äge hovrätten döma till annan påföljd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Bestämmelsen i 21 kap. 2 § i äldre lydelse skall fortfarande gälla i fråga om den som före ikraftträdandet har dömts till *internering* av underrätt.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1963: 197) om allmänt kriminalregister

Härigenom föreskrivs att 2—4 och 10 §§ lagen (1963: 197) om allmänt kriminalregister skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 §¹

Registret skall innehålla uppgifter angående dem som av domstol i riket

1. dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn *eller internering*;

1. dömts till fängelse, villkorlig dom *eller* skyddstillsyn;

2. överlämnats till slutet eller öppna psykiatrisk vård eller till vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda eller, om för brottet är stadgat fängelse, till vård enligt lagen om nykterhetsvård; eller

3. erhållit anstånd med verkställighet av förvandlingsstraff.

⁵ Senaste lydelse 1979: 681.

¹ Senaste lydelse 1979: 684.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Har brott, för vilket dömts till skyddstillsyn, enligt domen begåtts under inflytande av sådan själslig abnormitet som avses i 33 kap. 2 § brottsbalken, skall detta särskilt anmärkas i registret.

I registret skall antecknas brottet samt uppgift om verkställd personutredning och om domen eller beslutet.

3 §²

I registret skall anteckning ske

1. om för den som dömts till påföljd av beskaffenhet att skola antecknas i registret prövotid förlänges eller påföljden förklaras skola avse jämväl annat brott eller undanröjes eller ock påföljd förklaras skola träda i stället för annan påföljd;

2. om villkorligt medgiven frihet förklaras helt eller delvis förverkad;

5. om för den som dömts till internering domstol medgiver förlängning av tiden för vård i anstalt eller bestämmer ny minsta tid för anstaltsvården;

6. om beslut meddelas jämlikt 34 kap. 10 eller 18 § brottsbalken; samt

7. om för den som erhållit anstånd med verkställigheten av förvaldingsstraff prövotiden förlänges eller anståndet förklaras förverkat.

4 §³

Registret skall innehålla anteckning om

1. verkställighetens början beträffande den som dömts till fängelse och frigivning från sådant straff, med angivande vid villkorlig frigivning av prövotiden och den återstående strafftiden; samt

2. verkställighetens början, övergång till vård utom anstalt samt återintagning i anstalt beträffande den som dömts till internering ävensom upphörande av sådan påföljd.

Registret skall innehålla anteckning om verkställighetens början beträffande den som dömts till fängelse och frigivning från sådant straff, med angivande vid villkorlig frigivning av prövotiden och den återstående strafftiden.

10 §⁴

I registerutdrag enligt 8 § skall, om ej annat följer av vad nedan stadgas, icke medtagas anteckning om

² Senaste lydelse 1979: 684.

³ Senaste lydelse 1979: 684.

⁴ Senaste lydelse 1979: 684.

*Nuvarande lydelse**Förelagen lydelse*

1. villkorlig dom, skyddstillsyn, fängelse som ådömts enligt 28 kap. 3 § brottsbalken, överlämnande till särskild vård eller anstånd med verkställighet av förvandlingsstraff, sedan tio år förflutit från domen eller beslutet; samt

2. fängelse i annat fall än som avses i 1 eller *internering*, sedan tio år förflutit från frigivningen eller övergången till vård utom anstalt.

Har före utgången av tid som nu sagts beträffande samma person ånyo meddelats dom eller beslut, som enligt 2 § skall antecknas i registret, skola båda anteckningarna upptagas i registerutdrag, så länge någondera jämlikt första stycket skall medtagas. Förekomma flera anteckningar, skall vad nu sagts äga motsvarande tillämpning. Anteckning om dom eller beslut, som meddelats före den 1 januari 1945, eller om verkställighet av påföljd som bestämts i sådant avgörande medtages dock endast i den utsträckning regeringen bestämmer, om ej begäran om fullständigt utdrag har gjorts.

Skall med tillämpning av vad i denna paragraf stadgas i utdraget ej medtagas någon anteckning om påföljd, skola ej heller medtagas övriga anteckningar, som må förekomma i registret. I utdrag till domstol eller åklagare skall dock alltid medtagas anteckning om verkställd sinnesundersökning eller rättspsykiatrisk undersökning.

Bestämmelserna i denna paragraf skola jämväl äga tillämpning beträffande uppgift som antecknats med stöd av 6 §.

Begränsning som förut angetts i denna paragraf skall ej iakttagas, om för särskilt fall fullständiga uppgifter begäras av justitiekanslern, justitieombudsman eller datainspektionen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om anteckning om dom på internering, som har meddelats före ikraftträdandet.

6 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål**

Härigenom föreskrivs att 2 och 7 §§ lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Förelagen lydelse*2 §¹

Ej må någon dömas till fängelse i sex månader eller däröver, skyddstillsyn eller *internering* eller överlämnas tills särskild vård utan att

Ej må någon dömas till fängelse i sex månader eller däröver eller skyddstillsyn eller överlämnas till särskild vård utan att personunder-

¹ Senaste lydelse 1979: 687.

Nuvarande lydelse

personundersökning ägt rum. Personundersökning är likväl ej erforderlig, om utredning som avses därmed ändock är tillgänglig för rätten.

Föreslagen lydelse

sökning ägt rum. Personundersökning är likväl ej erforderlig, om utredning som avses därmed ändock är tillgänglig för rätten.

7 §²

Rätten må, när skäl äro därtill, förordna läkare att avgiva läkarintyg angående misstänkt. Sådant intyg skall avfattas enligt anvisningar som meddelas av regeringen.

Om rättspsykiatrisk undersökning ej verkställts, skall läkarintyg som sägs i första stycket inhämtas från psykiater, innan någon dömes till internering eller överlämnas till öppen psykiatrisk vård.

Om rättspsykiatrisk undersökning ej verkställts, skall läkarintyg som sägs i första stycket inhämtas från psykiater, innan någon överlämnas till öppen psykiatrisk vård.

Misstänkt som ej är häktad är pliktig att för läkarundersökning inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer. Uteblir den misstänkte, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

7 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1965:94) om polisregister m. m.**

Häri genom föreskrivs att 7 § lagen (1965:94) om polisregister m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*7 §³

I uppgift från polisregister må, om ej annat följer av 7 a §, ej medtagas anteckning om

1. böter, sedan fem år förflutit från dom, beslut eller godkännande av strafföreläggande;

2. villkorlig dom, skyddstillsyn, fängelse som ådömts enligt 28 kap. 3 § brottsbalken, överlämnande till särskild vård, dom varigenom någon enligt 33 kap. 2 § brottsbalken förklarats fri från påföljd, dom vari förordnats om villkorligt anstånd med intagning i arbetsanstalt, beslut av åklagare att icke tala å brott eller beslut om *förpassning* eller ut-

2. villkorlig dom, skyddstillsyn, fängelse som ådömts enligt 28 kap. 3 § brottsbalken, överlämnande till särskild vård, dom varigenom någon enligt 33 kap. 2 § brottsbalken förklarats fri från påföljd, dom vari förordnats om villkorligt anstånd med intagning i arbetsanstalt, beslut av åklagare att icke tala å brott eller beslut om utvisning enligt 38,

² Senaste lydelse 1979: 687.

³ Senaste lydelse 1979: 688.

Nuvarande lydelse

visning, sedan tio år förflutit från dom eller beslut:

3. fängelse i annat fall än som avses i 2, *internering* eller intagning i arbetsanstalt, sedan tio år förflutit från frigivningen eller övergången till vård utom anstalt:

4.andel i övrigt, sedan tio år förflutit från den händelse som föranlett anteckningen.

Anteckning om *förvisning medtages* under tid, som är föreskriven för brottspåföljd vilken ådömts jämte *förvisningen*.

Har före utgången av tid som nu sagts beträffande samma person ånyo meddelats dom eller beslut eller förekommit händelse, som antecknats i registret och icke avser endast förändring av påföljd eller verkställighet av tidigare dom eller beslut, må båda anteckningarna medtagas så länge någondera må medtagas enligt första eller andra stycket. Förekomma flera anteckningar, äger vad nu sagts motsvarande tillämpning.

Föreslagen lydelse

43, 47 eller 48 § *utlänningslagen* (1980:376), sedan tio år förflutit från dom eller beslut:

3. fängelse i annat fall än som avses i 2 eller intagning i arbetsanstalt, sedan tio år förflutit från frigivningen eller övergången till vård utom anstalt:

Anteckning om *utvisning som beslutats av allmän domstol tas med* under den tid, som är föreskriven för *den brottspåföljd som har ådömts jämte utvisningen*.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om anteckning om dom på internering och beslut om förpassning eller förvisning som har meddelats före ikraftträdandet.

8 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall**

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*4 §¹

Ansökan om intagning får göras av make till den som ansökningen avser, om makarna sammanbo, av annan som stadigvarande sammanbor med honom eller av hans barn, fader, moder, syskon, förmyndare eller gode man. Ansökan får göras även av ordförande i socialnämnd, barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd eller hälsovårdsnämnd eller av polismyndighet. Om kommunfullmäktige besluta det, äger socialnämnden uppdraga åt annan ledamot i nämnden än ordföranden eller åt tjänsteman i ledande ställning hos kommunen att göra ansökan om intagning.

¹ Senaste lydelse 1979: 689.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Läkare vid sjukhus eller klinik, där sluten psykiatrisk vård icke meddelas, eller vid sjukhem för lättskötta psykiskt sjuka eller specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda eller rektor för särskola eller föreståndare för vårdhem för psykiskt utvecklingsstörda får göra ansökan i fråga om den för vars vård han svarar. Militär chef, dock lägst kompanischef eller motsvarande chef, får göra ansökan beträffande den som står under hans befäl.

I fråga om den som genom laga-kraftvunnen dom dömts till skyddstillsyn eller som villkorligt frigivits från kriminalvårdsanstalt eller villkorligt utskrivits från arbetsanstalt eller som överförs till vård utom anstalt efter att ha dömts till internering får ansökan göras av ordföranden i den övervakningsnämnd under vars tillsyn han står.

I fråga om den som genom laga-kraftvunnen dom dömts till skyddstillsyn eller som villkorligt frigivits från kriminalvårdsanstalt eller villkorligt utskrivits från arbetsanstalt får ansökan göras av ordföranden i den övervakningsnämnd under vars tillsyn han står.

Beträffande den som är intagen i kriminalvårdsanstalt, arbetsanstalt, häkte, allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller ungdomsvårdsskola och vistas inom anstalten får ansökan göras endast av tjänsteman som har att sörja för den intagne. Sådan tjänsteman får i annat fall än som avses i tredje stycket göra ansökan även i fråga om den som vistas utom anstalten utan att vara slutligt utskriven därifrån.

Regeringen äger förordna om behörighet att vid krig eller krigsfara göra ansökan i fråga om den som tillhör försvarsmakten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om den som har dömts till internering före ikraftträdandet.

9 Förslag till**Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)**

Häri genom föreskrivs att 41 § rättshjälpslagen (1972: 429)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*41 §²

Rättshjälp genom offentligt biträde lämnas i mål eller ärende

1. hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden angående intagning enligt 8 eller 9 § eller utskrivning enligt 16 eller 19 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

2. hos beslutsnämnd eller psykiatriska nämnden angående inskrivning i eller utskrivning från vårdhem eller specialsjukhus enligt lagen (1967: 940)

¹ Lagen omtryckt 1979: 240.

² Senaste lydelse 1980: 379.

angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda eller placering av sarskolelev enligt 28 § samma lag.

3. hos förvaltningsdomstol angående tvångsintagning i allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare enligt 18 eller 55 § lagen (1954: 579) om nykterhetsvård eller kvarhållande enligt 45 § samma lag.

4. angående omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § barnavårdslagen (1960: 97) eller utredning enligt 30 § samma lag eller angående sådan samhällsvårds slutliga upphörande enligt 42 § samma lag.

5. hos förvaltningsdomstol angående intagning i eller utskrivning från ungdomsvårdsskola enligt barnavårdslagen (1960: 97).

6. angående utvisning enligt 38, 43, 47 eller 48 § utlänningslagen (1980: 376) samt vid utredning hos polismyndighet när fråga har uppkommit om utvisning enligt angivna lagrum.

7. angående avvísning enligt utlänningslagen, dock ej hos polismyndighet, såvida icke anledning föreligger att överlämna ärendet till statens invandrarverk eller utlämningen enligt 50 eller 52 § samma lag hållits i förvar längre än en vecka.

8. angående verkställighet enligt utlänningslagen, om anledning föreligger att överlämna ärendet till statens invandrarverk med stöd av 85 eller 86 § samma lag eller hänskjuta ärendet dit med stöd av 87 § samma lag eller om utlämningen enligt 50 eller 52 § samma lag hållits i förvar längre än en vecka.

9. angående föreskrifter som meddelats enligt 13 §, 48 § eller 74 § andra stycket utlänningslagen.

10. angående hemsändande av utlämning med stöd av 104 § första stycket utlänningslagen.

11. angående förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 26 kap. brottsbalken,

12. angående återintagning i anstalt enligt 30 kap. brottsbalken.

13. angående verkställighet utomlands av frihetsberövande påföljd enligt lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. eller lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

14. angående utlämning enligt lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

15. angående kastrering enligt lagen (1944: 133) om kastrering, om giltigt samtycke till åtgärden ej lämnats.

16. hos regeringen enligt 1 § andra stycket lagen (1975: 1360) om tvångs-åtgärder i spaningsyfte i vissa fall.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

10 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som har undergått fängelse, förvandlingsstraff för böter eller fritidsstraff *eller internering* har rätt till ersättning av staten, om efter fullföljd av talan eller anlitande av särskilt rättsmedel frikännande dom meddelas eller mindre ingripande påföljd ådömes eller dom eller beslut som legat till grund för verkställigheten undanröjes utan förordnande om ny handläggning. Detsamma gäller den som efter förordnande av domstol enligt 31 kap. 3 § brottsbalken har undergått sluten psykiatrisk vård eller vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda.

Föreslagen lydelse

2 §¹

Den som har undergått fängelse, förvandlingsstraff för böter eller fritidsstraff har rätt till ersättning av staten, om efter fullföljd av talan eller anlitande av särskilt rättsmedel frikännande dom meddelas eller mindre ingripande påföljd ådömes eller dom eller beslut som legat till grund för verkställigheten undanröjes utan förordnande om ny handläggning. Detsamma gäller den som efter förordnande av domstol enligt 31 § kap. 3 § brottsbalken har undergått sluten psykiatrisk vård eller vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om den som på grund av dom, som har meddelats före ikraftträdandet, har varit intagen i anstalt för att undergå internering.

11 Förslag till

Lag om ändring i passlagen (1978:302)

Härigenom föreskrivs att 19, 28 och 29 §§ passlagen (1978:302) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §²

Passtillstånd fordras för den som

1. undergår kriminalvård i anstalt, utom när påföljden är fängelse på så kort tid att villkorlig frigivning ej kan komma i fråga.

¹ Senaste lydelse 1979: 694.

² Senaste lydelse 1979: 695.

Nuvarande lydelse

2. står under övervakning efter dom på skyddstillsyn eller villkorlig frigivning från fängelse *eller undergår vård utom anstalt efter dom på internering.*

Föreslagen lydelse

2. står under övervakning efter dom på skyddstillsyn eller villkorlig frigivning från fängelse.

28 §

Mot beslut av övervakningsnämnd enligt denna lag förs talan genom besvär hos *den centrala nämnd inom kriminalvården, hos vilken klaganden skulle ha kunnat påkalla prövning av beslut som avses i 37 kap. 7 eller 9 § brottsbalken.* eller den hovrätt, hos vilken han skulle ha kunnat anföra besvär över beslut som avses i 37 kap. 8 § samma balk.

Mot beslut av övervakningsnämnd enligt denna lag förs talan genom besvär hos *kriminalvårdsnämnden* eller den hovrätt, hos vilken han skulle ha kunnat anföra besvär över beslut som avses i 37 kap. 8 § samma balk.

Mot överläkares beslut, om anmälan enligt 20 § 1 får talan ej föras. Talan mot annat beslut av överläkare enligt denna lag förs genom besvär hos utskrivningsnämnden eller beslutsnämnden för psykiskt utvecklingsstörda. Mot beslut av utskrivningsnämnd eller beslutsnämnd förs talan hos psykiatriska nämnden genom besvär.

29 §

Mot beslut enligt denna lag av *central nämnd inom kriminalvården, hovrätt eller psykiatriska nämnden* får talan ej föras.

Mot beslut enligt denna lag av *kriminalvårdsnämnden, hovrätt eller psykiatriska nämnden* får talan ej föras.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. I fråga om den som undergår vård utom anstalt efter dom på internering, som har meddelats före ikraftträdandet, gäller dock 19 § i sin äldre lydelse.

12 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1978: 801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet**

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1978: 801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 §¹

Samarbete enligt denna lag avser
1. verkställighet i Sverige av

¹ Senaste lydelse 1979: 696.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

a) utländsk brottmålsdom, varigenom den dömden har erhållit villkorligt anstånd med ådömande av straff eller verkställighet av frihetsstraff eller på annat liknande sätt ålagts att under en prövotid undergå kriminalvård i frihet,

b) utländsk brottmålsdom avseende frihetsberövande påföljd, sedan den dömden enligt beslut i den främmande staten har frigivits villkorligt eller annars överförs till kriminalvård utom anstalt,

2. verkställighet i främmande stat av

a) svensk dom på skyddstillsyn,

b) svensk dom på fängelse eller internering, sedan den dömden enligt beslut här i landet har frigivits villkorligt eller överförs till vård utom anstalt.

b) svensk dom på fängelse, sedan den dömden enligt beslut här i landet har frigivits villkorligt.

Vad som föreskrivs i denna lag om utländsk brottmålsdom gäller även i fråga om annat avgörande i främmande stat som har meddelats efter rättegång i brottmål.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om verkställighet i främmande stat av svensk dom på internering, som har meddelats före ikraftträdandet.

13 Förslag till**Lag om ändring i folkbokföringsförordningen (1967: 198)**

Häriigenom föreskrivs att 24 § folkbokföringsförordningen (1967: 198) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

24 §

Intagning på sjukvårdsinrättning ändrar icke den intagnes kyrkobokföring. Förhållanden som inträffar efter intagningen beaktas vid kyrkobokföringen, som om han ej varit intagen på sjukvårdsinrättningen.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om den som intages eller intagits i förbättrings-, uppfostrings-, fängvårds- eller arbetsanstalt. Den som frigivits eller utskrivits från fängvårds- eller arbetsanstalt eller som efter att ha dömts till ungdomsfängelse eller internering överförs till vård utom anstalt anses vid kyrkobokföring vara intagen i anstalten även under prövotiden eller vården utom anstalt.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om den som intages eller intagits i förbättrings-, uppfostrings-, kriminalvårds- eller arbetsanstalt. Den som frigivits eller utskrivits villkorligt från kriminalvårds- eller arbetsanstalt anses vid kyrkobokföring vara intagen i anstalten även under prövotiden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om den som före ikraftträdandet har dömts till ungdomsfängelse eller internering.

14 Förslag till**Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948:472)**

Härigenom föreskrivs att 91 § militära rättegångslagen (1948:472) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*91 §¹

Domstols dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts skall, där domstolen ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att domen eller beslutet ej vunnit laga kraft.

Dömes någon, då riket är i krig, av hovrätt till fängelse eller *internering*, må hovrätten, om det finnes vara av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande, förordna att domen skall verkställas utan hinder av att den ej vunnit laga kraft. Vad sålunda stadgats om hovrätts dom skall äga motsvarande tillämpning beträffande slutligt beslut av hovrätt.

Dömes någon, då riket är i krig, av hovrätt till fängelse, må hovrätten, om det finnes vara av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande, förordna att domen skall verkställas utan hinder av att den ej vunnit laga kraft. Vad sålunda stadgats om hovrätts dom skall äga motsvarande tillämpning beträffande slutligt beslut av hovrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

15 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän**

Härigenom föreskrivs att 10 § lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*10 §²

Förekommer på en gång till verkställighet dom eller beslut om frittidsstraff och dom om fängelse på *viss tid* skall i stället för verkställighet av frittidsstraffet löneavdrag ske eller den straffskyldige åläggas att betala visst belopp i pengar. Därvid skall 4 § tredje stycket äga tillämpning.

Förekommer på en gång till verkställighet dom eller beslut om frittidsstraff och dom om fängelse på *kortare tid än två år* skall i stället för verkställighet av frittidsstraffet löneavdrag ske eller den straffskyldige åläggas att betala visst belopp i pengar. Därvid skall 4 § tredje stycket äga tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1964:200.

² Senaste lydelse 1979:691.

16 Förslag till

Lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64)

Härigenom föreskrivs att 1 och 3 §§ narkotikastrafflagen (1968: 64) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som uppsåtligen tillverkar, saluhåller, överlåter eller innehar narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen *den 14 december 1962 (nr 704)* utan att vara berättigad därtill eller i strid mot villkor som gäller för tillstånd enligt narkotikaförordningen, dömes för narkotikabrott till böter eller fängelse i högst *två* år.

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, skall för grovt narkotikabrott dömas till fängelse, lägst *ett* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det utgjort led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig art.

Föreslagen lydelse

1 §

Den som uppsåtligen tillverkar, saluhåller, överlåter eller innehar narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704) utan att vara berättigad därtill eller i strid mot villkor som gäller för tillstånd enligt narkotikaförordningen, dömes för narkotikabrott till böter eller fängelse i högst *tre* år.

3 §¹

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, skall för grovt narkotikabrott dömas till fängelse, lägst *två* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det *har* utgjort *ett* led i en verksamhet som *har* bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig *eller hänsynslös art*. *Bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1972: 193.

3 Riksdagen 1980/81. 1 saml. Nr 76

17 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling

Härigenom föreskrivs att 1 och 3 §§ lagen (1960:418) om straff för varusmuggling skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som utan att giva det tillkänna hos vederbörlig myndighet till riket inför eller från riket utför gods, för vilket tull eller annan allmän avgift skall erläggas till statsverket eller som enligt stadgande i lag eller författning ej må införas eller utföras, dömes, om gärningen sker uppsåtligen, för varusmuggling till böter eller fängelse i högst två år.

Är varusmuggling att anses som grov, skall dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), skall dömas till fängelse, lägst *ett* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det förövats yrkesmässigt eller avsett gods av betydande myckenhet eller värde eller *om gärningen* eljest varit av särskilt farlig art.

*Föreslagen lydelse*1 §¹

Den som utan att giva det tillkänna hos vederbörlig myndighet till riket inför eller från riket utför gods, för vilket tull eller annan allmän avgift skall erläggas till statsverket eller som enligt stadgande i lag eller författning ej må införas eller utföras, dömes, om gärningen sker uppsåtligen, för varusmuggling till böter eller fängelse i högst två år. *Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704) skall dömas till böter eller fängelse i högst tre år.*

3 §²

Är varusmuggling att anses som grov, skall dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), skall dömas till fängelse, lägst *två* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det förövats yrkesmässigt eller avsett gods av betydande myckenhet eller värde eller eljest varit av särskilt farlig art *eller, om gärningen har gällt narkotika, den i övrigt utgjort led i en verksamhet av särskilt hänsynslös art.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1973: 672.

² Senaste lydelse 1973: 672.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-10-02

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsråden Söder och Winberg

Lagrådsremiss om ändring i brottsbalken, m. m.

Statsråden anmäler sina förslag i fråga om ändring i brottsbalken m. m. Anförandena och förslagen redovisas i underprotokollen för justitiedepartementet resp. socialdepartementet.

Statsrådet Winberg hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över de förslag som han och statsrådet Söder har lagt fram.

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandenas hemställan.

Regeringen beslutar att de anföranden och förslag som redovisas i underprotokollen skall bifogas lagrådsremissen som bilagorna 1 och 2.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-10-02**Föredragande:** statsrådet Winberg**Anmälan till lagrådsremiss om ändring i brottsbalken, m. m.**

1 Inledning

Under det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet har på senare år gjort sig gällande en alltmer utbredd uppfattning enligt vilken frihetsberövande påföljder på obestämd tid är förenade med allvarliga olägenheter. Denna uppfattning ligger till grund för riksdagens beslut våren 1979 om ändringar i brottsbalken (BrB), som bl. a. innebar att den tidsobestämda påföljden ungdomsfängelse avskaffades med verkan fr. o. m. 1 januari 1980 (prop. 1978/79: 212, JuU 1978/79: 38, rskr 1978/79: 408). Reformen innebar vidare att den nuvarande möjligheten att förena skyddstillsyn med behandling i anstalt ersattes av en ordning enligt vilken skyddstillsyn kan kombineras med fängelse under en tid av en—tre månader. Tiden för anstaltsvistelsen skall bestämmas redan i domen.

I BrB:s påföljdssystem återstår därmed endast en i egentlig mening tidsobestämd påföljd, nämligen internering. Även denna påföljd har varit föremål för diskussion under senare tid. Sålunda har brottsförebyggande rådets kriminalpolitiska arbetsgrupp i rapporten (1977: 7) Nytt straffsystem förordat att påföljden helt avskaffas. Rapporten har remissbehandlats. Sedan min företrädare vid sin anmälan av justitiedepartementets huvudtitel till 1978 års budgetproposition (prop. 1977/78: 100 bil. 5 s. 6) uttalat att tiden var mogen att ta upp interneringspåföljden till granskning, har riksdagen gett regeringen till känna att förslag i ämnet bör läggas fram (JuU 1978/79: 9, rskr 1978/79: 53).

Med anledning av detta har inom justitiedepartementet under våren 1979 upprättats en promemoria (Ds Ju 1979: 5) om internering. I promemorian föreslås att interneringspåföljden avskaffas. För att det vid upprepade brott av samhällsfarlig karaktär skall finnas möjlighet att döma till fängelse på längre tid än som nu kan ske föreslås i promemorian en straffskärpningsregel för vissa särskilt allvarliga återfallssituationer. Slutligen föreslås i promemorian att den restriktiva praxis som f. n. gäller i fråga om villkorlig

frigivning av dem som har begått vissa typer av grövre brott skall upphöra. Promemorian, som också innehåller en redogörelse för gällande rätt och nuvarande ordning i övrigt på området, bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1:1*.

Promemorian har remissbehandlats. En inom justitedepartementet uppriktad sammanställning över remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 1:2*.

De frågor som jag anmäler i det följande har till den del de har principiell karaktär i olika sammanhang varit föremål för diskussion med företrädare för justitedepartementen i övriga nordiska länder, bl. a. inom ramen för nordiska staffrättskommitténs arbete.

2 Allmän motivering

2.1 Interneringspåföljden

De *grundläggande bestämmelserna* om internering återfinns i 30 kap. BrB. Internering får ådömas under förutsättning dels att på brottet eller något av flera begångna brott kan följa fängelse i två år eller mera, dels att ett långvarigt tidsbestämt frihetsberövande anses påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet med hänsyn till gärningsmannens brottslighet, sinnesbeskaffenhet, vandel och levnadsomständigheter i övrigt.

Behandlingen av en internerad skall äga rum i och utom anstalt, med början i anstalt. Vid ådömande av internering skall rätten med hänsynstagande till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt bestämma en minsta tid för omhändertagandet i anstalt, lägst ett och högst tolv år. Efter utgången av minsta tiden skall behandlingen fortsätta utom anstalt, så snart vård i anstalt inte längre anses påkallad för att avhålla den dömde från fortsatt brottslighet. Beslut om övergång till vård utom anstalt meddelas av interneringsnämnden, i allmänhet på förslag av den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde den aktuella anstalten hör. Någon absolut maximitid för anstaltsvården har inte föreskrivits. En viss restriktivitet har emellertid eftersträvat genom en bestämmelse som anger att vård i anstalt inte får pågå under längre tid utöver minsta tiden än sammanlagt tre år eller, om minsta tiden är tre år eller mer, sammanlagt fem år utan medgivande av domstol.

Under vården utom anstalt skall den dömde stå under övervakning och är beträffande sin livsföring underkastad samma regler som gäller för den som är villkorligt frigiven från fängelsestraff. Återintagning i anstalt kan ske dels vid ny brottslighet, dels om den dömde av tredska har underlåtit att iaktta vad som åligger honom eller det på grund av hans uppförande eller av annat skäl bedöms som påkallat för att förebygga ny brottslighet. Om den dömde begår nytt brott, kan domstolen, med stöd av bestämmelserna i 34 kap. BrB förordna att den tidigare ådömda interneringen skall

avse även det nya brottet och, om han vårdas utom anstalt, besluta om återintagning. Domstolen skall då, om inte särskilda skäl talar emot det, bestämma ny minsta tid för anstaltsvården, lägst sex månader. Detta gäller även om den dömda vid tiden för den nya domen vårdas i anstalt. Om domstolen förordnar om återintagning utan att bestämma ny minsta tid ankommer det helt på interneringsnämnden att besluta hur länge vården i anstalt skall pågå.

I vissa fall då den som undergår interneringspåföljd i eller utom anstalt begår nytt brott ges åtalsunderlåtelse. Enligt 20 kap. 7 § första stycket 2 rättegångsbalken (RB) kan nämligen åklagaren besluta att inte åtala för brott, om brottet förövats innan den misstänkte dömts för annat brott eller helt avtjänat påföljd för sådant brott och det är uppenbart att brottet i jämförelse med det andra brottet med hänsyn till påföljden är utan nämnvärd betydelse.

Beslut om upphörande av interneringen skall meddelas när övervakning av den som vårdas utom anstalt inte längre behövs. Det krävs dock särskilda skäl för att interneringspåföljden skall upphöra tidigare än tre år efter det att den dömda senast överfördes till vård utom anstalt. Om övervakningen har fortgått under en sammanhängande tid av fem år, skall den obligatoriskt upphöra. Fråga om interneringens upphörande prövas av interneringsnämnden.

De första bestämmelserna i vårt land om tidsobestämda påföljder för vuxna lagöverträdare infördes år 1927 genom lagen (1927: 107) om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare och lagen (1927: 108) om internering av återfallsförbrytare. Lagarna reviderades år 1937 och sammanfördes därvid till lagen (1937: 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. De nuvarande bestämmelserna om internering tillkom i samband med BrB, där påföljderna internering och förvaring slogs ihop till ett institut, internering. Därvid gjordes en rad ändringar i förhållande till den tidigare regleringen. Bl.a. markerades principen att de till internering dömda skall underkastas en resocialiserande behandling på samma sätt som de fängelsedömda. Liksom tidigare skulle emellertid behandlingen ske i speciella anstalter (interneringsanstalter).

Efter den revidering av de aktuella bestämmelserna som gjordes i samband med tillkomsten av BrB kan *utvecklingen i fråga om tillämpningen av interneringspåföljden* sägas ha följt två huvudlinjer. Dels har antalet domar till internering fortlöpande sjunkit, dels har skillnaderna i tillämpningen mellan internering och fängelse efter hand minskat alltmera såväl när det gäller arten av den brottslighet som har föranlett den ena eller den andra påföljden som i fråga om behandlingen av de dömda.

Under tioårsperioden närmast efter BrB:s ikraftträdande har sålunda antalet personer som för första gången dömts till internering gått ned från i genomsnitt 125 under åren 1965-1969 till drygt ett 30-tal vid mitten av 1970-talet och därefter. Under senare år har också – delvis som en följd av

denna minskning – antalet förordnanden enligt 34 kap. 1 § BrB om att tidigare ådömd internering skall avse nya brott sjunkit, dock inte fullt ut så kraftigt som antalet förstagångsdomda.

Av det i promemorian presenterade statistiska materialet framgår att den i domen bestämda minsta tiden för anstaltsbehandling under senare år genomsnittligen i drygt hälften av fallen har uppgått till ett år, dvs. lägsta möjliga tid. Enligt interneringsnämndens praxis sker överförande till vård utom anstalt, om den dömde inte har begått nya brott eller på annat sätt har misskött sig, regelmässigt i mycket nära anslutning till minsta tidens utgång.

Sedan kriminalvårdsreformen har genomförts den 1 juli 1974 finns inte längre några specialanstalter för internerade. I fråga om fördelning av de dömda mellan lokalanstalter och rixanstalter samt mellan öppna och slutna anstalter gäller samma regler för internerade som för dem som undergår fängelse på längre tid. Interneringspåföljden används alltså inte numera för att tillgodose det önskemål om ett visst slags särbehandling av ett speciellt klientel som ursprungligen låg till grund för påföljdens utformning.

I *departementspromemorian* åberopas också som ett första argument för att påföljdsformen bör avskaffas att många av de skillnader som tidigare fanns mellan internering och fängelse i det närmaste har försvunnit med avseende på såväl påföljdernas praktiska tillämpning och innebörd som klientelgruppernas sammansättning. Med hänsyn härtill och till de invändningar av principiell natur som kan riktas mot interneringspåföljden görs i promemorian den bedömningen att påföljden bör behållas endast om de särskilda syften som den är avsedd att tjäna framstår som utomordentligt viktiga och inte kan tillgodoses på annat från rättssäkerhetssynpunkt mera tillfredsställande sätt.

I sistnämnda hänseende erinras i promemorian om att internering – liksom tidsbestämda påföljder över huvud taget – bygger på framför allt två teorier. Den ena utgår från föreställningen att den dömde genom behandling skall kunna påverkas till ett laglydigt liv och därför bör behandlas tills detta syfte har uppnåtts (behandlingstanken). Den andra innebär att man genom inspärning av lagöverträdaren söker förhindra att denne begår brott så länge han kan anses vara farlig (s. k. inkapacitering).

Vad först gäller behandlingstanken som argument för att behålla interneringspåföljden framhålls i promemorian att de internerade i kriminalvårdens anstalter behandlas på samma sätt som fängelsedömda med långa straff. Någon särskild behandling tillhandahålls således inte interneringsklientelet under anstaltstiden. Vidare pekas i promemorian på att den omfattande behandlingsforskning som i dag finns inte ger stöd för tanken att man genom särskild behandling av de internerade kan påverka dem till ett laglydigt liv. Alla undersökningar av effekten av anstaltsvård synes peka i den riktningen att de ger små möjligheter till resocialisering att

placera en lagöverträdare i fängelse eller annan liknande institution. Det synes därvid ha mindre betydelse vilken form av anstaltsvård man väljer och vilka behandlingsformer som prövas inom anstalterna. Sammanfattningsvis hävdas i promemorian att behandlingstanken inte motiverar att interneringspåföljden behålls.

När det härefter gäller intresset av att genom inspärning av en lagöverträdare förhindra att denne begår brott så länge han anses farlig, pekas i promemorian på att interneringsklientelet grovt sett kan indelas i tre huvudkategorier. Den första omfattar personer som främst ägnar sig åt en intensiv men måttligt avancerad förmögenhetsbrottslighet. Den andra kategorin avser personer som har gjort sig skyldiga till allvarlig och upprepad våldsbrottslighet och därigenom ansetts visa stor farlighet för annans liv eller hälsa. Den tredje kategorin slutligen omfattar mera hårdföra och avancerade förmögenhetsbrottslingar såsom bankrånare och kassaskåpsprängare, vilka ingalunda skyggar för att tillgripa våld, även om det primära syftet med gärningen inte är att skada någon till person. Något vid sidan av de två sistnämnda grupperna finns också ett begränsat antal personer som gjort sig skyldiga till grova narkotikabrott.

När det gäller förmögenhetsbrott utan våldsinslag synes enligt promemorian de flesta numera vara eniga om att behov av interneringspåföljden inte längre föreligger, en uppfattning som också ligger till grund för den nuvarande lagstiftningen i Danmark och Finland. De nuvarande straffskalorna ger i dessa fall möjlighet att åstadkomma tillräckligt långa anstaltstider, även om man vill markera en straffskärpning på grund av återfall.

I fråga om våldsbrottslingarna pekas i promemorian på att möjligheterna att bedöma riskerna för återfall i våldsbrott är begränsade, särskilt när det gäller grova sådana brott. Samtidigt ökar de anstaltstider som står på spel för den internerade ju grövre – och därmed ovanligare och alltså svårare att bedöma i fråga om risken för återfall – det aktuella brottet är. De principiella invändningar som kan åberopas mot internering gör sig här gällande med särskild styrka. Kärnfrågan i detta sammanhang blir enligt promemorian om man vid ifrågasatt frigivning av den internerade, dvs. vid utgången av minsta tiden, har möjlighet att göra en så tillförlitlig farlighetsbedömning att det kan vara försvarbart att hålla honom kvar i anstalt under en längre obestämd tid. Med hänsyn till vad som bl. a. i olika vetenskapliga undersökningar har påvisats i fråga om svårigheterna att göra tillförlitliga prognoser om återfall i sällan förekommande grova brott måste enligt promemorian frågan besvaras nekande. Sammanfattningsvis hävdas i promemorian att ett bibehållande av interneringsstraffet för våldsbrottslingar skulle ha en så pass marginell preventiv effekt att nackdelarna väsentligt överstiger fördelarna.

I fråga om den tredje av de nämnda huvudgrupperna är enligt promemorian återfallsrisken ofta hög med tanke på att det rör sig om individer som är starkt kriminellt inriktade och som ibland ådalagt stor förslagenhet och

planeringsförmåga. Man kan emellertid självfallet inte utesluta att en del av dem undergår en gynnsam utveckling och anpassar sig till ett laglydigt liv. Det rör sig här ofta om internerade som är jämförelsevis unga. Minsta tiderna är regelmässigt långa. Av humanitära skäl brukar interneringsnämnden därför överföra dem till vård utom anstalt i omedelbar anslutning till minsta tidens utgång. Tidsbestämtheten utnyttjas således som regel inte. Av skäl som har anförts beträffande andra förmögenhetsbrottslingar bör interneringspåföljden avvaras även beträffande detta klientel.

Vad slutligen gäller det begränsade antal personer som döms till internering på grund av grov narkotikabrottslighet erinras i promemorian om att den utan jämförelse vanligaste påföljden för sådan brottslighet är fängelse. De skäl som nyss har åberopats för att internering kan undvaras för den tredje huvudgruppen synes enligt promemorian också vara tillämpliga på ifrågavarande kategori.

Promemorians förslag att avskaffa interneringspåföljden har fått ett gynnsamt mottagande under *remissbehandlingen*. Förslaget har sålunda godtagits av det övervägande antalet remissinstanser, däribland JK, RÅ, kriminalvårdsstyrelsen och Göta hovrätt. Flera remissinstanser har emellertid avstyrkt förslaget. Skälen för avstyrkande är av olika slag. Några instanser anser att frågan bör utredas ytterligare, lämpligen inom ramen för det arbete som bedrivs av fängelsestraffkommittén (Ju 1979: 04) vilken har till uppgift att företa en allmän översyn av användningen av fängelsestraffet. Flertalet av de avstyrkande instanserna bemöter också på olika sätt den kritik som i promemorian har riktats mot interneringspåföljdens teoretiska grundvalar. En del remissinstanser anser att behandlingstanken inte bör avvisas så kategoriskt som har skett i promemorian. Andra lägger störst vikt vid intresset av att tillgodose samhällsskyddet. Här skall särskilt nämnas att interneringsnämnden inte ansluter sig till vad som sägs i promemorian om svårigheterna att på förhand bedöma återfallsrisken för grovre vålds- och sexualbrottslingar. Nämnden säger sig ha annan erfarenhet beträffande denna grupp. Tvärtemot vad som framhålls i promemorian, är det enligt nämndens mening just beträffande dessa visserligen ganska få, men maximalt farliga fall, som man kan ställa en relativt säker prognos. Även JO är kritisk till den i promemorian redovisade uppfattningen om svårigheterna att bedömma återfallsrisken.

Flera av de remissinstanser som har motsatt sig att internering avskaffas har gett uttryck för uppfattningen att tillämpningsområdet för påföljden bör begränsas på ett sådant sätt att internering inte kan ådömas måttligt avancerade förmögenhetsbrottslingar. Denna uppfattning framförs av bl. a. övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, och Sveriges domareförbund. Föreningen Sveriges statsåklagare säger sig visserligen principiellt ogilla tidsbestämda påföljder men anser att internering bör behållas för den grovre våldsbrottsligheten samt för de brutalare formerna av förmögenhetsbrott som bank- och postrån liksom för den grova narkoti-

kabrottsligheten. Bankinspektionen anser att förslaget att avskaffa internering kan godtas endast under förutsättning att den alternativa påföljdsformen fängelse kompletteras med tillräckliga frigivnings- och straffskärpningsregler.

Vad först gäller frågan huruvida bedömningen av spørgsmålet om interneringspåföljdens avskaffande bör föregås av ytterligare utredning vill jag *för egen del* hänvisa till att det i direktiven till fängelsestraffkommittén (Dir. 1979: 34) har förutsatts att interneringspåföljden skulle tas upp till särskild behandling. Denna ståndpunkt torde också stå i bäst överensstämmelse med den uppfattning i frågan som riksdagen har gett regeringen till känna (se JuU 1978/79: 9). Det underlag för frågans bedömning som f. n. föreligger måste enligt min mening anses tillräckligt med hänsyn till att två förslag i ämnet har remissbehandlats, dels den inledningsvis nämnda rapporten Nytt straffsystem och dels departementspromemorian. Med hänsyn härtill anser jag inte skäl föreligga att uppskjuta frågans behandling i väntan på resultatet av fortsatta utredningar.

I sak är jag liksom flertalet remissinstanser av den uppfattningen att det i promemorian har anförts starka skäl för att interneringspåföljden bör avskaffas. Den från principiell synpunkt mest framträdande nackdelen med denna påföljdsform ligger i dess grundläggande konstruktion, som innebär att den dömda kan underkastas ett frihetsberövande som inte från början bestäms av domstol och som därmed inte heller sätts i direkt relation till den brottsliga gärning som är aktuell. Även om internering i praktiken i allmänhet tillämpas som en tidsbestämd påföljd, finns det i en sådan konstruktion alltid en risk inbyggd för att den annars allmänt tillämpade principen om proportionalitet mellan brott och straff skjuts åt sidan.

Det förhållandet att två skilda system för frihetsberövande påföljder gäller vid sidan av varandra är också ägnat att skapa svårigheter vid rättstillämpningen. Ett betydande antal lagöverträdare i den ålder som är den vanliga för interneringsdömda, 25-40 år, döms varje år till fängelse med mycket långa strafftider. Inte sällan har dessa personer begått brott av det slag som brukar ligga till grund för en dom på internering, och i flertalet fall är det fråga om återfallsbrottslingar. För domstolarna är det ofta vanskligt att ta ställning till frågan om när påföljden bör bestämmas till internering. De som ådöms denna påföljd gör lätt jämförelser med det tidsbestämda straff de trott sig kunna påräkna i stället för internering. Dessa jämförelser torde inte sällan leda till att de anser sig orättvist behandlade, bl. a. med hänsyn till att villkorlig frigivning inte förekommer vid internering. I detta sammanhang bör också framhållas att man från olika håll också pekat på den skillnad i fråga om avräkning av häktnings- och strafftid som i praktiken råder mellan fängelsedömda och internerade till nackdel för den sistnämnda gruppen (jfr bl. a. prop. 1974: 20 s. 51-52).

Erfarenheterna visar också att den formella tidsbestämtheten upplevs som pressande av de intagna. Det är omvitnat att en dom till internering

ofta uppfattas som en definitiv utklassning och därmed snarare befäster än motverkar den dömdes benägenhet att fortsätta med en tillvaro som lätt leder till ny brottslighet. De flesta internerade återfaller i brott, och även en kortare tids återintagning i anstalt medför att ny övervakningstid om i regel tre år börjar löpa från frigivningen. Den omständigheten att den interneringsdömda under åtskilliga år kan få alternera mellan anstalt och frihet utan att få en definitivt bestämd tid för påföljden: upphörande att rätta sig efter kan ge honom en känsla av hopplöshet och förta alla hans ansatser att upphöra med brottslig verksamhet.

Av de skäl som har angetts nu kan det enligt min mening inte råda något tvivel om att det skulle vara förenat med betydande fördelar att övergå till ett enhetligt system för ådömande och verkställighet av frihetsstraff.

De invändningar som har gjorts mot promemorians förslag att avskaffa interneringspåföljden har tagit sin utgångspunkt i de skäl som annars har brukat åberopas till förmån för internering och andra tidsbestämda påföljder, nämligen behandlings- och samhällsskyddsaspekterna.

När det gäller att bedöma interneringspåföljdens betydelse från behandlingssynpunkt bör anmärkas att återfallsprocenten hos dem som har dömts till internering är hög såväl i absoluta tal som i relation till fängelseklientelet. Det är i och för sig inte uteslutet att detta förhållande mer har sin grund i interneringsklienteletets sammansättning än i brister hos påföljden som sådan. Det finns även andra skäl som talar för att återfallsstatistiken bör tolkas med försiktighet när man har att bedöma interneringspåföljdens effektivitet från rehabiliteringssynpunkt. Kvar står dock att det inte har visat sig vara möjligt att inom ramen för internering erbjuda de dömda någon form av behandling som skiljer sig från den som tillämpas vid verkställigheten av ett fängelsestraff. Redan detta talar för att behandlingssynpunkter knappast kan tillmätas någon självständig betydelse när det gäller att avgöra om den aktuella påföljdsformen bör behållas.

Klart är emellertid att konsekvenserna från samhällsskyddssynpunkt måste övervägas noga när ställning skall tas till frågan om interneringspåföljdens avskaffande. Det är här framför allt våldsbrottsligheten som förtjänar uppmärksamhet. Flertalet av de remissinstanser som i övrigt har avstyrkt promemorieförslaget har sålunda förklarat sig godta en lösning enligt vilken internering inte längre skall kunna komma i fråga för ren förmögenhetsbrottslighet. En tänkbar lösning skulle också kunna vara att avskaffa interneringspåföljden för förmögenhetsbrottslingar – som f. n. utgör flertalet av de interneringsdömda – men behålla den vid allvarliga våldsbrott i fall då den dömda kan betecknas som farlig för annans säkerhet.

I promemorian avvisas en sådan lösning främst med hänvisning till att stora svårigheter föreligger när det gäller att bedöma återfallsrisken för personer som har begått grövre våldsbrott. Jag anser mig emellertid inte kunna lämna den kritik utan beaktande som bl. a. interneringsnämnden har

anfört mot dessa uttalanden i promemorian. Därvid har jag tagit särskild hänsyn till att nämndens ställningstagande bygger på egna erfarenheter i fråga om den grupp som det här gäller. Jag är för egen del av den uppfattningen att det i en del fall måste vara möjligt att med förhållandevis stor sannolikhet göra uttalanden på förhand om risken för återfall i allvarlig brottslighet. Klart synes emellertid vara att om tillämpningsområdet för internering begränsas på det sätt som nyss har angetts detta i praktiken skulle komma att innebära att endast några få personer årligen skulle dömas till internering. Att detta med all sannolikhet skulle bli fallet bekräftar av utvecklingen i Danmark och Finland sedan man där infört begränsningar av detta slag. Vidare kan anmärkas att interneringsnämnden under 1970-talet genomsnittligt i mindre än ett fall om året lär ha gjort den bedömningen att en interneringsdömd med hänsyn till sin farlighet inte bör överföras till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Det kan sättas i fråga om det finns tillräckliga skäl att i vårt land behålla en särskild påföljdsform med sikte på endast några få individer. De stränga straffskallor som gäller för allvarlig våldsbrottslighet gör det regelmässigt möjligt att även inom ramen för påföljden fängelse åstadkomma anstaltstider av den längd att samhällsskyddet tillgodoses. Härtill kommer att det finns möjlighet att komplettera bestämmelserna om fängelse med särskilda frigivnings- och straffhöjningsregler, en fråga till vilken jag strax återkommer.

Man hör slutligen inte förbise det förhållandet att, även om interneringspåföljden avskaffas, det för de allra grövsta våldsbrotten alljämt kommer att finnas tillgång till en påföljd med ett i realiteten tidsobestämt inslag, nämligen fängelse på livstid. Det förhåller sig visserligen så, som också påpekats i promemorian, att en förhållandevis fast praxis i nådeärenden har utvecklats beträffande livstidsdömda. Undantagsvis kan regeringen dock avvika från denna praxis, om det i ett speciellt fall skulle föreligga särskilt starka skäl.

Mina överväganden har lett mig till den slutsatsen att ytterst begränsade fördelar kan uppnås genom att behålla internering som en särskild påföljd. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av den kritik som enligt det förut anförda kan riktas mot påföljden från principiella och praktiska utgångspunkter anser jag att tiden nu är mogen att avskaffa denna påföljd. Jag föreslår därför att påföljden internering utmönstras ur brottsbalkens påföljdssystem.

Ett avskaffande av interneringspåföljden med bibehållande av nuvarande ordning i övrigt kan få vissa effekter på de faktiska anstaltstiderna.

När det gäller internerade med förhållandevis korta minsta tider, dvs. som regel förmögenhetsbrottslingar som inte använt våld och dem som dömts för våldsbrott av mindre allvarlig art, kan resultatet i vissa fall bli en faktisk straffskärpning. Detta beror på att beslut om åtal/sunderlåtelse ofta meddelas vid återfall i brott under anstaltstiden. Den senareläggning av överföringen till vård utom anstalt som i sådant fall i praktiken blir en följd

av återfallet motsvarar ofta inte det minimistraff som är föreskrivet för brottet. Detsamma gäller om åtal väcks och domstol dömer till fortsatt internering utan att bestämma ny minsta tid. I fråga om internerade som har begått nytt brott efter överförande till vård utom anstalt är skillnaden gentemot fängelsedömda mindre markant, men även här kan man konstatera att interneringsklientelet får en förhållandevis gynnsam behandling. Ny minsta tid fastställs nämligen inte alltid, och i de fall detta sker understiger inte sällan den nya tiden det straffminimum som skulle ha gällt om i stället fängelse hade ådömts.

Det är därför inte uteslutet att det aktuella klientelet, som utmärker sig för en hög återfallsbenägenhet, i framtiden kommer att lagföras oftare än i dag och därvid ådömas fängelse på tider som kan innebära längre anstaltsvistelser än f. n. Detta gäller i synnerhet i den mån återfall sker under prøvotid efter villkorlig frigivning och villkorligt medgiven frihet förverkas.

I sammanhanget bör emellertid erinras om att det i samband med att påföljden ungdomsfängelse har avskaffats med verkan fr. o. m. den 1 januari 1980 (SFS 1979: 680) även har gjorts betydelsefulla ändringar i bestämmelserna om förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelse. Sålunda har man avskaffat den tidigare presumptionen för att förverkande skall ske när den villkorligt frigivne döms till nytt fängelsestraff. Vidare har möjlighet öppnats att begränsa förverkande till att avse endast viss del av reststraffet. Domstolen får härigenom ökad möjlighet att bestämma det samlade straffets längd i enlighet med vad som framstår som rättvist i det särskilda fallet. Det finns därför anledning att räkna med att ett avskaffande av interneringspåföljden inte kommer att innebära några väsentligt ändrade förhållanden för de grupper som diskuteras nu, nämligen flertalet förmögenhetsbrottslingar och dem som döms för våldsbrott av jämförelsevis mindre allvarlig karaktär.

Beträffande den del av interneringsklientelet som ådöms mycket långa minsta tider för framför allt grövre våldsbrott är problemet snarast det motsatta. Som nämns i promemorian är det med nuvarande lagregler och praxis inte alltid möjligt att genom att döma till fängelse uppnå faktiska anstaltstider motsvarande internering med en minsta tid av fem—sex år eller mer. Avskaffas interneringspåföljden aktualiseras därför åtgärder för att möjliggöra så långa frihetsberövanden som samhällsskyddet kan anses kräva i vissa fall. I det följande kommer jag därför att ta upp dels frågan om vissa ändringar i principerna för villkorlig frigivning, dels frågan om ett införande av en särskild straffskärpningsregel.

2.2 Villkorlig frigivning

Bestämmelser om villkorlig frigivning från fängelsestraff finns i 26 kap. 6—24 §§ BrB.

Frågor om villkorlig frigivning avgörs beträffande dem som dömts till fängelse i mer än ett år av kriminalvårdsnämnden och i övriga fall av den lokala övervakningsnämnden.

Villkorlig frigivning får ske sedan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats eller, om särskilda skäl föreligger, sedan halva tiden har avtjänats i anstalt. Villkorlig frigivning kan dock inte komma i fråga förrän den dömde har avtjänat minst tre månader (före den 1 januari 1980 minst fyra månader) i anstalt. Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning skall särskilt beaktas verkningarna av fortsatt frihetsförlust för den dömde och förutsättningarna för hans anpassning i samhället med hänsyn till de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen. För den som villkorligt frigives skall fastställas en prøvotid. Den skall vara minst ett eller högst tre år eller, om återstående strafftid överstiger tre år, högst fem år. Under prøvotiden står den frigivne enligt huvudregeln under övervakning. I samband med beslut om villkorlig frigivning kan meddelas vissa föreskrifter som den frigivne har att iaktta under prøvotiden. Vid misskötsamhet kan varning tilldelas honom eller den villkorliga friheten förklarad förverkad. Döms den frigivne till fängelse för nya brott och förklarar domstolen samtidigt den villkorligt medgivna friheten eller del av den förverkad läggs strafftiderna samman, och tiderna då villkorlig frigivning åter får ske beräknas på grundval av den sammanlagda strafftiden.

Kriminalvårdsnämndens praxis innebär numera att intagna med långa straff i regel erhåller villkorlig frigivning innan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats i anstalt (halvtidsfrigivning). Med långa straff avses i detta sammanhang i princip strafftider på två år och sex månader eller mera. För det unga klientelet – till vilket man i regel räknar dem som ännu inte fyllt 23 år vid tiden för brottets begående – anses dock redan en strafftid på ett år och sex månader eller mera som lång i denna mening. Samma princip tillämpas också i allmänhet för fängelsedömda i femtioårsåldern eller äldre. I fråga om dömda med strafftider strax under dem som normalt föranleder halvtidsfrigivning tillämpar nämnden en praxis som syftar till att hindra orättvisor i förhållande till de halvtidsfrigivna.

Beträffande vissa kategorier intagna tillämpas inte nu redovisad praxis. Det gäller sådana intagna som har dömts till fängelse lägst två år för grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i en yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning. I enlighet med 1972 års riksdagsbeslut om vissa åtgärder mot narkotikamissbruket (prop. 1972: 67, JuU 1972: 14, rskr 1972: 213) iakttar kriminalvårdsnämnden största återhållsamhet vid haltidsfrigivning av personer som tillhör nu beskrivna klientel. Till detta har i praxis förts, förutom sådana som har blivit dömda för grov narkotikabrottslighet, bl. a. personer med anknytning till internationella ligor som ägnar sig åt växelbedrägerier, pälssölder eller bankrån.

De principer som tillämpas beträffande ifrågavarande kategorier lagöverträdare skall enligt ett uttalande i prop. 1973:37 med förslag till åtgärder mot vissa våldsdåd med internationell bakgrund vara vägledande också när det gäller terrorister som dömts för brott här i riket till frihetsberövande påföljd om minst två år. Även dessa restriktioner i fråga om hälftenfrigivning har godtagits av riksdagen. De har dock – till skillnad från 1972 års beslut – knappast haft någon praktisk betydelse.

I departementspromemorian föreslås att den särbehandling som har beskrivits nyss upphör i samband med att interneringspåföljden avskaffas. Motiveringen härför är framför allt att det bedöms som otillfredsställande från principiell synpunkt att besluten i de ärenden som det här är fråga om regelmässigt grundas på faktorer som varit kända redan av domstolen och som således kunnat beaktas vid straffmätningen.

Under remissbehandlingen har promemorieförslaget i denna del utsatts för kritik också från instanser som i övrigt har godtagit de framlagda förslagen. Från flera håll framhålls det att kriminalvårdsnämndens praxis inte bör ändras nu, eftersom fängelsestraffkommittén (Ju 1979:04) f. n. ser över hela frågan om den villkorliga frigivningen. Till de instanser som avstyrker förslaget hör RÅ, socialstyrelsen och LO. Kriminalvårdsnämnden finner förslaget att mjuka upp den restriktiva inställning som statsmakterna intog år 1972 förvånande, eftersom brottsutvecklingen enligt nämndens mening inte ger underlag för ett ändrat ställningstagande. Övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, föreslår att kriminalvårdsnämndens praxis ändras så att de som har begått grova våldsbrott och bankrånare m. fl., vilka i dag nära nog regelmässigt frigives efter halva tiden, i framtiden skall beviljas villkorlig frigivning först sedan de har avtjänat två tredjedelar av straffet. Vänersborgs tingsrätt förespråkar en ordning som ger möjlighet att senarelägga den villkorliga frigivningen i de fåtaligt förekommande fall där en interneringsdömd i dag får förlängd anstaltsvistelse efter en bedömning av riskerna för återfall i våldsbrott, inbegripet sedlighetsbrott. Liknande synpunkter förs fram av kammarrätten i Jönköping.

För egen del finner jag det till en början angeläget att framhålla att någon generell lindring av strafftiderna för det klientel som nu omfattas av den strängare särbehandlingen beträffande villkorlig frigivning inte bör komma till stånd. Det gäller här till stor del personer som har gjort sig skyldiga till den kanske mest samhällsfarliga av all brottslighet. Liksom de remissinstanser som har uttalat sig i ämnet anser jag inte att det bör komma i fråga att i detta sammanhang genomföra en ordning som i enlighet med promemorieförslaget skulle innebära att intagna med en viss minimistrafftid i princip alltid skall frigives villkorligt efter halva strafftiden.

Samtidigt är jag medveten om att nuvarande praxis med visst fog kan kritiseras från principiell synpunkt för att schablonmässigt låta samma omständigheter, hänförliga till brottets art, som verkar straffskärpande också leda till senareläggning av villkorlig frigivning av det ådömda fäng-

elsestraffet. Det kan diskuteras om detta är tillräcklig anledning att nu göra ändringar beträffande villkorlig frigivning, eftersom hela frågan om detta institut utreds f. n. Som jag har antytt tidigare aktualiserar emellertid ett avskaffande av påföljden internering en sådan ändring. Jag kan inte se något avgörande hinder mot att i detta ärende gå in på en avgränsad, låt vara betydelsefull del av den problematik som hänför sig till den villkorliga frigivningen.

Om internering avskaffas uppkommer, som förut nämnts, ett behov av åtgärder för att möjliggöra långa frihetsberövanden för vissa kategorier brottslingar. Det finns annars risk för att samhällets möjligheter att skydda sig mot verkligt allvarliga brott i alltför hög grad skulle försvagas. Jag tänker då främst på dem som har begått grova våldsbrott och som kan bedömas utgöra en fara för annans liv eller hälsa. Även personer som har begått grova narkotikabrott kan hänföras till denna kategori, låt vara att gärningsmännen i dessa fall endast i begränsad utsträckning har brukat dömas till internering. Som jag har anfört tidigare är det med nuvarande regler och praxis inte alltid möjligt att uppnå anstaltstider motsvarande internering med en minsta tid av fem—sex år eller mer. Detta beror delvis på att man med nuvarande tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning vid längre fängelsestraff oftast har att räkna med att den dömda friges redan efter halva strafftiden. Den strängare praxis som nu tillämpas beträffande vissa kategorier intagna är nämligen schablonmässig och tar inte allmänt sikte på faran för fortsatt brottslig verksamhet.

En annan orsak till att nu överväga ändringar i principerna för halvtidsfrigivning är de förändringar i brottsligheten som har ägt rum sedan föregående ställningstagande. Jag tänker då särskilt på ökningen under 1970-talet av vissa slags våldsbrott, bl. a. väpnade rån. Denna utveckling har bidragit till 1978 års ändring i 7 § tredje stycket lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt (prop. 1978/79: 62, JuU 1978/79: 115, rskr 1978/79: 90). Genom ändringen har kretsen av de intagna som i princip skall placeras i slutan stalt och för vilka gäller särskilda begränsningar i fråga om korttidspermission utvidgats. Tidigare sammanföll denna krets i stort sett med den för vilken den strängare bedömningen i fråga om villkorlig frigivning tillämpas. Ändringen innebär att även andra kategorier lagöverträdare numera omfattas av 7 § tredje stycket i lagen. Det skall enligt motiven vara fråga om lagöverträdare som visat likgiltighet för annans liv eller hälsa eller särskild hänsynslöshet. Såsom exempel på avsedd brottslighet har nämnts väpnade bank- eller postrån samt annan förmögenhetsbrottslighet vid vilken gärningsmannen varit hänsynslös genom att t. ex. använda sprängmedel. Hänsynslösheten kan enligt motiven även manifesteras i en långvarig och mycket frekvent kriminalitet av allvarlig beskaffenhet som visar att den intagne är oemottaglig för påverkan att upphöra med brottslighet. Någon ändring i praxis rörande villkorlig frigivning avsågs dock inte den nu berörda lagändringen böra medföra.

Vid en samlad bedömning finner jag liksom flera remissinstanser övervägande skäl tala för att kriterierna för en senareläggning av frigivningen nu ändras på ett sådant sätt att intresset av samhällsskydd mer än tidigare kommer i förgrunden. Risken för ny allvarlig brottslighet, framför allt för återfall i grova våldsbrott och grova narkotikabrott, bör därvid bli föremål för särskilt beaktande. Jag föreslår därför att den återhållsamhet med halvtidsfrigivning som kriminalvårdsnämnden hitintills har tillämpat i fortsättningen främst skall avse det klientel som avtjänar fängelsestraff för särskilt allvarlig brottslighet som riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa. Exempel på brott som kommer i fråga som utgångspunkt för bedömningen är mord, dråp, våldtäkt, grovt rån och mordbrand. Hit hör även grov narkotikabrottslighet samt vissa andra brott, bland dem terroristbrott. Det bör dock betonas att jag här endast avser verkligt grov brottslighet. I en del fall utgör denna ett led i yrkesmässigt bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning.

Brottets art och svårhet bör sålunda bilda utgångspunkt vid prövningen huruvida frigivningen skall uppskjutas. Dessa faktorer bör emellertid inte få bli ensamt avgörande. I stället bör göras en samlad bedömning av risken för att den dömda skall göra sig skyldig till återfall i brottslighet av samma slag som den tidigare. Bedömningen skall sålunda vila såväl på arten av brottsligheten som uppgifter om den dömdes person. Sådana uppgifter kan gälla den dömdes uppträdande på anstalten, t. ex. uttalad aggressivitet mot personal eller medintagna, brott under permissioner och uttalanden av psykiater. Det kan naturligtvis sägas att en viss risk för återfall alltid föreligger. För att beaktas vid prövningen bör risken ha nått den graden att den kan betecknas som påtaglig. Detta får naturligtvis inte medföra att så höga krav på dokumentation ställs att intresset av samhällsskydd i realiteten ej blir tillgodosett i tillbörlig utsträckning. Jag vill i detta sammanhang nämna att vad som nu har föreslagits ganska nära överensstämmer med den ordning som nordiska straffrättskommittén har förordat i betänkandet (NU A 1978: 6) *Villkorlig frigivning*. Kommittén har föreslagit att en påtaglig och särskilt stor risk för snabbt återfall i grova brott skall kunna vara skäl till senareläggning av villkorlig frigivning. De brott som kommittén främst har i åtanke är dels grova våldsbrott, dels allvarlig brottslighet som bedrivs i organiserade eller yrkesmässiga former.

Den ändring som jag har förordat innebär alltså att en ny förutsättning för särbehandling i frigivningshänseende ställs upp, nämligen en bedömning av risken för återfall i särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa. För bl. a. intagna som har gjort sig skyldiga till grova våldsbrott innebär detta att prövningen av frigivningsfrågor kommer att präglas av en större återhållsamhet än f. n.

I fråga om narkotikabrottslighet gör sig risken för återfall alldeles särskilt gällande (jfr prop. 1974: 20 s. 103). Bland dem som döms för grova narkotikabrott finns emellertid också en grupp av huvudsakligen yngre

lagöverträdare med dokumenterat god prognos. Förslaget kan därför komma att medföra att halvtidsfrigivning blir något vanligare än f. n. beträffande vissa intagna. Jag vill dock betona att avsikten inte är att ändringen skall innebära någon generell minskning av de faktiska strafftiderna i förhållande till nuläget. Bland annat för att markera detta föreslår jag i det följande en särskild straffskärpningsregel för återfall i vissa allvarliga brott. I samma syfte kommer chefen för socialdepartementet senare denna dag att föreslå höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling avseende narkotika. Sammantagna innebär de nu aktuella lagändringarna att underlag skapas för en ordning som enligt min mening framstår som den principiellt mest ändamålsenliga, nämligen att bedömningen av strafftiden till den del den uteslutande grundar sig på det begångna brottets svårhet sker genom domstolens försorg.

Jag föreslår sålunda att det nu införs en särskild bestämmelse om villkorlig frigivning som tar sikte på den kategori lagöverträdare som det här är fråga om. Lämpligen bör i ett tillägg till 26 kap. 7 § BrB föreskrivas att vid prövning av fråga om villkorlig frigivning beträffande den som har dömts för särskilt allvarlig brottslighet som riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa, hänsyn alltid skall tas till om det finns påtaglig risk att den dömda fortsätter brottslig verksamhet av samma art. Därmed tillgodoses också ett av kriminalvårdsnämnden vid remissbehandlingen uttalat önskemål om att särbehandling av vissa intagna i frigivningshänseende skall ha uttryckligt lagstöd. Jag återkommer i specialmotiveringen till tillämpningsfrågorna.

Slutligen vill jag understryka att mitt ställningstagande till de här berörda frågorna inte skall uppfattas så att jag föregriper fängelsestraffkommitténs utredning av frågan om villkorlig frigivning. Denna kommitté har alltså som uppdrag att överväga denna fråga i hela dess vidd, däribland spörsmålet om institutet över huvud taget bör behållas.

2.3 En särskild straffskärpningsregel

Till utgången av år 1975 fanns i 26 kap. 3 § BrB en allmän straffskärpningsregel för återfall. Den närmare utformningen av den regeln beskrivs utförligt i promemorian (se avsnitt 13.2.4.1). Bestämmelsen upphävdes under motivering bl. a. att det i praktiken hade visat sig att det inte förelåg något behov för domstolarna att skärpa straffet utöver de straffmaxima som anges för de särskilda brotten (se prop. 1975/76: 42 s. 79).

I promemorian föreslås nu en straffskärpningsregel för vissa särskilt allvarliga återfallssituationer. Bakgrunden är förslaget om att avskaffa interneringspåföljden och den föreslagna ändringen av kriminalvårdsnämndens praxis i fråga om halvtidsfrigivning. Regeln tar sålunda för det första sikte på den del av det nuvarande interneringsklientelet som har dömts för mycket allvarliga våldsbrott eller för särskilt kvalificerade för-

mögenhetsbrott såsom exempelvis väpnade post- eller bankrån och liknande brott. Den syftar för det andra till att ge möjlighet till straffskärpning för en del av den klientel som nu omfattas av den förut beskrivna särbehandlingen vid prövning av frågor om villkorlig frigivning från långvariga straff för vissa grova brott men som enligt promemorieförslaget skulle behandlas på samma sätt som andra intagna i frigivningshänseende.

Den föreslagna bestämmelsen har utformats som en återfallsregel som för sin tillämpning förutsätter att gärningsmannen tidigare har dömts till fängelse i lägst två år, varmed enligt en föreslagen övergångsbestämmelse jämföras den som har dömts till internering. En ytterligare förutsättning för straffskärpningsregelns tillämpning är att återfallet skall avse brott av mycket allvarlig beskaffenhet, nämligen brott som är belagt med mer än sex års fängelse. Slutligen får enligt promemorieförslaget straffskärpning över straffmaximum ske endast om det med hänsyn till arten av gärningsmannens brottslighet och hans tidigare kriminalitet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär.

Promemorieförslaget har i denna del i allt väsentligt godtagits av övervägande antalet remissinstanser. Däremot är flertalet av de remissinstanser som avstyrker att interneringsstraffet avskaffas också kritiska till den nya straffskärpningsregeln. Övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, anser att man med den föreslagna straffskärpningsregeln återinför ett föråldrat system, som man nyligen lyckats rensa ut. Kriminalvårdsnämnden befarar, att en reform i den riktning som föreslagits kommer att bidra till att den allmänna straffnivån höjs, och anmärker vidare att straffskärpningsregeln kan tillämpas på en vidare krets av personer än som redovisas i promemorian. Sexualbrottskommitténs majoritet däremot ifrågasätter om det finns grund för antagande att den föreslagna regleringen är ägnad att i nämnvärd mån förstärka samhällsskyddet. Svårigheterna för domstolen att redan vid domstillfället med någon rimlig grad av säkerhet göra en så långsiktig prognostisk bedömning av risken för ett återfall efter frigivningen är nämligen enligt kommittén uppenbara. JK anser liksom överåklagaren i Göteborg att det borde räcka med att återfall eller eventuellt upprepade återfall i allvarlig brottslighet konstaterats. Även Sveriges domareförbund hävdar att den föreslagna straffskärpningsregeln inte kan väntas bli effektiv. Interneringsnämnden delar uppfattningen att en lång anstaltstid kan vara påkallad i vissa fall men anser att påföljden internering innefattar en lämpligare konstruktion än den föreslagna återfallsregeln.

För egen del anser jag liksom flertalet remissinstanser att det är av grundläggande vikt att inte interneringspåföljdens avskaffande allmänt sett leder till en lindring av samhällets reaktioner mot den allra grövsta kriminaliteten. Jag finner därför att ett klart behov föreligger av en återfallsregel med den huvudsakliga konstruktion som förordas i promemorian. Eftersom det inte finns anledning att i detta sammanhang skapa underlag för en

mera allmänt ökad stränghet i straffmätningen anser jag den begränsning godtagbar som ligger i att återfallsbrottet enligt promemoriaförslaget måste vara belagt med fängelse i mer än sex år. Bland de brott i BrB som har ett straffmaximum av det här slaget märks mord, dråp, grov misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, våldtäkt, grov otukt med barn, grovt rån, mordbrand samt vissa andra allmänfarliga brott. Utanför brottsbalken är främst grovt narkotikabrott och grov varusmuggling av narkotika av intresse bland de brott som har strafflatituder som överstiger sex års fängelse.

Mot tanken på en straffskärpningsregel med den innebörd som har beskrivits nu skulle kunna invändas att den till övervägande del kommer att riktas mot den kriminalitet beträffande vilken, enligt vad jag tidigare har föreslagit, en särskilt sträng bedömning skall kunna tillämpas även när det gäller villkorlig frigivning. En sådan invändning torde emellertid inte vara bärande. En straffskärpningsregel av den typ som nu har diskuterats bör främst ses som ett uttryck för de aktuella brotternas straffvärde i en återfalls-situation. Regelns syfte bör vara att från denna utgångspunkt ge möjlighet för domstolarna att även sedan interneringsstraffet har avskaffats uppnå strafftider som nära ansluter till dagens praxis. De nya bedömningsgrunder i fråga om villkorlig frigivning som jag har föreslagit förutsätter däremot en prövning under verkställighetstiden av den konkreta återfallsrisken och syftar närmast till att skydda samhället från vissa farliga kriminella. Utan tvivel får emellertid även straffskärpningsregeln en sådan effekt. Enligt min mening finns det ett behov av att åstadkomma en kompensation för interneringspåföljdens avskaffande på båda dessa vägar.

Även om jag således ställer mig i princip positiv till tanken på en straffskärpningsregel för återfall i mycket grov brottslighet har jag förståelse för den tveksamhet som flera remissinstanser har gett uttryck för inför förslaget att förhöjning får ske endast om det med hänsyn till arten av vederbörandes brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Faran för återfall är som tidigare har nämnts vanskligen att bedöma. Detta gäller i synnerhet förutsägelser som skall göras i samband med domstolens handläggning av målet. Det viktigaste kriteriet för en sådan förutsägelse skulle i praktiken bli den dömdes tidigare kriminalitet, men denna kan beaktas vid straffmätningen utan att domstolen åläggs att göra en återfallsprognos. Enligt min mening är det därför både överflödigt och från principiell synpunkt olämpligt att begagna benägenheten för fortsatt brottslig verksamhet som en särskild förutsättning för återfallsregelns tillämpning. Jag förordar följaktligen att den aktuella begränsningen inte tas med i bestämmelsen.

Med hänvisning till vad som har anförts nu förordar jag att i BrB införs en ny bestämmelse som ger möjlighet till straffskärpning vid återfall i mycket grov brottslighet. Bestämmelsen föreslås få samma konstruktion

som den som har förordats i promemorian, dock med den avvikelsen att domstolen inte åläggs att göra någon särskild bedömning av risken för återfall.

Om i enlighet med promemorieförslaget längsta tiden för straffskärpning sätts till endast två år, innebär detta att önskemålet om att samma faktiska strafftider som i dag skall kunna uppnås inte tillgodoses fullt ut för de allra grövsta fallen. Jag förordar därför att den aktuella tiden bestäms till fyra år.

2.4 Eftergift av böter vid långvariga fängelsestraff

I 34 kap. 13 § BrB föreskrivs att när verkställighet samtidigt förekommer av å ena sidan en dom på internering och å den andra en dom på böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn eller disciplinstraff, interneringen skall träda i stället för den andra påföljden, om den dömda för undergående av internering skall vårdas i anstalt. Det eller de nya brott som interneringen i enlighet härmed ytterligare skall avse kan ge anledning till att ny minsta tid för anstaltsvården bestäms. Detta förekommer emellertid inte i praktiken vid bötesbrottslighet som ligger i tiden före domen på internering.

En motsvarande bestämmelse gällde tidigare för fall då ungdomsfängelse förekom till verkställighet samtidigt med annan påföljd (34 kap. 12 § BrB). Bestämmelsen upphörde att gälla i samband med att påföljden ungdomsfängelse avskaffades med verkan fr. o. m. den 1 januari 1980.

I promemorian föreslås att 34 kap. 13 § BrB upphävs i samband med att påföljden internering slopas. Förslaget har inte kommenterats närmare av remissinstanserna.

Upphävs den aktuella bestämmelsen, innebär detta, i den mån gällande ordning i övrigt behålls, att endast ett fall kommer att föreligga där en frihetsberövande påföljd konsumerar ett tidigare ådömt bötesstraff, nämligen när den frihetsberövande påföljden är fängelse på livstid (34 kap. 11 §).

I detta sammanhang finns det anledning att uppmärksamma att en av BRÅ:s arbetsgrupper – arbetsgruppen rörande anpassningsstöd åt straffade – under sitt arbete har diskuterat bl. a. de sociala och ekonomiska problem som uppstår för straffade i samband med frigivningen eller under kriminalvård i frihet. En av de frågor som särskilt har övervägts är problemet med de straffades skuldsättning.

På initiativ av arbetsgruppen uppdrog sålunda BRÅ i oktober 1976 åt en sakkunnig¹ att utreda frågan om de straffades skuldsättning och att därvid klarlägga tänkbara lösningar för att underlätta dessas ekonomiska situation. Den sakkunnige avslutade sitt arbete i mars 1977 med rapporten (1977: 4) Straffades skulder. I rapporten, som har karaktär av en princip-

¹ Försäkringsdirektören Erland Strömbäck.

skiss och inte innehåller några förslag till författningsbestämmelser. pekas på möjligheten att införa en särskild regel av innebörd att böter skall kunna efterges för den som tas in i kriminalvårdsanstalt för att avtjäna ett straff för ett annat brott än det som böterna avser.

Genom BRÅ:s försorg översändes rapporten till ett antal myndigheter och organisationer för yttrande. Yttranden inkom från JK, hovrätten över Övre Norrland, kriminalvårdsstyrelsen, kammarkollegiet, riksskatteverket, riksrevisionsverket, Stockholms sociala centralnämnd, Malmö sociala centralnämnd, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Centralorganisationen SACO/SR, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska Försäkringsbolags Riksförbund, Övervakarnas riksförbund, Föreningen styresmän och assistenter m. fl. vid kriminalvårdsanstalterna, Föreningen Sveriges frivårdstjänstemän och Föreningen Sveriges kronofogdar. Riksskatteverket bifogade ett yttrande från kronofogdemyndigheten i Västerås distrikt.

Förslaget i rapporten om en regel angående eftergift av tidigare ådömda böter för dem som tas in i kriminalvårdsanstalt lämnades utan erinran av alla instanser utom en. Enligt denna instans skulle en sådan regel innebära att exempelvis en person som dömts till höga böter för skattebrott erhöll eftergift vid en senare dom på fängelse i ett annat mål.

Efter övervägande av vad som anfördes från de olika hörda instansernas sida har arbetsgruppen till BRÅ anmält sina synpunkter på förslagen i rapporten. BRÅ har därefter, genom sitt verkställande utskott, i en särskild skrivelse begärt att regeringen skall pröva en del av förslagen, bl. a. frågan om att införa en regel om eftergift av böter som har ådömts en straffad före intagning i anstalt.

I sammanhanget bör erinras om att det i den nya bötesverkställighetslag (1979: 189) som trädde i kraft den 1 juli 1979 finns en föreskrift (12 §) som ger möjlighet att avbryta verkställigheten av ett bötesstraff när särskilda skäl av social natur föranleder det. Kronofogdemyndigheten har sålunda fått befogenhet att förordna att vidare verkställighet inte skall äga rum av ett bötesstraff, om indrivningen skulle vara till synnerligt men för den bötfällda eller för någon som är beroende av honom för sin försörjning. Ett sådant förordnande får dock inte meddelas, om det är påkallat från allmän synpunkt att verkställigheten fortgår. I fråga om tillämpningen av denna bestämmelse när den bötfällda är intagen i anstalt uttalades i förarbetena (prop. 1978/79: 40 s. 39, 40) att det inte fanns anledning att anknyta till vissa formellt angivna slag av anstaltsvistelser. Möjlighet borde finnas för kronofogdemyndigheten att i eftergiftssammanhang mera allmänt kunna ta i beaktande de ekonomiska och andra svårigheter som möter den som efter en inte helt kort anstaltsvistelse av det ena eller andra slaget skall försöka att anpassa sig i arbetsliv och samhälle.

Den nu redovisade bestämmelsen i den nya bötesverkställighetslagen har också uppmärksamats i rapporten Straffades skulder. I rapporten

framhålls att eftergiftsbestämmelsen torde bli tillämplig i många av de fall som förslaget i rapporten tar sikte på. Från principiell synpunkt kan det dock enligt rapporten finnas skäl att under en särskild regel avskilja de fall där en bötfälld efter bötesdomen tas in i kriminalvårdsanstalt. I sak motiveras förslaget i rapporten med att den intagne kan sägas ha genom frihetsberövandet betalat av sin skuld även för tidigare ådömda böter. En sådan ordning synes också ligga väl i linje med olika bestämmelser i BrB som behandlar sammanträffande av flera brott eller påföljder och där en huvudlinje är att bara en påföljd normalt skall utdömas även om det är fråga om flera brott begångna vid olika tillfällen. Ofta kan det vara en tillfällighet att i ett visst fall den dömda lagförts för viss bötesbrottslighet vid ett separat tillfälle och inte i samband med att han dömdes för de brott som föranledde frihetsberövandet. Om alla brotten hade bedömts i ett sammanhang, skulle förmodligen – i vart fall om bötesbrotten inte var av särskilt allvarlig beskaffenhet – straffet för alla brotten ha blivit detsamma som det vilket utdömdes i domen till frihetsberövande.

För egen del vill jag peka på att frågor som rör de straffades sociala situation har kommit att bli föremål för ökad uppmärksamhet i den kriminalvårdsdebatt som har förts under senare tid. Det har därvid förelegat allmän enighet om att det är av stor vikt för en framgångsrik återanpassning att den som har avtjänat en frihetsberövande påföljd snarast efter frigivningen kan återgå till normala levnadsförhållanden och ett ordnat arbete. Uppenbart är att den skuldsättning som många har ådragit sig genom brotten eller på annat sätt därvidlag kan bli en belastning.

Frågan om eftergift av böter som har ådömts före intagning i kriminalvårdsanstalt utgör endast en del av de aktuella problemen, vilka utförligt behandlas i rapporten från BRÅ. Det finns emellertid särskild anledning att uppmärksamma frågan i detta sammanhang mot bakgrund av de konsekvenser på området som upphävandet av påföljden internering för med sig.

Den regel om eftergift av böter i den nya bötesverkställighetslagen som jag nyss har redovisat torde visserligen ofta vara tillämplig i de fall då den som har bötfällts skall avtjäna ett långvarigt frihetsstraff. Jag kan emellertid ansluta mig till uppfattningen i rapporten om att principiella skäl talar för att dessa situationer hänförs under en särskild bestämmelse. Genom en automatiskt verkande regel underlättas vidare den praktiska hanteringen av de fall som det här gäller. En sådan regel kan också ses som en ersättning för bestämmelserna i 34 kap. 12 och 13 §§ BrB, varav den förra redan har upphävts och den senare givetvis måste upphöra att gälla när påföljden internering avskaffas. Den invändning mot förslaget i rapporten som har anförts i ett yttrande till BRÅ torde inte vara bärande med tanke på att systemet med normerade böter för skattebrott numera har avskaffats.

Det är inte ändamålsenligt eller ens möjligt att utforma en ny bestämmelse i ämnet på ett sådant sätt att den direkt tar sikte på det klientel som

enligt tidigare bestämmelser skulle ha dömts till ungdomsfängelse eller internering. Lämpligen bör bestämmelsen i stället innebära att när någon har ådömts fängelse på viss längre tid, fängelsestraffet skall träda i stället för tidigare ådömda böter i den mån verkställighet av dessa allttjämt är aktuell. Den minimitid för fängelsestraffets längd som skall vara en förutsättning för att den nya bestämmelsen skall gälla bör inte sättas alltför kort. Enligt 11 § lagen (1964: 168) om förvandling av böter gäller att böter som någon ådömts innan han intagits för att undergå fängelse på viss tid minst två år inte får förvandlas och att böter som har ådömts efter intagningen men före frigivningen får förvandlas endast om det påkallas från kriminalvårdens sida. Jag förordar att tiden i även här avsedda fall sätts till två år. Slutligen förordar jag att disciplinstraff för krigsmän jämföras med böter i det sammanhang som är aktuellt nu.

Med hänvisning till det anförda föreslår jag att det i 34 kap. BrB tas in en ny bestämmelse av det innehåll att om verkställighet samtidigt förekommer av en dom på fängelse i två år eller längre tid och en dom på böter eller disciplinstraff som har meddelats dessförinnan, fängelsestraffet skall träda i stället för böterna eller disciplinstraffet. Bestämmelsen bör tas upp som ett nytt andra stycke i 34 kap. 11 §.

2.5 Ikraftträdande m. m.

De lagändringar i BrB som här har förordats bör träda i kraft den 1 juli 1981. Beträffande övergångsbestämmelser får jag hänvisa till specialmotiveringen.

De föreslagna ändringarna i BrB föranleder följdändringar i åtskilliga författningar. I de författningar som i detta sammanhang är aktuella rör det sig dock huvudsakligen om rena konsekvensändringar som inte kräver någon närmare motivering. En remiss till lagrådet i ämnet synes därför kunna begränsas till att avse de ändringar som behöver göras i BrB, lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid och lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt.

I samband med att andra ändringar föreslås i lagen om beräkning av strafftid avser jag att ta upp en särskild fråga om strafftidsberäkning i syfte att nedbringa antalet fall då s. k. teknisk nåd måste beviljas. Jag återkommer härtill i specialmotiveringen.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.,

3. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1:3*.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Förslaget innebär att 30 kap. BrB, som behandlar påföljden internering, upphävs i sin helhet. Vidare upphävs bestämmelsen i 34 kap. 9 § som reglerar återfall i brott under verkställighet av internering och 13 § som behandlar sammanträffande av internering och vissa andra brott, 35 kap. 10 § om preskription av ådömd internering samt 37 kap. 4 och 9 §§ som innehåller regler om interneringsnämndens sammansättning och om prövning av övervakningsnämnds beslut angående interneringspåföljd. Orden "internering" och "interneringsnämnden" samt hänvisningar till de upprädda lagrummen föreslås utmönstrade ur 1 kap. 3 §, 33 kap. 5 och 7 §§, 34 kap. 1, 10, 11 och 18 §§, 36 kap. 6 §, 37 kap. 1, 5, 6 och 11 §§ samt 38 kap. 1, 3–9 och 12 §§.

26 kap. 3 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande rätt, innehåller en bestämmelse, som i vissa situationer ger möjlighet att skärpa straffet vid återfall utöver ramen för den straffskala som är föreskriven för den aktuella brottsligheten. Tillämpningsområdet är emellertid avsevärt snävare än för den återfallsregel som fram till april 1976 fanns i förutvarande 26 kap. 3 §.

För att den nya bestämmelsen skall bli tillämplig förutsätts till en början att gärningsmannen tidigare har dömts till fängelse i lägst två år. Denna förutsättning är uppfylld även i det fallet att straffet har bestämts med tillämpning av 26 kap. 2 §, som ger domstolen möjlighet att överskrida straffmaximum vid ådömande av fängelse som gemensamt straff för flera brott.

Det återfallsgrundande brottet behöver inte vara ett brottsbalksbrott. Med att gärningsmannen har dömts till fängelse i lägst två år jämställs enligt punkt 7 i övergångsbestämmelserna att han tidigare har dömts till internering.

En ytterligare förutsättning för straffskärpningsregelns tillämpning är att återfallet avser brott av mycket allvarlig beskaffenhet, nämligen brott som är belagt med mer än sex års fängelse. Detta innebär att återfall som avser t. ex. grov stöld eller enkelt rån inte kvalificerar för straffskärpning. Regeln blir däremot tillämplig bl. a. när återfallet gäller mord, dråp, grov misshandel, våldtäkt, grovt rån och mordbrand. Inte heller återfallet behöver avse

ett brottsbalksbrott, utan det kan vara fråga om exempelvis ett grovt narkotikabrott.

Om de angivna förutsättningarna är för handen kan domstolen gå över den eljest gällande straffskalan med högst fyra år. Enligt den nyss berörda bestämmelsen i 26 kap. 2 § kan domstolen vid flera brott överskrida det högsta straffmaximum som är föreskrivet för något av brotten med två år, förutsatt att straffet inte överstiger de sammanlagda straffmaxima som gäller för brotten. Om återfallet avser flera brott kan 2 och 3 §§ tillämpas samtidigt. Straffskalan för det grövsta av brotten kommer därmed att kunna överskridas med upp till sex år. Det innebär att det längsta fängelsestraff på viss tid som kan utdömas blir fängelse i 16 år.

Straffskärpningsregeln är fakultativ. Även om de nyssnämnda förutsättningarna för straffskärpning är för handen torde i flertalet fall den straffskala som är föreskriven för det aktuella brottet vara tillräckligt vid för att hänsyn skall kunna tas till att brottet utgör återfall. Avsikten med den nya bestämmelsen är sålunda inte att åstadkomma en generell höjning av straffnivån. Regeln har i stället tillkommit i första hand för att avskaffandet av påföljden *internering* inte skall leda till en allmän lindring i samhällets reaktioner mot särskilt allvarlig brottslighet i vissa typfall där *internering* med mycket långa minsta tider hittills ofta har tillämpats som påföljd. Det gäller här främst upprepad och särskilt allvarlig våldsbrottslighet men också återfall i vissa speciella förmögenhetsbrott med våldsinslag såsom väpnade post- eller bankrån. Har lång tid förflutit mellan det första brottet och återfallet torde det som regel inte finnas anledning att tillämpa den nya bestämmelsen. Över huvud taget aktualiseras en tillämpning av denna framför allt vid upprepade återfall.

Departementspromemorians förslag till återfallsbestämmelse innehåller en särskild regel om att förhöjning av straffet får ske bara då det med hänsyn till arten av gärningsmannens brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Av skäl som har redovisats i den allmänna motiveringen har någon motsvarighet till denna regel inte tagits upp i departementsförslaget. Avsikten är sålunda att domstolen vid bedömningen av frågan, om den möjlighet till förhöjning som återfallsbestämmelsen erbjuder skall utnyttjas, främst skall ta hänsyn till det aktuella brottets straffvärde, med beaktande av att brottet utgör återfall. Kan straffet bestämmas inom ramen för den straffskala som är föreskriven för brottet behöver 26 kap. 3 § inte citeras i domen.

I *andra stycket* föreskrivs att brott som någon har begått före 21 års ålder inte får läggas till grund för straffskärpning, och enligt *tredje stycket* jämföras utländsk dom med svensk vid bestämmelsens tillämpning. Båda dessa regler hade motsvarighet i förutvarande 26 kap. 3 §. I den tidigare regeln var åldersgränsen dock 18 år. Gränsen har i förslaget satts till 21 år för att kongruens skall uppnås med de ändringar i bl. a. 33 kap. 4 § som gjordes i anslutning till att påföljden ungdomsfängelse avskaffades.

Med den konstruktion som den aktuella bestämmelsen har fått i departementsförslaget får den betydelse även för tillämpningen av bestämmelserna i 35 kap. BrB om bortfallande av påföljd. Vid beräkningen av preskriptionstidens längd, som enligt 35 kap. 1 § i princip sker med utgångspunkt i maximum i straffskalan för brottet, skall sålunda i förekommande fall hänsyn tas även till den förhöjning som kan ske med stöd av 26 kap. 3 §. Detta gäller oavsett om det i det särskilda fallet finns anledning att gå utöver den vanliga straffskalan.

Med hänsyn till att det enligt departementsförslaget inte förutsätts att någon prognos i fråga om risken för ytterligare återfall skall göras för att den nya bestämmelsen skall kunna tillämpas torde det inte finnas skäl att, som har ifrågasatts under remissbehandlingen, införa en särskild föreskrift om att sådant läkarintyg som avses i 7 § lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål alltid skall inhämtas innan någon med tillämpning av den nya straffskärpningsregeln döms till förhöjt straff. Det synes inte heller finnas skäl att, som någon remissinstans har förordat, kombinera återfallsbestämmelsen med särskilda föreskrifter om provotid efter villkorlig frigivning.

26 kap. 7 §

Paragrafen, som behandlar de omständigheter som särskilt skall beaktas vid prövningen av frågan om villkorlig frigivning, föreslås kompletterad med en ny andra mening. I denna föreskrivs att, om den dömda avtjänar fängelsestraff för särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa, det vid prövningen alltid skall beaktas om det finns påtaglig risk för att han efter frigivningen fortsätter brottslig verksamhet av samma slag.

Som har utvecklats närmare i den allmänna motiveringen är syftet med det föreslagna tillägget främst att ge underlag för en delvis ny praxis när det gäller bedömningen av frågor om villkorlig frigivning av intagna med särskilt långa strafftider. Nuvarande praxis innebär att dessa intagna även när det är fråga om allvarlig våldsbrottslighet som regel frigives villkorligt redan efter halva strafftiden. Grunden för denna praxis är ytterst föreskriften i förevarande paragraf om att verkningarna av fortsatt frihetsförlust för den dömda skall beaktas vid prövningen. Undantag görs emellertid, i överensstämmelse med uttalanden från statsmakternas sida, för intagna som har dömts till fängelse i lägst två år för "grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i en yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning" (jfr prop. 1972: 67 s. 32 och 1974: 20 s. 103). Bedömningen är i praktiken schablonmässig så till vida att den sker enbart på grundval av domen i målet. Någon prövning av de personliga förhållandena i det särskilda fallet företas sålunda regelmässigt inte när fråga uppstår om halvtidsfrigivning av intagna som anses hänförliga till den nu aktuella kategorin.

Förslaget syftar till att åstadkomma en ändrad praxis såvitt gäller det klientel som avtjänar straff för särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa. Avsikten är att det vid bedömningen av frågan, om frigivning på halvtid bör äga rum, alltid skall beaktas huruvida det föreligger en konkret risk för att den intagne gör sig skyldig till ny brottslighet av samma slag. När det gäller intagna med långa strafftider för vilka frigivningssituationen är gynnsam förutsätts att frigivning i princip skall kunna ske före två tredjedelstiden. Den prövning som i enlighet härmed skall äga rum kan naturligtvis, om man så vill, ses som ett led i den bedömning, som redan enligt 26 kap. 7 § i gällande lydelse skall ske av förutsättningarna för den dömdes anpassning i samhället med hänsyn till de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen (jfr prop. 1974: 20 s. 103).

Den i förslaget använda termen "särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa" avses täcka en betydligt större grupp av gärningar än dem som f. n. bildar utgångspunkt för den strängare bedömningen av frågor om villkorlig frigivning. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen tar bestämmelsen sålunda sikte på sådana brott som mord, dråp, våldtäkt, vissa former av grovt rån och mordbrand samt terroristdåd av olika slag. Även grov narkotikabrottslighet hör givetvis hit.

Som har uttalats i den allmänna motiveringen bör avvikelser från den praxis som i övrigt tillämpas när det gäller halvtidsfrigivning kunna ske beträffande den kategori intagna som avses nu, om en mera påtaglig risk för återfall i samma sorts brottslighet bedöms föreligga. Bedömningen får ske på grundval av dels arten av den aktuella brottsligheten, dels sådana omständigheter som uttalad aggressivitet gentemot personal eller medintagna under anstaltstiden, brott under permissioner samt eventuellt utlåtande av läkare.

Som jag har påpekat i den allmänna motiveringen gör sig risken för återfall alldeles särskilt gällande vid grov narkotikabrottslighet. Detta gäller naturligtvis i synnerhet i fråga om sådana gärningsmän som har intagit ledande ställning i en särskild organisation för denna sorts brottslighet. Å andra sidan torde halvtidsfrigivning oftare än f. n. kunna tillämpas i fråga om unga lagöverträdare vilka har dömts till långvariga fängelsestraff för narkotikabrottslighet men som har dokumenterat god prognos. Inte heller för sistnämnda kategori är emellertid de nya principerna avsedda att medföra någon generell minskning av de faktiska strafftiderna. De lagförslag som chefen för socialdepartementet anmäler i detta ärende innebär att minimistraffet för grovt narkotikabrott och för grov varusmuggling avseende narkotika höjs.

De ändrade principer i fråga om villkorlig frigivning som här har föreslagits tar närmast sikte på halvtidsfrigivning. F. n. gäller som princip att en intagen som inte har kommit i åtnjutande av halvtidsfrigivning blir villkor-

ligt frigiven vid tvåtredjedelstidens utgång eller den senare tidpunkt då hans frigivningsförhållanden är tillfredsställande ordnade. I sistnämnda fall beviljas han regelmässigt frigivningspermission fr. o. m. tvåtredjedelstidens utgång för att få tillfälle att själv medverka till att ordna sin frigivnings-situation. Från de intagnas sida upplevs det därför närmast som en rättighet att få lämna anstalten i vart fall på tvåtredjedelstidens utgång. Bl. a. av detta skäl bör uppenbarligen särskilt starka skäl föreligga för att med tillämpning av de nya principerna hålla kvar en intagen i anstalt även efter tvåtredjedelstidens utgång.

34 kap. 11 §

I ett nytt andra stycke har tagits in en föreskrift om att vid samtidig verkställighet av en dom på fängelse i två år eller längre tid och en dom på böter eller disciplinstraff som har meddelats innan fängelsestraffet började avtjänas, fängelsestraffet skall träda i stället för böterna eller disciplinstraffet. Den föreslagna bestämmelsen förutsätter en följdändring i 10 § lagen (1973: 18) om disciplinstraff för krigsmän.

Det nya stycket innebär att en del av det nuvarande tillämpningsområdet för 11 § lagen om förvandling av böter bortfaller. Det synes dock inte nödvändigt att av detta skäl ändra sistnämnda lagrum.

Övergångsbestämmelserna

1. Lagen bör som anförts i den allmänna motiveringen träda i kraft den 1 juli 1981. Som anges under punkt 5 måste dock av praktiska skäl vissa beslut om överförande till vård utom anstalt kunna meddelas före lagens ikraftträdande.

2. Denna punkt innebär bl. a. att högre rätt efter ikraftträdandet inte kan fastställa en tidigare meddelad dom på internering. Av punkt 6 framgår att en överinstans inte heller kan fastställa en före ikraftträdandet meddelad dom varigenom det har förordnats att en internerad som undergår vård utom anstalt skall återintas i anstalt.

3. Punkterna 3 och 5 av övergångsbestämmelserna innehåller bestämmelser om hur internering generellt skall omvandlas till fängelse.

För att man skall undvika en ordning enligt vilken en ny påföljd skulle få bestämmas för var och en som vid ikraftträdandet undergår internering har i huvudsaklig överensstämmelse med promemoriaförslaget den lösningen valts att alla internerade, som undergår anstaltsvård vid ikraftträdandet, skall överföras till vård utom anstalt vid utgången av den senast bestämda minsta tiden. De skall därefter anses villkorligt frigivna från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid på två år. På motsvarande sätt skall internerade som vid ikraftträdandet vårdas utom anstalt anses vara villkorligt frigivna från fängelse med en straffåterstod av sex månader och med en prøvotid av två år, räknad från den dag de senast överfördes till vård utom anstalt.

I enlighet med det anförda föreskrivs i punkten 3 *första meningen* att den som vid ikraftträdandet undergår internering i anstalt skall vårdas i anstalt till utgången av den minsta tid som senast har bestämts. Som jag återkommer till under punkt 4 kan ny minsta tid i vissa fall bestämmas efter ikraftträdandet.

Vid tillämpning av 34 kap. 1 § 1 beträffande den som undergår internering kan domstolen f. n. om den dömda vårdas utom anstalt, med stöd av 9 § första stycket samma kapitel besluta att han skall återintas i anstalt. Om ett sådant beslut meddelas eller 34 kap. 1 § 1 tillämpas beträffande den som vårdas i anstalt, skall normalt minsta tid för fortsatt anstaltsvård bestämmas. Detta kan dock underlåtas om särskilda skäl föreligger. Skäl för en sådan underlåtenhet är vanligen att det aktuella brottet inte bedöms förskylla ett så långt frihetsberövande som sex månader, vilket är den kortaste tid som kan komma i fråga när ny minsta tid bestäms.

Det torde vara ofrånkomligt att i övergångsbestämmelserna uppmärksamma det fallet att domstolen kort före ikraftträdandet har förordnat om återintagning i anstalt utan att bestämma ny minsta tid. Brottet har då bedömts som så förhållandevis allvarligt att det föranlett återintagning, och domstolen har räknat med att den dömda skall undergå åtminstone någon tids frihetsberövande. Det synes inte försvarligt om den nya lagstiftningen får innebära att den dömda i fall som här avses alltid skall friges vid ikraftträdandet. Lämpligen bör i stället fingeras att en kortare minsta tid har bestämts genom domen. Med beaktande av interneringsnämndens praxis i dessa fall kan tiden skäligen sättas till tre månader.

I enlighet härmed har i *andra meningen* föreskrivits att om någon vid ikraftträdandet undergår internering på grund av dom enligt vilken han har återintagits i anstalt utan att ny minsta tid har bestämts, det skall anses som om genom domen en minsta tid för fortsatt anstaltsvård har bestämts till tre månader.

Till skillnad från vad som avsetts i promemorians förslag tar den angivna regeln inte sikte på situationer då 34 kap. 1 § 1 har tillämpats beträffande den som vid tiden för domen undergick anstaltsvård och domstolen därvid har underlåtit att fastställa ny minsta tid. I dessa fall synes nämligen hållpunkter saknas för att anse att domen skall svara mot viss tids frihetsberövande. Detta gäller vare sig den ursprungligen fastställda minsta tiden fortfarande löpte vid tiden för domen eller inte. Brottet kan i båda dessa fall ha varit av så förhållandevis lindrig natur att det skulle ha kunnat föranleda åtalsunderlåtelse eller i varje fall inte skulle ha förskyllt frihetsberövande påföljd, om påföljdsbestämningen hade skett utan hänsyn till den pågående interneringen. Någon särskild reglering för fall av den typ som har angetts sist bör därför inte föras in i övergångsbestämmelserna. Som närmare utvecklas vid punkt 5 innebär detta att den dömda skall överföras till vård utom anstalt vid ikraftträdandet eller, om minsta tiden då inte har gått ut, vid den tidens utgång.

Det är givet att de nu angivna konsekvenserna av ett förordnande enligt 34 kap. 1 § 1 beträffande den som undergår internering bör beaktas under tiden närmast före ikraftträdandet. I den mån en domstol strax före ikraftträdandet överväger en påföljdsbestämning av nu angivet slag kan det finnas anledning att uppmärksamma möjligheten att i stället med stöd av 34 kap. 1 § 3 undanröja interneringspåföljden och döma till fängelse för brotten.

Slutligen har i *tredje meningen* angetts att bestämmelsen i punkt 3 gäller även i fråga om den som har dömts till internering enligt en dom som inte har börjat verkställas vid ikraftträdandet och den som skall återintas i anstalt enligt en sådan dom.

4. Av punkten 3 följer att äldre bestämmelser om internering under en övergångstid måste gälla för interneringsdömda som inte har påbörjat verkställigheten av anstaltsvården liksom för dömda som avtjänar eller – om de t. ex. har rymt – skall avtjäna internering i anstalt. I *första stycket* ges en föreskrift härom. Stycket innebär bl. a. att bestämmelserna i 30 kap. 4 § (anstaltsvården skall försiggå i kriminalvårdsanstalt) fortfarande skall gälla de nyssnämnda interneringsdömda. Detsamma gäller 33 kap. 7 § första stycket (tillgodoräknande av häktningstid), 34 kap. 11 och 13 §§ (samtidig verkställighet av internering och vissa andra påföljder), 34 kap. 18 § (utlämning av interneringsdömd) och 35 kap. 10 § (preskription).

I departementspromemorian har föreslagits en särskild regel med sikte på fall då den som efter ikraftträdandet undergår internering i anstalt lagförs för ytterligare brott innan han har avtjänat minsta tiden. Förslaget innebär för sådana situationer att domstolen alltid skall med tillämpning av 34 kap. 1 § 3 undanröja interneringspåföljden och döma till påföljd av annan art. Det skulle därmed inte bli möjligt för domstolen att i dessa fall förordna att tidigare ådömd internering skall avse också annan brottslighet. Den förordade lösningen har kritiserats under remissbehandlingen. Lösningen innebär enligt vad kriminalvårdsstyrelsen har framhållit att det för vissa internerade kan komma att ställa sig lönande att begå nya brott under anstaltstiden. För att denna konsekvens skall undvikas förordar styrelsen att bestämmelserna i 34 kap. 1 och 9 §§ BrB tills vidare får kvarstå oförändrade. Även Sveriges domareförbund har påpekat att den internerade med promemorians lösning kan göra en direkt vinst genom att vid ny brottslighet erhålla dom på fängelse. Interneringsnämnden anser att domstol bör ha möjlighet att för bötesbrott döma till fortsatt internering med tillämpning av 34 kap. 1 § 1 BrB.

För egen del anser jag den framförda kritiken berättigad. Enligt min mening bör därför någon obligatorisk regel om att domstolen i här avsedda fall skall tillämpa 34 kap. 1 § 3 inte meddelas. Därmed får domstolen även efter ikraftträdandet möjlighet att med stöd av 34 kap. 1 § 1 förordna att interneringspåföljden skall omfatta ytterligare brott som den interneringsdömd lagförs för innan han avtjänat minsta tiden för anstaltsvården.

Domstolen skall då enligt 34 kap. 9 § bestämma minsta tid för den fortsatta anstaltsvården, om inte särskilda skäl talar mot det. F. n. gäller enligt nämnda lagrum att minsta tiden i så fall skall bestämmas till lägst sex månader. Eftersom en föreskrift om en ytterligare anstaltstid av sex månader kan bli alltför ingripande i vissa fall och någon motsvarighet till den f. n. föreliggande möjligheten att överlåta åt interneringsnämnden att fritt ta ställning till anstaltstidens längd, inte lämpligen bör föreskrivas på övergångsfallen, bör i situationen som avses nu gälla att minsta tiden kan bestämmas till lägst en månad. Genom den sålunda föreslagna lösningen torde de olägenheter med promemoriaförslaget som har påtalats vid remissbehandlingen bli undanröjda.

F. n. handläggs vissa frågor som rör behandlingen av internerade som vårdas i anstalt av interneringsnämnden. Det gäller framför allt fastställande av tidpunkt för övergång till vård utom anstalt. Till frågan om hur dessa beslut bör fattas inför och efter ikraftträdandet återkommer jag under punkt 5. Men det finns också andra frågor, t. ex. om förordnande av övervakare enligt 30 kap. 10 § eller prövning enligt 37 kap. 9 § av övervakningsnämnds beslut om förordnande av övervakare, som kan aktualiseras efter ikraftträdandet för det interneringsklientel som avses i punkten 3. Ansvar för att dessa interneringsdömda försätts i en godtagbar frigivningssituation när de enligt punkten 5 skall överföras till kriminalvård i frihet bör också åvila en central nämnd. I enlighet härmed innebär *andra stycket* att kriminalvårdsnämnden vid ikraftträdandet skall överta interneringsnämndens nu berörda uppgifter såvitt gäller sådana internerade som avses i punkten 3.

5. Enligt promemoriaförslaget bör utgångspunkten vara att interneringsdömd som vid ikraftträdandet vårdas i anstalt skall överföras till kriminalvård i frihet så snart minsta tiden löpt ut och att det därefter med avseende på den fortsatta verkställigheten skall anses som om han hade blivit villkorligt frigiven från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid av ett år räknat från dagen då anstaltsvården upphörde. Förslaget har under remissbehandlingen lämnats utan erinran av flertalet instanser men kritiserats av bl. a. folkpartiets ungdomsförbund som anser att interneringens minsta tid efter avskaffandet bör utgöra sluttid för fängelsepåföljden med möjlighet till villkorlig frigivning efter två tredjedelar av tiden. Interneringsnämnden har anmärkt att det av förslaget inte framgår vilken myndighet som skall besluta om överförande till kriminalvård i frihet i de fall som avses i punkt 5 till övergångsbestämmelserna. Övervakningsnämnden i Eskilstuna har föreslagit att man skall ta fasta på den längsta av de minsta tider som ingår i den ådömda interneringen och fingera att denna tid utgör två tredjedelar av ett fängelsestraff, från vilket den dömd frigives. Straffåterstoden skulle alltså utgöra hälften av den längsta av de minsta tider som ingår i interneringen. Prövotiden borde därvid utgöra tre år för alla med en straffåterstod på över ett år. För övriga fall anser nämnden att

en ettårig prøvotid kan vara befogad. Även Sveriges domareförbund är tveksamt till en så kort prøvotid som har föreslagits i promemorian. Samma uppfattning har interneringsnämnden, som anser att om en för alla fall bestämd tid skall anges, denna inte bör understiga två år. Detta förslag har också förts fram av övervakningsnämnden i Stockholm, tredje avdelningen.

För egen del finner jag det angeläget att övergångsregleringen blir så enkel och överskådlig som möjligt, samtidigt som det givetvis bör tillses att den inte får konsekvenser som framstår som omotiverade från allmänna synpunkter. I överensstämmelse med vad som har anförts i promemorian anser jag det till en början klart att en interneringsdömd som vid ikraftträdandet vårdas i anstalt skall överföras till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Det under remissbehandlingen väckta förslaget att ge möjlighet till villkorlig frigivning innan minsta tiden har avtjänats är enligt min mening inte godtagbart, eftersom domstolens påföljdsbestämning har skett med den utgångspunkten att den dömda skall vara berövad friheten i varje fall till utgången av minsta tiden. Den som vid ikraftträdandet undergår internering i anstalt på grund av en dom enligt vilken han har återintagits i anstalt utan att ny minsta tid har bestämts bör överföras till vård utom anstalt vid utgången av den minsta tid som skall anses gälla enligt andra meningen i punkt 3. Har minsta tiden löpt ut men undergår den interneringsdömda ändå fortsatt anstaltsvård vid utgången av juni 1981, bör han försättas på fri fot omedelbart vid ikraftträdandet. *Första stycket första meningen* har avfattats i enlighet med det sagda.

Av den föreslagna bestämmelsen framgår sålunda vid vilka tidpunkter de interneringsdömda skall överföras till vård utom anstalt. Frigivningen bör ändå av bl. a. praktiska skäl föregås av ett formligt beslut om överförande till vård utom anstalt. Sådana beslut måste kunna meddelas redan före ikraftträdandet i de fall då den internerade skall frigges i och med att lagen träder i kraft eller under tiden närmast därefter. I ett *andra stycke* till punkten 5 föreskrivs därför att beslut om överförande till vård utom anstalt i den utsträckning det behövs får meddelas av interneringsnämnden före ikraftträdandet. Det har bedömts som lämpligast att anförtro besluten åt denna nämnd som förfogar över det underlag för besluten som behövs. Efter ikraftträdandet ankommer beslutet på kriminalvårdsnämnden som förutsätts överta interneringsnämndens arkiv i erforderliga delar. Ett beslut om överförande till vård utom anstalt måste givetvis ändras, om det påkallas av att ny minsta tid har bestämts före överförandet.

Att anstaltstiden således skall upphöra vid en bestämd angiven tidpunkt skulle kunna innebära praktiska olägenheter, om gällande bestämmelser om frigivningspermission behålls oförändrade. Enligt 33 § KvaL är det nämligen inte möjligt att bevilja internerad frigivningspermission före utgången av minsta tiden. Med anledning härav kommer jag att föreslå vissa ändringar i den angivna paragrafen. Jag återkommer till frågan vid behandlingen av övergångsbestämmelserna till KvaL.

Vid utgången av minsta tiden skall som nämnts den interneringsdömde överföras till kriminalvård i frihet. Enligt *andra meningen i första stycket* skall han därefter anses vara villkorligt frigiven från fängelse. Innebörden härav är att de bestämmelser som gäller för villkorligt frigivna i princip blir tillämpliga på honom, t. ex. bestämmelserna i 26 kap. 11 § och följande paragrafer om övervakning, föreskrifter, sanktioner vid misskötsamhet under prøvotiden, m. m. Detsamma gäller reglerna i 34 kap. om sammanträffande av brott och förändring av påföljd. Vid en eventuell tillämpning av 34 kap. 3 § andra stycket torde bedömningen få ske med utgångspunkt i den anstaltstid som den dömda faktiskt har undergått samt den straffåterstod som – enligt vad jag strax återkommer till – skall anses gälla för honom. – Det bör uppmärksammas att, om fängelse skall ådömas för nytt brott, 34 kap. 1 § 3 inte kan tillämpas.

Förslaget i promemorian om att den till internering dömda efter frigivningen skall anses ha en straffåterstod av sex månader bör enligt min mening godtas. Ett sådant reststraff har till uppgift främst att utgöra en påtryckning på den dömda att iaktta de skötsamhetsvillkor m. m. som gäller för villkorligt frigivna. Fördelarna med en enhetlig tid är från praktisk synpunkt betydande och den angivna lösningen torde inte kunna vålla några olägenheter vid tillämpningen. Den nu förordade tiden kan visserligen för en del fall synas väl lång, t. ex. när det gäller internerade för vilka enligt *andra meningen i punkt 3* den minsta tiden skall anses vara bestämd till tre månader. I en återfallssituation kan emellertid domstolen ta hänsyn härtill genom att avstå från att förverka straffåterstoden eller utnyttja den numera föreliggande möjligheten att förverka endast en del av denna. Sker å andra sidan återfall i ett så allvarligt brott att den samlade reaktionen bedöms böra bestå i ett långvarigt frihetsberövande torde den tillämpliga straffskalan ge utrymme härför. I särskilda fall kan dessutom straffskärpningsregeln i 26 kap. 3 § komma att tillämpas.

Däremot instämmer jag i den kritik som vissa remissinstanser framfört mot den föreslagna längden av prøvotiden. En prøvotid av ett år är visserligen normal i förhållande till reststraffet sex månader men måste uppfattas som alltför kort när det gäller det nu aktuella klientelet. Tiden bör lämpligen sättas till två år. En bestämmelse av denna innebörd har tagits in i tredje meningen. Prövotiden skall löpa från dagen för anstaltsvårdens upphörande.

6. I denna punkt behandlas den fortsatta verkställigheten av påföljden när det gäller interneringsdömda som vid ikraftträdandet hunnit avtjäna anstaltstiden och överförts till vård utom anstalt. De skall enligt förslaget anses ha blivit villkorligt frigivna från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid av två år. Prövotiden skall räknas från dagen då den interneringsdömde senast överfördes till vård utom anstalt. Det innebär att prøvotiden i vissa fall kan komma att upphöra omedelbart vid ikraftträdandet.

Om den interneringsdömde skall återintas i anstalt enligt en dom som inte har börjat verkställas vid ikraftträdandet, blir punkten inte tillämplig. Den fortsatta verkställigheten regleras då i stället av punkterna 3–5. Som har nämnts förut framgår det emellertid av avfattningen av punkt 6 att högre rätt inte efter ikraftträdandet kan fastställa en före ikraftträdandet meddelad dom, varigenom har förordnats att en internerad som vårdas utom anstalt skall återintas i anstalt.

7. Punkten har kommenterats i anslutning till straffskärpningsregeln i 26 kap. 3 §. Här skall endast anmärkas att internering oavsett om minsta tid för anstaltsvård varit kortare, generellt jämföras med fängelse i lägst två år och sålunda alltid kan grunda straffskärpning vid återfall i brott.

4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av straff-tid m. m.

26 §

I paragrafen, som är ny, föreskrivs att om den dömde har varit intagen för verkställighet av ett fängelsestraff före den dag från vilken strafftiden enligt 19 § skall beräknas, kriminalvårdsstyrelsen får förordna att den tid under vilken han sålunda har varit berövad friheten skall inräknas i verkställighetstiden.

Paragrafen tar sikte på fall då verkställighet av ett fängelsestraff av misstag har påbörjats innan förutsättningarna härför enligt lagen om beräkning av strafftid har varit för handen. Den dömde har exempelvis inställt sig vid en kriminalvårdsanstalt för att avtjäna ett fängelsestraff innan tiden för överklagande av domen har gått till ända och man har från anstaltens sida av förbiseende underlåtit att omedelbart ta upp frågan om nöjdförklaring. Ett annat praktiskt fall är att den dömde har inställt sig för verkställighet efter vadetidens utgång utan att känna till att domen för hans räkning har överklagats av den offentlige försvararen. Att domen har vunnit laga kraft skall naturligtvis i ett sådant fall kontrolleras från anstaltens sida, men särskilt i samband med helger kan svårighet föreligga att tillräckligt snabbt få besked. Det har då kunnat inträffa att verkställigheten har fortgått någon dag innan det rätta förhållandet har uppdagats.

I fall av denna och liknande typ medger lagen om beräkning av strafftid inte f. n. att den eller de dagar varunder den dömde har varit intagen i anstalt innan verkställigheten lagligen har kunnat påbörjas räknas som verkställighetstid. I stället tillämpas den ordningen att man från kriminalvårdens sida ansöker om nåd (s. k. teknisk nåd) för den dömde eller biträder honom med att själva avfatta en nådeansökan varvid hemställs att den anstaltstid som det i det särskilda fallet är fråga om räknas som tid varunder straffverkställighet har skett. Regeringen beslutar regelmässigt om nåd i enlighet härmed sedan enligt 2 § lagen (1974: 579) om handläggningen av nådeärenden yttrande har inhämtats från högsta domstolen.

Även kriminalvårdsstyrelsens yttrande inhämtas enligt praxis i fall där styrelsen inte själv har gjort ansökan.

Det har visat sig vara förenat med praktiska olägenheter att de ärenden som det här gäller måste behandlas av regeringen, högsta domstolen och kriminalvårdsstyrelsen, trots att själva sakfrågan i regel framstår som självklar och det ofta är angeläget att avgörandet sker mycket snabbt. I samband med att andra ändringar görs i lagen om beräkning av strafftid får det därför anses lämpligt att ge kriminalvårdsstyrelsen en befogenhet att förordna om att den aktuella anstaltstiden skall räknas in i verkställighetstiden. Styrelsen kan sedan i förekommande fall med stöd av 20 § ändra den strafftidsresolution som har utfärdats i ärendet. Under ärendets beredning har samråd skett med kriminalvårdsstyrelsen.

Det bör understrykas att den nya regeln självfallet inte befriar styresmännen vid anstalterna från skyldigheten att iaktta största möjliga noggrannhet när domar skall befordras till verkställighet.

Övergångsbestämmelserna

I övergångsbestämmelserna har tagits in en föreskrift om att äldre bestämmelser fortfarande skall gälla i fråga om den som efter ikraftträdandet undergår eller skall undergå internering i anstalt. Den som före lagens ikraftträdande har dömts till internering har sålunda möjlighet att i förekommande fall avge nöjdförklaring även efter ikraftträdandet (3 §).

4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

Övergångsbestämmelserna

I fråga om internerad som efter ikraftträdandet undergår vård i anstalt bör äldre bestämmelser i princip fortfarande tillämpas. En föreskrift om detta har tagits in i *punkt 1* av övergångsbestämmelserna.

Som redovisats under 4.1 innebär gällande ordning att frigivningspermission inte kan beviljas internerad före utgången av minsta tiden (33 § andra stycket KvaL). Eftersom övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i BrB innebär att de internerade vid denna tids utgång skall överföras till vård utom anstalt bör lämpligen i överensstämmelse med promemoriaförslaget en möjlighet öppnas att bevilja frigivningspermission redan före minsta tidens utgång för att övergången till frivård skall kunna förberedas. I enlighet härmed föreskrivs i *punkt 2* att den som undergår internering i anstalt utan hinder av 33 § andra stycket får beviljas frigivningspermission två månader före den dag då han skall föras över till vård utom anstalt. Vidare föreskrivs att sådan frigivningspermission får beviljas före ikraftträdandet, dock tidigast med verkan fr. o. m. den 1 maj 1981, dvs. två månader innan lagen träder i kraft.

I *punkt 3* föreskrivs att fråga som enligt äldre bestämmelser skulle ha

behandlats av interneringsnämnden – t.ex. fråga om frigivningspermission – efter ikraftträdandet skall handläggas av kriminalvårdsnämnden.

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid,
3. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt.

PM om internering

Innehållsförteckning

1	Inledning
2	Äldre bestämmelser om internering
3	Gällande bestämmelser om internering
4	Utländsk lagstiftning
4.1	Danmark
4.2	Finland
4.3	Norge
5	Statistiska uppgifter
6	Närmare om de internerades brottslighet, hälsotillstånd och sociala förhållanden samt behandlingen av dem
6.1	Brottslighet
6.2	Hälsotillstånd och sociala förhållanden
6.3	Anstaltsplacering, behandling och frigivning
7	Gällande bestämmelser om villkorlig frigivning av fängelsedömda, m. m.
8	Internerung jämfört med fängelse
8.1	Förutsättningarna för internering resp. fängelse
8.2	De faktiska anstaltstiderna
8.3	Övervakningstider
8.4	Återfall i brott
9	Internerung jämfört med slutna psykiatrisk vård
10	Allmänt om nuvarande förhållanden
11	Kritiken mot tidsbestämda påföljder
11.1	Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige saerreaksjoner (NOU 1974:17)
11.2	Nytt straffsystem (Brå-rapport 1977:7)
11.3	Om kriminalpolitikken (St meld nr 104, 1977-78)
12	Aktuella utredningsförslag
12.1	Psykiskt störda lagöverträdare (SOU 1977:23)
12.2	Nytt straffsystem (Brå-rapport 1977:7)
12.3	Tillsynsdom (SOU 1977:83)
12.4	Villkorlig frigivning (A 1978:6)
13	Överväganden och förslag
13.1	Bör interneringspåföljden avskaffas?
13.1.1	Inledning
13.1.2	Behandlingstanken
13.1.3	Inkapacitering
13.2	Straffmättnings- och frigivningsbestämmelser
13.2.1	Inledning
13.2.2	Straffskalorna
13.2.3	Villkorlig frigivning
13.2.4	En allmän straffskärpningsregel
13.2.4.1	Inledning
13.2.4.2	Regelns utformning
13.3	Övergångsbestämmelser
14	Upprättade lagförslag
15	Specialmotivering ¹

¹ Avsnittet har uteslutits här.

15.1 Brottsbalken
15.2 Lagen om kriminalvård i anstalt

Bilaga 1:1 Personer beträffande vilka interneringsnämnden år 1974 tillstyrkt internering och som därefter dömts till sådan påföljd för första gången

Bilaga 1:2 Författningsförslag²

² Här har endast förslaget till ändring i brottsbalken upptagits.

1 Inledning

Under senare år har en allt starkare kritik vuxit fram mot bruket av tidsbestämda frihetsberövande påföljder för brott. Kritiken har främst gällt ungdomsfängelse och internering, men invändningar har även riktats mot den jämförelsevis korta men tidsbestämda anstaltsbehandling som kan ingå i skyddstillsyn. Bakom kritiken ligger en alltmer utbredd uppfattning att de tidsbestämda påföljderna är förenade med allvarliga olägenheter som är ägnade att snarare försvåra än främja de kriminalpolitiska målsättningarna. Under intrycket av kritiken har kriminalvårdsmyndigheterna i praktiken minskat det tidsbestämda momentet i påföljderna ungdomsfängelse och internering och därmed i viss mån suddat ut gränserna mellan dessa påföljder och fängelsepåföljden. 1973 års kriminalvårdsreform har ytterligare suddat ut de nyssnämnda gränserna. Ungdomsfängelselever och internerade avtjänar fr. o. m. den 1 juli 1974 sina straff på kriminalvårdens anstalter tillsammans med fängelsedömda och personer som ådömts skyddstillsyn med anstaltsbehandling. Men närmandet till fängelsepåföljden har inte undanröjt den kritik som riktats mot ungdomsfängelse och internering från principiella utgångspunkter. Tidsbestämda påföljder utgör menar man ett hot mot den dömdes rättssäkerhet. Samtidigt har de ökade likheterna med fängelse väckt frågan om det från behandlingssynpunkt eller av andra skäl är motiverat med så många olika frihetsberövande kriminalvårdspåföljder.

Den debatt som sålunda förekommit beträffande de tidsbestämda kriminalvårdspåföljderna har många likheter med den diskussion som förts om fåföljderna i 31 kap. brottsbalken (BrB) om överlämnande till särskild vård och speciellt då överlämnande till sluten psykiatrisk vård.

1971 års utredning om behandling av psykiskt avvikande framlade i maj 1977 ett betänkande (SOU 1977:23) Psykiskt störda lagöverträdare. I betänkandet föreslås att användningen av påföljden sluten psykiatrisk vård begränsas. Ärendet bereds nu inom justitiedepartementet.

Ungdomsfängelseutredningen föreslår i ett i januari 1978 avlämnat betänkande (SOU 1977:83) Tillsynsdom att påföljden ungdomsfängelse avskaffas. I stället föreslås ett differentierat påföljdssystem av i första hand icke frihetsberövande åtgärder för de unga lagöverträdarna. En proposition i ämnet har i dagarna avlämnats till riksdagen.

Brottsförebyggande rådets kriminalpolitiska arbetsgrupp förordar i en rapport (1977:7) Nytt straffsystem, som utkom i november 1977, att interneringspåföljden helt avskaffas.

I 1978 års budgetproposition (prop. 1977/78:100 bil 5 s. 6) uttalas att tiden nu är mogen att ta upp interneringspåföljden till granskning.

Riksdagen har i december 1978 med anledning av uppgifter från justitiedepartementet att frågan om avskaffande av interneringspåföljden är under

övervägande hemställt om förslag till riksdagen i ämnet redan första halvåret 1979 (JuU 1978/79:9, rskr 1978/79:53).

2 Äldre bestämmelser om internering

Det är framför allt två motiv som brukar anföras till förmån för internering och tidsobestämda påföljder över huvud taget. Det ena bygger på behandlingstanken. Genom vård och behandling skall lagöverträdaren påverkas till ett laglydigt liv och behandlingen bör pågå tills detta syfte har uppnåtts. Det andra motivet utgår från samhällets behov av skydd mot farliga personer. Lagöverträdaren skall genom inspärning förhindras att begå brott så länge han kan anses farlig för allmänheten. Han skall med andra ord oskadliggöras (inkapaciteras). I argumenteringen för påföljder av detta slag har betoningen av den ena eller andra aspekten växlat från tid till annan.

De första bestämmelserna i vårt land om tidsobestämda påföljder för vuxna lagöverträdare tillkom år 1927 genom lagen om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare och lagen om internering av återfallsförbrytare. Till grund för lagstiftningen låg ett betänkande om internering av farliga återfallsförbrytare (SOU 1923: 36). I sin kritik av de tidigare bestämmelserna anförde de sakkunniga bl. a. att fängelsestraffet beträffande kroniska förbrytare knappast hade fyllt någon annan funktion än den allmänpreventiva. Det oskadliggörande av brottslingen som borde ingå som ett viktigt moment i frihetsstraffet var otillräckligt, när det inte var fråga om livstidsstraff eller eljest utpräglat långvariga straff. Att tillgripa dessa sanktioner i varje fall då fara för fortsatt brottslighet förelåg stötte emellertid enligt de sakkunniga på betänkligheter, med hänsyn till att intresset av ordningens upprätthållande stod mot individernas personliga intressen. Reaktionen mot individen måste stå i en viss proportion till den grad av farlighet som denne ådagalagt. Samhället var därvid emellertid inte hänvisat till att beakta bara den farlighet han ådagalagt genom det aktuella brottet.

De sakkunniga skilde mellan "normala" kroniska brottslingar och "halvabnorma" sådana. Enligt den dåvarande bestämmelsen i 5 kap. 6 § strafflagen (SL) kunde den som visserligen inte var strafflös jämlikt 5 kap 5 § SL, dvs. "avvita" eller berövad "förståndets bruk", erhålla strafflindring. Så skedde också i praxis. Särskilt från psykiaterhåll framträdde emellertid så småningom en reaktion mot denna praxis. Man pekade därvid på det olämpliga i att personer, vilkas psykiska defekter ur samhällsskyddets synpunkt påkallade en längre frihetsförlust, fick kortare straff än tillräkneliga förbrytare. Vidare framhölls att dessa personer många gånger var både straffoemottagliga och straffintoleranta. I förarbetena till 1927 års lagar anförde departementschefen att behovet av särskilda internerings-

bestämmelser var mest tvingande i fråga om de förminskat tillräkneliga, men att det bland de kroniska förbrytarna fanns även sådana, vilkas tillräknelighet inte var nedsatt i SL:s mening. För att ett allsidigt skydd mot den kroniska brottsligheten skulle kunna vinnas, borde därför särskilda skyddsåtgärder anordnas även för sådana återfallsbrottslingar.

Såväl förvarings- som interneringspåföljden skulle enligt 1927 års lagar efter förordnande av domstol träda i stället för ett av domstolen utdömt tidsbestämt straff. Såsom allmän förutsättning för förvaring föreskrevs att lagöverträdaren skulle vid brottets begående och fortfarande vid domen vara av sådan sinnesbeskaffenhet som sades i 5 kap. 6 § SL. Som ytterligare förutsättningar för ådömande av förvaring första gången angavs att den tilltalade dels skulle vara på grund av sin sinnesbeskaffenhet endast i ringa mån straffmottaglig, dels med hänsyn till brottets beskaffenhet och sin vandel och sinnesbeskaffenhet vara att anse som vådlig för annans säkerhet till person eller egendom och dels fått en dom till frihetsstraff i minst två år eller till nytt frihetsstraff, om han tidigare avtjänat sådant.

För internering fordrades att lagöverträdaren gjort sig skyldig till återfall i brott. Internering första gången fick ådömas om han dömts till straffarbete fyra gånger, eller undergått straffarbete i sammanlagt minst tio år, och han medan han undergått straffarbete, eller inom fem år från det han senast var intagen på straffanstalt på nytt begått brott för vilket han dömts till straffarbete minst två år. Som ytterligare förutsättning för internering föreskrevs att gärningsmannen på grund av sin sinnesbeskaffenhet och övriga i målet upplysta förhållanden måste antagas inte låta sig rätta genom straff och vara att anse som vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Interneringslagen fick inte tillämpas på den som enligt 5 kap. 6 § SL var förminskat tillräknelig.

Förvaring verkställdes i vårdanstalt och internering i interneringsanstalt. Förordnande om anstaltsintagning måste tillstyrkas av en särskild nämnd. Denna skulle även besluta om utskrivning, såväl slutlig som provutskrivning, dvs. utskrivning under tillsyn. Utskrivning från vårdanstalt fick inte ske så länge vederbörande på grund av sin sinnesbeskaffenhet ansågs vara vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Utskrivning fick inte heller ske förrän verkställigheten pågått i minst två år, eller, om den utmätta strafftiden var längre, förrän denna gått till ända. Tillsynstiden skulle uppgå till minst tre år. Provutskrivning av internerad fick ske efter första domen till internering sedan interneringen pågått i minst tio år eller, om särskilda skäl förelåg, minst fem år, dock inte i något fall tidigare än två år utöver den ådömda strafftiden. Om den internerade inte fortfarande var uppenbart vådlig, skulle han friges senast efter 20 år. Tillsynstiden uppgick till minst tio år. Såväl vid förvaring som internering skedde i regel återintagning vid nya brott. Återintagning kunde också ske vid underlåtenhet att följa givna föreskrifter eller om vederbörande ansågs vådlig för annans säkerhet till person eller egendom.

Lagarna om förvaring och internering reviderades och sammanfördes år 1937 till lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, vilken trädde i kraft år 1946. Samtidigt ändrades tillräknelighetsbestämmelserna i 5 kap. 5 och 6 §§ SL. Enligt 5 kap. 5 § SL i dess nya lydelse skulle som straffrihetsgrund kunna åberopas sinnessjukdom, sinnesslöhet och annan psykisk abnormitet av så djupgående natur att den kunde anses jämställd med sinnessjukdom. Jämlikt 5 kap. 6 § SL kunde straffet nedsättas, om den brottsliga gärningen begåtts under inflytande av annan själslig abnormitet än som angavs i 5 kap. 5 § SL. Genom en ny paragraf, 5 kap. 6 a § SL, infördes en bestämmelse om att förvaring i säkerhetsanstalt i vissa fall kunde användas i stället för straff, om den som begått brott till sin sinnesbeskaffenhet avvek från det normala.

Enligt den nya lagen utmättes alltså inga straff vid förordnande om en internering eller förvaring, utan påföljden ådömdes direkt i stället för straff. Som en förutsättning för ådömande av förvaring föreskrevs att den dömdes vid brottet och alltjämt skulle vara av sinnesbeskaffenhet som avvek från det normala, ehuru han inte var strafflös enligt 5 kap. 5 § SL. Vidare skulle på brottet kunna följa straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse. Kriterierna om straffoemottaglighet och vådlighet bibehölls i stort sett oförändrade. Internering kunde ådömas under förutsättning att den brottslige tidigare dömts till straffarbete eller förvaring minst två gånger eller om han undergått straffarbete eller förvaring i minst fyra år. Ytterligare förutsattes att gärningsmannen därefter, medan han undergått straffarbete eller inom fem år från frigivandet från sådant straff eller inom tio år från utskrivning från internering eller förvaring begått brott på vilket kunde följa straffarbete. Dessutom krävdes att den brottslige måste antagas inte komma att låta sig rätta genom straff samt att han var vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Till internering fick inte dömas den som kunde dömas till förvaring och inte heller den som förskyllde livstids straffarbete.

Såsom en nyhet i lagen infördes bestämmelser om minsta tid. Sålunda skulle domstolen i dom till förvaring eller internering bestämma en minsta tid före vars utgång den dömdes inte fick utskrivas från anstalten. Minsta tiden angavs i lagen skola bestämmas till vid förvaring lägst ett och högst tolv år samt vid internering lägst fem och högst femton år. Någon längsta tid fanns inte föreskriven, utom för det fall att förvaring ådömts med en minsta tid av ett år. Utskrivning skulle då i regel ske inom fyra år. Utskrivningen var antingen slutlig eller villkorlig och fick i regel inte ske så länge den intagne kunde anses vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Tillsynen över den som var provutskrivnen skulle fortgå i minst tre år. Återintagning kunde ske under samma förutsättningar som enligt tidigare lagar.

Liksom tidigare måste förordnande om förvaring eller internering ha tillstyrkts av en särskild nämnd, interneringsnämnden, som också hade att

besluta om utskrivning och återintagning. Vid återintagning på grund av ny brottslighet skulle ny minsta tid bestämmas. — År 1947 ändrades bestämmelsen om interneringsnämndens funktion så att domstolen inte längre var bunden av interneringsnämndens yttrande.

En annan nyhet i lagen var en bestämmelse — den s. k. Lex Nordlund, uppkallad efter en person som år 1900 efter frigivning från straff tämligen omgående gjort sig skyldig till massmord — av innebörd att personer som undergick frihetsstraff skulle kunna ställas inför domstol före frigivandet och därvid dömas till förvaring. En förutsättning för detta var att vederbörandes sinnesbeskaffenhet avvek från det normala och att det på grund därav och med hänsyn till omständigheterna i övrigt måste antagas att han efter frigivningen skulle bli vådlig för annans person eller egendom. Lex Nordlund kom aldrig att tillämpas.

Av förarbetena till 1937 års lagstiftning framgår att man övervägt att sammanföra förvaring och internering till en påföljd. Det ansågs dock att det fanns behov av ett samhällsskydd som var än mera effektivt än förvaring mot de grövsta och farligaste brottslingarna, varvid man syftade på "yrkesförbrytare och s. k. gangsters, vilka i vissa länder blivit ganska talrika och som vid oroliga förhållanden kunde befaras vinna fotfäste även i Sverige". De båda olika påföljderna verkställdes emellertid fr. o. m. år 1940 i samma anstalter, kallade säkerhetsanstalter.

De nuvarande bestämmelserna om internering tillkom i samband med BrB. Till grund för bestämmelserna låg dels ett betänkande (SOU 1953: 32) av säkerhetsanstaltsutredningen med förslag till vårdorganisation för förvarade och internerade, till vilken fogats en promemoria av strafflagberedningen om internering, och dels strafflagberedningens slutbetänkande (SOU 1956: 55) med förslag till skyddslag.

I BrB slogs påföljderna internering och förvaring ihop till ett institut, internering. Sammanslagningen motiverades huvudsakligen med att det, med den utformning rekvisiten hade, var svårt att påvisa någon klar skillnad mellan de klientelgrupper för vilka de dittills skilda reaktionsformerna var avsedda. Vidare hade interneringspåföljden i realiteten inte tillämpats sedan år 1948. De nuvarande interneringsbestämmelserna motsvarar närmast de tidigare förvaringsbestämmelserna. I systematiskt hänseende är det emellertid en klar skillnad så till vida att de nya bestämmelserna tagits in i BrB och att internering uttryckligen betecknas som en brottspåföljd bland andra. Genom BrB:s införande skedde också den förändringen att möjligheterna att meddela straffriförklaring avskaffades och ersattes med regler om påföljder för psykiskt avvikande, bland dem överlämnande till slutet psykiatrisk vård. Denna påföljd kan ådömas den som begått brott under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller med sinnessjukdom jämställd psykisk abnormitet. Någon skillnad i förhållande till tidigare praxis vid gränsdragningen mellan omhändertagande inom den psykiatriska vården och internering (förvaring) var emellertid knappast avsedd.

Tillämpningen av de angivna bestämmelserna har växlat genom åren. Den ursprungliga interneringspåföljden fick aldrig någon större användning. Endast i några få fall om året dömdes första gången till denna påföljd och antalet nyintagna under åren 1928–1947 uppgick till sammanlagt 74. Efter år 1947 tillämpades inte längre internering, utom för brottslingar som tidigare dömts till sådan påföljd. Den genomsnittliga anstaltsbeläggningen av internerade uppgick under mitten av 1930-talet till omkring 40, år 1940 till 30 och hade år 1952 sjunkit till 4.

Även förvaringspåföljden användes i början med viss försiktighet. Under 1930-talet dömdes till förvaring första gången i omkring 20–30 fall årligen. Under 1940-talet ökade emellertid antalet förvaringsdomar kraftigt. Under åren 1940–45 uppgick de till 30–50 om året och ökade efter ikraftträdandet år 1946 av 1937 års lag ytterligare till omkring 100 per år. År 1964 nyintogs 131 förvaringsdömda. Ökningen sammanhängde bl. a. med tillämpningen av de nya tillräknelighetsbestämmelserna, som medförde att många s. k. psykopater, som tidigare straffriförklarats, i stället dömdes till förvaring. Antalet återintagna för förvaring på grund av dom uppgick till omkring ett 10-tal i början av 1940-talet, men ökade kraftigt till omkring 100 årligen i början av 1950-talet, och 200 under början av 1960-talet. Återintagning på grund av annan misskötsamhet än nya brott förekom årligen omkring år 1940 i knappt ett 10-tal fall, omkring år 1950 i ett 30-tal fall och under 1960-talets början i 100–150 fall. Genomsnittsbeläggningen på anstalterna var ca 100 år 1940, 350 år 1950, 600 år 1960 och 700 år 1964.

Under förvaringsinstitutets första år var utskrivningspraxis mycket restriktiv. I de flesta fall överskreds den tvååriga minimitiden med flera år. Eftersom redan tvåårstiden många gånger översteg det utmätta straffet, kom förvaringstiden ofta att bli anmärkningsvärt lång i förhållande till det eller de brott som föranlett förvaringsdomen. Efter ikraftträdandet av 1937 års lag utvecklades praxis så att utskrivning på prov i regel skedde vid utgången av minsta tiden. Genom sänkningen av minimitiden till ett år kom förvaringstiderna i sin helhet att i genomsnitt kraftigt minska. Under åren 1961–64 uppgick minsta tiden för omkring hälften av de till förvaring dömda till ett år. Endast 10–20% hade minimitider som översteg två år.

3 Gällande bestämmelser om internering

De grundläggande bestämmelserna om internering återfinns i 30 kap. BrB. Internering får ådömas under förutsättning dels att på brottet eller något av flera begångna brott kan följa fängelse i två år eller mera, dels att ett långvarigt tidsobestämt frihetsberövande finnes påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet med hänsyn till gärningsmannens brottslighet, sinnesbeskaffenhet, vandel och levnadsomständigheter i övrigt. Före dom till internering skall rätten enligt 38 kap. 7 § BrB inhämta

yttrande från interneringsnämnden, om det inte av särskild anledning finnes obehövt. Interneringsnämnden består av en domare, eller f. d. domare, som ordförande en psykiater och ytterligare tre personer, vilka samtliga utses av regeringen. Vidare krävs för dom till internering att den misstänkte undergått läkarundersökning enligt 7 § lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål, s. k. "liten sinnesundersökning".

Behandlingen av internerad skall äga rum i och utom anstalt, med början i anstalt. Vid ådömande av internering skall rätten med hänsynstagande till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt bestämma en minsta tid för omhändertagande i anstalt, lägst ett och högst tolv år. Efter utgången av minsta tiden skall behandlingen fortsätta utom anstalt så snart vård i anstalt inte längre finnes påkallad för att avhålla den dömda från fortsatt brottslighet. Beslut om övergång till vård utom anstalt meddelas av interneringsnämnden, men aktualiseras först hos den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde den aktuella anstalten hör. Övervakningsnämnden skall före utgången av minsta tiden och därefter minst var sjätte månad pröva frågan om övergång till vård utom anstalt samt, om man finner att den dömda bör överföras till sådan vård, med eget yttrande hänskjuta frågan till interneringsnämndens prövning.

Någon absolut maximitid för anstaltsvården finns inte stadgad. En viss restriktivitet har emellertid eftersträfvats genom en bestämmelse som anger att vård i anstalt inte får pågå under längre tid än tre år utöver minsta tiden eller, om minsta tiden är tre år eller mer, sammanlagt fem år utan medgivande av domstol. Sådant medgivande skall lämnas, om det finnes påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet och skall avse förlängning med tre år. Anstaltstiden kan genom nytt domstolsbeslut förlängas ytterligare med tre år i taget. Talan om förlängning skall föras av riksåklagaren efter framställning av interneringsnämnden. De angivna tiderna avser sammanlagda anstaltsvistelsen. Perioder då den dömda vårdats utom anstalt inräknas således inte.

Under vården utom anstalt skall den dömda stå under övervakning och är beträffande sin livsföring underkastad samma regler som gäller för den som är villkorligt frigiven från fängelsestraff. Han skall sålunda iaktta skötsamhet i olika hänseenden och kan ges särskilda föreskrifter om bostad, arbete, vård etc. Återintagning i anstalt kan ifrågakomma – förutom på grund av ny brottslighet – om den dömda av "tredska" underlåtit att iaktta vad som åligger honom eller om det på grund av hans uppförande eller eljest finnes påkallat för att förebygga ny brottslighet (30 kap. 12 § första stycket BrB). Beslut om återintagning i sådant fall fattas av interneringsnämnden. Så snart anstaltsvård inte längre är erforderlig skall den återintagne på nytt överföras till vård utom anstalt (30 kap. 12 § andra stycket BrB). Om den dömda begår nytt brott, kan domstolen med stöd av bestämmelserna i 34 kap. BrB förordna att den tidigare ådömda interneringen skall avse även det nya brottet och, om han vårdas utom anstalt, besluta

om återintagning. Rätten skall då, om ej särskilda skäl talar emot det, bestämma ny minsta tid för anstaltsvården, lägst 6 månader. Det sagda gäller i tillämpliga delar även när nytt brott begåtts av den som vårdas i anstalt. Om rätten förordnar om återintagning utan att bestämma ny minsta tid beslutar interneringsnämnden hur länge vården i anstalt skall pågå.

I vissa fall då den som undergår interneringspåföljd i eller utom anstalt begår nytt brott ges åtalsunderlåtelse. Enligt 20 kap. 7 § första stycket 2 rättegångsbalken (RB) kan nämligen åklagare besluta att inte åtala för brott, om brottet förövats innan den misstänkte dömts för annat brott eller helt avtjänat påföljd för sådant brott, och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet med hänsyn till påföljden är utan nämnvärd betydelse. I regel skulle i sådant fall ett åtal uppenbarligen leda till att domstol förordnade om att ådömd internering skall avse även det nya brottet, eventuellt i förening med föreskrift om återintagning i anstalt. Även det förhållandet att interneringsnämnden kan besluta om återintagning, kan ibland leda till att åtal framstår som onödigt. Enligt 4 § kungörelsen (1964: 740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål skall åklagaren, om det inte anses obehövt, inhämta yttrande från interneringsnämnden innan han fattar beslut i åtalsfrågan beträffande brott som begåtts före dom på internering eller efter domen men före påföljdens upphörande.

Beslut om upphörande av interneringen skall meddelas när övervakning av den som vårdas utom anstalt inte längre erfordras. Det krävs dock särskilda skäl för att interneringspåföljden skall upphöra tidigare än tre år efter det att den dömde senast överfördes till vård utom anstalt. Om övervakningen fortgått under en sammanhängande tid av fem år, skall den obligatoriskt upphöra. Fråga om interneringens upphörande prövas av interneringsnämnden. Sådan fråga skall nämnden alltid ta upp till prövning när den dömde stått under övervakning under en sammanhängande tid av tre år.

Bestämmelser om verkställighet av internering i anstalt finns i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt (KvaL). Sedan den 1 juli 1974 finns inte längre några specialanstalter för internerade. Föreglerna om internerades behandling i och utom anstalt redogörs i avsnitt 6.3.

4 Utländsk lagstiftning

I de flesta länders strafflagstiftning finns någon form av tidsbestämd påföljd till skydd mot återfallsbrottslingar och lagöverträdare som är psykiskt avvikande. Utformningen av dessa påföljder är ganska varierande. Detsamma kan sägas om bestämmelserna om vilken typ eller grad av återfallsbrottslighet som skall kunna medföra tidsbestämda påföljder. Även definitionerna av psykiska tillstånd som kan föranleda straffrättslig särbehandling varierar avsevärt. Man kan i de europeiska rättssystemen

skönja två motsatta utvecklingslinjer. Å ena sidan har man i vissa länder – t. ex. Tyskland och Österrike – infört nya tidsbestämda påföljder. I andra länder, framförallt de nordiska, kan man däremot märka en klar strävan att upphäva eller i vart fall begränsa användningen av sådana påföljder. En närmare redogörelse för den europeiska lagstiftning, särskilt såvitt avser påföljder för psykiskt avvikande, återfinns i betänkandet (SOU 1977: 23) Psykiskt avvikande lagöverträdare (bilaga 1). Följande redogörelse begränsas till förhållandena i de nordiska länderna och till sådana påföljder som verkställs inom kriminalvården.

4.1 Danmark

Fram till år 1974 hade man i Danmark två särskilda påföljder för farliga återfallsförbrytare, särförvaring och säkerhetsförvaring. Särförvaring (tidigare kallat psykopatförvaring) var avsett för personer som på grund av psykisk abnormitet bedömdes som straffoemottagliga utan att vara så psykiskt avvikande att de kunde betecknas som otillräkneliga, medan säkerhetsförvaring var avsett för psykiskt normala återfallsbrottslingar. Särförvaring utdömdes ganska flitigt under 1940- och '50-talen, men under 1960- och 1970-talen minskades användningen av påföljden avsevärt. År 1970 dömdes sålunda endast 35 personer till särförvaring. Säkerhetsförvaring användes endast i ett fåtal fall om året. Särförvaring var en mycket starkt behandlingsorienterad påföljd, och de två anstalter i vilka de verkställdes stod under psykiatrisk ledning. Såväl särförvaring som säkerhetsförvaring avskaffades år 1973. Samtidigt avskaffades också påföljderna ungdomsfängelse och intagning i arbetshus. För återfallsförbrytare infördes en ny tidsbestämd påföljd, kallad förvaring. Denna påföljd har ett mycket snävt användningsområde. För att förvaring skall kunna ådömas måste tre kriterier vara uppfyllda. Den tilltalade skall dels ha gjort sig skyldig till något av vissa i lagen särskilt uppräknade brott – mord, dråp, rån, våldtäkt eller annan allvarlig sedlighetsförbrytelse, frihetsberövande, allvarlig våldsförbrytelse, allvarligt hot eller mordbrand – eller till försök till något av dessa brott. Dels måste det på grund av upplysningar om hans person, särskilt tidigare kriminalitet, kunna antas att han framdeles är farlig för annans liv, lem, hälsa eller frihet. Och dels skall det slutligen vara påkallat att använda förvaring i stället för fängelse till förebyggande av denna fara. Ändring eller upphävande av förvaring beslutas av domstol efter begäran av åklagarmyndigheten, anstaltsledningen eller den dömde. Om begäran avslås kan en ny sådan inte göras förrän efter ett halvår.

Bestämmelserna om förvaring innehåller inga rekvisit rörande gärningsmannens sinnesbeskaffenhet. I det betänkande av straffelovrådet (Betänkning om de strafferetliga særforanstaltninger, nr 667/1972) som låg till grund för lagstiftningen sägs emellertid att det måste antas att behov av förvaring huvudsakligen finns i fall där faran för allvarlig kriminalitet har sin grund i uttalat personlighetsmässiga avvikelser hos gärningsmannen.

Som motivering för sitt ställningstagande anförde straffelovrådet bl. a. följande. I flera hänseenden saknar man närmare kunskap om de tidsbestämda påföljdernas positiva och negativa sidor. En viktig fråga i valet mellan en tidsbestämd och en tidsobestämd påföljd är möjligheten av att genomföra olika former av behandling under straffverkställigheten. Behandling, framförallt då läkarbehandling, kan emellertid genomföras även inom ramen för ett tidsobestämt frihetsberövande, förutsatt att detta inte är för kortvarigt. Frågan huruvida en tidsobestämd påföljd kan vara motiverad måste bero inte blott på graden av kriminalitetsrisk hos lagöverträdaren utan ännu mera på vilken art av risk det rör sig om. Man måste därför göra vissa värderingar av de olika typer av skada eller annan kränkning som åstadkoms genom straffbara handlingar. För förmögenhetsbrott som begåtts av karaktärsavvikande återfallsbrottslingar har i rättspraxis tidsbestämt straff varit den normala påföljden. Straffskalorna ger också möjlighet till ådömande av tillräckligt långa straff för denna typ av brottslighet. Något behov av tidsobestämd förvaring av förmögenhetsbrottslingar finns därför inte. När det däremot gäller att förebygga fysisk aggression eller annan kränkning av individens integritet och det rör sig om allvarlig fara, kan man inte räkna med att de vanliga straffsatserna medger en tillräcklig eller ändamålsenlig reaktion. Våld, hot eller liknande som i sig själv inte skulle föranleda långvarigt fängelsestraff kan i förbindelse med upplysningar om gärningsmannens övriga förhållanden och karaktärsmissiga avvikelser indicera en risk för grava eller oberäknliga aggressionshandlingar. Kriterierna "fara för annans liv, lem, hälsa eller frihet" avser att täcka de former av fara som det kan vara motiverat att förebygga genom ett tidsobestämt straff.

Påföljden förvaring har hittills använts endast i några få fall om året.

4.2 Finland

I Finland tillkom i början av 1930-talet en lag om internering av farliga återfallsförbrytare. Denna har senare vid två tillfällen, år 1953 och år 1971, ändrats i väsentliga hänseenden. Ursprungligen dömdes gärningsmannen först till ett vanligt frihetsstraff och därefter, sedan han avtjänat större delen av detta, fattades beslut av en särskild fängelsedomstol huruvida han skulle fortsätta anstaltsvistelsen i s. k. tvångsinrättning. Fängelsedomstolen gjorde sedan en årlig prövning av det fortsatta interneringsbehovet. Vid lagens tillkomst hade man främst avsett att den skulle tillämpas på våldsbrottslingar. En förutsättning för internering var att vederbörande skulle vara vådlig för den allmänna eller enskilda säkerheten. Genom lagändringen år 1953 utvidgades interneringskriterierna och antalet internerade steg kraftigt. Utvecklingen gick därhän att majoriteten av de internerade kom att utgöras av egendomsbrottslingar. Genom lagändringen år 1971 inskränktes lagens tillämpningsområde till att gälla dem som gjort sig skyldiga till upprepade våldsbrott.

Internering kan numera ädömas samtidigt med tidsbestämt frihetsstraff om minst två år för mord, dråp, grov misshandel, rån eller våldtäkt, varvid grovt våld använts, mordbrand som förorsakat livsfara, eller annat brott, som ådagalägger grov våldsamhet eller synnerlig farlighet för annans liv eller hälsa. Vidare krävs att den dömde gjort sig skyldig till liknande brott under den tioårsperiod, som föregått det aktuella brottet. Det skall också framgå av brottet och tillgänglig utredning om gärningsmannen att han uppenbarligen bör anses synnerligen farlig för annans liv eller hälsa. Om den dömde verkligen skall överföras till internering, avgörs även efter år 1971 av fängelsedomstol. Sedan strafftiden gått ut skall den dömde skrivas ut på prov, om han inte alltjämt anses farlig för annans liv eller hälsa. Om så är fallet skall saken prövas på nytt var sjätte månad. Prövotiden är två år. Lagen tillämpas ytterst sällan och antalet internerade uppgick år 1976 till 4. Av de 252 internerade som fanns vid lagändringen beräknades endast 23 uppfylla den nya lagens interneringskriterier.

År 1972 tillsattes en straffrättskommitté med uppgift att planera en reform av hela strafflagstiftningen. Kommittén avgav i mars 1977 ett principbetänkande. I betänkandet tas uttryckligen avstånd från behandlingsideologin. I stället understryks strafflagens allmänpreventiva funktion. I fråga om internering uttalar kommittén att straffsystemet skall vara så klart och överskådligt som möjligt och att särpåföljder för t. ex. återfallsförbrytare inte kan rekommenderas. Betänkandet har ännu inte lett till lagstiftning.

4.3 Norge

Även i Norge finns en tidsobestämd påföljd avsedd för särskilt farliga lagöverträdare, s. k. sikring. Sikringsinstitutet används för två grupper av lagöverträdare, dels sådana som på grund av sinnessjukdom eller sinnesslöhet inte kan straffas, dels sådana som visserligen bedöms som tillräkneliga, men som lider av "bristfälligt utvecklade eller varaktigt försvagade själsförmögenheter". Vidare skall det vara fara för att gärningsmannen på grund av den psykiska avvikelsen åter skall begå brottslig handling. Sikringen har till syfte såväl att skydda allmänheten mot denna typ av brottslingar som att tillgodose lagöverträdarens behandlingsbehov. Det försträmda syftet är emellertid det primära.

När det gäller s. k. tillräkneliga lagbrytare är systemet dubbelspårigt, dvs. lagöverträdaren döms till sikring jämte ett vanligt straff. Ett förordnande om sikring innebär att domstolen överlåter till åklagarmyndigheten att vidta lämpliga åtgärder. Dessa kan bestå i frihetsberövande såsom intagning på sjukhus, alkoholistanstalt eller, undantagsvis, fängelse. Det kan också innebära att lagöverträdaren förbjuds att uppehålla sig på visst ställe, ställs under övervakning etc. Sikring skall pågå så länge den befinns vara påkallad. I domen fastställs en längsta tid, vanligen fem år. På begä-

ran av åklagarmyndigheten kan rätten genom dom förlänga tiden. Om upphörande före utgången av längsta tiden förordnar justitiedepartementet. Begäran om sikringsdom kan också framställas efter det att den tilltalade blivit dömd till straff, dock senast inom ett år efter straffets avtjänande.

Sikringsinstitutet kan användas beträffande alla typer av lagbrott. Tidigare var det mycket vanligt att det användes på förmögenhetsbrottslingar, men under senare år har det huvudsakligen kommit till användning vid våldsbrott. F. n. döms omkring tio personer årligen till sikring. De sikringsdömda har i regel en massiv kriminell och psykisk belastning.

Sikringsinstitutet är f. n. under omprövning. År 1974 framlade Straffelovrådet en utredning (NOU 1974:17) Strafferettslig utilitregnelighet og strafferetslige særreaksjoner. I betänkandet föreslås att sikringsinstitutet skall avskaffas och ersättas med särskilda reaktioner för tillräkneliga resp. otillräkneliga. Tillräkneliga lagöverträdare bör, enligt straffelovrådet, i största möjliga utsträckning dömas till tidsbestämt frihetsstraff i fall där frihetsstraff anses nödvändigt. För vissa allvarligare i lagen uppräknade våldsbrott föreslås emellertid möjlighet att döma till tidsobestämt straff, förvaring. En förutsättning för ådömande av förvaring är att gärningen – dråp eller annat allvarligt våldsbrott, våldtäkt eller annan allvarlig sedlighetsförbrytelse, frihetsberövande, rån, mordbrand, sprängning, allvarligt hot eller försök till någon av dessa gärningar – sedd i samband med lagöverträdarens sinnestillstånd och tidigare kriminalitet ger anledning anta att han är särskilt farlig för andras liv, lem, hälsa eller frihet. För andra typer av brott skall förvaring kunna ådömas, om de övriga villkoren är uppfyllda och lagöverträdaren tidigare har begått eller försökt begå våldsbrott av sådant slag som nämns i lagen. I domen skall fastställas en längsta tid för förvaringen, högst 15 år. Rätten kan också bestämma en minsta tid på längst fem år. Minsta tiden skall kunna förlängas på begäran av åklagarmyndigheten. Om minsta tid utsatts, skall frågan om frigivning inte kunna tas upp förrän denna tid utgått. Annars kan en sådan fråga tas upp ett år efter domen. Om frigivning sker före längsta tidens utgång, skall den frigivne vara underkastad viss prøvotid.

Professor Christie, som särskilt kallats till medlem av straffelovrådet under den ifrågavarande utredningen, var skiljaktig så till vida att han gick emot majoritetens förslag om införande av särreaktioner. (Se närmare härom avsnitt 11.1).

Straffelovrådets förslag har ännu inte lett till lagstiftning. I en av norska justitiedepartementet i maj 1978 avlämnad principproposition till stortinget (St meld nr 104/1977–78) Om kriminalpolitikken diskuteras (s. 129–140) nuvarande regler om sikring och straffelovrådets förslag. I propositionen anges inga lösningar men man uttalar (s. 136) att det i huvudsak är departementets uppfattning att gällande bestämmelser om sikring ger upphov till åtskilliga betänkligheter och att straffelovrådets förslag inte undanröjer de

viktigaste av dessa. Man räknar med att senare förelägga stortinget proposition med förslag i hithörande frågor; förslag som skall utformas mot bakgrund av den debatt som den ifrågavarande propositionen beräknas föranleda.

5 Statistiska uppgifter

Antalet interneringsdomar sedan brottsbalkens tillkomst framgår av tabell 1. Tabellen¹ uppftar såväl domar varigenom den dömd meddelats internering för första gången som domar med förordnande att tidigare ådömd internering skall avse också senare lagfört brott (34 kap. 1 § 1 BrB).

Tabell 1 Till internering dömda under åren 1965–1977²

	Ådömd första gången	Ådömd med stöd av 34 kap. 1 § 1 BrB	Totalt
1965	157	467	624
1966	114	486	600
1967	124	567	691
1968	110	631	741
1969	120	603	723
1970	87	553	640
1971	66	578	644
1972	56	—	—
1973	55	547	602
1974	34	470	504
1975	33	446	479
1976	38	374	412
1977	31	359	390

¹ Det statistiska materialet i detta kapitel är hämtat från rättsstatistisk årsbok (tabellerna 1–4, 7 och 9) samt interneringsnämndens verksamhetsberättelser (tabellerna 1, 5, 6 och 8). I tabell 9 har uppgifter även tagits för åren 1968–1971 ur Den grovre brottsligheten och för åren 1972 och 1973 ur Kriminalstatistik Del 2.

² För åren 1965–1972 är siffrorna hämtade ur den officiella statistiken. Fram till år 1972 redovisades påföljder som ådömdes med stöd av 34 kap. 1 § 1 BrB såsom domar avseende den aktuella påföljden, dvs. i detta fall internering, medan för tiden därefter samtliga domar enligt nämnda lagrum redovisas för sig. Särredovisningen för förordnanden om fortsatt internering med stöd av 34 kap. 1 § 1 BrB har därför för år 1973 och senare tagits ur interneringsnämndens verksamhetsberättelser. Nämndens statistik avser lagakraftvunna domar, medan den officiella statistiken avser avgöranden i första instans. Några större skillnader är det dock inte fråga om (jfr tabell 5). Uppgifter för år 1972 saknas.

Under en dryg tioårsperiod har således antalet personer som för första gången dömts till internering gått ned från i genomsnitt 125 under åren 1965–1969 till drygt ett 30-tal vid mitten av 70-talet. Under senare år har också – delvis som en följd av denna minskning – antalet förordnanden enligt 34 kap. 1 § 1 BrB sjunkit, dock inte så kraftigt som antalet första-gångsdömda.

Den i domen bestämda minsta tiden för anstaltsbehandling uppgår i genomsnitt i drygt hälften av fallen till 1 år, dvs. lägsta möjliga tid. Tabell 2 visar fördelningen av minsta tiden.

Tabell 2 I kriminalvårdsanstalt nyintagna internerade åren 1965–1977 fördelade efter i domen utsatt minsta tid för behandling i anstalt

Minsta tid	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
1 år	77	62	58	67	57	43	38	28	18	25	12	11	11
2 år	47	48	33	30	25	22	9	18	21	10	4	14	12
> 2 år	31	14	25	22	28	15	5	8	10	2	8	8	7
Summa	155	124	116	119	110	80	52	54	49	37	24	33	30

Någon statistik över hur länge anstaltsvistelserna faktiskt varar finns inte, men enligt interneringsnämndens praxis sker överförande till vård utom anstalt, om vederbörande inte begått nya brott eller på annat sätt har misskött sig, regelmässigt i nära anslutning till minsta tidens utgång (se närmare härom avsnitt 6.3).

Återfall i brott är mycket vanligt hos interneringsklientelet. Detta illustreras av tabellerna 3 och 4.

Tabell 3 Procentuell andel återfall i grövre brott under en 3-årsperiod bland personer som dömts till internering för grövre brott åren 1966–1971¹

1966	1967	1968	1969	1970	1971
81	79	79	80	79	79

Tabell 4 Antal återfall under en 5-årsperiod för personer som dömts till internering för grövre brott år 1969¹

Antalet dömda	Därav som återfallit			Totala antalet personer som återfallit	
	1 gång	2 ggr	3 el. fl. ggr.	absoluta tal	procent
603 ²	139	124	256	519	86

¹ Beträffande definition av "grövre brott", se rättsstatistisk årsbok 1977 s. 233.

² Siffran avser det faktiska antalet personer som har dömts. I tabell 1 har den som dömts flera gånger under året räknats en gång vid varje lagföring.

Vid läsningen av tabellerna bör observeras att i statistiken ingår även personer som dömts till fortsatt internering med stöd av 34 kap. BrB och alltså redan återfallit i brott en eller flera gånger efter den ursprungliga interneringsdomen.

Av den officiella statistiken framgår inte i hur många fall nytt brott föranlett återintagning av internerad som överförs till vård utom anstalt.

Uppgifter som närmare belyser tillämpningen av 34 kap. 1 § 1 BrB (dvs. förordnande att tidigare ådömd internering skall avse även nya brott) kan emellertid hämtas ur interneringsnämndens verksamhetsberättelser, se tabell 5.

Tabell 5 Interneringsdomar enligt 34 kap. 1 § 1 BrB åren 1968–1977

	Anstaltsintagna		Vårdade utom anstalt		Ej återintagning	Totalt
	Ny minsta tid	utsatt/ej utsatt	Återintagning med ny minsta tid	Återintagning med ny minsta tid		
1968	129	70	371		44	614
1969	141	77	275	72	45	610
1970	127	69	241	64	58	559
1971	156	62	210	77	77	582
1972	—	—	—	—	—	—
1973	131	60	219	48	89	547
1974	90	44	168	60	108	470
1975	82	47	173	46	98	446
1976	72	45	137	39	80	373
1977	73	38	123	41	84	359

Av tabellen framgår att, såvitt gäller anstaltsintagna som dömts för nya brott, ny minsta tid utsatts i 60–70% av fallen. Beträffande dem som vid tiden för det nya brottet vistats utom anstalt har återintagning skett i omkring 80 (66,1–89,3) % av fallen. Under senare år har antalet återintagningar procentuellt minskat. I de fall återintagning skett har ny minsta tid genomgående utsatts i omkring 80% av fallen.

Återintagningar med stöd av 30 kap. 12 § BrB kan, som tidigare har nämnts, bero dels på att vederbörande gjort sig skyldig till brott för vilket åtal inte har väckts, dels på andra former av misskötsamhet. Antalet återintagningar med stöd av paragrafen framgår av tabell 6.

Tabell 6 Återintagningar i anstalt med stöd av 30 kap. 12 § BrB åren 1968–1977

1968	56	1973	3
1969	54	1974	6
1970	25	1975	2
1971	21	1976	2
1972	10	1977	1

Antalet åtalsunderlåtelse är okänt, men av interneringsnämndens verksamhetsberättelser framgår att nämnden tillstyrkt åtalsunderlåtelse i omkring 300 fall årligen under åren 1970–1972. Därefter har antalet minskat och de senaste åren understigit 200. (Siffrorna för åren 1976 och 1977 var 124 resp. 130). I ungefär lika många fall årligen har nämnden tillstyrkt åtal sker. Nedgången av antalet yttranden om åtalsunderlåtelse sammanhänger givetvis med minskningen av antalet internerade. Enligt gällande praxis kommer åtalsunderlåtelse inte ifråga, om det anses troligt att domstolen vid åtal skulle bestämma ny minsta tid. (Jfr. tabell 5, som visar att domar med beslut om återintagning enligt 34 kap. 1 § 1 BrB i stor utsträckning också innehåller föreskrift om ny minsta anstaltstid. Vidare förutsätter åtalsunderlåtelse i regel att brottet är erkänt.

I tabell 7 redovisas genomsnittligt antal internerade på anstalt resp. inom frivården.

Tabell 7 Genomsnittligt antal internerade i anstalt och inom frivården åren 1968–1977

	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Anstalt	748	758	684	609	526	495	378	307	269	255
Frivård	687	685	728	730	750	688	663	609	532	467
Totalt	1 435	1 443	1 412	1 339	1 276	1 183	1 041	916	801	722

Av tabell 1 framgår att antalet interneringsdomar gått ned från 741 år 1968 till 390 år 1977 eller med 47%. Nedgången motsvaras väl av siffrorna i tabell 7 för interneringsklienteletets genomsnittliga storlek nämnda år, nämligen 1 435 resp. 722 eller en nedgång med 50%. Förändringen är särskilt påtaglig beträffande anstaltsklientelet där den uppgår till 66%. På frivårdssidan är nedgången endast 32%. Förklaringen torde vara att frigivningspraxis blivit mera liberal och återintagning sker mer restriktivt.

Av interneringsnämndens verksamhetsberättelser framgår hur många fall årligen interneringspåföljden har upphört genom nämndens beslut, dvs. i regel efter omkring tre års sammanhängande övervakning, och i hur många fall den utgått först efter längsta tiden, dvs. fem år. Internering kan vidare undanröjas av domstol enligt 34 kap. 1 § 3 BrB eller upphöra genom vederbörandes död. Dessa siffror framgår av tabell 8.

Tabell 8 Interneringspåföljdens upphörande åren 1968–1977

	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Genom nämndens beslut	74	86	94	96	104	148	146	101	101	100
Efter längsta tiden	6	4	6	8	9	6	6	12	11	6
Genom undanröjande av domstol	9	7	5	7	16	14	6	14	5	5
Antal avlidna klienter	26	18	7	13	17	14	12	17	28	15

Den brottslighet som omfattas av domar till internering framgår av tabell 9. Till förmögenhetsbrott har räknats tillgreppsbrott, bedrägeri och annan oredlighet, gäldenärs- och skadegörelsebrott, förskingring och annan tro-löshet. Våldsbrotten avser mord, dråp, misshandel, brott mot frihet och frid samt våld mot tjänsteman. Redovisningen avser huvudbrott, dvs. det med hänsyn till straffskalan allvarligaste brottet. Såsom framhållits i not till tabell 1 har förordnanden om fortsatt internering med stöd av 34 kap. 1 § 1 BrB fram till år 1971 redovisats som internering, medan därefter endast nydömda upptagits i statistiken. Narkotikabrott har särredovisats från år 1972.

Tabell 9. Huvudbrott för till internering dömda under åren 1968–1977

	Förmögen- hetsbrott	Vålds- brott	Sexual- brott	Övriga brott	Därav nar- kotika brott	Totalt
1968	638	64	8	31	—	741
1969	588	60	6	69	—	723
1970	537	64	5	34	—	640
1971	520	72	2	50	—	644
1972	44	9	—	3	2	56
1973	44	8	2	1	1	55
1974	27	5	2	—	—	34
1975	18	9	2	4	3	33
1976	22	10	3	3	3	38
1977	19	7	—	5	2	31

Av tabell 9 framgår tydligt att förmögenhetsbrotten är helt dominerande. I mer än 80% av fallen är ett förmögenhetsbrott huvudbrott. Sexualbrotten är mycket få och våldsbrotten utgör för åren 1968–1971, då förordnanden enligt 34 kap. 1 § 1 BrB ingår i statistiken, omkring 10%. Av de 247 personer som under åren 1972–1977 dömdes till internering första gången hade 48 dömts för våldsbrott varav 11 för mord, 3 för dråp och 21 för grov misshandel. Av de 174 domarna för förmögenhetsbrott avsåg 39 rån eller grovt rån och 76 grov stöld.

6 Närmare om de internerades brottslighet, hälsotillstånd och sociala förhållanden samt behandlingen av dem

Under de senaste decennierna har gjorts flera undersökningar av de internerade (tidigare förvarade). Säkerhetsanstaltsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1953: 32) som bilaga en undersökning av förvarings- och interneringsklientelet. Samma klientel har behandlats i Karl-Erik Thörnqvists avhandling "Svåra återfallsbrottslingar" från år 1966. Vidare finns ett avsnitt om de internerade i den statistiska utredning angående kriminalvårdens anstaltsklientel som har tagits in som bilaga i ett av kommittén för anstaltsbehandling inom kriminalvården (KAIK) avgivet betänkande (SOU 1971: 74) Kriminalvård i anstalt.

En redogörelse angående de 35 personer beträffande vilka interneringsnämnden år 1974 tillstyrkt internering och som därefter dömts till sådan påföljd har fogats till denna promemoria som bilaga 1. Flertalet av dessa 35 personer har dömts till internering under samma år. Undersökningsmaterialet har bestått av interneringsnämndens akter. Slutligen finns upplysningar om interneringsklientelet att hämta i interneringsnämndens verksamhetsberättelser, i den officiella brottsstatistiken och, inte minst, från dem som arbetar "på fältet".

Samtliga undersökningar ger vid handen att interneringsklientelet typiskt sett består av personer som före interneringsdomen gjort sig skyldiga

till upprepad brottslighet och som efter den första domen till internering vanligen återfallit i brott. Majoriteten är förmögenhetsbrottslingar. Åldern vid första dom till internering ligger i de allra flesta fall mellan 30 och 40 år. De flesta kommer från miljöer som måste betecknas som socialt otillfredsställande. De har i regel mer eller mindre uttalade psykiska avvikelser, och missbruk av alkohol och narkotika är vanligt. Trots att man finner gemensamma faktorer hos interneringsklientelet i samtliga undersökningar kan man ändå konstatera vissa förändringar. I det följande lämnas en närmare redogörelse för de olika undersökningarna i anslutning till en uppdelning på olika relevanta faktorer.

6.1 Brottslighet

Av säkerhetsanstaltsutredningens uppgifter framgick bl. a. följande. Av de 433 personer som år 1953 var intagna för förvaring (429) och internering (4) hade som huvudbrott 74% gjort sig skyldiga till stöld, 14% till bedrägeri och liknande brott, 5% till sedlighetsbrott och 7% till våldsbrott inbegripet rån (ett brott som i den officiella statistiken registreras som förmögenhetsbrott). Av de sammanlagt 32 våldsbrottslingarna hade 3 dömts för mord, 6 för mord- eller dråpförsök, 10 för misshandel, 12 för rån eller rånförsök. Om man tog hänsyn till även s. k. bibrott hade 17% gjorts sig skyldiga till våldsbrott. Utredningen gjorde också ett försök att sammanfatta varje enskild interns kriminalitetsbild, sådan den framträdde i hans samlade brottskarriär. Man kom då fram till att 78% var huvudsakligen tjuvar, 13% bedragare, 4% sedlighetsbrottslingar och 5% våldsbrottslingar. De provutskrivna företedde en likartad bild, dock var procenten våldsbrottslingar bland dessa något lägre. Utredningens uppgifter om återfallsfrekvens, hänförde sig till interner som utskrivits åren 1944–1949. Under en observationstid av lägst 4 och högst 9 år hade 68% återfallit i brott.

Törnqvists avhandling behandlar ett urval av en tioårspopulation av fästagsförvarade under åren 1946–1955. Urvalet är emellertid inte slumpmässigt utan har dikterats av författarens syfte att göra en jämförelse mellan en grupp som efter första provutskrivningen ej återfallit i brottslighet eller annan asocialitet och en grupp som efter provutskrivning återfallit upprepade gånger i känd brottslighet. Törnqvist har försökt göra en klassifikation av huvudbrottstyp beträffande de två grupperna, baserad på den totala kända brottsligheten fram till tiden för första domen till säkerhetsanstalt. För båda grupperna var förmögenhetsbrott den vanligaste huvudbrottstypen. Denna typ av brottslighet var emellertid signifikant högre i den grupp som återfallit. Törnqvist konstaterade vidare att kriminaliteten hos de internerade i hög grad var polymorf, dvs. blandad.

Den tvärsnittsundersökning som gjordes på uppdrag av KAIK hade till syfte att kartlägga kriminaliteten under 1960-talet. Undersökningen innehåller en statistisk kartläggning av anstaltsklientelet en viss dag, den 26

januari 1969. Den avsåg 669 internerade. 60% av samtliga var övertygade om tillgreppsbrott, medan omkring 10% dömts för brott mot liv och hälsa. Den tidigare brottsligheten bestod för 78% av dem av tillgreppsbrott, medan 10% tidigare hade gjort sig skyldiga till våldsbrott. Samtliga internerade hade tidigare gjort sig skyldiga till någon form av brottslighet.

Av framställningen i avsnitt 5 framgår att förmögenhetsbrotten alltjämt är dominerande hos interneringsklientelet. Under senare år (1972–1977) uppgår andelen våldsbrott bland de nydömda till 19%. Härtill kommer att 39 av de 174 domarna för förmögenhetsbrott avsåg rån eller grovt rån. Andelen huvudbrott som innehöll något slag av våld eller hot uppgick sålunda till 35%, en klar ökning i förhållande till tidigare år. Vidare kan man konstatera att sedlighetsbrotten alltjämt är få (2–3 domar per år) liksom att det är relativt ovanligt att narkotikabrott föranleder internering (likaledes 2–3 domar per år). Såsom illustreras av tabellerna 3 och 4 är återfallsfrekvensen hos internerade mycket hög. Av en uppföljning av dem som dömts för grövre brott år 1971 under en 3-årsperiod framgår att återfallsfrekvensen är högre beträffande förmögenhetsbrott (81%) än vid brott mot person (72%).

I bilaga 1 återfinns en beskrivning av 35 personer beträffande vilka interneringsnämnden år 1974 tillstyrkt internering och som därefter dömts till sådan påföljd. Flertalet av dessa har dömts under samma år. Uppföljningen avser tiden fram till den 1 juli 1978. Såvitt gäller brottslighet framgår att 28 av de 35 dömts för förmögenhetsbrott som huvudbrott. Av dessa har emellertid 8 dömts för rån eller grovt rån. Av de övriga har 4 dömts för misshandel, 1 för dråpförsök och 2 för otukt med barn. Om man inkluderar otuktsbrotten har 15 av de 35 dömts för huvudbrott som innefattar övergrepp mot person. Samtliga har gjort sig skyldiga till ett flertal tidigare brott. Av dem som dömts för våldsbrott inkl. rån har 10 personer tidigare dömts för sådana brott. De 2 som dömts för otukt har också tidigare dömts för liknande brott. 24 av de 35 har återfallit i brott som föranlett återintagning, de flesta inom loppet av de närmaste sex månaderna efter övergången till vård utom anstalt. Av de 11 som inte återfallit har interneringen upphört i ett fall och 3 har avlidit. För dem som inte återfallit har vården utom anstalt pågått i ett fall under 2 1/2 år, i två fall under 2 år, i ett fall under 1 år, i ett fall under 10 månader och i ett fall under ett halvt år. I ett fall hade vederbörande frigivits strax före den 1 juli 1978.

Av en specialstudie som utförts inom Brottsförebyggande rådet (BRÅ) rörande dem som dömts till internering år 1976 framgår följande.¹ Beträffande de 38 personer som år 1976 för första gången dömdes till internering var huvudbrottet förmögenhetsbrott i 22 fall, varav i 6 fall rån eller grova

¹ Siffrorna rörande dem som dömts till fortsatt internering med stöd av 34 kap. 1 § 1 BrB överensstämmer inte helt med tabell 5 beroende på att BRÅ:s siffror avser domar i första instans, medan interneringsnämndens, som tidigare har framhållits, avser lagkraftvunna domar.

rån. 10 av de förstagångsdömda hade gjort sig skyldiga till våldsbrott, 3 till sedlighetsbrott och 3 till narkotikabrott. Av dem som begått brott medan de var intagna i anstalt för avtjänande av interneringsstraff hade 102 begått förmögenhetsbrott, varav 8 rån. 14 hade begått våldsbrott, 5 narkotikabrott och 5 trafikbrott. Av dem som vårdats utom anstalt och på grund av nya brott dömdes till återintagning hade 138 gjort sig skyldiga till förmögenhetsbrott, varav 8 rån. 24 hade dömts för våldsbrott, 1 för sexualbrott, 12 för narkotikabrott och 2 för trafikbrott.

Av de 38 nyssnämnda förstagångsdömda år 1976 hade, om man räknar rån som våldsbrott, 22 dömts för annat än förmögenhetsbrott. Däremot utgör förmögenhetsbrotten den helt dominerande kriminaliteten för dem som har begått brott under anstaltstid eller i samband med vård utom anstalt.

Sammanfattningsvis kan man konstatera en klar *procentuell* ökning under senare år för brott med våldsinslag bland den kriminalitet som föranlett internering. Förklaringen är sannolikt att man numera i ökad utsträckning undviker att döma till internering för mindre allvarliga förmögenhetsbrott.

6.2 Hälsotillstånd och sociala förhållanden

De flesta av dem som döms till internering första gången är vid domen i åldrarna över 30 år. Av dem som under åren 1965–1974 nyintagits för internering var sålunda 6% 21–24 år, 31% 25–29 år, 44% 30–39 år och 19% 40 år eller mera. Av de 87 personer som under åren 1975–1977 nyintogs var 3 i åldrarna 21–24 år, 24 i åldrarna 25–29 år, 46 i åldrarna 30–39 år 14 40 år eller mera. Detta innebär att det under senare tid har skett en viss förskjutning mot åldersgruppen 25–39 år, som numera alltså inrymmer 80% av förstagångsklientelet.

Så gott som alla undersökningar som gjorts beträffande internerade visar att det rör sig om ett klientel med bristande stabilitet i uppväxtmiljön, tidiga beteenderubbningar och bristande social anpassning i vuxenlivet. Ofta har de psykiska störningar. Vidare är alkohol- och narkotikamissbruk ytterst vanligt.

Törnqvist gjorde på uppdrag av säkerhetsanstaltsutredningen en genomgång av dem som år 1953 undergick förvaring. Han konstaterade att de i flertalet fall hade haft en ogynnsam uppväxttid och att många mycket tidigt visat beteenderubbningar. 77% kunde betecknas som fysiskt friska. Med det psykiska hälsotillståndet var det betydligt sämre ställt. Sålunda hade 31% någon gång vårdats på psykiatrisk klinik, sinnessjukhus eller sinnessjukavdelning inom fängvården. Omkring 20% kunde betecknas som underbegåvade. Det psykiatriska vårdbehovet bedömdes vara mycket stort. 80% missbrukade sprit. Sammanfattningsvis uttalade Törnqvist att så gott som samtliga förvarade kunde karakteriseras som "kriminella psykopater".

I KAIK:s ovannämnda kartläggning av 1969 års anstaltsklientel fastslogs också att många av de internerade haft en instabil uppväxtmiljö. Bara 10% hade högre skolutbildning än folkskola. Hälften hade gjort militärtjänstgöring. Övriga hade i stor utsträckning frikallats på grund av psykiska besvär. Omkring 70% hade tidigare varit föremål för såväl åtgärder av icke frihetsberövande karaktär som anstaltsvård. Endast 12% var gifta. Vid det senaste brottet hade en tredjedel haft arbete och bostad, en tredjedel saknat arbete men haft fast bostad och återstående tredjedel saknat såväl arbete som bostad. Det fysiska tillståndet betecknades för 80% som gott, 45% kunde anses vara missbrukare. Av dessa var 220 alkoholister, 41 narkomaner och 33 missbrukade såväl sprit som narkotika.

I kriminalvårdsberedningens betänkande (SOU 1972: 64) Kriminalvård finns vissa uppgifter om interneringsklientelet inom frivården. Sålunda sägs det där att man räknat med att omkring 75–80% av interneringsklientelet var alkoholmissbrukare. Vidare framgår att bostadssituationen för de internerade var mycket dålig. Enligt en undersökning hade sålunda endast 10% egen bostad. En annan i betänkandet redovisad undersökning angående internerade i Göteborg visade att endast en tredjedel levde av arbetsinkomst, medan en tredjedel levde på socialhjälp. 12% var pensionärer, med en medelålder på 53 år.

Av den i bilagan 1 redovisade genomgången av 1974 års internerade framgår beträffande deras psykiska hälsotillstånd bl.a. följande. 23 av de 35 har i läkarutlåtande betecknats som alkohol- och/eller narkotikamissbrukare. Av dessa missbrukade 10 alkohol, 4 narkotika och 9 såväl alkohol som narkotika. Hälften – 17 personer – har betecknats som karaktärsavvikande, psykopater, eller, med en modernare diagnos, persona pathologica, 3 har uppgetts lida av neuroser och 2 har ansetts vara underbegåvade. Majoriteten av dem som åsatts någon av dessa psykiatriska diagnoser har dessutom noterats som missbrukare. Endast 6 personer har betecknats såsom vare sig psykiskt avvikande eller missbrukare. Dessa 6 har alla gjort sig skyldiga till allvarliga förmögenhetsbrott (2 har dömts för postrån och de övriga 4 för omfattande bedrägerier).

Åtskilliga av de drag som utmärker interneringsklientelet – dålig uppväxtmiljö, alkohol- eller narkotikamissbruk samt psykiska avvikelser – återfinns också hos många av dem som döms till tidsbestämda frihetsstraff. Det måste dock fastslås att de internerade – i vart fall det äldre klientelet – i högre grad än anstaltsklientelet i övrigt präglas av psykiska och sociala skador. Enligt uppgift från interneringsnämnden och kriminalvårdspersonal visar emellertid de senaste årens utveckling att de yngre nydömda internerade, vilka ofta fått långa minsta tider för grova brott, är mindre socialt utslagna och psykiskt störda än det äldre klientelet. Samtidigt finns en tendens hos domstolarna att döma äldre internerade som begår mindre allvarliga brott till skyddstillsyn eller fängelsestraff i stället för återintagning till internering. Allmänt kan sägas att, med hänsyn till att fängelse-

klientelet blivit allt mera belastat, skillnaden mellan internerings- och fängelsedömda i förevarande hänseenden i dag torde vara avsevärt mindre än tidigare. Man bör i sammanhanget också beakta att läkarundersökning (§ 7-intyg) är en förutsättning för ådömande av internering. I realiteten föregås internering ofta av en fullständig rättspsykiatrisk undersökning. Interneringsgruppens psykiska tillstånd blir därför bättre belyst än den övriga anstaltspopulationens.

6.3 Anstaltsplacering, behandling och frigivning

Behandlingen av förvarade och internerade försiggick ursprungligen i särskilda säkerhetsanstalter. Från början var fängvårdsanstalten i Norrköping den enda säkerhetsanstalten. År 1940 togs Hall-anstalten i bruk. Denna anstalt är den enda som byggts direkt för förvarings- och interneringsklientelet. Hall byggdes med både slutna och öppna avdelningar och goda möjligheter till sysselsättning. Sålunda fanns både tvätter- och snickerilokaler. Vidare sysselsattes de intagna med jordbruks-, skogs- och trädgårdsarbete. Då interneringsklientelet efter ikraftträdandet år 1946 av 1937 års lagstiftning väsentligt ökade i antal togs också fängvårdsanstalterna i Karlstad, Kalmar och Västervik i bruk som säkerhetsanstalter. Vidare fanns vissa kolonier. Behandlingen av intagna på säkerhetsanstalterna avvek i vissa hänseenden från vad som gällde för andra anstaltsintagna. Enligt lag skulle sålunda behandlingen av förvarade utformas efter hörande av psykiater. Medicinska och psykiatriska synpunkter kom också att spela en stor roll vid planläggning av anstaltsbehandling och eftervård. Möjlighet till permission för de förvarade infördes först år 1946.

Säkerhetsanstaltsutredningen förklarade i sitt betänkande år 1953 att behandlingsresurserna för de förvarade var otillräckliga. Man konstaterade att det rådde en besvärande arbetsbrist på vissa anstalter, vilket var särskilt olyckligt med hänsyn till det påfallande behovet av arbetsträning för detta klientel. Vidare uttalade man att de förvarade, som var socialt tungt belastade och till övervägande del bestod av abnorma personer, uppenbarligen behövde ständig psykiatrisk tillsyn samt att det fanns ringa möjligheter att erhålla adekvat sådan. Vidare påtalades brister i öppenvården. Utredningen föreslog att man skulle koncentrera klientelet till en enda anstalt – Hall – som skulle uppdelas på skilda avdelningar. Behandlingen borde ha en i första hand medicinsk inriktning och anstalten borde utrustas med såväl lokaler som en personalstab som kunde tillgodose de medicinska önskemålen.

En viss upprustning av Hallanstalten, med bl. a. en medicinsk avdelning, kom till stånd. Antalet läkare- och psykologtjänster blev emellertid, jämfört med utredningens förslag, klart otillräckligt och planerna kom inte att förverkligas.

I kriminalvårdsberedningens betänkande år 1972 konstaterades att man

för många av de internerade måste ställa särskilda krav på säkerhet, skydd och behandling med hänsyn till den intagnes psykiska tillstånd. För andra internerade återigen hade påföljden valts mera på grund av den dömdes upprepade återfall i brott än av de skäl som nyss sagts. För de sistnämnda var behandlingssituationen i stort sett densamma som för den stora gruppen av fängelsedömda. Skillnaden mellan de båda från behandlingssynpunkt olika klientelgrupperna var enligt beredningen mera en fråga om antalet brott än om arten av brottslighet. Det väsentliga var att båda grupperna fanns företrädda såväl bland internerings- som bland fängelsesklientelet. Utredningens förslag utmynnade också i att man skulle skapa ett anstaltssystem som oavsett ådömd påföljd skapade gynnsammast möjliga förutsättningar för den frigivnes anpassning till samhällslivet. Vid kriminalvårdsreformens genomförande den 1 juli 1974 avskaffades specialanstalterna för de internerade.

Enligt KvaL skall den som undergår internering placeras företrädesvis i rixanstalt. När så behövs för en ändamålsenlig förberedelse av övergång till vård utom anstalt får han överföras till lokalanstalt (6 §). Beträffande den som undergår internering med en minsta tid av ett år eller mer skall frågan om överförande till lokalanstalt prövas senast fyra månader före den dag överförande till vård utom anstalt tidigast kan ske. (10 § kungörelsen [1974: 248] med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av KvaL).

Enligt 7 § tredje stycket KvaL i dess lydelse fr. o. m. den 1 januari 1979 (prop. 1978/79: 62, JuU 1978/79: 115 rskr 1978/79: 90) skall den som döms till internering med minsta tid av två år eller mer placeras i slutan stalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Placering i öppen anstalt kan dock ske, om det krävs för ändamålsenlig förberedelse av överföring till vård utom anstalt eller om det eljest föreligger synnerliga skäl för en sådan placering. För denna kategori gäller också att korttidspermission får beviljas endast om synnerliga skäl föreligger. (32 § KvaL). I övrigt kan internerad beredas permission på samma villkor som andra anstaltsintagna. Han kan sålunda förutom korttidspermission erhålla s. k. frigivningspermission för förberedande av övergång till vård utom anstalt. Han får dock inte erhålla sådan permission före den dag då överförande till vård utom anstalt tidigast kan ske. Vidare kan han enligt 34 § KvaL, om särskilda skäl föreligger, få tillstånd att vistas utanför anstalt för att bli föremål för särskilda åtgärder som kan antas underlätta hans anpassning i samhället. Enligt samma regler som gäller för övriga intagna kan också internerad få möjlighet till s. k. frigång (11 § KvaL).

Intagna som avses i 7 § tredje stycket KvaL – s. k. 7:3:or – utgörs främst av lagöverträdare som ägnat sig åt organiserad eller systematisk kriminell verksamhet av särskilt samhällsfarlig natur, inte sällan med internationell anknytning t. ex. grov narkotikabrottslighet. Fr. o. m. år 1979

avses bestämmelsen, efter tidigare nämnd lagändring, i något ökad utsträckning omfatta även intagna som har ägnat sig åt organiserad eller systematisk kriminell verksamhet av särskilt samhällsfarlig art utan att brottsligheten har internationell anknytning eller avser grova narkotikabrott. Som exempel nämns väpnade bank- eller postrån samt annan förmögenhetsbrottslighet vid vilken gärningsmannen visat hänsynslöshet t. ex. genom att använda sprängmedel.

F. n. placeras de allra flesta interneringsdömda på någon av de slutna rixsanstalterna Hall, Kalmar eller Norrköping. På dessa anstalter vistas även fängelsedömda med jämförelsevis långa straff. För den som tidigare har dömts till internering och har kortare minsta tid än ett år kan placering på lokalanstalt ifrågakomma, såvida inte vederbörande anses farlig eller rymningsbenägen. Slutligen har man en grupp internerade med verkligt långa minsta tider som av säkerhetsskäl är placerade på specialavdelningarna vid Kumla-, Hall- och Norrköpingsanstalterna.

Korttidspermission beviljas enligt kriminalvårdsstyrelsens praxis för internerade liksom för fängelsedömda i regel efter fyra månaders anstaltsvistelse för dem som är intagna på lokalanstalt eller öppen rixsanstalt. För dem som är intagna på slutna rixsanstalt gäller en motsvarande kvalifikationstid av sex månader. Fråga om permission prövas beträffande intagen i lokalanstalt av regionchef och beträffande intagen i rixsanstalt av styresmannen för anstalten. När det gäller internerade med en minsta tid av två år, liksom intagna som dömts till fängelse i lägst två år prövas frågor om korttidspermission av kriminalvårdsstyrelsen så länge han vårdas på slutna anstalt. Några fasta regler har man inte i dessa fall. Avgörandet är helt beroende på en samlad bedömning av omständigheterna i det särskilda fallet.

Frågor om vistelse utom anstalt enligt 34 § KvaL prövas av interneringsnämnden. Under åren 1974–1977 har sådan vistelse beviljats för internerade i resp. 5, 38, 30 och 37 fall. I regel har besluten avsett placering på hem för behandling av alkohol- och narkotikaproblem. Erfarenheten av sådan placering beträffande detta ofta svårt nedgångna klientel kan sägas vara måttligt goda från rehabiliteringssynpunkt. Syftet bakom besluten torde också i många fall ha starka humanitära inslag.

Överförande till vård utom anstalt föregås i regel av frigivningspermission. Avsikten med detta är dels att underlätta för den intagne att ordna sina förhållanden inför frigivningen, dels att pröva om tidpunkten är lämplig för överförande till vård utom anstalt. Såväl frigivningspermission som överförande till vård utom anstalt beslutas av interneringsnämnden. I regel brukar emellertid interneringsnämnden utnyttja sin befogenhet att överlåta till övervakningsnämnden att närmare bestämma dag för övergången med angivande av den tidigaste dag den får ske. Samtidigt brukar övervakningsnämnden få bemyndigande att bevilja frigivningspermission. Överföring till vård utom anstalt initieras av övervakningsnämnden som före utgången

av minsta tiden och därefter minst var sjätte månad skall pröva frågan och, om den anser att sådan överföring bör ske, hemställa om detta hos interneringsnämnden. Ärendet kan också tas upp av övervakningsnämnden på begäran av den intagne. I sådant fall skall nämnden hänskjuta frågan till interneringsnämnden med eget yttrande.

Det är ingalunda ovanligt att frigivningspermissioner avbryts därför att den internerade begär nya brott. Vidare förekommer det att permissioner avbryts på grund av andra former av misskötsamhet, t. ex. sprit- eller narkotikamissbruk, dålig kontakt med övervakaren, underlåtenhet att söka arbete eller sköta erhållet sådant etc. I sådana fall brukar ny frigivningspermission dock beviljas inom relativt kort tid.

Överförande till vård utom anstalt sker i regel i anslutning till utgången av minsta tiden. Bland omständigheter som kan föranleda annan bedömning kan nämnas rymningar, missköta permissioner eller annan misskötsamhet inom anstalten. Förlängning kan också ske, och sker regelmässigt, i fall då vederbörande under anstaltstid begått brott som efter beslut om åtalsunderlåtelse inte föranlett åtal eller också prövats av domstol utan att domstol förlängt minsta tiden. Enligt nämndens praxis sker förlängning i sådana fall dock inte med längre tid än högst sex månader, eller den kortaste minsta tid domstolen kan bestämma med stöd av 34 kap. 9 § BrB. I enstaka fall när vederbörande anses farlig, förekommer det att man föranstaltar om psykiatrisk undersökning av den intagne före överförandet till vård utom anstalt. Detta gäller främst sexualbrottslingar eller våldsbrottslingar som begått upprepade brott under alkoholpåverkan. I vissa fall har såväl permissioner som överförande till vård utom anstalt gjorts beroende av t. ex. antabusbehandling.

Även för dem som överförts till vård utom anstalt ställs givetvis vissa krav beträffande skötsamhet. Numera förekommer det dock ytterst sällan att återintagning i anstalt sker på grund av misskötsamhet som inte består i återfall i brott (jfr tabell 6). Övervakningstiderna för de internerade är i regel långa, i de flesta fall tre år (jfr tabell 8).

7 Gällande bestämmelser om villkorlig frigivning av fängelsedömda, m. m.

Av intresse vid en jämförelse mellan fängelse och internering (se avsnitt 8) är bl. a. de faktiska anstaltstiderna i relation till den brottslighet som olika domar omfattar. För de fängelsedömda kommer här reglerna om villkorlig frigivning in i bilden. Med hänsyn till att den brottslighet som föranleder internering som regel skulle ha föranlett fängelse i ett år eller mer, om den påföljden i stället hade valts, är det kriminalvårdsnämndens praxis i ärenden om villkorlig frigivning som här är av intresse. Det är

nämligen kriminalvårdsnämnden som prövar frågor om villkorlig frigivning beträffande dem som dömts till fängelse i mer än ett år.

Villkorlig frigivning får ske sedan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats eller, om särskilda skäl föreligger, sedan halva tiden har avtjänats i anstalt. Villkorlig frigivning kan dock inte komma i fråga för dem som avtjänar kortare straff än fyra månader. (Förslag om en sänkning av denna tid till tre månader har förelagts riksdagen i samband med förslaget om avskaffande av ungdomsfängelse.) För den som villkorligt frigives skall fastställas en prøvotid. Den skall vara minst ett eller högst tre år eller, om återstående strafftid överstiger tre år, högst fem år. Under prøvotiden står den frigivne enligt huvudregeln under övervakning. Härom kan dock bestämmas efter vad som befins erfordrerligt. I samband med beslut om villkorlig frigivning kan meddelas vissa föreskrifter som den frigivne har att iaktta under prøvotiden. Vad gäller den frigivne och hans förhållanden, sedan villkorlig frigivning har skett, begränsas framställningen här till konstaterandet att vid misskötsamhet kan varning tilldelas honom eller den villkorliga friheten förklarar förverkad. Sistnämnda åtgärd har den innebörden att han återtas i anstalt för att avtjäna vad som återstod av strafftiden, när han villkorligt frigavs. Återstoden av straffet anses då som nytt straff med avseende på frågan om villkorlig frigivning. Vid verkställighet av enbart straffåterstoden får villkorlig frigivning dock äga rum oberoende av strafftidens längd och utan att halva eller två tredjedelar av strafftiden behöver avvaktas. Frigivning kan således i sådant fall ske efter mycket kort anstaltstid. Döms den frigivne till fängelse för nya brott och förklarar domstolen samtidigt den villkorligt medgivna friheten förverkad, läggs strafftiderna samman och tiderna, då villkorlig frigivning åter får ske, beräknas på grundval av den sammanlagda strafftiden.

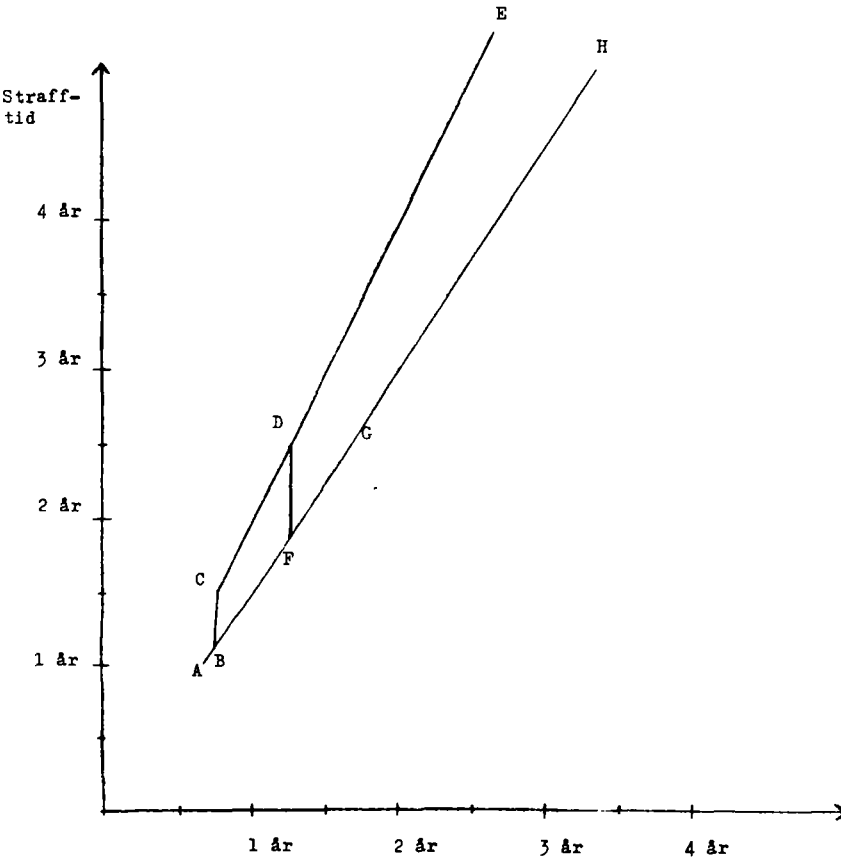
F. n. kan som princip anses gälla att den, som är intagen i anstalt och inte har kommit i åtnjutande av halvtidsfrigivning, blir villkorligt frigiven på två tredjedeldagen eller den senare dag då hans frigivningsförhållanden är tillfredsställande ordnade. I sistnämnda fall beviljas han regelmässigt frigivningspermission fr. o. m. två tredjedeldagen för att få tillfälle att själv medverka till att ordna sin frigivningssituation.

Praxis när det gäller frigivning efter halva tiden innebär numera att intagna med långa straff i regel villkorligt frigives på halvtidsdagen. Med långa straff avses i detta sammanhang i princip strafftider på 2 år och 6 månader eller mera.

För det unga klientelet – till vilket i regel räknas dem som ännu inte fyllt 23 år vid tiden för brottets begående – anser kriminalvårdsnämnden en strafftid på 1 år och 6 månader eller mera som en lång tid. Samma principer tillämpas också för dem som är äldre till åren. Någon fast åldersgräns kan inte anges. Redan för dem som befinner sig i 50-årsåldern har det ibland ansetts särskilt motiverat att medge tidig frigivning.

För att förebygga orättvisor gentemot dem med strafftider strax under

dem som normalt föranleder halvtidsfrigivning tar nämnden i sådana fall viss hänsyn till hur långt det faktiska frihetberövandet blir i förhållande till det fall då en intagen med en strafftid på 2 år och 6 månader (1 år och 6 månader) frigives på halvtidsdagen. Kriminalvårdsnämndens nu berörda praxis illustreras av nedanstående diagram där linjen C E beskriver halvtidsfrigivning och A H två tredjedelsfrigivning.

Villkorlig frigivning

Sträckningen A B C D E beskriver frigivningspraxis för unga. Den lodräta linjen mellan B och C (från 1 år 1 månad 16 dagar till 1 år 6 månader) föranleds av önskemålet att förhindra att den som t. ex. ådömts fängelse i 1 år 3 månader och normalt skulle frigives på två tredjedelsdagen (således efter 10 månader) inte skall behöva sitta inne längre än den som avtjänar 1 år och 6 månader och frigives på halvtidsdagen, dvs. efter 9 månader.

Sträckningen A B F D E beskriver på motsvarande sätt praxis för normalklientelet. Den lodräta linjen mellan F och D representerar strafftider på 1 år 10 månader och 16 dagar resp. 2 år och 6 månader. Riktningen för frigivningen är här således 1 år och 3 månader.

Det finns emellertid skäl att understryka att kriminalvårdsnämnden när det är fråga om strafftidjämförelse i ett frigivningsärende inte följer någon strikt avtrappningsregel. Hänsyn måste nära nog regelmässigt tas till särskilt förekommande tidsfaktorer i de olika ärendena.

Beträffande en kategori intagna tillämpas inte nu redovisad praxis. Det gäller sådana intagna som har dömts till fängelse lägst 2 år för grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning. Ordalagen är hämtade från prop. 1972: 67 med förslag till åtgärder mot narkotikamissbruket. Enligt riksdagens beslut på grundval av denna proposition iakttar kriminalvårdsnämnden största återhållsamhet vid hälftenfrigivning av personer tillhörande nu beskrivna klientel.

1972 års riksdagsbeslut avsåg sålunda främst personer som gjort sig skyldiga till allvarlig narkotikabrottslighet, men även andra grova brott som ingår som led i yrkesmässig eller organiserad kriminell verksamhet. I fråga om dem som har ådömts fängelse 2 år eller längre tid söker kriminalvårdsnämnden nu med ledning av främst domen i målet bilda sig en uppfattning om brottslighetens art. Det är givetvis inte fråga om någon ny prövning av det avdömda målet. Endast om det klart framgår av tillgängliga handlingar att den brottslighet varom den dömde genom domen har övertygats är av den karaktär som har avsetts med riksdagens beslut, anser sig nämnden böra hänföra honom till dem för vilka en strängare bedömning skall gälla. Till denna kategori har förts, förutom sådana som har blivit dömda för grov narkotikabrottslighet, bl. a. personer med anknytning till internationella ligor som ägnat sig åt växelbedrägerier, pälsstölder eller bankrån. En förhållandevis stor del av denna grupp utgörs av utländska medborgare som – utöver fängelsestraffet – har ådömts förvisning. I det tidigare redovisade diagrammet representerar linjen G H kriminalvårdsnämndens praxis beträffande sistnämnda klientel.

I anslutning till vad som nu sagts kan det finnas skäl att något beröra förhållandena för övriga intagna som avtjänar straff för narkotikabrottslighet. Riksdagens aktuella beslut omfattar alltså endast dem som har dömts till fängelse 2 år eller längre tid. Sedan statsmakterna gjort denna gränsdragning, är de som har ådömts lägre straff för narkotikabrottslighet inte föremål för någon form av särbehandling i frigivningshänseende i kriminalvårdsnämndens praxis.

I detta sammanhang bör något också sägas om praxis i nådeärenden beträffande dem som ådömts livstids fängelse. Regelmässigt får den som ådömts sådan påföljd för t. ex. mord genom nåd straffet omvandlat till viss tids fängelse. Tiden bestäms därvid vanligen till mellan 12 och 16 år. På det nya straffet tillämpas vanliga frigivningsregler dvs. kriminalvårdsnämnden beslutar som regel om halvtidsfrigivning.

8 Internering jämfört med fängelse

8.1 Förutsättningarna för internering resp. fängelse

När det gäller förutsättningarna för valet av påföljd skiljer sig internering från fängelse bl. a. därigenom att man vid prövning av om internering skall ådömas enligt lag skall ta hänsyn till bl. a. den tilltalades sinnesbeskaffenhet och levnadsomständigheter samt risken för fortsatt brottslighet. I sistnämnda hänseende torde bedömningen huvudsakligen grundas på aktuell och tidigare kriminalitet. Även om tidigare kriminalitet inte är en direkt förutsättning för ådömande av internering, visar erfarenheten att påföljden praktiskt taget endast tillämpas på återfallsbrottslingar. Även de som döms till längre fängelsestraff, i vart fall för förmögenhetsbrott, har emellertid i regel gjort sig skyldiga till tidigare brott. Enligt KAIK:s tvärsnittsundersökning från år 1969 hade endast 550 av samtliga 2 888 fängelseintagna eller 19% inte tidigare gjort sig skyldiga till brott, många hade dömts vid upprepade tillfällen. Den utveckling mot en ökad användning av kriminalvård i frihet som ägt rum sedan dess har säkerligen medfört att de som nu döms till fängelse – med undantag för dem som av särskilda allmänpreventiva skäl mer regelmässigt döms till frihetsstraff t. ex. för rattfylleri – är avsevärt mer brottsligt belastade än tidigare.

Av redogörelsen i avsnitt 6 framgår att de internerade ofta är mycket socialt och psykiskt nedgångna. Det är svårt att bedöma vilken betydelse sinnesbeskaffenheten, sådan den redovisas i den tillgängliga personutredningen, har tillmätts vid påföljdsvalet. I den mån läkaren uttalat att vederbörande på grund av sin sinnesbeskaffenhet måste anses farlig och därför rekommenderat internering har detta sannolikt haft stor betydelse för domstolens ställningstagande. Sådana uttalanden är emellertid tämligen sällsynta. Den ökade användningen av frivårdspåföljder har som tidigare nämnts också medfört att fängelsedömda generellt sett nu torde vara mera socialt och psykiskt belastade än tidigare. Missbruk av droger har likaså bidragit till att det psykiska hälsotillståndet är dåligt bland åtskilliga andra anstaltsintagna än de internerade. Enligt kriminalvårdsstyrelsens uppfattningar var sålunda år 1976 ca 28% av samtliga anstaltsintagna drogmissbrukare. Siffran är osäker men troligen i underkant. Även om de som dömts till internering alljämt kan karakteriseras som det svåraste kriminellt och socialt belastade klientelet, har sålunda skillnaden mellan dessa och dem som dömts till långa fängelsestraff under senare år minskat avsevärt.

Av stor betydelse för frågan om internering skall ådömas första gången är givetvis det aktuella brottets beskaffenhet. Av lagtexten framgår att fängelse i lägst två år skall kunna följa på brottet. Detta kriterium är i och för sig lätt uppfyllt med tanke på att de flesta brott för vilka fängelse brukar ifrågakomma, med undantag för bl. a. rattfylleri, kan medföra detta straff.

Rätt ofta är emellertid två års fängelse straffmaximum. Detta gäller t. ex. misshandel, stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel, bedrägeri, häleri och narkotikabrott, i den mån brotten ej bedöms som grova. Interneringsnämnden – vars yttrande i regel följs av domstolarna – brukar inte tillstyrka internering, om brottsligheten är av mindre allvarlig karaktär. I vissa fall kan emellertid det aktuella brottet, även om det i sig själv är mindre allvarligt, framstå som graverande, om den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till grov kriminalitet och den aktuella brottsliga aktiviteten begränsats på grund av tillfälligheter. Av stor betydelse anses då vara hur snabbt återfallet skett.

Av tillgänglig statistik framgår att samtliga som första gången dömts till internering gjort sig skyldiga till allvarliga brott. Av 1974 års fall hade de allra flesta förmögenhetsbrottslingar, med undantag av dem som gjort sig skyldiga till rån, dömts enligt den strängare skalan för brottet, dvs. grovt brott. 3 personer hade dömts för "vanlig" misshandel, men hade alla tidigare upprepade gånger gjort sig skyldiga till våldsbrott. 3 personer hade dömts enligt den vanliga skalan för stöld (2 fall) resp. häleri och urkunds-förfalskning. Dessa hade emellertid tidigare dömts resp. 19, 12 och 17 gånger för förmögenhetsbrott. Av dem som år 1976 dömts för förmögenhetsbrott till internering första gången hade samtliga utom två gjort sig skyldiga till grovt brott, i regel grov stöld.

De 666 personer som år 1976 dömts till fängelse över ett år fördelar sig efter huvudbrott på följande sätt: 28% har dömts för narkotikabrott, 17% för rån, 14% för våldsbrott, 10% för grov stöld, 9% för bedrägeribrott, 8% för sedlighetsbrott, 5% för varusmuggling (i regel av narkotika) och 8% för övriga brott. Även längre fängelsestraff förutsätter sålunda i regel ett allvarligare brott. En iögonenfallande skillnad är emellertid den höga andelen narkotikabrott. Enligt fast domstolspraxis brukar påföljden för sådana brott bli tidsbestämt fängelsestraff.

En omständighet som i praktiken ofta har avgörande betydelse vid valet mellan internering och fängelse är den tilltalades ålder. I förarbetena till BrB har uttalats att internering i princip inte bör förekomma för yngre lagöverträdare. Interneringsnämnden är i enlighet härmed mycket restriktiv med att tillstyrka internering för lagöverträdare under 25 år (jfr Sv JT 1969 s. 273).

8.2 De faktiska anstaltstiderna

Av stort intresse vid en jämförelse mellan fängelse och internering är som tidigare nämnts de faktiska anstaltstiderna i relation till brottsligheten. För de fängelsedömda kommer här reglerna om villkorlig frigivning in i bilden. Med hänsyn till att den brottslighet som föranleder internering som regel skulle ha föranlett fängelse i ett år eller mer, om den påföljden i stället hade valts, är det kriminalvårdsnämndens praxis i ärenden om villkorlig frigivning som är av intresse.

En redogörelse för gällande bestämmelser om villkorlig frigivning och om kriminalvårdsnämndens nu berörda praxis har lämnats i avsnitt 7.

Vid en jämförelse mellan de faktiska anstaltstiderna vid internering och fängelse ställda i relation till brottsligheten kan man utgå från den minsta tid för anstaltsvården som har bestämts i interneringsdomen. Som redovisats i avsnitt 6.3 överförs nämligen den internerade nära nog regelmässigt till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Att direkt jämföra de minsta tiderna med för samma brottstyp utdömda fängelsetider är emellertid ändå tämligen meningslöst med hänsyn till de många olika faktorer som spelar in vid straffmätningen. Längden av ett fängelsestraff är – liksom minsta tiden vid internering – beroende på om det avser ett eller flera brott och grovheten av dessa. Också när det gäller fängelse utmäts tiderna i viss mån med hänsyn till tidigare brottslighet, även om den särskilda straffskärpningsregel för återfall som tidigare fanns i 26 kap. 3 § BrB numera är upphävd. Straffskärpning sker i stället inom ramen för gällande straffskallor, företrädesvis om brottet i sig självt förskyller ett straff som ligger i den nedre delen av straffskalan. I regel brukar dock skärpningen vara måttlig. Vidare finns anledning räkna med att domstolarna i varierande utsträckning i praktiken också tar viss hänsyn till att vederbörande sannolikt kommer att villkorligt frigives vid utgången av två/tredjedelen av strafftiden och, i vissa fall, redan efter halva strafftiden. Denna förutsättning saknas vid internering, där ju minsta tiden måste avtjänas. Slutligen har man vid fastställande av minsta tiden för internering sannolikt inte sällan haft anledning att beakta att gärningsmannen på grund av villkorlig frigivning från tidigare ådömt fängelsestraff har en straffåterstod, vilken på grund av tillämpning av 34 kap. 1 § 3 BrB kommer att innefattas i interneringspåföljden.

Om sålunda en direkt jämförelse av utdömda tider för samma brott inte låter sig göras vet man dock av erfarenhet att domstolarna när de fastställer minsta tid vid internering i regel söker viss vägledning från den strafftid man skulle ha utmätt, om man valt att döma till fängelse med hänsynstagande till möjligheten till villkorlig frigivning för det aktuella brottet och eventuellt förverkande av tidigare medgiven sådan. En väsentlig skillnad är därvid att man vid internering oavsett brottet kan bestämma en minsta tid av lägst ett och högst tolv år, medan maximum i straffskallorna för fängelse för sådana brott som brukar föranleda internering sträcker sig från sex månader till tio år, med undantag av bl. a. mord där det strängaste straffet är livstid. Om gärningsmannen döms för flera brott kan emellertid med stöd av 26 kap. 2 § BrB straffmaximum för det svåraste brottet överskridas med högst två år. Fängelsetiden får dock inte överstiga de högsta straffen sammanlagda med varandra. Det kan vara av intresse att jämföra utdömda minsta tider med straffskalan för det aktuella brottet. Nedan följer en förteckning över minsta tider som utdömts år 1976.

den, om de inte har dömts för vissa grova brott, främst allvarlig narkotikabrottslighet som utgör led i en yrkesmässig eller på annat sätt i organiserade former bedriven kriminell verksamhet. Om strafftiden är 10 eller 12 år friges alltså vederbörande normalt efter 5 resp. 6 år. Av det sagda framgår att det är främst när minsta tiden för interneringsstraff överstiger 5 eller 6 år, som anstaltstiden med oförändrad frigivningspraxis i realiteten måste bli längre än vid ett fängelsestraff där den maximala straffskalan använts. Minsta tider överstigande 5 år är ovanliga. Såvitt framgår av interneringsnämndens handlingar dömdes år 1976 3 personer och år 1977 6 personer första gången till internering med en minsta tid om 5 år eller mera. Möjligen kan det röra sig om ytterligare någon person, bl. a. kan det tänkas att någon dömts utan interneringsnämndens hörande. Fallen redovisas nedan.

1976

1) A, 31 år, dömdes för grovt rån (pistolhot), narkotikabrott m. m. till internering med minsta tid av 5 år. Domen omfattade också tidigare fängelsestraff, av vilket återstod ca två månader. A hade tidigare gjort sig skyldig till omfattande förmögenhetsbrottslighet.

2) B, 27 år, dömdes för mord till internering med en minsta tid av 9 år. Av handlingarna framgick att B i samband med alkoholförtäring visade stor farlighet. Han hade tidigare dömts för våldsbrott under alkoholpåverkan.

3) C, 34 år, dömdes för mord och försök till utpressning till internering med en minsta tid av 10 år. Han hade tidigare dömts för bl. a. anstiftan till mordbrand och grovt bedrägeri.

1977

4) D, 32 år, dömdes för rån, olaga hot och biltillgrepp till internering med en minsta tid av 5 år. Domen omfattade också tidigare fängelsestraff, av vilket viss tid återstod. D hade tidigare dömts för grova förmögenhetsbrott.

5) E, 27 år, dömdes för grovt rån m. m. till internering med en minsta tid av 5 år. Han hade tidigare dömts till fängelse 6 år för grovt rån. Straffet hade delvis avtjänats och den tidigare domen förordnades omfattas av interneringsdomen.

6) F, 35 år, dömdes för grovt narkotikabrott m. m. till internering med en minsta tid av 5 år. Han hade tidigare dömts för narkotikabrott.

7) G, 37 år, dömdes för försök till mord, grovt rån m. m. (skott mot polisman, bankrån med pistolhot) till internering med en minsta tid av 6 år. Han hade en straffåterstod om 2 år 6 månader av tidigare ådömt fängelsestraff som förordnades ingå i interneringen. Han hade f. ö. dömts 8 gånger tidigare, huvudsakligen för förmögenhetsbrott.

8) H, 39 år, dömdes för dråp, grov stöld m. m. till internering med en minsta tid av 7 år. Han hade en straffåterstod om ca 6 månader av tidigare ådömt fängelsestraff som förordnades ingå i interneringen. Han var mycket svårt kriminellt belastad och hade tidigare varit förvarad.

9) I, 40 år, dömdes för mord till internering med minsta tid om 10 år. Han hade tidigare vid ett flertal tillfällen dömts för vålds- och förmögenhetsbrott och senast år 1972 till slutet psykiatrisk vård för mord, från vilken vård han skrivits ut år 1976.

I samtliga ovannämnda fall hade interneringsnämnden tillstyrkt internering. En jämförelse mellan de utdömda minsta tiderna och straffskalorna för fängelse under hänsynstagande till vad tidigare nämnts om praxis i ärenden om nåd och villkorlig frigivning synes ge vid handen att motsvarande anstaltstider inte alltid är möjliga att uppnå med fängelse. Även om domstolarna dömer ut absolut maximalt straff i dessa fall – vilket i och för sig är osannolikt – ger halvtidsfrigivning och nådepraxis beträffande livstidsdömda till resultat att i fallen 2, 3, 8 och 9 ett fängelsestraff med all sannolikhet skulle innebära kortare anstaltstid. Detsamma torde gälla även fall 4, om straffåterstoden var mindre än ett år. I sammanhanget bör dock anmärkas att det förekommer att nåd beviljas även vid internering, om minsta tiden är mycket lång.

8.3 Övervakningstider

Övervakningstiderna är i regel väsentligt längre för den som dömts till internering än för den fängelsedömd. Internering upphör i regel sedan övervakningen pågått under en sammanhängande tid av tre år. Detta gäller oavsett längden av minsta tiden. Vid villkorlig frigivning från fängelsestraff kan som tidigare har nämnts prövotiden enligt 26 kap. 10 § BrB fastställas till minst ett och högst tre år eller, om straffåterstoden överstiger tre år, högst fem år. I det övervägande antalet fall bestäms prövotiden till ett år. Längre tider förekommer huvudsakligen vid långa fängelsestraff. Om övervakning inte erfordras, kan övervakningsnämnd besluta att sådan inte skall äga rum trots att prövotiden fortgår. Någon motsvarande bestämmelse finns inte beträffande dem som på grund av interneringsdom vårdas utom anstalt. Om övervakning inte längre är erforderlig beträffande internerad skall påföljden upphöra. Det krävs dock särskilda skäl för att detta skall få ske efter kortare tid än tre år utom anstalt.

Liksom den internerade som vårdas utom anstalt kan återintagas på grund av annan misskötsamhet än återfall i brott kan villkorligt medgiven frihet från fängelse förklarad förverkad, om den frigivne allvarligt åsidosätter sina åligganden och det kan antas att han inte skall låta sig rättas av andra åtgärder som övervakningsnämnden kan vidta. Sådant förverkande förekommer sällan liksom det numera sällan förekommer att internerad återintagas av annan anledning än att han begått nytt brott (jfr tabell 6).

8.4 Återfall i brott

När det gäller verkan av återfall i brott innan påföljden verkställts till fullo finns det avsevärda skillnader mellan dem som dömts till fängelse och

internering. För den fängelsedömde bestäms påföljden – såväl arten av påföljd som, om nytt fängelsestraff ifrågakommer, straffets längd – huvudsakligen med tanke på det nya brottet, låt vara att man även tar viss hänsyn till tidigare brottslighet. Det senare gäller sannolikt i högre grad om situationen är sådan att interneringsstraff kan ifrågakomma. Det sagda gäller oavsett om brottet begåtts i samband med rymning eller permission under anstaltstiden eller under villkorlig frigivning. I sistnämnda fall skall domstolen, om vederbörande döms till nytt fängelsestraff, förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad, om inte särskilda skäl talar emot det (34 kap. 4 § BrB). Under alla omständigheter är det domstolen som bestämmer såväl straffets längd som om förverkande skall ske. (I propositionen om avskaffande av ungdomsfängelse föreslås vissa ändringar i bestämmelserna om förverkande av villkorlig frigivning. De innebär bl. a. att presumptionen för förverkande i 34 kap. 4 § första stycket BrB tas bort och att möjlighet införs att förverka endast del av straffåterstoden.)

Om den internerade begår nytt brott kan flera olika möjligheter tänkas. Om han är intagen i anstalt och brottet inte är alltför allvarligt, får han inte sällan åtalsunderlåtelse. Interneringsnämnden brukar avstyrka åtal, om brottet är erkänt och man kan räkna med att ingen eller endast ringa förlängning av minsta tiden bör komma i fråga. Detta innebär dock inte att vederbörande går fri från konsekvenser av brottet. Interneringsnämnden brukar nämligen i sådana fall besluta att överförande till vård utom anstalt skall ske vid en något senare tidpunkt än den ursprungligen bestämda minsta tidens utgång. Om brottet föranleder åtal, brukar domstolen nära nog regelmässigt förordna att interneringen skall avse även det nya brottet. I flertalet fall utsätter domstolen därvid en ny minsta tid med hänsynstagande till de gamla och nya brotten och med beaktande av hur länge vederbörande vistats i anstalt. Om särskilda skäl anses föreligga, kan domstolen underlåta att utsätta ny tid. I sådana fall brukar interneringsnämnden, liksom vid åtalsunderlåtelse, kvarhålla den intagne utöver minsta tiden. Kvarhållande av dessa anledningar brukar dock inte, som framhållits i avsnitt 6, ske med mer än högst sex månader, motsvarande den kortaste minsta tid domstolen kan bestämma enligt 34 kap. 9 § BrB.

För de 126 personer som år 1976 dömdes till fortatt internering på grund av brott som de hade begått under anstaltstiden utsattes i 48 fall ingen ny minsta tid, trots att det i vissa fall rörde sig om grova brott. Sålunda hade t. ex. 7 dömts för grov stöld. I övrigt dominerar brott som stöld, biltillgrepp, rattfylleri eller rattonykterhet och misshandel. 54 fick en ny minsta tid på mellan 6 månader och 1 år. Av dessa hade 20 gjort sig skyldiga till grov stöld och 8 till grova bedrägerier. Straffsatserna för såväl grov stöld som grovt bedrägeri är fängelse i lägst 6 månader och högst 6 år. Med hänsyn härtill och till att den ursprungliga minsta tiden i regel inte är fullt avtjänad måste man konstatera att den internerade i sådana fall kommit tämligen lindrigt undan.

Vad åter angår de internerade som begått nytt brott efter övergång till vård utom anstalt är skillnaden gentemot de fängelsedömda mindre markant. Beträffande denna kategori sker åtalsunderlåtelse mera sällan. Påföljden blir nästan regelmässigt fortsatt internering, med eller utan återintagning i anstalt. Anledning till att återintagning inte sker kan vara t. ex. att brottet är bagatellartat eller ligger långt tillbaka i tiden eller att vederbörandes situation är sådan att vården anses bäst böra fortgå i frihet. Den villkorligt frigivne fängelsedömda skulle i motsvarande situation kunna tänkas bli dömd till böter eller skyddstillsyn. Om återintagning sker skall domstolen, liksom när det gäller den som blir dömd för brott under anstaltstid, förordna om ny minsta tid, om inte särskilda skäl är däremot. I detta fall bestäms minsta tiden huvudsakligen på grundval av brottets beskaffenhet. Domstolarnas praxis måste emellertid sägas vara något vacklande vad gäller såväl återintagning som bestämmande av ny minsta tid.

För de 176 personer som år 1976 dömdes till fortsatt internering med återintagning i anstalt utsattes ingen ny minsta tid i 39 fall. Det i särklass vanligaste brottet i dessa domar var stöld. Några hade dömts för misshandel och några för narkotikabrott. Endast tre hade dömts för grov stöld och en för grovt bedrägeri. Majoriteten av dem som fått ny minsta tid – 123 personer – fick en minsta tid av mellan 6 månader och 1 år. Här finns en mycket varierad provkarta på olika brott. Bland dessa var stöld och grov stöld de vanligaste brotten (32 resp. 35 fall). 12 hade dömts för misshandel, 4 för grov misshandel, i ett fall kombinerat med olaga hot och i ett fall i kombination med försök till rån. Ytterligare 6 hade dömts för rån och en för grovt narkotikabrott. I den mån det är fråga om grövre brott, såsom grov misshandel och rån, måste man sålunda konstatera att de utdömda minimitiderna ter sig milda, med hänsyn till att de understiger straffminimum – ett år – vid fängelse. 6 fick nya minsta tider om 2–4 år. Dessa hade dömts för grovt rån m. m. (2 fall), grovt bedrägeri m. m., allmänfarlig ödeläggelse m. m. och grovt narkotikabrott m. m. (2 fall). Ingen fick en minsta tid överstigande 4 år. Återintagning på grund av förhållandevis lindriga brott är – till skillnad mot vad som tidigare var vanligt – sällsynt och i vart fall brukar inte minsta tiden, om sådan sätts ut, bli särskilt lång.

Sammanfattningsvis kan sägas att skillnaden vad gäller anstaltstider mellan fängelse och internering numera i allmänhet inte är särskilt iögonfallande. Den möjlighet till kvarhållande under riktigt långa tider som internering medger utnyttjas sällan och då endast vid särskilt allvarliga brott där lång minsta tid bestäms. Man kan finna exempel både på fall där påföljden ter sig sträng som fall – särskilt vid dom till fortsatt internering – där den dömda får en jämförelsevis mild dom. Däremot finns fortfarande en betydande skillnad mellan de båda påföljderna vad gäller prövo- och övervakningstider.

9 Internering jämfört med sluten psykiatrisk vård

Det är väl känt att interneringsklientelet i psykiskt hänseende och då det gäller kriminell belastning har stora likheter med de s. k. jämställdhetsfallen, dvs. de som överlämnas till sluten psykiatrisk vård på grund av "själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom". Särskilt gäller detta det äldre interneringsklientelet. Överlämnande till sluten psykiatrisk vård bygger emellertid på att man har konstaterat att det föreligger ett rent medicinskt vårdbehov. Kriterierna för denna har under senare år skärpts i praxis och kommer ytterligare att skärpas om man följer förslaget i det inledningsvis nämnda betänkandet Psykiskt störda lagöverträdare. Denna omständighet, liksom det förhållandet att "sinnesbeskaffenheten" numera allt mer sällan torde tillmätas någon avgörande självständig betydelse vid övervägande av om internering bör ådömas, har medfört att gränserna mellan de båda påföljderna internering och överlämnande till sluten psykiatrisk vård i praktiken blivit skarpare. Även om båda påföljderna är tidsbestämda är ändå innehållet i dem helt olika. Den som överlämnas till sluten psykiatrisk vård skall sålunda behandlas helt i enlighet med de medicinska vårdlagarna och i princip skrivs ut så snart behovet av medicinsk vård upphört. Internering återigen verkställs på samma sätt som andra frihetsberövande påföljder inom kriminalvården, och utskrivning sker som tidigare redovisats efter relativt fasta normer och med utgångspunkt i den minsta tid som bestämts med hänsyn huvudsakligen till grovheten av det begångna brottet. Såväl beträffande förutsättningarna för ådömande som innehållet i verkställigheten skiljer sig sålunda internering väsentligt från påföljden sluten psykiatrisk vård.

10 Allmänt om nuvarande förhållanden

Av den officiella brottsstatistiken och interneringsnämndens verksamhetsberättelser framgår tydligt att användningen av interneringspåföljden minskat avsevärt under senare år, framför allt då det gäller förstagångsdomar. I de fall internering numera ådöms första gången är i de allra flesta fall själva brottsligheten, framför allt då det aktuella brottet, avgörande. Numera förekommer det knappast alls – och i den mån det förekommer torde det i regel bero på att verksamheten på grund av tillfälligheter avbrutits innan allvarligt brott kommit till stånd – att någon döms till internering på grund av ett jämförelsevis lindrigt brott, framför allt om det är fråga om förmögenhetsbrott. Detta gäller även om vederbörande har en lång brottskarriär bakom sig med åtskilliga anteckningar i kriminalregistret.

De som redan tidigare har dömts till internering brukar, sedan de begått nya brott, i regel få fortsatt internering för dessa, men det förekommer

numera inte sällan att domstolarna i sådant fall dömer till annan påföljd, t. ex. skyddstillsyn eller fängelse, om det nya brottet inte är alltför allvarligt. Vidare kan man vid mindre allvarliga brott märka en större restriktivitet med förordnande om återintagning av dem som överförts till vård utom anstalt. Samma tendenser finns f. ö. beträffande ungdomsfängelse.

Gärningsmannens sinnesbeskaffenhet synes alltmer sällan tillmätas någon självständig betydelse vid valet av internering. I sådana fall där det aktuella brottet i kombination med tidigare brott är så allvarligt att internering kan ifrågakomma, anses emellertid de psykiska förutsättningarna hos gärningsmannen för denna påföljd i regel också vara uppfyllda. Visserligen torde det förhålla sig så att de internerade som grupp är mera socialt och psykiskt belastad än dem som döms till andra påföljder. Om man däremot ser till individerna, är det sannolikt att det bland det stora klientelet av fängelsedömda finns många som har lika stora problem i detta hänseende.

Enligt interneringsnämndens erfarenheter är praxis mellan olika domstolar och olika domare mycket varierande. Sålunda finns det vissa domstolar som ytterst sällan dömer till internering, medan andra mera ofta använder sig av denna möjlighet vid fall av avancerad återfallsbrottslighet.

Det är antagligt att den minskade användningen av interneringspåföljden till stor del beror på att domstolarna tagit intryck av den debatt som förts om de tidsbestämda straffen och som under senare tid allt oftare lett till krav bl. a. i riksdagen på en översyn av interneringsbestämmelserna. Regeringen har också förutskickat att en sådan översyn skall ske. Även andra faktorer kan emellertid ha inverkat på den minskade användningen av interneringspåföljden. Sålunda har säkert avskaffandet av de särskilda interneringsanstalterna genom 1973 års kriminalvårdsreform haft viss betydelse i detta sammanhang.

Man kan urskilja i huvudsak tre olika kategorier som döms till internering, nämligen dels personer som främst ägnar sig åt en intensiv men måttligt avancerad förmögenhetsbrottslighet, dels sådana som gjort sig skyldiga till allvarlig och upprepad renodlad våldsbrottslighet, inbegripet sedlighetsbrott, och därigenom ansetts visa stor farlighet för annans liv eller hälsa, och slutligen en kategori av mera hårdföra och avancerade förmögenhetsbrottslingar, typ bankrånare och kassaskåpsprängare, där våldsinslag finns med i bilden och vederbörande ingalunda skyggar för att tillgripa våld även om det primära syftet med gärningen inte är att skada någon till person. Vid sidan av den andra och den tredje huvudgruppen har under senare år också tillkommit en del internerade som gjort sig skyldiga till grov narkotikabrottslighet.

Anstaltstiderna vid internering sammanfaller, om inte nya brott begåtts, i regel med minsta tiden. Huruvida anstaltstiderna generellt sett är strängare än den fängelsepåföljd som skulle kunna följa på brottet kan man inte säkert uttala sig om; i vissa fall kan den bli avsevärt längre, i andra fall kortare. Genom att döma till internering med verkligt lång minsta tid kan

man emellertid åstadkomma längre anstaltstider än genom användande av den maximala strafftiden i skalan för det aktuella brottet. Denna möjlighet utnyttjas emellertid sällan. Prövo- och övervakningstiderna är väsentligt längre för de internerade än för andra grupper.

Ett av de starkaste argumenten mot interneringspåföljdens bibehållande har varit dess i princip tidsbestämda karaktär och den därav följande rättsosäkerheten. Genom att frigivning numera nära nog regelmässigt sker vid minsta tidens utgång har detta argument väsentligt urholkats och internering kan därför för förstagångsdömda sägas vara en i realiteten tämligen tidsbestämd påföljd. Samtidigt ger reglerna om villkorlig frigivning ett inte obetydligt inslag av tidsbestämmdhet åt fängelsepåföljden. Men redan den omständigheten att påföljden kan förlängas på obestämd tid anses vara mycket psykiskt påfrestande för den internerade. Själva interneringsstämpeln i sig uppfattas också som en belastning och ett tecken på en definitiv utklassning.

Den allmänna erfarenheten bland anstaltspersonalen är också att de internerade känner sig mera pressade av sin situation än de fängelsedömda. De långa övervakningstiderna innebär att den som en gång dömts till internering har svårt att bli "ren". En vanlig uppfattning hos de internerade är att en interneringsdom är liktydigt med ett "livstidspapper". De flesta internerade återfaller ju i brott och även en kortare tids återintagning i anstalt medför att ny övervakningstid om i regel tre år börjar löpa från frigivningen. Den omständigheten att han under årtal kan åka in och ut från anstalt utan att någonsin få en definitivt bestämd tid för påföljdens upphörande att rätta sig efter kan ge den dömda en känsla av hopplöshet och motverka hans benägenhet att upphöra med brottslig verksamhet.

Sammanfattningsvis kan sägas att interneringspåföljden med den tillämpning den numera har inte skiljer sig från fängelsestraff i den utsträckning eller har den särskilda betydelse som man ursprungligen avsett. Att den för de dömda har påtagliga nackdelar, framför allt av psykologisk natur, är uppenbart.

11 Kritiken mot tidsbestämda påföljder

Av redogörelsen i föregående avsnitt framgår bl. a. hur negativt interneringsstraffet upplevs av de intagna själva. Mycket av vad som därvid anförts har också bekräftats av personer med erfarenheter från praktiskt kriminalvårdsarbete. Som tidigare nämnts har de tidsbestämda påföljderna i den kriminalpolitiska debatten emellertid efter hand utsatts för en allt starkare kritik även med utgångspunkt i mera teoretiska synpunkter. Det kan därför vara på sin plats att lämna en översiktlig redogörelse av huvuddragen i denna kritik.

11.1 Strafferettslig utilregnelighet och strafferettsliga särreaksjoner (NOU 1974: 17)

En sammanfattning av kritiken mot tidsbestämnda påföljder av typ internering ges av den norske professorn Nils Christie i betänkandet (NOU 1974: 17) Strafferettslig utilregnelighet och strafferettsliga särreaksjoner. Christie framför sina synpunkter med anledning av ett förslag om att en tidsbestämmd påföljd – förvaring – skall kunna komma i fråga när brottet i förening med särskilt gärningsmannens sinnestillstånd och tidigare beteende ger anledning till antagande att han är särskilt farlig för andras liv, hälsa eller frihet. Trots att betänkandet är några år gammalt kan Christies argumentering fortfarande betraktas som representativ. Den refereras också i den under avsnitt 4.3 nämnda, i maj 1978 avgivna princippropositionen till det norska stortinget om kriminalpolitiken.

Christies framställning bygger på dittills tillgänglig forskning. Några rön som är ägnade att ifrågasätta hans slutsatser har såvitt bekant inte gjorts därefter. Christies kritik skall här redovisas helt kortfattad. Den kan i och för sig sammanfattas i följande punkter

1. Interneringsstraffet är inte effektivt när det gäller att förhindra allvarliga brott.
2. Interneringsstraffet skapar oklarheter i påföljdssystemet.
3. Interneringsstraffet strider mot grundläggande värderingar i vårt samhälle.

En central fråga är om interneringspåföljden gör landet tryggare genom att antalet våldsbrott hålls nere. Det helt övervägande antalet farliga förbrytelser utlöses enligt Christie inte av inneboende krafter hos gärningsmännen utan av de situationer som dessa gärningsmän befinner sig i. De flesta grova våldsbrott begås sålunda mellan närstående eller bekanta. Man torde inte vinna någonting med tidsbestämnda straff för denna krets av gärningsmän som sällan tidigare har varit dömda för våldsbrott. För den samlade allvarliga våldsbrottsligheten har interneringspåföljden därför mycket liten betydelse.

Även om man begränsar sig till den grupp som tidigare har dömts för mycket allvarliga brott möter enligt Christie stora svårigheter att urskilja dem som i framtiden kommer att begå nya brott. I den allmänna debatten anförs ofta exempel på våldtäktsmän som begått nya våldtäkter etc. och frågan ställs varför myndigheterna inte ingripit med åtgärder för att förhindra återfall. I dessa fall vet man att det gått gale och att händelseförloppet bort avbrytas. Det är emellertid en sak att med facit i hand förklara att en viss person borde ha oskadliggjorts. I verkligheten finns i dag ute i samhället en rad personer som tillsynes är lika farliga som gärningsmannen i exemplet före återfallet men som inte begår nya brott. Skall man internera alla till synes farliga personer eller endast ett urval av dem? Och hur skall i så fall urvalet ske?

I vissa fall kan man enligt Christie förutsäga brott med tämligen stor säkerhet. Det gäller särskilt sådana brott som är ofta förekommande. Om en grupp av många gånger tidigare straffade förmögenhetsbrottslingar kan man med ganska hög grad av säkerhet säga att flertalet kommer att begå liknande handlingar ännu en gång. Men situationen blir helt annorlunda om man skall göra förutsägelser med utgångspunkt i ett enda mycket grovt våldsbrott. Det rör sig här om sällan förekommande gärningar. En förutsägelse i dessa fall innebär som regel att man fångar in ett mycket stort antal felbedömda personer, alltså personer som liknar återfallsförbrytare men som sviker prognosmakaren genom att inte återfalla i brott. Problemet med dessa "falskt positiva" ökar i takt med att den handling man skall förutse blir mera ovanlig.

Christie åberopar en tämligen färsk amerikansk undersökning¹ rörande unga lagöverträdare som gav vid handen att om man genom inspärning skulle hindra hälften av de fätaliga återfallen i våldsbrott så skulle man skilja ut en grupp som omfattade nio gånger fler personer än som faktiskt återföll i sådana brott. Med andra ord skulle man tvingas internera åtta som inte skulle ha återfallit i våldsbrott för varje farlig person man fick tag på.

Även om kriminologer och andra vetenskapsmän f. n. inte kan tillhandahålla ett prognosinstrument som på ett från vetenskaplig synpunkt godtagbart sätt skiljer ut de farliga så torde enligt Christie många ändå vilja hävda att i praktiken så kan folk med praktisk erfarenhet och hjälp av bl. a. psykiatrisk expertis ta fram det lilla antal farliga individer som samhället måste skydda sig emot.

En genomgång² av den vetenskapliga litteratur som finns om kliniska contra beteendevetenskapliga prognoser ger emellertid enligt Christie inte stöd för den uppfattningen. Ty trots att det intuitivt förefaller rimligt att förutsätta att "intensiv, klinisk förståelse av en individ" ger bättre grund för uttalanden om hans framtid än statistiska metoder, finns det faktiskt ett mycket stort antal undersökningar som visar precis motsatsen. Av omkring 100 undersökningar med tillfredsställande metodisk nivå, är det bara en enda som visar en klar överlägsenhet för det kliniska skönet. Och också denna enda är omdiskuterad. Det är enligt Christie svårt att finna något område inom samhällsvetenskaperna där alla fynd så klart går i samma riktning.

Att det kliniska skönet är otillförlitligt gäller även när man begränsar sig till psykiatrikers förmåga att ställa korrekta prognoser beträffande asocialt beteende. Det förefaller enligt Christie som om psykiatriker särskilt gör sig skyldiga till ett fel, de förutsäger för mycket. Christie hävdar t. o. m. att

¹ Andrew von Hirsch: Prediction of criminal conduct and preventive confinement of convicted persons. Buffalo Law Review 1972, 21, s. 717-758, särskilt s. 736-738.

² Joseph M. Livermore, Carl P. Malmquist och Paul E. Mehl: On the justifications for civil commitment. Univ. of Pennsylvania Law Review, 1968, 117, 75-96.

man i praktiken måste räkna med att det i varje grupp intagna som för ögonblicket är inspärrade på grund av psykiatriska förutsägelser om våldstendenser, är bara ett fåtal som skulle visa sig våldsbenägna om de släpptes lösa medan långt fler inte skulle uppvisa ett sådant beteende. De forskningsresultat som tyder på detta härrör från USA¹ men liknande tendenser har belagts i två norska undersökningar.²

I sammanhanget understrycker Christie skillnaden mellan att förutsäga framtida kriminalitet och att förutsäga ett sjukdomsförlopp. Psykiatrikern kan på yrkesmässig grund med större eller mindre säkerhet – i varje fall med större säkerhet än folk i gemen – uttala sig om den sannolika utvecklingen av sinnessjukdomar av olika slag och de faror för våldshandlingar som sjukdomen innebär. Däremot har psykiatrikern ingen speciell kompetens till att uttala sig i frågor om sannolikheten för att icke sinnessjuka personer skall återfalla i brott.

De tidsobestämda påföljderna bygger på tanken att den intagne skall försättas på fri fot när han är mogen för det, varken förr eller senare. Men även här mötér enligt Christie de nyss berörda svårigheterna med att förutsäga framtida farligt beteende.

Att det inte finns något kriterium på när den intagne är mogen att lämna anstalten leder enligt Christie i praktiken till att tidsobestämdheten ersätts med en synnerligen fast praxis. Men då är det svårt att som argument för internering åberopa att tidsobestämdheten ger större möjligheter till flexibilitet och prövning av varje intagen individ.

Det finns enligt Christie inte heller någon vetenskaplig grund att tro att de behandlingsåtgärder som vidtas beträffande interneringsklientelet har några påvisbara effekter. Antalet undersökningar som inte har förmått att få fram någon som helst behandlingseffekt är så överväldigande att det f. n. måste sägas vara klart oberättigat att behålla särskilda påföljdsformer med tanke på att den enskilde lagöverträdaren genom adekvat behandling skall vara mindre farlig när han kommer ut ur anstalten.³

Tvärtom anser Christie att det från allmänmenschlig synpunkt finns anledning att frukta att interneringsklientelet skall vara farligare när det kommer ut än när det gick in i anstalten. De intagna kommer ut efter att ha varit underkastade särskilda regler för farliga förbrytare. Farligheten är det centrala temat – också för gärningsmannen. Christie menar att det inte förefaller helt osannolikt att man kan bli farligare av att stämplas som farlig.

¹ Alan Derschowitz, *The law of dangerousness: Some fictions about predictions*, J. Legal Ed. 1970, 23, 24–51.

² Odd Steffen Dalggaard: *Abnorme lovovertredere. Diagnose och prognose*. Universitetsforlaget 1966 s. 166 o. Hans Jakob Stang: *Mangelfullt utviklede og/eller varig svekkene sjelsevner. Diagnoser og prognoser*. Universitetsforlaget 1966, 115 a.

³ För en genomgång av litteraturen, se Roger Hood i "Conference for Directors of Criminological Institutes", Council of Europe, Strasbourg 1964.

En central punkt i interneringspåföljden är att tiden för frihetsberövandet kan förlängas, inte på grund av vad som skett i det förlutna, utan på grund av förväntningar om framtiden. Christie menar att det helt strider mot grundläggande värderingar i vårt samhälle om vad som är riktigt att göra mot människor att spärra in dem inte på grund av vad de har gjort men på grund av vad de kanske komr - att göra. Tidsbestämda påföljder innebär straff för ogjorda handlingar.

Brottet mot de grundläggande värderingarna blir enligt Christie än mer markerat genom avsaknaden av möjlighet att fastställa huruvida de ogjorda handlingarna någonsin skulle ha begåtts. En grundläggande princip i straffrätten är att hellre fria än fälla. Det är bättre att låta tio skyldiga gå fria än att en oskyldig döms. Men interneringspåföljden bygger på den motsatta principen. Det är bättre att en del som inte skulle ha begått en viss typ av farlig handling sitter inspärrade än att en som skulle ha begått en sådan handling slipper ut. Det kan med fog hävdas att samma säkerhetsmarginaler, som iakttas i brottmål vid prövning av den åtalades skuld, bör tillämpas även vid prövningen av om fara föreligger att han i en framtid kommer att återfalla i brott.

De som i dag värnar om interneringspåföljden bör enligt Christie noga överväga hur stor risk man kan tillåta för felbedömningar. Kan man godta det ovan nämnda prognosförandet som innebär åtta överflödiga inspärningar för att hindra en farlig? Eller bör gränsen sättas vid tre överflödiga för att hindra en farlig? Och hur länge skall en person sitta inspärrad under en extra tid på grund av en 25-procentig sannolikhet? Sistnämnda siffra – en av fyra korrekt förutsagd – är den som norska efterundersökningar av vålds- och sedlighetsundersökningar kommit fram till.

11.2 Nytt straffsystem (Brå-rapport 1977: 7)

I Brå-rapporten Nytt straffsystem återfinns många av de tankegångar som redovisats i föregående avsnitt. Där konstateras sålunda att det grundläggande praktiska och vetenskapliga problemet är med vilken grad av säkerhet man kan identifiera personer som kommer att begå brott i framtiden. I sammanhanget påpekas också att denna frågeställning inte är unik för straffrätten och kriminologin utan har motsvarigheter inom t. ex. socialvård och medicin. Forskningsresultaten på dessa senare områden pekar också i samma riktning.

Vissa undersökningar tyder på att man kan identifiera vissa grupper med hög risk för framtida kriminalitet. Däremot har man inte lyckats utveckla metoder som gör det möjligt att ange vilka enskilda lagbrytare inom en sådan grupp som kommer att återfalla i brott. Svårigheten är särskilt påtaglig om det är verkligt grova – och därmed sällsynta – brott man vill förutsäga. Den grad av säkerhet med vilken bestämda individer kan identifieras som framtida lagbrytare beror nämligen bl. a. på grundrisken, dvs.

hur vanligt det man vill förutsäga är. Man får speciellt svårt med sällsynta och kanske grova brott, dvs. brott med låg grundrisk.

Det är en allmänt accepterad ståndpunkt att i vart fall mer drastiskt ingripande i preventivt syfte skall få användas endast om de brott man därigenom tror sig kunna undvika är av mycket allvarligt slag. Man har i teorin mestadels hänfört sig till våldsbrott. I praktiken har dock t. ex. internering, som har ett uttalat syfte att oskadliggöra, ofta använts vid förmögenhetsbrott.

Ju allvarligare ett brott är desto ovanligare är det i regel och desto svårare är det därmed att förutsäga. Det är således t. ex. nästan omöjligt att ange personer som i framtiden kommer att begå grova våldsbrott. För övrigt är många av dem som begår sådana ostraffade. De brotten kan inte under några omständigheter hindras genom straff som grundas på tanken om oskadliggörande. I så fall skulle man nämligen vara tvungen att helt skära av sambandet mellan brott och straff och ingripa mot människor oavsett om de har begått något brott eller ej. Det betyder att även om förutsägelsen beträffande de redan identifierade lagbrytarnas framtida beteende vore goda, skulle sådana förutsägelser inte kunna hindra mer än en del av de brott det är fråga om. Men förutsägelsen är mycket svår även om man som urval begagnar personer som redan har begått sådana brott. Den statistiskt troligaste prognosen är att återfall inte kommer att ske.

Om man vid särskilt grova brott skall använda risken för framtida brott som kriterium vid straffbestämningen, blir konsekvensen alltså antingen att de flesta av dem man vill komma åt går fria eller att man ingriper mot relativt många som inte skulle komma att begå de förmodade brotten. I det första fallet ger oskadliggörande så låg effektivitet att dess värde blir försumbart. I det andra fallet kommer man i en oacceptabel konflikt med vedertagna och viktiga rättssäkerhetsanspråk.

Det moraliska problemet är nämligen att oskadliggörandet som motiv för straffrättsligt ingripande är att man straffar en person – inte för det han gjort – utan för vad man antar att han kommer att göra. Den som utsätts för en sanktion som är strängare än den som brukar följa på det brott han begått med motiveringen att han därmed skall förhindras att återfalla kommer alltså att avtjäna straff för brott som han inte gjort sig skyldig till. Detta strider mot väsentliga rättssäkerhetskrav och liknar det fall att man dömer en oskyldig.

De som förespråkar särregleringar inom påföljdssystemet för personer som anses vara farliga hävdar i allmänhet att det är en fördel att under verkställigheten kontinuerligt kunna pröva hur stor risken för framtida brott är. De sanktioner som brukar tillgripas för sådana personer är därför i regel tidsbestämda. Med en sådan lösning står knappast något att vinna, eftersom det inte finns mycket som talar för att de förutsägelser som kan göras under verkställighetens gång är nämnvärt säkrare än de som kan göras i samband med domstolens handläggning av målet. Att de organ som

har till uppgift att fatta beslut om frigivning har insett dessa svårigheter visar den omständigheten att den överväldigande majoriteten av dem som undergår internering frigges i omedelbar anslutning till utgången av minsta tiden.

Om man vill tillmäta risk för återfall i brott betydelse vid påföjdsbestämningen, torde det viktigaste kriteriet för en sådan förutsägelse vara den dömdes tidigare kriminalitet. Ju fler gånger han återfallit desto större är risken för att han kommer att göra det på nytt. Detta kan i så fall tala för att tidigare kriminalitet skall ges inflytande på straffbestämningen. Om man vid val av påföljd för det aktuella brottet i stället för en återfallsprognos begagnar ett straffvärderesonemang och väger in tidigare lagföringar, kommer straffet redan av den anledningen att bli strängt. Som en bieffekt uppkommer ett visst oskadliggörande. Det är därför överflödigt att begagna oskadliggörandet som särskilt kriterium eftersom det inte behövs för den effekt man önskar.

I BRÅ-rapporten förordas att interneringspåföljden avskaffas.

11.3 Om kriminalpolitikken (St meld nr 104, 1977–78)

De av Christe behandlade frågeställningarna diskuteras som tidigare nämnts också i en av det norska justitiedepartementet i maj 1978 till stortinget avlämnad principproposition (St meld. nr 104, 1977–78). Departementets uppfattning är att påståendet att man skulle kunna förutsäga farliga lagöverträdelser mot bakgrund av tidigare kriminalitet och personlighetsvärdering bygger på tveksamt underlag. Man konstaterar att allvarliga våldsförbrytelser vanligtvis inte upprepas. Det sägs också att förutsägelser om framtida kriminalitet inte får förväxlas med frågan om att förutse ett sjukdomsförlopp. Huvuddelen av den mest allvarliga våldskriminaliteten är förstagångskriminalitet och en tidsobestämd påföljd för våldsbrottslingar skulle därför spela mycket liten roll för den samlade allvarliga våldskriminaliteten i Norge. Däremot kan det vara tämligen enkelt att förutsäga återfall i förmögenhetsbrott, om vederbörande har gjort sig skyldig till ett flertal tidigare sådana brott. Efter redogörelse för forskning i ämnet fastslår man att möjligheten av att kunna förutsäga framtida farlig våldskriminalitet har mycket litet stöd i faktiska undersökningar på alla plan. Slutligen uttalar man, efter en genomgång av eventuella för- och nackdelar med tidsobestämt straff, att man från departementets sida har åtskilliga betänkligheter mot denna typ av påföljd.

12 Aktuella utredningsförslag

Av de utredningsförslag som tillkommit under senare år och som ännu inte lett till lagstiftning är framför allt betänkandet Psykiskt störda lagöver-

trädare och Brottsförebyggande rådets rapport Nytt straffsystem. Idéer och förslag av betydelse för interneringspåföljden. Av intresse är också ungdomsfängelseutredningens betänkande Tillsynsdom som innehåller förslag till ändrade regler om villkorlig frigivning. I sammanhanget förtjänar också att nämnas Nordiska straffrättskommitténs betänkande (A 1978: 6) Villkorlig frigivning.

12.1 Psykiskt störda lagöverträdare (SOU 1977: 23)

I betänkandet Psykiskt störda lagöverträdare förordas en klarare gränsdragning mellan sjukvård och kriminalvård av innebörd att överlämnande till sluten psykiatrisk vård skall få ske endast när den psykiska störningen är av sådan art och grad att lagöverträdarens omhändertagande inom sjukvården tveklöst är påkallat av medicinska skäl. Ett genomförande av utredningens förslag innebär att ett antal lagöverträdare, av utredningen uppskattat till 150 om året, med påtagliga psykiska störningar (omkring hälften av de s. k. jämställdhetsfallen, dvs. personer som bedömts vara behäftade med själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom), kommer att omhändertas inom kriminalvården. Förslaget har i denna del mottagits positivt av de flesta remissinstanserna. Bl. a. kriminalvårdsstyrelsen har dock avstyrkt förslaget. Som skäl härför har bl. a. anförts att kriminalvården saknar resurser att ta hand om det ifrågakommande klientelet.

Det är uppenbart att en del av de psykiskt störda lagöverträdare, som enligt hittillsvarande praxis överlämnats till sluten psykiatrisk vård, vid en inskränkning av denna möjlighet skulle kunna bli aktuella för internering. De siffror som redovisas i betänkandet är emellertid föråldrade. Antalet domar som innebär överlämnande till psykiatrisk vård har sjunkit på senare tid. Detsamma gäller den procentuella andelen jämställdhetsfall. Vidare finns det skäl att anta att en del av dem som enligt utredningens förslag skall dömas till kriminalvård i stället för psykiatrisk vård kan dömas till icke frihetsberövande påföljder.

Enligt en beräkning som gjorts inom justitiedepartementet kan, om utredningens förslag till gränsdragning i huvudsak följs, omkring 30 av de nuvarande jämställdhetsfallen årligen tas om hand inom frivården medan tillskottet av anstaltsdömda uppskattas till omkring 60 om året. Hur många av de sistnämnda som skulle kunna ifrågakomma för internering är vanskligt att avgöra. I ett material angående år 1967 rättspsykiatriskt undersökta personer som bedömts som "ej jämställda" och som hade i stort sett samma bakgrundsförhållanden vad beträffar t. ex. antal brott och brotts typer som de jämställda, har 10% dömts till internering (se SOU 1977: 23, s. 141 och Läkartidningen 1976 nr 19). Med tillämpning av motsvarande siffror skulle ytterligare 9 personer per år kunna komma att dömas till internering. Detta antal är dock sannolikt för högt med tanke på att an-

vändningen av internering minskat kraftigt sedan år 1967. Av betydelse i sammanhanget är givetvis hur många av ifrågavarande personer som kan betecknas som farliga. Socialstyrelsen har i denna fråga som sin uppfattning uttalat att det är sannolikt att den typ av jämställdhetsfall som nu placeras på fast paviljong eller specialavdelning på grund av "farlighet" kommer, även om utredningsförslaget genomförs, att höra till psykiatrin.

Av det sagda bör man kunna dra den satsen att ett genomförande av utredningens förslag i den nu diskuterade gränsdragningsfrågan endast skulle få en tämligen marginell betydelse för interneringsinstitutets tillämpningsområde.

12.2 Nytt straffsystem (Brå-rapport 1977: 7)

I Brå-rapporten Nytt straffsystem har rådets kriminalpolitiska arbetsgrupp som tidigare nämnts, föreslagit att man skall ersätta de nuvarande frihetsberövande påföljderna inom kriminalvården med ett enhetligt frihetsstraff, fängelse. Rapporten har varit föremål för samtidig remissbehandling med ungdomsfängelseutredningens betänkande Tillsynsdom. De flesta av de remissinstanser som yttrat sig i frågan om ett enhetligt frihetsstraff har ställt sig positiva till interneringspåföljdens avskaffande. Vissa instanser har emellertid anfört att ett avskaffande av interneringsstraffet förutsätter en höjning av straffmaxima för särskilt grova brott. Kriminalvårdsstyrelsen har således framhållit att interneringspåföljdens avveckling sannolikt i samhällsskyddets intresse måste medföra antingen en inte oväsentlig höjning av straffmaxima för de allra grövsta och farligaste brotten, t. ex. narkotikahandel i organiserade former, grova våldsbrott och terrorism, eller särskilda regler om en restriktiv tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning på halvtid beträffande personer som dömts för sådana brott. Liknande synpunkter har framförts av t. ex. LO och Göteborgs tingsrätt. JO Wigelius har uttryckligen motsatt sig interneringspåföljdens avskaffande och anfört att det utifrån behovet av samhällsskydd ter sig vådligt att frångå domstolarnas möjlighet att under en lång och vid domstillfället ej bestämbar tid oskadliggöra särskilt farliga förbrytare. JO hävdar vidare att det finns möjligheter att med erforderlig tillförlitlighet göra prognoser angående den tilltalades farlighet och risken för återfall och att det också är möjligt att under verkställigheten kontinuerligt pröva utvecklingen i dessa hänseenden. JO hänvisar också till den klientelöverföring från sluten psykiatrisk vård till kriminalvård som kan komma till stånd om förslagen i betänkandet Psykiskt störda lagöverträdare genomförs. RÅ har anfört liknande synpunkter, men förklarar sig inte vara beredd att i nuvarande läge ta ställning till interneringspåföljdens bestånd.

Något förslag om en höjning av straffmaxima, eller vissa sådana, återfinns inte i Brå-rapporten. Däremot framhålls att det är angeläget att se över straffsystemet med utgångspunkt i dess nuvarande bedömningar av

enskilda brotts straffvärde, särskilt då brott med höga straffmaxima, i syfte att begränsa omfattningen och längden av frihetsstraff. Vidare sägs att den nuvarande absoluta maximitiden om 10 år bör kunna behållas. Samtidigt betonas att återfall bör leda till straffskärpning.

En fråga som behandlas i Brå-rapporten och som är av stor betydelse vid en diskussion om interneringsstraffets eventuella avskaffande är utformningen och tillämpningen av reglerna om villkorlig frigivning. I rapporten uttalar sig gruppens majoritet för ett avskaffande av systemet med villkorlig frigivning men förordar – för den händelse den villkorliga frigivningen anses böra bibehållas – att sådan frigivning som huvudregel skall ske efter halva strafftiden. Avsteg från huvudregeln skall kunna komma i fråga för den som snabbt återfallit i brott efter tidigare fängelsedomar eller för visad särskild allvarlig misskötsamhet under verkställighetstiden. Prövotiderna skall aldrig kunna överstiga straffåterstoden. I rapporten berörs också frågan om särbehandlingen av dem som enligt kriminalvårdsnämndens praxis regelmässigt frigives först sedan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats. Det gäller intagna med minst två års strafftid som övertygats om grov narkotikabrottslighet eller annan grov organiserad brottslighet med internationell anknytning (jfr avsnitt 7). Man pekar därvid på att särbehandlingen av denna grupp intagna leder till en dold straffmätning, som man anser i stället borde ske öppet och av domstol.

Det övervägande antalet remissinstanser har motsatt sig rapportens förslag om avskaffande av villkorlig frigivning. En klar majoritet har uttalat sig för bibehållande av det nuvarande systemet med två tredjedelar av strafftiden som riktpunkt för villkorlig frigivning. Beträffande dem som ådömts två års fängelse för narkotikabrott e. l. och som regelmässigt frigives först när två tredjedelar av straffet har avtjänats har kriminalvårdsnämnden tillstyrkt Brå-gruppens tanke att det bör ankomma på domstol – och inte i efterhand på administrativ myndighet – att bedöma huruvida omständigheter, som är att hänföra till den brottsliga handlingen, bör föranleda särbehandling i frigivningshänseende.

12.3 Tillsynsdom (SOU 1977: 83)

Ungdomsfängelseutredningen föreslår i sitt betänkande Tillsynsdom bl. a. att villkorlig frigivning skall ske efter två tredjedelar av strafftiden, om inte fortsatt frihetsberövande av särskilda skäl erfordras för att motverka återfall i brottslig verksamhet. Om särskilda skäl föreligger, skall emellertid enligt förslaget villkorlig frigivning få ske efter halva strafftiden. Förslaget innebär alltså inte några större avvikelser i förhållande till nuvarande bestämmelser. Prövotiden avses uppgå till ett år eller den längre tid som vid frigivningen återstår av straffet, dock högst tre år. Av större intresse i detta sammanhang med häsyn till interneringsklienteletts åter-

fallsbenägenhet är förslagen att presumptionen om förverkande av reststraffet vid återfall i brott under villkorlig frigivning skall mjukas upp och möjlighet öppnas till förverkande av endast del av reststraffet. Förslaget har i denna del tillstyrkts av flertalet remissinstanser.

12.4 Villkorlig frigivning (A 1978: 6)

Nordiska straffrättskommittén har i ett hösten 1978 utkommet betänkande (A 1978: 6) Villkorlig frigivning uttryckt den uppfattningen att samtliga nordiska länder bör införa en regel om en i princip allmän villkorlig frigivning efter halva tiden.

Angående frågan om en senareläggning av frigivningen bör kunna ske i vissa fall t. ex. om det kan befaras att den intagne skulle komma att återfalla i särskilt grov brottslighet uttalar kommittén följande. En sådan fara kan föreligga om det aktuella brottet eller den intagnes brottsliga förflutna tyder på särskild farlighet. Vid sådan senareläggning åsytas inte straffskärpning på allmänpreventiva grunder, utan närmast oskadliggörande genom fortsatt frihetsberövande. I regel kan det visserligen inte förväntas att senareläggningen av den villkorliga frigivningen eller avtjäandet av hela straffet skulle minska den intagnes farlighet, men ny brottslig aktivitet kan tillfälligt uppskjutas.

Senareläggning på grund av en bedömning av risken för att den intagne begår grov brottslighet innebär att interneringssynpunkter i viss omfattning blir utslagsgivande för straffets längd. Om man utgår ifrån att det straffrättsliga regelsystemets egentliga uppgift är att i varje enskilt fall ge uttryck för ett ogillande som står i rättvis proportion till den skuld gärningsmannen utvisat i den brottsliga handlingen, så måste det framstå som otillfredsställande att frihetsstraffets längd i vissa fall blir beroende av gärningsmannens personliga egenskaper. Det är även tvivel underkastat om reglerna om senareläggning av villkorlig frigivning på denna grund kan utformas så att de uppfyller skäligena rättssäkerhetskrav.

Till denna fråga hör även vilka möjligheter man har att göra förutsägelser om framtida kriminalitet. Det kan allmänt sett sägas att sådana prognoser hittills visat sig mycket vanskliga. Det föreligger en betydelsefull skillnad mellan möjligheterna att identifiera å ena sidan vissa grupper med hög risk för framtida kriminalitet, å andra sidan de enskilda individer inom en sådan grupp som kommer att återfalla. Det föreligger inte omöjligt att identifiera vissa högriskgrupper. Däremot har man inte lyckats utveckla metoder för att ange vilka enskilda lagbrytare som kommer att begå brott på nytt. Denna svårighet är typiskt sett störst, om det är verkligt grova och därmed i regel sällsynta brott man vill förutsäga.

Kommittén har funnit att det kan finnas ett praktiskt behov av att i undantagsfall kunna senarelägga villkorlig frigivning. Kommittén föreslår dock att förutsättningarna för senareläggning av villkorlig frigivning görs

ytterst stränga och anges i lag. Bestämmelsen bör ge största möjliga klarhet och förutsägbarhet. Det har visat sig vara förenat med svårigheter att finna invändningsfria kriterier för en sådan regel och att nå fram till en bestämmelse som passar förhållandena i samtliga nordiska länder.

Kommittén har dock för sin del funnit att det kriterium mot vilket invändningarna har minst tyngd rör risken för nya brott. Detta får ett visst stöd av straffsystemets ändamål att kontrollera kriminaliteten. Kommittén har således stannat för att föreslå att en påtaglig och särskilt stor risk för snabbt återfall i grova brott skall kunna vara skäl till senareläggning av villkorlig frigivning. De brott kommittén främst har i åtanke är dels grova våldsbrott, dels allvarlig brottslighet som bedrivs i organiserade eller yrkesmässiga former.

Beträffande rättsverkan av återfall i brott under prövotiden uttalas: Man får ett smidigare system, om domstolen åläggs att bedöma hur reststraffet skall beaktas, då den villkorliga friheten förverkas. En möjlighet är att domstolen mäter ut ett gemensamt straff utan att särskilt ange reststraffets andel. Ett annat alternativ vore att domstolen i domen uttryckligen angav hur mycket som förverkats av reststraffet. Oavsett vilket alternativ man väljer, måste reglerna om hur reststraffet bör beaktas utformas så att man uppnår en tillräckligt enhetlig straffmättingspraxis. Ju längre tid den villkorligt frigivne levat brottsfritt, desto mindre betydelse bör reststraffet ges vid straffmätningen. Vidare får den del av reststraffet som domstolen beaktar inte vara oskäligt lång i förhållande till det nya straffet. Frågan om brottslighet bör även beaktas då man avgör hur stor del av reststraffet som skall förverkas.

13 Överväganden och förslag

13.1 Bör interneringspåföljden avskaffas?

13.1.1 Inledning

I det föregående har (särskilt i avsnitten 10 och 11) redovisats åtskilliga kritiska synpunkter på tidsbestämda påföljder i allmänhet och internering i synnerhet. Invändningarna gäller inte bara påföljdens bristande effektivitet utan tar framför allt sikte på skilda nackdelar och brister från rättssäkerhetssynpunkt. Genom internering öppnas möjlighet för frihetsberövande under längre tid än som föranleds direkt av det brott varom gärningsmannen övertygats. Vidare finns risk för att den annars allmänt tillämpade principen om proportionalitet mellan brott och straff skjuts åt sidan av hänsyn till ett eftersträvat men osäkert samhällsskydd. Som framgått av det föregående är det synnerligen vanskligt att i enskilda fall uttala sig om riskerna för återfall i brott. Detta är allt mera uppenbart ju grövre brott det är fråga om.

Härtill kommer erfarenheterna av att tidsobestämdheten av de intagna upplevs som mycket pressande och därför uppfattas som ett lidande i sig. Det är vidare omvittnat att en dom till internering ofta uppfattas som ett tecken på en definitiv utklassning och därmed snarare befäster än motverkar vederbörandes benägenhet att fortsätta med en tillvaro som lätt leder till ny brottslighet.

Av vad som tidigare anförts framgår också att många av de skillnader som tidigare funnits mellan internering och fängelse, såvitt gäller såväl påföljdernas praktiska tillämpning och innebörd som klientelgruppernas sammansättning numera i det närmaste har försvunnit. Det är vidare tydligt att användningen av påföljden internering under senare år också har minskat ganska påtagligt.

Mot bakgrund av nu nämnda förhållanden och de vägande invändningar av principiell natur som sålunda kan anföras mot interneringspåföljden synes den böra behållas endast om de särskilda syften som den är avsedd att tjäna framstår som utomordentligt viktiga och inte kan uppnås på annat från rättssäkerhetssynpunkt mera tillfredsställande sätt.

Internering – liksom tidsbestämda påföljder över huvud taget – bygger på framför allt två teorier. Den ena utgår från föreställningen att den dömda genom behandling skall kunna påverkas till ett laglydigt liv och därför bör behandlas tills detta syfte har uppnåtts (behandlingstanken). Den andra syftar till att genom inspärning av lagöverträdaren förhindra att denne begår brott så länge han kan anses vara farlig (inkapacitering).

Det förtjänar redan här understrykas att nu gällande straffskalor inte bör kunna åberopas som ett skäl för att bevara interneringspåföljden. Om straffskalorna inte anses medge inkapacitering under så lång tid som samhällsskyddet kräver kan nämligen det problemet lösas genom ändring av straffskalorna, införande av straffskärpningsregler eller på annat liknande sätt. Avgörande för om interneringspåföljden bör bestå är i stället om det finns skäl att hålla frågan om anstaltstidens längd öppen med hänsyn till faktorer som inträffar efter rättegången och som således inte kan beaktas redan i domen. Till dessa faktorer hör uppenbarligen inte sådant som hänförs till den aktuella eller tidigare brottsligheten som t. ex. att den är särskilt allvarlig till sin art eller utgör led i en organiserad kriminell verksamhet.

13.1.2 Behandlingstanken

Under senare år har den s. k. behandlingsideologin utsatts för en allt starkare och mera omfattande kritik. Kritikerna har visserligen inte stått oemotsagda i debatten. Bl. a. har det argumentet förts fram, att otillräckliga resurser eller ännu oprövade metoder bär den huvudsakliga skulden för att några positiva resultat hitintills inte kunnat redovisas. Det finns i förevarande sammanhang inte anledning att gå närmare in i denna diskussion. Det bör räcka med att i korthet konstatera att KvaL innebär att de inter-

nerade i kriminalvårdens anstalter i allt väsentligt behandlas på samma sätt som fängelsedömda med långa straff. Någon särskild behandling tillhandahålls således inte interneringsklientelet under anstaltstiden. Och den omfattande behandlingsforskning som i dag finns ger inte stöd för tanken att man genom särskild behandling av de internerade kan påverka dem till ett laglydigt liv. Alla undersökningar av effekten av anstaltsvård tycks peka i samma riktning: genom att placera en lagöverträdare i fängelse eller annan liknande institution ges små möjligheter till resocialisering. Det tycks också ha mindre betydelse vilken form av anstaltsvård man väljer och vilka behandlingsformer som prövas inom anstalterna (se Brå-rapporten Nytt straffsystem s. 72 ff med där lämnade litteraturhänvisningar). En återgång till systemet med särskild behandling av internerade – vare sig i speciella interneringsanstalter eller eljest – kan därför inte förordas.

Beträffande vården utom anstalt torde övervakningen av de internerade ha samma omfattning och innehåll som när det gäller fängelsedömda.

Sammanfattningsvis kan sägas att behandlingstanken inte motiverar att interneringspåföljden behålls.

13.1.3 Inkapacitering

Som nämnts i avsnitt 10 kan interneringsklientelet grovt sett indelas i tre huvudkategorier. Den första omfattar personer som främst ägnar sig åt en intensiv men måttligt avancerad förmögenhetsbrottslighet. Den andra kategorin avser personer som gjort sig skyldiga till allvarlig och upprepad renodlad våldsbrottslighet, inkl. sedlighetsbrott, och därigenom ansetts visa stor farlighet för annans liv eller hälsa. Den tredje kategorin slutligen omfattar mera hårdföra och avancerade förmögenhetsbrottslingar, typ bankrånare och kassaskåpsprängare, där gärningsmannen ingalunda skyggar för att tillgripa våld även om det primära syftet med gärningen inte är att skada någon till person. Något vid sidan av de två sistnämnda grupperna finns också ett begränsat antal personer som gjort sig skyldiga till grova narkotikabrott.

Vad först gäller gruppen *förmögenhetsbrottslingar* så pekar såväl kriminologiska data som praktiska erfarenheter på att ett relativt begränsat antal personer kan svara för en stor del av vissa typer av grövre traditionella brott t. ex. bostadsinbrott, bilstölder och postbedrägerier [se Persson Inbrottstjuvar i Stockholm, Svensk Juristtidning 1976 s. 527 med där lämnade litteraturhänvisningar, jfr även prop. 1978/79: 62]. Teoretiskt kan man därför påverka den totala volymen av vissa typer av förmögenhetsbrott genom inkapacitering av särskilt aktiva brottslingar.

Här står man också på något fastare mark än som annars är vanligt när det gäller möjligheterna att förutsäga återfall i brott. I fråga om en grupp som består av många gånger tidigare straffade förmögenhetsbrottslingar kan man sålunda med ganska hög grad av säkerhet säga att flertalet kommer att begå liknande handlingar ännu en gång.

Vad som har sagts nu kan emellertid inte leda till slutsatsen att det i praktiken också är både möjligt och försvarligt att påverka t. ex. den totala volymen av inbrottsstölden i landet genom att internera de mest aktiva inbrottstjuvarna. Som regel kan man först i efterhand ange vilka individer som varit av störst betydelse för brottsvolymen. Av tabell 3 framgår vidare att omkring 80% av interneringsklientelet återfaller i grövre brott under en treårsperiod. Det innebär å andra sidan att upp till 20% av detta klientel inte återfaller i brott under samma period. Det är emellertid vanligtvis inte möjligt att – annat än i efterhand – urskilja de individer som sålunda anpassas till samhället. Slutligen måste de som inkapaciteras en gång komma ut igen. Det finns knappast anledning räkna med att brott som förhindrats enbart på grund av en förlängd anstaltsvistelse inte senare kommer till utförande. Tvärtom finns det omständigheter, som tyder på att de känslor av osäkerhet och förbittring som en sådan åtgärd lätt synes ge upphov till i stället kan leda till en ökad brottsbenägenhet.

När det gäller förmögenhetsbrott utan våldsinslag tycks de flesta numera också vara eniga om att interneringspåföljden bör kunna avskaffas i likhet med vad som skett i Danmark och Finland och vad som föreslagits i Norge. I svensk praxis har det också blivit allt mera ovanligt att man dömer till internering för sådana brott. De nuvarande straffskalorna ger i dessa fall möjlighet att åstadkomma tillräckligt långa anstaltstider, även om man vill markera en straffskärpning på grund av återfall. Att övervakningstiden vid internering är längre än vid fängelse torde inte ha någon avgörande betydelse i sammanhanget. Återfall brukar f. ö. ske inom relativt kort tid från frigivningen. Internering torde därför kunna avskaffas för denna kategori brottslingar. (Jfr som typfall bil. 1 nr 2, 3, 5, 9, 12, 16, 18, 22, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 34 och 35).

Många människor i vårt land lever i oro för att bli utsatta för våldsbrott. Man kan anta att denna oro i någon mån stillas när de erfar att kända *våldsbrottslingar* interneras på obestämd tid.

I den mån de sålunda internerade våldsverkarna inte hör till bekantskapskretsen måste emellertid sägas att det i stort sett saknas en rationell grund för den känsla av rättstrygghet hos medborgarna som interneringen kan ge upphov till. Som påpekats bl. a. av Christie (avsnitt 11) visar nämligen erfarenheterna att det helt övervägande antalet allvarigare våldsbrott inte utlöses av inneboende krafter hos gärningsmännen utan av de situationer som dessa gärningsmän befinner sig i eller av ett samspel mellan personer och situationer. Majoriteten av gärningsmännen hör till offrets bekantskapskrets och har sällan tidigare varit dömda för våldsbrott. För den samlade allvarliga våldsbrottsligheten har därför interneringspåföljden en begränsad betydelse.

Allvarliga våldsbrott är lyckligtvis sällsynta. Det innebär emellertid också att de är svåra att förutsäga. En i avsnitt 11 nämnd amerikansk undersökning ger exempel på detta. Av en undersökt population av unga lag-

överträdare återföll 2,4% i våldsbrott under en 15-månadersperiod. Med utgångspunkt i det rika material som fanns tillgängligt om lagöverträdarnas personliga förhållanden prövade man i efterhand att ställa upp olika interneringskriterier som – om de hade tillämpats – skulle ha lett till att hälften av återfalls klientelet inkapaciterats. Det visade sig emellertid att kriterier som träffade personer i den lilla gruppen om 2,4% också drabbade många i totalpopulationen. Det bästa man kunde uppnå för att skydda samhället mot en liten (1,2%) grupp av personer med bevisligen hög risk för återfall i våldsbrott var internering av en nio gånger så stor grupp. Man kunde således inte nå längre än till internering av åtta som bevisligen inte skulle ha återfallit i brott för varje farlig person man fick tag på. Och det hjälpte inte att dela upp materialet t. ex. så att man bröt ut lagöverträdare som hänvisats till psykiater på grund av våldstendenser. Frekvensen återfall i våldsbrott under 15-månadersperioden var för denna undergrupp 6,2% vilket inte räckte för att komma till rätta med problemet med de falskt positiva fallen.

Om således möjligheterna är begränsade att med användande av olika risktabeller och liknande på beteendevetenskap grundade metoder skilja ut farliga personer, är möjligheterna att få detta gjort med anlitan av psykiatrisk expertis i vart fall inte större. I en genomgång av den vetenskapliga litteratur som finns om kliniska contra beteendevetenskapliga prognoser (se avsnitt 11) anges sammanfattningsvis att det är svårt att finna något område inom samhällsvetenskaperna där alla fynd så klart går i samma riktning nämligen att de beteendevetenskapliga prognoserna är överlägsna. Uttalanden om en persons farlighet som grundas på kliniska iakttagelser är otillförlitliga.

Möjligheterna att bedöma riskerna för återfall i våldsbrott är således begränsade särskilt när det gäller grova sådana brott. Samtidigt ökar de anstaltstider som står på spel för den internerade ju grövre – och därmed ovanligare och alltså svårare att bedöma i fråga om risken för återfall – brott saken gäller. De inledningsvis nämnda principiella invändningarna mot internering gör sig här gällande med särskild styrka.

Mot denna bakgrund kan sägas att internering – av samma skäl som anförts beträffande gruppen förmögenhetsbrottslingar – i varje fall bör kunna avvaras vid mindre allvarliga fall av våldsbrott, t. ex. misshandel som inte är grov och rån med utövande av måttligt våld. Här räcker också gällande straffskalor till för att tillgodose samhällsskyddet. I sammanhanget kan vidare nämnas att i Danmarks och Finlands nya lagstiftning liksom i det norska lagförslaget förutsätts för internering att det skall vara fråga om allvarligt våld (jfr som typfall bil. 1 nr 7, 8, 20 och 33).

Det återstår då att ta ställning till den vanskligare frågan om man även kan undvara internering vid grövre våldsbrott som mord, dråp och grov misshandel när gärningsmannen genom brottet och tidigare handlingar anses ha dokumenterat uttalad farlighet för annans liv och hälsa. Liknande

problem erbjuder allvarligare sexualbrott som våldtäkt och otukt med barn.

I dag händer det att interneringsnämnden före utgången av minsta tiden söker göra en mera ingående bedömning av gärningsmannens framtida farlighet. Bedömningen görs på grundval av bl. a. uppträdande under permissioner, resultat av behandling med medicinska preparat, utlåtande av psykiatriker etc. Under 1970-talet har nämnden i knappt ett fall om året därvid kommit fram till att vederbörande på grund av sin farlighet inte bör överföras till vård utom anstalt. I stället har den intagne då vanligen beviljats frigivningspermission under något halvår och på så sätt kommit att bli föremål för en mera intensiv övervakning än som annars skulle ha blivit fallet. Har frigivningspermissionen avslöpt utan återfall i brott eller annan allvarlig misskötsamhet har den internerade därefter formellt överförts till vård utom anstalt. Allmänt gäller att ju längre anstaltstider det rör sig om desto mer sällsynt är det att nämnden håller kvar någon utöver minsta tiden. Rent humanitära skäl tar så småningom överhanden. Man anser sig inte kunna hålla en människa i anstalt hur länge som helst.

Kärnfrågan i förevarande sammanhang är alltså om man vid ifrågasatt frigivning av den internerade, dvs. vid utgången av minsta tiden, har möjlighet att göra en så tillförlitlig farlighetsbedömning att det kan vara försvarbart att hålla honom kvar i anstalt under en längre obestämd tid. Med hänsyn till vad som tidigare anförts om svårigheterna att göra tillförlitliga prognoser om återfall i sällan förekommande grova brott måste frågan besvaras nekande.

Att interneringspåföljden inte bör behållas beträffande de nu ifrågavarande grova våldsbrottslingarna kan motiveras även med att samhället på angränsande områden accepterar motsvarande risker för våldsbrott. Som nämnts kommer av humanitära skäl alla internerade så småningom åter på fri fot. Även om man vid frigivningen anser sig kunna konstatera att farligheten har minskat, kan man i regel inte garantera att den helt har upphört. En viss risk kvarstår nästan alltid. Motsvarande gäller inom den psykiatriska vården där man har erfarenheter bl. a. av våldsbrottslingar som dömts till sluten psykiatrisk vård. Risken för nya våldsbrott anses inte berättiga till livslång anstaltsförvaring av detta klientel utan utskrivning sker även här förr eller senare med i vissa fall tragiska följder. I sammanhanget förtjänar att påpekas att även våldsbrottslingar kommer i åtnjutande av permission, låt vara bevakad sådan, och att möjligheterna att helt förhindra rymningar är begränsade.

Sammanfattningsvis kan sägas att ett bibehållande av interneringsstraffet för våldsbrottslingar skulle ha en så pass marginell preventiv effekt att nackdelarna väsentligt överstiger fördelarna. Erfarenheterna i Danmark och Finland visar också att interneringsstraffet utdöms i mycket få fall om året. Som redovisats i avsnitt 11.3 har det norska justitiedepartementet uttalat betänkligheter mot att bibehålla en tidsobestämd påföljd för vålds-

brott. Härvid har åberopats att en sådan påföljd skulle få så liten brottspreventiv effekt att man kan ifrågasätta dess värde. Inte heller för dem som har begått grova våldsbrott bör sålunda interneringspåföljden behållas. (Jfr som typfall bil. 1 nr 4, 11, 13, 14, 15, 19, 24 och 29).

Ett avskaffande av interneringspåföljden för grova våldsbrottslingar aktualiserar emellertid en översyn av straffmättnings- eller frigivningsreglerna med hänsyn till att gällande straffskalor inte ger möjlighet att genom ådömande av fängelse uppnå anstaltstider som motsvarar internering med minsta tid av sex år eller mer. Denna fråga behandlas i avsnitt 13.2.

Enligt uppgift (prop. 1978/79: 62 s. 21) svarade permittenter och rymningar från kriminalvårdens anstalter för 16–20% av det totala antalet väpnade rån mot post- och bankkontor som begicks år 1976. Här har man således anledning räkna med att ett begränsat antal personer svarar för en stor del av denna typ av brott.

Det förefaller också sannolikt att återfallsprognoserna för denna typ av förmögenhetsbrottslingar och andra personer som hör till den tidigare nämnda *tredje huvudgruppen* kan göras mera tillförlitliga än för våldsbrottslingarna. Allmänt kan sägas att återfallsrisken är hög med tanke på att det rör sig om individer som är starkt kriminellt inriktade och som ibland ådagalagt stor förslagenhet och planeringsförmåga. Man kan emellertid självfallet inte utesluta att en del av dem undergår en gynnsam utveckling och anpassar sig till ett laglydigt liv.

Det rör sig här ofta om internerade som är jämförelsevis unga. Minsta tiderna är regelmässigt långa. Av humanitära skäl brukar interneringsnämnden därför överföra dem till vård utom anstalt i omedelbar anslutning till minsta tidens utgång. Tidsbestämmdheten utnyttjas således som regel inte.

Av skäl som anförts beträffande andra förmögenhetsbrottslingar bör interneringspåföljden kunna avvaras även beträffande denna klientel som inrymmer inte endast post- och bankrånare utan även boxsprängare och personer som begått andra kvalificerade förmögenhetsbrott (jfr som typfall bil. 1 nr 6, 10, 13, 17 och 23).

Ett avskaffande av interneringspåföljden för även denna klientel aktualiserar en översyn av straffmättnings- eller frigivningsreglerna, se avsnitt 13.2.

Vad slutligen gäller ett begränsat antal personer som döms till internering på grund av grov narkotikabrottslighet så bör nämnas att den utan jämförelse vanligaste påföljden för sådan brottslighet är fängelse. I övrigt synes de förhållanden som nyss ansetts tala för att internering kan undvaras för den tredje huvudgruppen också vara tillämpliga på ifrågavarande kategori.

13.2 Straffmättnings- och frigivningsbestämmelser

13.2.1 Inledning

Förslaget att avskaffa interneringspåföljden motiveras inte av en önskan att generellt minska antalet intagna i kriminalvårdens anstalter. De önskemål som kan finnas i den vägen får prövas i annat sammanhang.

Ett avskaffande av interneringspåföljden med bibehållande av nuvarande ordning i övrigt får emellertid vissa effekter på de faktiska anstaltstiderna. För den första gruppen förmögenhetsbrottslingar och de internerade som dömts för våldsbrott av mindre allvarlig art kan resultatet i vissa fall bli en faktisk straffskärpning. Som nämns i avsnitt 8.4 förekommer det nämligen rätt ofta vid återfall i brott under anstaltstiden att beslut om åtalsunderlåtelse meddelas. Den senareläggning av överföringen till vård utom anstalt som i sådant fall i praktiken blir en följd av återfallet motsvarar ofta inte det minimistraff som är föreskrivet för brottet. Detsamma gäller om åtal väcks och domstol dömer till fortsatt internering utan att bestämma ny minsta tid.

När det gäller internerade som har begått nytt brott efter överförande till vård utom anstalt är skillnaden gentemot fängelsedömda mindre markant men även här kan man konstatera att interneringsklientelet – med hänsyn till bl. a. att utdömda minsta tider i många fall understiger straffminimum vid fängelse – får en jämförelsevis gynnsam behandling.

Man har därför anledning att räkna med att detta i och för sig mycket återfallsbenägna klientel i framtiden kommer att lagföras oftare än i dag och därvid ådömas fängelse på tider som kan innebära längre anstaltsvisiteter än f. n.

I sammanhanget förtjänar att erinras om de förslag som nyligen har lagts fram i samband med förslaget om avskaffande av ungdomsfängelse, nämligen om en uppmjukning av den nuvarande presumtionen för förverkande av reststraffet vid återfall i brott under provotiden och om möjlighet till förverkande av endast en del av reststraffet. Antas dessa förslag finns det inte anledning att räkna med att ett avskaffande av interneringspåföljden skall innebära några väsentligt ändrade förhållanden för de grupper som diskuteras nu, nämligen den första gruppen förmögenhetsbrottslingar och dem som dömts för våldsbrott av jämförelsevis mindre allvarlig karaktär.

Annorlunda förhåller det sig med det övriga interneringsklientelet nämligen grova våldsbrottslingar och bankrånare m. fl. Som nämnts i avsnitt 8.2 är det inte möjligt att med nuvarande regler och praxis genom fängelse uppnå anstaltstider motsvarande internering med en minsta tid av 5 à 6 år eller mer. Ett avskaffande av interneringspåföljden aktualiserar därför åtgärder för att möjliggöra så långa frihetsberövanden som samhällsskyddet kan anses kräva i sådana fall.

13.2.2 Straffskalorna

Närmast till hands ligger måhända att höja straffmaximum för de svåraste brotten. En sådan åtgärd har också förordats av vissa remissinstanser i yttranden över Brå-rapporten Nytt straffsystem (se avsnitt 12.2). Av årets budgetproposition (prop. 1978/79: 100, bilaga 5) framgår emellertid att regeringen avser att inom kort tillsätta en kriminalpolitisk beredning med uppgift bl. a. att företa en övergripande granskning av alla straffskalor. I avbidan på resultatet av den översynen bör någon partiell reform av straffskalorna inte nu företas.

13.2.3 Villkorlig frigivning

Den från teknisk synpunkt sett enklaste lösningen av inkapaciteringsproblematiken skulle sannolikt vara att söka få till stånd en sådan ändring i kriminalvårdsnämndens praxis att de grova våldsbrottslingar och bankrånare m. fl. som i dag nära nog regelmässigt frigives efter halva tiden, i framtiden skall beviljas villkorlig frigivning först efter avtjänande av två tredjedelar av straffet.

Här förtjänar emellertid inledningsvis att påpekas att statsmakterna nyligen med anledning av prop. 1978/79: 62 (s. 23) anslutit sig till uppfattningen att en vidgad tillämpning av bestämmelserna i 7 § tredje stycket KvaL på bl. a. bank- och postrånare samt boxsprängare inte bör åtföljas av en motsvarande ändring i kriminalvårdsnämndens praxis i frigivningsärenden.

För denna uppfattning talar flera skäl. Som redovisas i avsnitt 7 tillämpar kriminalvårdsnämnden f. n. tre särskilda riktlinjer i frigivningsärenden, nämligen en för unga, en för normalklientelet och en för narkotikabrottslingar och motsvarande. För att mildra verkningarna av de besvärande tröskeeffekter som annars uppstår i gränslinjerna mellan två tredjedels och halvtidsfrigivning tillämpas en avtrappningsregel men andra gränsdragningsfrågor uppstår ständigt t. ex. kring åldersgränserna. För en 21-årig brottsling innebär fängelse i 1 år och 6 månader en anstaltsvistelse om 9 månader medan samma straff för en 23-åring medför vistelse i anstalt under 1 år. Till detta kommer att övervakningsnämnderna inte sällan tycks avvika från kriminalvårdsnämndens praxis genom att bevilja halvtidsfrigivning även vid strafftider om 1 år eller mindre. Den som dömts till 1 års fängelse kan med andra ord av lokal övervakningsnämnd beviljas frigivning efter 6 månader medan kriminalvårdsnämndens praxis för den som skall avtjäna 1 år och 15 dagars fängelse innebär villkorlig frigivning först efter 8 månader och 10 dagar.

Det är uppenbart att de nu angivna förhållandena inte tillgodoser de krav på enkelhet och klarhet som bör ställas på ett effektivt påföljdssystem. Ytterligare komplikationer bör undvikas. Det finns snarast skäl att i detta sammanhang pröva om det är möjligt att nå vissa förenklingar.

Den i avsnitt 7 lämnade redovisningen av kriminalvårdsnämndens praxis

tyder på att straff- och anstaltstider efterhand har fått allt större betydelse i förevarande sammanhang. Det är också i och för sig naturligt att nämnden försökt fastställa vissa principer för sin verksamhet samt att man därvid bl. a. beaktat önskemålen om ökad rättssäkerhet för de intagna och strävat efter att i möjlig utsträckning behandla lika fall lika. Efter hand har sålunda en allt fastare praxis utmejslats. Genom att man därvid mer och mer betonat den minsta gemensamma nämnaren i frigivningsärendena nämligen tidsfaktorn har emellertid i motsvarande mån flexibiliteten i systemet minskat. Utvecklingen av kriminalvårdsnämndens praxis i frigivningsärenden företer således många likheter med interneringsnämndens praxis i frågor om överförande till vård utom anstalt.

En återgång till ett mera flexibelt system kan emellertid inte förordas. De skäl som anförts mot tidsbestämmdheten vid internering gäller också villkorlig frigivning med stor flexibilitet i fråga om frigivningstidpunkten. Som tidigare nämnts har också förslag förts fram om ett totalt avskaffande av institutet villkorlig frigivning. I varje fall avses den villkorliga frigivningen bli föremål för en genomgripande översyn av en av de kriminalpolitiska utredningar som beräknas bli tillsatta inom kort. I avbidan på resultatet av den översynen bör de nuvarande bestämmelserna i BrB om villkorlig frigivning lämpligen lämnas orubbade.

Däremot kan det finnas skäl att i detta sammanhang behandla kriminalvårdsnämndens praxis i ärenden om villkorlig frigivning av intagna som har dömts till fängelse i lägst två år för grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i en yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning. Villkorlig frigivning i dessa ärenden beslutas regelmässigt på grundval av faktorer som varit kända redan av domstolen och som således kunnat beaktas vid straffmätningen. Detta är från principiell synpunkt otillfredsställande. Kriminalvårdsnämnden har också själv vid flera tillfällen givit uttryck för uppfattningen att den ifrågavarande särbehandlingen av vissa intagna bör ges uttryckligt stöd i lag. I Brå-rapporten Nytt straffsystem förordas att särbehandlingen upphör.

Ett avskaffande av den ifrågavarande särregleringen kan lämpligen ske i samband med att interneringspåföljden upphör. Av det föregående följer nämligen att inte heller en justering av reglerna om villkorlig frigivning kan förordas som ett medel för att få till stånd inkapaciteringstider som i tillfredsställande utsträckning motsvarar de frihetsberövanden som nu följer på vissa domar till internering. Kvar står då möjligheten att införa en allmän straffskärpningsregel i brottsbalken som tar sikte närmast på grova våldsbrottslingar och bankrånare men som också kan göras tillämplig på narkotikalangare och andra som i dag särbehandlas av kriminalvårdsnämnden.

13.2.4 En allmän straffskärpningsregel

13.2.4.1 Inledning

Till utgången av år 1975 fanns i 26 kap. 3 § BrB en allmän straffskärpningsregel av följande lydelse:

”Har någon dömts till påföljd för sådant i denna balk avsett brott som är belagt med fängelse och begår han, sedan domen vunnit laga kraft, ånyo brott som avses i balken och är belagt med fängelse i högst sex månader, må för återfallet dömas till fängelse i högst två år. Är för det nya brottet stadgat fängelse på längre tid än sex månader men högst två år, må för återfallet dömas till fängelse i högst fyra år.

Ej må brott, som någon begått innan han fyllt aderton år, läggas till grund för förhöjning som i första stycket sägs. ej heller dom å böter eller disciplinstraff.

Utländsk dom må tillmätas samma verkan som svensk.”

En förutsättning för återfallsskärpning enligt lagrummet var sålunda dels att brott begåtts efter det att gärningsmannen blivit dömd för annat brott och dels att den tidigare domen vunnit laga kraft. Det återfallsgrundande brottet skulle vidare vara ett brott som behandlas i BrB. Att domen meddelats enligt SL uteslöt dock inte att brottet kunde vara återfallsgrundande [se 6 § första stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken]. Fängelse måste ingå i straffskalan för det återfallsgrundande brottet. Vidare förutsattes att för detta brott dömts till annan påföljd än böter eller disciplinstraff för krigsmän. Sistnämnda förutsättning var alltså uppfylld om för det tidigare brottet meddelats t. ex. villkorlig dom eller skyddstillsyn. Ett brott som någon begått före 18 års ålder var dock aldrig återfallsgrundande. Utländsk dom fick tillmätas återfallsgrundande verkan. Det förutsattes även här att gärningen var ett brott enligt BrB som kunde grunda återfall.

För att straffet för det nya brottet, återfallet, skulle kunna skärpas måste detta vara ett brottsbalksbrott. Fängelse måste ingå i straffskalan. Straffskalans maximum fick inte överstiga fängelse i två år. När förutsättningarna var uppfyllda fick det straffmaximum som var föreskrivet för återfallsbrottet överskridas. Var straffmaximum fängelse i sex månader skulle det i stället vara två år. Om maximum var högre än sex månader men högst två år skulle straffmaximum i stället vara fängelse i fyra år.

I detta sammanhang förtjänar sambandet mellan återfallsregeln och bestämmelsen i 26 kap. 2 § BrB angående gemensamt straff att belysas. När gemensamt straff för flera brott skulle bestämmas skulle det gemensamma straffets maximum beräknas med hänsyn till det förhöjda straffmaximum som kunde komma i fråga enligt 3 §. När man i konkurrensfall önskade beräkna maximum för det gemensamma straffet måste man alltså först för vart och ett av de konkurrerande brotten särskilt för sig konstatera, huruvida regeln om återfallsskärpning var möjlig att tillämpa och därefter lägga de sålunda tillämpliga maxima till grund för beräkningen enligt 2 §.

Återfallsregeln hade vidare betydelse för tillämpning av bestämmelserna i 35 kap. BrB om bortfall av påföljd. Vid beräkning av preskriptionstidens längd enligt 1 § i detta kap., som i princip avgörs av maximum i straffskalan för det aktuella brottet, skulle således i det fall då bestämmelserna i 26 kap. 3 § BrB var tillämpliga hänsyn i stället tas till det maximum som där var stadgat för återfall, oavsett om det i det enskilda fallet fanns anledning att gå utöver den vanliga straffskalan.

Bestämmelsen upphävdes under motivering bl. a. (se prop. 1975/76: 42 s. 79) att det i praktiken hade visat sig att det inte förelåg något behov av en straffmätning som går utöver de straffmaxima som hade angetts för de särskilda brotten. Om interneringspåföljden avskaffas och kriminalvårdsnämndens praxis i fråga om villkorlig frigivning av vissa narkotikalangare o. l. ändras till halvtidsfrigivning blir situationen helt förändrad. I så fall torde en straffskärpningsregel för vissa särskilt allvarliga återfallssituationer inte kunna undvaras.

13.2.4.2 Regelns utformning

Den regel som sålunda behövs skall täcka in dem av det nuvarande interneringsklientelet som dömts för mycket allvarliga våldsbrott eller för kvalificerade traditionella förmögenhetsbrott såsom väpnade post- och bankrån, boxesprängningar och liknande brott. Det skall vara fråga om brottslighet av särskilt allvarlig och samhällsfarlig karaktär. Genom brottet skall gärningsmannen ha visat likgiltighet för annans liv eller hälsa eller särskild hänsynslöshet.

Regeln skall dessutom omfatta dem som i dag döms till fängelse i lägst två år för grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i en yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedriven verksamhet, ofta med internationell anknytning. Till kategorin hör förutom dem som har blivit dömda för grov narkotikabrottslighet bl. a. personer med anknytning till internationella ligor som ägnat sig åt växelbedrägerier eller annan allvarlig ekonomisk kriminalitet.

Med tanke på att bestämmelsen i första hand skall tillämpas på en del av det nuvarande interneringsklientelet bör krävas att gärningsmannen tidigare lagförts för brott innan straffskärpningsregeln slår till. Bestämmelsen bör i likhet med förutvarande 26 kap 3 § BrB utformas som en återfallsregel som för sin tillämpning förutsätter att gärningsmannen tidigare har dömts till fängelse i lägst två år eller till internering. Det återfallsgrundande brottet behöver emellertid inte vara ett brottsbalksbrott. Bestämmelsen bör placeras i 26 kap. 3 § BrB. Hänvisningen till internering har dock sin plats i övergångsbestämmelserna.

En ytterligare förutsättning för straffskärpningsregelns tillämpning bör vara att återfallet avser brott av mycket allvarlig beskaffenhet, nämligen brott som är belagt med mer än sex års fängelse. Det innebär att återfall i t. ex. grov stöld eller enkelt rån inte kvalificerar för straffskärpning. Regeln

blir däremot tillämplig vid återfall i bl. a. mord, dråp, grov misshandel, våldtäkt, grovt rån och mordbrand. Återfallet behöver inte avse ett brottsbalksbrott utan kan utgöras av t. ex. grovt narkotikabrott.

Om de angivna förutsättningarna är för handen bör domstolen kunna gå över den eljest gällande straffskalan med högst två år. Enligt 26 kap. 2 § BrB kan domstolen vid flera brott på motsvarande sätt överskrida det högsta straffmaximum som är föreskrivet för något av brotten med två år. Vid återfall i flera brott bör domstolen kunna kumulera 26 kap. 2 och 3 §§ så att straffskalan för det grövsta av brotten får överskridas med upp till fyra år. Det innebär att det längsta fängelsestraff som kan utdömas – förutom livstid – blir 14 år. Den verkliga inkapaciteringstiden med generell halvtidsfrigivning blir i så fall 7 år vilket i dag motsvarar vad som gäller för livstids fängelse. Den tiden får anses tillgodose såväl allmänpreventiva som individualpreventiva önskemål om långa frihetsberövanden.

Straffskärpningsregeln bör vara fakultativ. Även om de nyssnämnda förutsättningarna för straffskärpning är för handen skall domstolen kunna avstå från att i sin straffmätning överskrida straffmaximum. Avsikten med de föreslagna ändringarna är att domstolarna i sin straffmätning i nu aktuella fall skall inrikta sig på att åstadkomma ett frihetsberövande för den dömd som nära ansluter till dagens praxis så som den redovisats i det föregående. Kan det ske inom ramen för straffskalorna finns ingen anledning att i domen citera 26 kap. 3 § BrB.

För att förhindra att straffskärpningsregeln tillämpas på andra situationer än dem som enligt vad tidigare har nämnts är särskilt åsyftade fordras ytterligare begränsningar. I 26 kap. 3 § bör därför föreskrivas att straffskärpning över straffmaximum får ske endast om det med hänsyn till arten av gärningsmannens brottslighet och hans tidigare kriminalitet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär (jfr 7 § tredje stycket KvaL). Faran för återfall är som tidigare nämnts utomordentligt vanskelig att bedöma. I allt väsentligt är man här hänvisad till förut känd brottslighet. Har gärningsmannen tidigare lagförts för samma eller likartad brottslighet av särskilt allvarlig karaktär bör bestämmelsen kunna tillämpas, om återfallet skett inom jämförelsevis kort tid efter frigivningen. Även andra omständigheter kan emellertid tas med i bedömningen även om stor försiktighet måste iakttas.

Slutligen behövs en motsvarighet till bestämmelserna i förutvarande 26 kap. 3 § BrB att brott begånget före fyllda 18 år inte grundar straffskärpning men att utländsk dom jämföras med svensk.

Den tidigare straffskärpningsregeln hade betydelse också vid tillämpningen av preskriptionsreglerna i 35 kap. BrB. Regeln verkade i detta hänseende automatiskt, och dess betydelse för preskriptionsfrågan kunde därför utan svårighet bedömas på förhand av åklagar- och polismyndigheter. Den nu förordade bestämmelsen skall emellertid tillämpas först efter

en sammanvägning från domstolens sida av alla på frågan inverkan omständigheter. Det skulle leda till stora praktiska svårigheter om åklagar- och polismyndigheterna i förekommande fall måste betrakta preskriptionsfrågan som svävande till dess domstolen dömt i saken. Bl. a. skulle det kunna leda till häktning och åtal i en del fall där den tilltalade senare skulle komma att frikännas. Övervägande skäl talar därför för att den nu aktuella bestämmelsen inte bör få beaktas i preskriptionshänseende.

13.3 Övergångsbestämmelser

Som nämnts inledningsvis pågår eller förestår ett omfattande arbete på en reformering av påföljdssystemet. Förslag om avskaffande av ungdomsfängelse och om vissa därmed sammanhängande ändringar i BrB har nyligen förelagts riksdagen. Vidare har till lagrådet remitterats förslag om vård utan samtycke inom socialtjänst och sjukvård som innebär bl. a. upphävande av bestämmelsen i 31 kap. 2 § BrB om överlämnande till vård enligt nykterhetsvårdslagen och ändring i bestämmelsen i 31 kap. 1 § BrB om överlämnande för vård enligt barnavårdslagen, med verkan fr. o. m. den 1 januari 1981. De nu angivna ändringarna i påföljdssystemet behöver inte träda i kraft samtidigt med att interneringspåföljden avskaffas. Riksdagens ställningstagande till interneringspåföljden kan av praktiska skäl föreligga tidigast vid slutet av år 1979. Med hänsyn härtill föreslås att interneringspåföljden avskaffas med verkan fr. o. m. den 1 juli 1980.

Frågan uppstår då vad som skall ske med de personer som då undergår internering. En möjlighet är att efter mönster av vad som skedde i Danmark i motsvarande situation låta allmän domstol fastställa en för varje internerad – eller för varje internerad som undergår vård i anstalt – lämplig påföljd. En sådan ordning synes emellertid onödigt omständlig. Man bör i stället söka finna en lösning som innebär att de internerade automatiskt slussas över till det regelsystem som gäller för fängelsedömda.

En sådan generell omvandling kan ske på olika sätt som ger skilda resultat i fråga om reststraff och prøvotider. En lösning som har övervägts är att fingera villkorlig frigivning efter avtjänande av två tredjedelar av ett fängelsestraff. Den internerade skulle då friges villkorligt vid utgången av den senast bestämda minsta tiden för anstaltsvården med en straffåterstod som motsvarar hälften av den minsta tiden. En sådan ordning är emellertid förenad med betydande olägenheter med hänsyn till de skiftande situationer som kan tänkas föreligga. Den som avtjänar ett första interneringsstraff med en mycket lång minsta tid får ett avsevärt reststraff medan den som genom en rad domar ådömts fortsatt internering med återintagning i anstalt kommer jämförelsevis lindrigt undan, om den senaste domen innebär en kort minsta tid för den fortsatta anstaltsvården. Och de antydda svårigheterna kan inte enkelt bemästras genom en regel om att reststraffet skall motsvara hälften av summan av de minsta tider för anstaltsvård som

har bestämts för någon genom dom på internering eller fortsatt internering. Man måste nämligen räkna med situationer där internerad i samband med permission, frigång e. l. återfaller i brott och ådöms fortsatt internering med ny minsta tid som delvis träder i stället för den tidigare bestämda minsta tiden.

Mot bakgrund av de antydda svårigheterna och med hänsyn till att reststraffets storlek är av jämförelsevis underordnad betydelse på grund av den föreslagna straffskärpningsregeln och de möjligheter som i samband med avskaffandet av ungdomsfängelse kommer att öppnas till delförverkande av villkorligt medgiven frihet har den lösningen i stället valts att alla internerade som undergår anstaltsvård vid ikraftträdandet skall överföras till kriminalvård i frihet vid utgången av den senast bestämda minsta tiden. De skall därefter anses villkorligt frigivna från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid på ett år. På motsvarande sätt skall internerade som vid ikraftträdandet vårdas utom anstalt anses vara villkorligt frigivna från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid av ett år räknat från den dag de senast överfördes till vård utom anstalt.

I fråga om övergångsregleringen i övrigt hänvisas till specialmotiveringens.

14 Upprättade lagförslag

1. Förslag till lag om ändring i brottsbalken
2. Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar
4. Förslag till lag om ändring i lagen (1963: 197) om allmänt kriminalregister
5. Förslag till lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet
6. Förslag till lag om ändring i lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål
7. Förslag till lag om ändring i lagen (1965: 94) om polisregister m. m.
8. Förslag till lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall
9. Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)
10. Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.
11. Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt
12. Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning

13. Förslag till lag om ändring i passlagen (1978: 302)

14. Förslag till lag om ändring i lagen (1978: 801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet

Förslagen bör fogas till denna promemoria som *bilaga 2*.

I sammanhanget bör nämnas att om interneringspåföljden avskaffas, ändringar måste göras även i följande regeringsförfattningar:

1. departementsförordningen (1963: 214)

2. kungörelsen (1964: 635) ang. underrättelse om dom i vissa brottmål m. m.

3. kungörelsen (1964: 740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål

4. instruktionen (1965: 633) för de centrala nämnderna inom kriminalvården

5. folkbokföringsförordningen (1967: 198)

6. kungörelsen (1967: 617) om uppgifter beträffande personer som avses i 23 och 24 §§ folkbokföringsförordningen den 9 juni 1967 (nr 198)

7. polisregisterkungörelsen (1969: 38)

8. kungörelsen (1969: 84) om användande av skjutvapen i polistjänsten

9. kungörelsen (1970: 517) om rättsväsendets informationssystem

10. kriminalregisterkungörelsen (1973: 58)

11. kungörelsen (1974: 248) med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt

12. kungörelsen (1974: 286) med vissa bestämmelser rörande tillämpningen av lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.

13. instruktionen (1974: 555) för kriminalvårdsverket

14. åklagarinstruktionen (1974: 910)

15. frivårdsförordningen (1977: 329)

*Bilaga 1:1***Personer beträffande vilka interneringsnämnden år 1974 tillstyrkt internering och som därefter dömts till sådan påföljd för första gången**

Uppgifterna är hämtade ur interneringsnämndens akter och avser förhållandena fram till 1 juli 1978. Samtliga dömda är män. Åldersuppgifterna avser vederbörandes ålder vid domstillfället, dvs. i regel 1974.

Fall 1

A, 35 år, dömdes för misshandel och rån till internering med en minsta tid av 1 år. Han hade tidigare vid sju tillfällen dömts för förmögenhetsbrott. Det aktuella brottet bestod i att han rånat och misshandlat en 71-årig pensionär och tilltvingat sig två kronor. – A överfördes till vård utom anstalt vid utgången av minsta tiden. En månad därefter dömdes han för grov stöld och skadegörelse samt återintagning i anstalt utan ny minsta tid. Två månader därefter överfördes han ånyo till vård utom anstalt. En kortare tid efteråt dömdes han på nytt för grov stöld och återintogs i anstalt. Efter några månader överfördes han på nytt till vård utom anstalt. Han har därefter två åtalseftergifter för medhjälp till stöld och stöld. – Omkring 2 år 10 månader har förflutit sedan A:s senaste anstaltsvistelse. I läkarintyg har A åsatts diagnosen persona pathologica (schizotym, hämningsdefekt narkoman). Han är numera sjukpensionerad.

Fall 2

B, 37 år, dömdes för stöld, snatteri, bedrägeri, skadegörelse, fylleri, olovlig körning, rattonykterhet och en del andra trafikförseelser till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare vid 19 tillfällen dömts till straff för huvudsakligen tillgreppsbrott. De aktuella tillgreppsbroten bestod i att han under en vecka i berusat tillstånd tillgripit olika föremål till ett värde av omkring 3 000 kronor och vid två tillfällen bott på hotell utan att betala. – Han överfördes till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Fyra månader senare dömdes han för stöld, häleriförseelse, narkotikabrott och olovlig körning till återintagning i anstalt med en minsta tid av sex månader. B har också vid två tillfällen erhållit åtalseftergift för häleri och trafikbrott. Efter utgången av den nya minsta tiden överfördes han till vård utom anstalt. Därefter har omkring 2 år 8 månader förflutit utan att B registrerats för nya brott. – B har i läkarundersökning betecknats som tidigt karaktärsstörd, alkoholist och narkoman.

Fall 3

C, 42 år, dömdes för grov stöld och försök till grov stöld till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare vid åtta tillfällen dömts till fängelsestraff för förmögenhetsbrott. Det brott som föranledde interneringsdomen bestod av inbrott, stöld i verktyglådor, matvaruaffärer och en kyrka. Värdet av det tillgripna uppgick till omkring 5 000 kronor. Han överfördes till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Tre år senare förordnades att interneringen skulle upphöra. C har inte registrerats för några nya brott, men erhållit en åtalseftergift för stöld (kioskinbrott där

konfekt tillgreps). – Enligt läkarintyg var C att beteckna som kronisk alkoholist med depressiva perioder. Han har, sedan han överfördes till vård utom anstalt, kontinuerligt åtnjutit alkoholistvård i olika former.

Fall 4

D, 24 år, dömdes för rån till internering med en minsta tid av två år. Han hade tidigare dömts dels för dråp och otukt med barn till fängelse sex år och dels för grov stöld till sex månaders fängelse. Han var vid internerings-tillfället villkorligt frigiven med relativt lång återstående strafftid. Rånet bestod i att han på ett postkontor ryckt ifrån en kvinnlig kund en tusenkronors-sedel och, när hon försökt återta sedeln, hotat henne med kniv. I samband med permission gjorde han sig skyldig till stöld och fick i dom för detta brott ny minsta tid om ett år och fem månader. Efter utgången av denna tid överfördes han till vård utom anstalt. Sedan dess har omkring 2 år förflutit utan att D registrerats för nya brott. – Enligt läkarutlåtande har D en hysterisk läggning och är mycket farlig för annan under alkoholpåverkan.

Fall 5

E, 26 år, dömdes för grovt bedrägeri, bedrägligt beteende och olovlig körning till internering med minsta tid av ett år och sex månader. Han hade tidigare vid två tillfällen dömts till fängelse för grova bedrägerier. Det aktuella bedrägeriet bestod i att han rest runt i en bil som han åtkommit genom bedrägligt förfarande och i stor skala lurat till sig radioapparater. Värdet av det bedrägligt åtkomna godset uppgick till omkring 40 000 kronor. – E överfördes till vård utom anstalt vid utgången av minsta tiden. Fem månader senare dömdes han för stöld, bedrägeri, förskingring och egenmäktigt förfarande till återintagning med ny minsta tid om sex månader. Han överfördes ånyo till vård utom anstalt vid utgången av nya minsta tiden. Omkring ett halvår senare dömdes han igen för bedrägerier till återintagning med minsta tid av nio månader. – Vid läkarundersökning har E betecknats som subsolid, supervalid men med mycket skrala etiska hämningar; vådlig för annans egendom och föga straffmottaglig. Några tecken till psykos eller neuros hade inte visats. Inte heller förekom något påtagligt missbruk.

Fall 6

F, 38 år, dömdes för rån och olaga vapeninnehav till internering med en minsta tid av två år. Han hade tidigare dömts för förmögenhetsbrott och trafikbrott vid 17 olika tillfällen. Det aktuella rånet bestod i att han under pistolhot tilltvingat sig omkring 30 000 kronor på ett postkontor. Han överfördes efter minsta tidens utgång till vård utom anstalt men begick strax därpå nytt brott. Han dömdes för grov stöld till återintagning med ny minsta tid av sex månader. Sedan denna tid utgått och han ånyo överförts till vård utom anstalt gjorde han sig omedelbart skyldig till biltillgrepp och rån och dömdes till återintagning med en ny minsta tid av två år. Före denna tids utgång dömdes han för rån, varvid minsta tiden bestämdes till två år och sex månader. De två senare rånen har bestått av post- och bankrån. – Av personutredningen framgår att F hemfallit åt kriminalitet i tidig ålder. Man har inte funnit några tecken på psykisk sjukdom hos honom. Däremot har han missbrukat narkotika under en period.

Fall 7

G, 29 år, dömdes för rån, bitillgrepp, egenmäktigt förfarande, rattfylleri och olovlig körning till internering med en minsta tid av två år. Han hade 20 anteckningar i kriminalregistret för i huvudsak förmögenhetsbrott. Det aktuella rånet bestod i att han under hot med en yxa tilltvingat sig 900 kronor av en affärsinnehavare. Under anstaltstiden fick han en åtalseftergift för trafikbrott. Han överfördes till vård utom anstalt efter utgången av minsta tiden och avled omkring ett halvår senare. – I läkarutlåtande hade G betecknats som en omogen och hysteroid psykopat med manifesterat alkohol- och narkotikaberoende.

Fall 8

H, 45 år, dömdes för misshandel till internering med minsta tid av ett år. Han hade då 10 anteckningar i kriminalregistret, varav de flesta avsåg misshandel och hot. Den aktuella misshandeln bestod i bl. a. kraftigt slag i ansiktet mot modern. Han överfördes till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Under de två och ett halvt år som gått sedan han överfördes till vård utom anstalt finns inga anteckningar i kriminalregistret, men däremot en pågående utredning för misshandel och skadegörelse. – I rättspsykiatrisk undersökning har H betecknats som kronisk alkoholist med superstabila personlighetsdrag (känslökyla, otålighet, egocentrisk aggressivitet, som gör honom farlig). Sedan han överfördes till vård utom anstalt har han huvudsakligen vårdats på alkoholistanstalt.

Fall 9

I, 31 år, dömdes för grov stöld och olovlig körning till internering med minsta tid av ett år och två månader. Han hade vid domstillfället tidigare antecknats 11 gånger i kriminalregistret, huvudsakligen för förmögenhetsbrott. De aktuella gärningarna bestod i bostadsinbrott, varvid han tillgripit egendom för omkring 15 000 kronor. Han överfördes till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Fyra månader senare dömdes han för olaga hot, egenmäktigt förfarande och skadegörelse till återintagning utan ny minsta tid. Efter tre månaders ny anstaltsvård överfördes han till vård utom anstalt igen. Knappt ett år senare dömdes han för stöld, rattonykterhet och olovlig körning till återintagning med ny minsta tid av sex månader. Sedan denna tid gått överfördes han till vård utom anstalt. Han har därefter dömts vid ett tillfälle för trafikbrott utan återintagning. För övrigt har han vårdats utom anstalt under ett år utan anmärkningar. – Vid läkarundersökning har I betecknats som vådlig för samhällets säkerhet på grund av narkotikamissbruk, asociala livsvanor och avsaknad av hämningar. I synes emellertid ha genomgått en positiv utveckling under anstaltstiden och framför allt upphört med sitt narkotikamissbruk.

Fall 10

J, 35 år, dömdes för grovt rån, grovt tillgrepp av fortskaffningsmedel, häleri, främjande av flykt och olaga vapeninnehav till internering med en minsta tid av 5 år. Han hade tidigare vid 11 tillfällen dömts för främst förmögenhetsbrott. Det aktuella rånet bestod i att han under pistolhot tilltvingat sig en postsäck innehållande värden för omkring 160 000 kronor av en postiljon utanför en postanstalt. Värdet av de tillgripna bilarna uppgick till 130 000 kronor. – J har under anstaltstiden visat god skötsamhet och fått frigång till arbete. Drygt fyra år efter domen överfördes J till behandling med stöd av 34 § behandlingslagen för studier. – Enligt läkar-

utlåtande fanns hos J inga symptom på själslig rubbning. Inte heller fanns något känt missbruk.

Fall 11

K, 60 år, dömdes för otukt med barn, bedrägeri, bedrägligt beteende, fyndförseelse och olovlig körning till internering med minsta tid av ett år. Han hade enligt kriminalregistret dömts 15 gånger tidigare, främst för förmögenhetsbrott men vid två tillfällen även för otukt med minderårig. Han hade tidigare varit dömd till internering (förvaring), men denna påföljd hade upphört 1971. Den aktuella otukten bestod i att han kört in ett finger i könsorganet på en 7-årig flicka, slickat henne på könsorganet och låtit flickan ta på hans manslem. — K överfördes till vård utom anstalt någon månad efter minsta tidens utgång. Två år senare avled han. — Han hade i utlåtande över läkarundersökning beskrivits som hyperthym, ixoid, alkoholiserad psykopat.

Fall 12

L, 28 år, dömdes för grov stöld, snatteri och trafikförseelser till internering med minsta tid ett år. Enligt kriminalregistret var han tidigare dömd vid 13 tillfällen för förmögenhetsbrott och narkotikabrott. De aktuella stölderna bestod i tillgrepp av en bil värd 2 000 kronor och inbrott i en bil, varvid värden för 300 kronor tillgripits. — L överfördes till vård utom anstalt vid utgången av minsta tiden, men dömdes två månader senare för grovt rån med återintagning för en minsta tid av ett år. Efter något mer än ett år överfördes han för vård utom anstalt igen och dömdes tre månader senare för grov stöld till återintagning utan ny minsta tid. Fyra månader senare (helt nyligen) överfördes han på nytt till vård utom anstalt. Han har under anstaltstiden erhållit åtalsunderlåtelse för skadegörelse. — I rättspsykiatrisk undersökning har L betecknats som en omogen patologisk personlighet samt heroinmissbrukare.

Fall 13

M, 32 år, dömdes för dråpförsök, biltillgrepp och olovlig körning till internering med minsta tid av tre år och sex månader. Han hade tidigare 10 domar i kriminalregistret, huvudsakligen avseende förmögenhetsbrott, men med vissa våldsinslag. Vidare hade han dömts för grov misshandel av sammanboende kvinna. Det aktuella dråpförsöket bestod i att M i samband med ett gräl försökt ta livet av sin hustru med hjälp av en sax. — Han överfördes till vård utom anstalt efter utgången av minsta tiden. Därefter har drygt ett år förflutit utan nya anteckningar i kriminalregistret. — Vid rättspsykiatrisk undersökning hade M betecknats som en superkapabel och subsolid person som led av kronisk alkoholism och missbruk av centralstimulantia.

Fall 14

N, 30 år, dömdes för misshandel till internering med en minsta tid av ett år. Han hade tidigare enligt kriminalregistret vid fem tillfällen dömts, huvudsakligen för våldsbrott, men även för förmögenhetsbrott. Den aktuella misshandeln bestod i att han hade tilldelat sin förtidspensionerade far ett flertal knytnävsslag i ansiktet, bakhuvudet och på kroppen samt fortsatt därmed sedan fadern fallit omkull på golvet. Han hade även bultat faderns huvud mot golvet. Han överfördes till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Ett och ett halvt år senare dömdes han för mord till slutet

psykiatrisk vård. På grund härav upphävdes interneringspåföljden genom beslut av interneringsnämnden. – I den rättspsykiatriska undersökning som föregått interneringsdomen hade N karaktäriserats som persona pathologica (schizotym, hämningsdefekt narkoman). I den nya undersökning som gjordes i anledning av mordåtalet förklarade undersökningsläkaren att N sedan åtminstone något år tillbaka hade måst betecknas som sinnessjuk och att han led av schizofreni form psykos.

Fall 15

O, 39 år, dömdes för misshandel, ofredande, grovt bedrägeri, skadegörelse och olovlig körning till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare fem domar i kriminalregistret, huvudsakligen avseende våldsbrott (misshandel, försök till våldtäkt och rån). De aktuella brotten bestod främst av upprepade misshandel av fästmän. – O överfördes till vård utom anstalt strax efter minsta tidens utgång. Tre månader senare dömdes han för misshandel och återintogs för en minsta tid av åtta månader. Efter utgången av denna tid överfördes han ånyo till vård utom anstalt. Under den tid, ett år och åtta månader, som förflutit sedan dess finns inga anteckningar om nya brott. – I den rättspsykiatriska undersökning som föregick interneringsdomen hade O betecknats såsom personlighetsavvikande. Han är numera sjukpensionerad.

Fall 16

P, 30 år, dömdes för häleri och urkundsförfalskning till internering med en minsta tid av ett år. Han hade tidigare 17 anteckningar i kriminalregistret, främst avseende bedrägeri och förfalskningsbrott. De aktuella gärningarna bestod i att ha hyrt bil i falskt namn och därefter tagit befattning med stöldgods till ett värde av 18.000 kronor. Han överfördes till vård utom anstalt efter minsta tidens utgång, men dömdes på nytt fyra månader senare för grova bedrägerier till återintagning med minsta tid ett år tre månader. Minsta tiden har ännu inte utgått, då den avsevärt förlängts på grund av P:s rymningar. – P har i läkarundersökning betecknats som tidigt miljöskadad på grund av problematiska uppväxtförhållanden, men hade enligt läkaren inga mera påtagliga psykiska rubbningar.

Fall 17

Q, 42 år, dömdes för grov stöld samt försök och förberedelse till sådant brott till internering med minsta tid av två år. Han hade tidigare fem domar i kriminalregistret avseende i huvudsak grova stölder. De aktuella brotten avsåg ett 15-tal kassaskåpsprängningar i affärer, banker och postlokaler. Värdet av det åtkomna uppgick till 55.000 kronor. Q har på grund av nya brott aldrig överförts till vård utom anstalt. Han har under anstaltstiden vid tre tillfällen dömts för grova stölder, försök till grova stölder till fortsatt internering med nya minsta tider av respektive två år, två år och sex månader. – Enligt rättspsykiatrisk undersökning kan Q betecknas som en patologisk personlighet (viljesvag, hållningslös, impulsstyrd, omogen) samt alkoholist.

Fall 18

R, 38 år, dömdes för grov stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel och grovt bedrägeri till internering med minsta tid av tre år. Han hade tidigare vid 11 tillfällen dömts för i huvudsak stölder och bedrägerier. De aktuella

brotten avsåg huvudsakligen bostadsinbrott och värdet av det tillgripna uppgick till omkring 360.000 kronor. Omkring åtta månader efter den första domen dömdes han ånyo för grovt bedrägeri och försök till sådant brott, varvid den nya minsta tiden bestämdes till två år och två månader. Ett och ett halvt år senare dömdes han för grovt bedrägeri och vårdslöshet i trafik till fortsatt internering med en minsta tid av ett år och sex månader. Efter utgången av sistnämnda tid överfördes han till vård utom anstalt, men dömdes ånyo ett halvår därefter för grov stöld till återintagning i anstalt med en minsta tid av 10 månader. – R har i rättspsykiatriskt utlåtande betecknats som en hysterisk personlighet med karaktärneuros.

Fall 19

S, 58 år, dömdes för otukt med barn och otuktigt beteende till internering med en minsta tid av ett år. Han hade tidigare vid två tillfällen dömts för otukt med barn. Den aktuella otukten bestod i att han förmått flera flickor i åldern 10–13 år att vid olika tillfällen onanera åt honom varjämte han kysst dem på könsorganen. Han hade även uppträtt naken och försökt få samlag med flickorna samt fotograferat dem nakna i s. k. vågade ställningar. – Han överfördes till vård utom anstalt vid utgången av minsta tiden. Tre år senare avled han. Några ytterligare anteckningar om brott finns inte. Vid den rättspsykiatriska undersökning som föregick interneringsdomen betecknades S som patologisk personlighet, kroppsligt åldrad med fettomsättningsrubbnings, sockersjuka och hjärtflimmer.

Fall 20

T, 28 år, dömdes för olaga hot, ofredande, stöld, egenmäktigt förfarande och förargelseväckande beteende till internering med en minsta tid av ett år fyra månader. Han hade tidigare 12 domar i kriminalregistret i huvudsak avseende misshandel och grova bedrägerier. De aktuella brotten var av förhållandevis bagatellartad karaktär. Under den inledande anstaltstiden fick han två åtalsunderlåtelse avseende stöld samt häleri och narkotikaförseelser. Han överfördes till vård utom anstalt en tid efter minsta tidens utgång. Åtta månader senare dömdes han för stöld, misshandel, fylleri och olovlig körning till återintagning med ny minsta tid av sex månader. Under anstaltstiden fick han åtalseftergift för biltillgrepp och olovlig körning. Efter utgången av nya minsta tiden överfördes han på nytt till vård utom anstalt men dömdes tre månader senare för biltillgrepp och rattfylleri till återintagning. – Enligt läkarundersökning var T i begåvningshänseende klart under det normala. Han ansågs också vara karaktärsabnorm med gränsvärden mot psykopati. Han har svåra alkoholproblem. Under de senaste åren har han även missbrukat narkotika.

Fall 21

U, 28 år, dömdes för stöld till internering med en minsta tid av ett år. Han hade tidigare åtta domar för misshandel, stölder och ett rån. Den aktuella gärningen bestod i en stöld av 3.000 kronor kontanter ur en biljettkassa samt tre väskor värda 310 kronor på ett varuhus. Innan han överfördes till vård utom anstalt dömdes han på nytt för förberedelse till grov stöld med ny minsta tid av åtta månader. Så snart denna tid utgått överfördes han till vård utom anstalt. Sju månader senare dömdes han på nytt för förberedelse till grov stöld och biltillgrepp. Han återintogs i anstalt med minsta tid av sex månader. Någon månad efter minsta tidens utgång överfördes han på nytt till vård utom anstalt. Ett år senare dömdes han

återigen för stöld, biltillgrepp och olovlig körning samt återintagning, denna gång utan angivande av minsta tid. U hade i rättspsykiatrisk undersökning betecknats som tidigt karaktärsstörd med utagerande beteende och sekundärt blandmissbruk av alkohol och narkotika.

Fall 22

V, 28 år, dömdes för stöld, försök till sådant brott, rån och tillgrepp av fortskaffningsmedel till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare sex domar i kriminalregistret avseende förmögenhets- och trafikbrott samt ett misshandelsbrott. Det aktuella rånet bestod i att han tagit sig in i en postlokal, bundit en kvinnlig posttjänsteman, tagit ifrån henne nycklarna till ett kassaskåp och länsat detta på 35.000 kronor. Efter minsta tidens utgång överfördes han till vård utom anstalt och har under den tid, drygt ett och ett halvt år, som förflutit sedan dess, icke dömts för nya brott. – V hade i läkarutlåtande betecknats som tidigt känslomässigt kontaktstörd med alkoholproblem.

Fall 23

X, 33 år, dömdes för grov stöld till internering med minsta tid två år sex månader. Han hade tidigare 14 domar enligt kriminalregistret, huvudsakligen avseende förmögenhetsbrott. Det aktuella brottet bestod av inbrott i en livsmedelsaffär och skärning av kassaskåp. (X är en van kassaskåps-sprängare.) Sedan X avtjänat ca åtta månader av straffet dömdes han på nytt för försök till grov stöld och förberedelse till sådant brott, varvid ny minsta tid bestämdes till två år sex månader. Ett år och tre månader senare dömdes han för förberedelse till grov stöld och olovlig körning med ny minsta tid ett år och sex månader. Han överfördes – helt nyligen – till vård utom anstalt efter utgången av sistnämnda minsta tid. Han hade dessförinnan under fyra månader varit överförd till behandling med stöd av 34 § behandlingslagen. – I läkarutlåtande hade X betecknats som primärt karaktärsstörd med risk för kriminell identifiering.

Fall 24

Y, 26 år, dömdes för grov misshandel till internering med minsta tid två år och sex månader. Han hade tidigare vid fyra tillfällen dömts för grov misshandel, misshandel, grov stöld, biltillgrepp, grovt rån och trafikbrott. Det aktuella brottet bestod i knivhugg i berusat tillstånd mot en likaledes berusad pensionär, av vilken han tidigare försökt tigga pengar. Under anstaltstiden dömdes Y för narkotikabrott, men någon ny minsta tid ut-sattes inte. Fyra månader efter utgången av minsta tiden överfördes Y till vård utom anstalt. Under de drygt tio månader som förflutit sedan dess har han inte dömts för nya brott. – Y har i rättspsykiatrisk undersökning betecknats som svår alkoholmissbrukare. Hans psykiska abnormitet var enligt utlåtandet väsentligen att karaktärisera som grov gemensamhets-störning, dominerad av bristfällig segregation av aggressiva personlighets-strukturer och dålig utveckling och differentiering av övrigt känsloliv.

Fall 25

Z, 37 år, dömdes för grovt bedrägeri, och försök till sådant brott till internering med en minsta tid av ett år. Han hade tidigare tio domar, i huvudsak avseende grova bedrägerier och var tidigare dömd till internering, vilken upphört 1971. Det aktuella brottet bestod i förfalskning av uttagningsblanketter till ett stulet personkonto. Genom att använda blan-

ketterna hade Z kommit över omkring 13 000 kronor. – Z överfördes till vård utom anstalt omkring utgången av minsta tiden. Strax därpå dömdes han på nytt till försök till grov stöld, bedrägeri och grovt bedrägeri avseende värden omkring 50 000 kronor. Han dömdes då till återintagning med en minsta tid av ett år och tre månader. Tre månader senare dömdes han på nytt för grov stöld, grovt bedrägeri och medhjälp till grovt bedrägeri avseende värden av omkring 60 000 kronor till fortsatt internering med en minsta tid av ett år och nio månader. Efter utgången av denna tid överfördes han till vård utom anstalt och några anteckningar om nya brott finns inte för tiden därefter, omkring ett halvt år. – I läkarundersökning har antecknats att något tecken på psykos eller allvarlig depression inte framkommit vid undersökningen.

Fall 26

Å, 30 år, dömdes för försök till grov stöld, bedrägligt beteende, grov skadegörelse och fylleri till internering med en minsta tid av ett år. Han hade tidigare 11 domar i kriminalregistret avseende misshandel, grov stöld, olaga hot, rån m. m. De aktuella brotten bestod i bl. a. inbrottsförsök i affärer samt sönderslagning av lägenhetsinredning. Någon månad efter utgången av minsta tiden överfördes han till vård utom anstalt. Knappt två månader senare dömdes han på nytt för grov stöld avseende värden av omkring 1 500 kronor till återintagning. Någon ny minsta tid bestämdes inte. Tre och en halv månader senare överfördes han på nytt till vård utom anstalt. Åtta månader senare dömdes han för olaga hot och bedrägligt beteende till återintagning med en ny minsta tid om sex månader. Efter utgången av denna tid överfördes han igen till vård utom anstalt. Han dömdes tre månader senare för olaga hot till återintagning med ny minsta tid av sex månader. Då denna tid helt nyligen utgick överfördes han åter till vård utom anstalt. – I läkarundersökning hade Å betecknats som något klen begåvad, emotionellt och konativt gravt underutvecklad samt svårt hemfallen åt alkohol och, åtminstone tidigare, även narkotika.

Fall 27

Ä, 39 år, dömdes för grov stöld och fylleri till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare 18 domar i kriminalregistret för i huvudsak stölder, men även narkotikabrott. De aktuella brotten bestod i att han vid två tillfällen brutit sig in i en skola och där tillgripit gods till ett sammanlagt värde av omkring 15 000 kronor. Han överfördes till vård utom anstalt omkring två månader efter utgången av minsta tiden. Åtta månader senare dömdes han för häleri (en kamera och tenntallrikar till okänt värde) samt narkotikabrott (40 g amfetamin) till återintagning med ny minsta tid av sex månader. Efter utgången av denna tid överfördes han på nytt till vård utom anstalt. Under den tid av ett år och fyra månader som förflutit sedan dess finns inga anteckningar om nya brott. – Enligt läkarundersökning fanns det hos Ä en tung hereditet för alkoholism. Ä hade klarat sig någorlunda till 24 års ålder, men sedan dess missbrukat sprit och narkotika i perioder så intensivt att han inte kunnat klara sig socialt.

Fall 28

Ö, 30 år, dömdes för grov stöld, biltillgrepp, försök till stöld, narkotikaförseelser och olovlig körning till internering med en minsta tid av ett år och sex månader. Han hade tidigare sex domar i kriminalregistret, huvudsakligen avseende förmögenhetsbrott. De aktuella brotten bestod i att han

under rymning från kriminalvårdsanstalt tillgripit bl. a. fyra personbilar samt gjort inbrott i museum där antika föremål, kontanter och frimärken stulits. Värdet av det tillgripna uppgick till sammanlagt omkring 230 000 kronor. Under avtjänandet av interneringsstraffet fick han en åtalseftergift för häleri, som medförde att minsta tiden förlängdes med tre månader. Sedan han avtjänat ett år och nio månader överfördes han till vård utom anstalt. Under den tid som förflutit därefter, drygt två år, finns inga anteckningar om nya brott. – Enligt läkarundersökning led Ö av en djupgående störning i de sociala relationerna och i känslolivet. Han ansågs intellektuellt sett ligga över genomsnittet.

Fall 29

AB, 28 år, dömdes för rån till internering med en minsta tid av ett år. Han hade tidigare 12 domar i kriminalregistret, huvudsakligen avseende misshandel, men även ett rån. Det aktuella brottet bestod i att han tvingat sig med en man, som han mött på gatan, till dennes bostad och under knivhot tilltvingat sig 30 kronor. Drygt ett halvår efter domen dömdes han för misshandel och fylleri. Minsta tiden förlängdes därigenom. Han överfördes till vård utom anstalt omkring ett år och tre månader efter den ursprungliga minsta tiden. Fem månader senare dömdes han för misshandel, grov misshandel och försök till rån till återintagning med minsta tid av ett år. Drygt ett år därefter överfördes han igen till vård utom anstalt. Ett halvår senare erhöll han åtalseftergift för biltillgrepp och återintogs i anstalt. Denna varade knappt två månader. Under de fyra månader som förflutit sedan AB senast överfördes till vård utom anstalt har han inte antecknats för nya brott.

Fall 30

AC, 27 år, dömdes för grovt bedrägeri, försök till sådant brott, grov stöld, biltillgrepp och våld mot tjänsteman till internering med en minsta tid av ett år och sex månader. Han hade tidigare åtta gånger dömts i huvudsak för förmögenhetsbrott men även för misshandel, hot och trafikbrott. De aktuella brotten bestod i nio biltillgrepp och bostadsinbrott, grova bedrägerier genom förfälskning av stulna checkblanketter och kreditkort samt hotellbedrägerier. Värdet av det åtkomna uppgick till omkring 90 000 kronor. Strax efter överförandet till vård utom anstalt efter minsta tidens utgång dömdes han för biltillgrepp och trafikbrott till återintagning med ny minsta tid av åtta månader. Han har därefter dömts vid tre tillfällen för dels våld mot tjänsteman och våldsamt motstånd, dels biltillgrepp och misshandel m. m. och dels stöld, bedrägeri, häleri m. m. Vid det sista av dessa domstillfällen fastställdes en ny minsta tid om sex månader. Han överfördes till vård utom anstalt efter utgången av denna tid, men dömdes efter en månad på nytt för biltillgrepp och olovlig körning till återintagning. Han vistas alltså på anstalt.

Fall 31

AD, 38 år, dömdes för stöld, grov stöld, bedrägeri, försök till bedrägeri och olovlig körning till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare 14 domar i kriminalregistret, huvudsakligen förmögenhetsbrott och trafikbrott. De aktuella brotten bestod i en fickstöld, stöld av två utombordsmotorer och överskridande av ett personkonto. Värdet av det åtkomna uppgick till sammanlagt omkring 14 000 kronor. Han överfördes till vård utom anstalt vid minsta tidens utgång. Några månader senare dömdes

han för grovt bedrägeri, olovligt förfogande, åverkan och trafikbrott till sluten psykiatrisk vård. Ytterligare ett år senare dömdes han på nytt för stöld, grovt bedrägeri m. m. till sluten psykiatrisk vård. Genom den senaste domen undanröjdes interneringsstraffet.

Fall 32

AE, 39 år, dömdes för grov stöld, biltillgrepp och rattonykterhet till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare 18 domar i kriminalregistret, huvudsakligen avseende förmögenhetsbrott. De aktuella brotten bestod i inbrott på arbetsplatsen där värden för omkring 14 000 kronor tillgripits. Innan AE överförts till vård utom anstalt dömdes han vid två tillfällen för tillgrepp av fortskaffningsmedel och olovlig körning samt försök till grovt bedrägeri och olovlig körning. Omkring ett år och tio månader efter utgången av den ursprungligen ådömda minsta tid överfördes AE till vård utom anstalt. Drygt en månad senare dömdes han på nytt för grov stöld till återintagning med minsta tid av sex månader. Efter utgången av denna tid överfördes han igen för vård utom anstalt, men dömdes två månader senare för stöld, biltillgrepp och rattonykterhet. I domen förordnades om återintagning och ny minsta tid bestämdes till tio månader. Efter denna tid har han åter överförts till vård utom anstalt. Under de fyra månader som gått sedan dess finns inga anteckningar om nya brott. — AE hade i läkarundersökningen betecknats som subsolid, energifattig och känslomässigt sval alkoholist.

Fall 33

AF, 29 år, dömdes för rån till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare 12 domar i kriminalregistret, huvudsakligen förmögenhets- och trafikbrott. Även en misshandel finns antecknad. Det aktuella brottet bestod i att han tillsammans med en 70-årig kumpan med lång brottsvana genom våld bestående av en örfil och hot om våld avtvingat en pensionär 800 kronor i en lägenhet. Samtliga inblandade var alkoholpåverkade. Under anstaltstiden gjorde han sig skyldig till stöld och dömdes till fortsatt internering med ny minsta tid av sex månader. Han överfördes till vård utom anstalt omkring ett år och tio månader efter den ursprungligen ådömda interneringen. Anledningen till den längre anstaltstiden var ständiga permissionsmissbruk. Sex månader efter överförandet till vård utom anstalt dömdes han för häleri och stöld, utan att det förordnades om återintagning. Efter ytterligare ett halvår dömdes han emellertid för misshandel och stöld och dömdes då till återintagning med minsta tid av sex månader. Efter utgången av denna tid överfördes han till vård utom anstalt. Under de fyra månader som förflutit sedan dess finns inga anteckningar om nya brott.

Fall 34

AG, 25 år, dömdes för försök till bedrägeri och förberedelse till grovt bedrägeri till internering med minsta tid av ett år och sex månader. Han hade tidigare sex domar i kriminalregistret, huvudsakligen för förmögenhetsbrott, misshandel och trafikbrott. De aktuella brotten bestod i att han i annans namn öppnat konton i postbanker och därefter förfalskat motböckerna. Han hade vidare förberett liknade bedrägerier. Värdet av det åtkomna uppgick till omkring 10 000 kronor. Före utgången av minsta tiden dömdes AG för våldsamt motstånd, häleri, grov stöld och falsk tillvitelse. Värdet av det åtkomna uppgick denna gång till omkring 14 000

kronor. Han dömdes till fortsatt internering med ny minsta tid om ett år. Ett år och fem månader efter denna dom överfördes han till vård utom anstalt. Två månader senare dömdes han för försök till biltillgrepp, utan att det förordnades om återintagning. Ytterligare ett halvår därefter dömdes han för grov stöld till återintagning med minsta tid av sex månader. Han är alltjämt intagen i anstalt.

Fall 35

AH, 42 år, dömdes för grov stöld till internering med minsta tid av ett år. Han hade tidigare 16 domar i kriminalregistret, huvudsakligen avseende förmögenhetsbrott och hade varit ådömd internering (förvaring), som upphört 1973. Det aktuella brottet bestod i bostadsinbrott varvid egendom till ett värde av omkring 3 000 kronor tillgripits. Han överfördes till vård utom anstalt vid utgången av minsta tiden. Fem månader senare dömdes han för försök till grov stöld med återintagning i anstalt. Någon minsta tid bestämdes inte. Han överfördes på nytt till vård utom anstalt efter sex månader. Åtta månader senare dömdes han för stöld till sluten psykiatrisk vård. Någon tid därefter förordnade interneringsnämnden att interneringspåföljden skulle upphöra.

Bilaga 1:2

Författningsförslag

1 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken¹

dels att 30 kap. samt 34 kap. 9 och 13 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 §, 33 kap. 5 och 7 §§, 34 kap. 1, 10, 11 och 18 §§, 35 kap. 10 §, 36 kap. 6 §, 37 kap. 1, 4–6, 9 och 11 §§ samt 38 kap. 1, 3–9 och 12 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas en ny paragraf, 26 kap. 3 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §²

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse,

disciplinstraff för krigsmän, samt villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse, *internering* och överlämnande till särskild vård.

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse,

disciplinstraff för krigsmän, samt villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse och överlämnande till särskild vård.

26 kap.

3 §³

Har någon dömts till fängelse i lägst två år och begär han, sedan domen vunnit laga kraft, ånyo brott som är belagt med fängelse i mer än sex år må för återfallet dömas till fängelse på tid som med två år överstiger det högsta straff som kan följa å brottet eller om fråga är om flera brott det högsta straff som med tillämpning av 2 § kan följa å brotten. Sådan förhöjning får ske endast om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen

¹ Senaste lydelse av 30 kap. 4 § 1974: 205
30 kap. 7 § 1967: 942
30 kap. 11 § 1973: 918.

² Senaste lydelse 1975: 667.

³ Förutvarande 26 kap. 3 § upphävd genom 1975: 1395.

Nuvarande lydelse

Dömes någon till fängelse på viss tid, ungdomsfängelse eller internering eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömd med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad, tagen i förvarrarrest eller intagen på rättspsykiatrisk klinik enligt 9§ lagen (1966: 301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen ange det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, ungdomsfängelse eller internering, äger första stycket tillämpning även i fråga om frihetsberövande, som föregått den villkorliga domen, domen på skyddstillsyn eller dom, varigenom förordnats att den genom sådan dom ådömda påföljden skall avse

Föreslagen lydelse

att fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär.

Ej må brott, som någon begått innan han fyllt aderton år, läggas till grund för förhöjning som i första stycket sägs.

Utländsk dom må tillmätas samma verkan som svensk.

33 kap.

5 §⁴

Dömes någon till fängelse på viss tid eller ungdomsfängelse eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömd med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad, tagen i förvarrarrest eller intagen på rättspsykiatrisk klinik enligt 9§ lagen (1966: 301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen ange det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid eller ungdomsfängelse, äger första stycket tillämpning även i fråga om frihetsberövande, som föregått den villkorliga domen, domen på skyddstillsyn eller dom, varigenom förordnats att den genom sådan dom ådömda påföljden skall avse även ytterligare

⁴ Senaste lydelse 1975: 667.

Nuvarande lydelse

även ytterligare brott. Detta gäller dock endast i den mån frihetsberövandet icke tillgodoräknats enligt första eller tredje stycket.

Dömes någon till böter eller disciplinstraff och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som angives i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

7 §⁵

Har någon börjat undergå fängelse, ungdomsfängelse, *internering* eller, efter dom på skyddstillsyn, sådan behandling som avses i 28 kap. 3 §, och dömes han i högre rätt i stället till annan i 5 § första eller tredje stycket angiven påföljd, äger vad där är föreskrivet om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande motsvarande tillämpning i fråga om tid under vilken verkställighet sålunda skett.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, ungdomsfängelse eller *internering*, äger första stycket motsvarande tillämpning i fråga om tid varunder verkställighet skett på grund av dom i det mål vari den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn slutligen meddelades.

Föreslagen lydelse

brott. Detta gäller dock endast i den mån frihetsberövandet icke tillgodoräknats enligt första eller tredje stycket.

Har någon börjat undergå fängelse, ungdomsfängelse eller, efter dom på skyddstillsyn, sådan behandling som avses i 28 kap. 3 §, och dömes han i högre rätt i stället till annan i 5 § första eller tredje stycket angiven påföljd, äger vad där är föreskrivet om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande motsvarande tillämpning i fråga om tid under vilken verkställighet sålunda skett.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid eller ungdomsfängelse, äger första stycket motsvarande tillämpning i fråga om tid varunder verkställighet skett på grund av dom i det mål vari den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn slutligen meddelades.

34 kap.

1 §

Finnes den som för brott dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller *internering* hava begått annat brott före domen eller begår han nytt brott efter domen men innan påföljden till fullo verkställts eller eljest upphört, må rätten, med iakttagande av vad för vissa fall är föreskrivet i 2–9 §§, efter omständigheterna

Finnes den som för brott dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse hava begått annat brott före domen eller begår han nytt brott efter domen men innan påföljden till fullo verkställts eller eljest upphört, må rätten, med iakttagande av vad för vissa fall är föreskrivet i 2–9 §§, efter omständigheterna

1. förordna att den tidigare ådömda påföljden skall avse jämväl det andra brottet,

2. döma särskilt till påföljd för detta brott, eller

⁵ Senaste lydelse 1973: 43.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3. därest den tidigare domen vunnit laga kraft, undanröja den ådömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art.

10 §

Har med tillämpning av 1 § 1 genom lagakraftvunnen dom förordnats, att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse *eller internering* som ådömts i tidigare mål skall avse ytterligare brott, och ändras den tidigare ådömda påföljden av högre rätt genom dom som vinner laga kraft, skall frågan om påföljd för sagda brott efter anmälan av åklagare ånyo prövas av domstol. Detsamma skall gälla, när straff bestämts med tillämpning av 3 § andra stycket och det tidigare ådömda straffet ändras.

Har med tillämpning av 1 § 1 genom lagakraftvunnen dom förordnats, att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn *eller* ungdomsfängelse som ådömts i tidigare mål skall avse ytterligare brott, och ändras den tidigare ådömda påföljden av högre rätt genom dom som vinner laga kraft, skall frågan om påföljd för sagda brott efter anmälan av åklagare ånyo prövas av domstol. Detsamma skall gälla, när straff bestämts med tillämpning av 3 § andra stycket och det tidigare ådömda straffet ändras.

Finnes, när dom å fängelse på viss tid skall verkställas, att den dömda begått brottet innan sådant straff som ådömts honom för annat brott börjat verkställas, och framgår ej av domarna att det andra straffet beaktats, skall sedan domarna vunnit laga kraft domstol, efter anmälan av åklagare, med tillämpning av 3 § andra stycket bestämma det straff den dömda skall undergå till följd av den dom, som sist förekommer till verkställighet.

11 §

Förekomma till verkställighet på en gång dom å fängelse på livstid och dom å böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse, *internering* eller disciplinstraff skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekomma till verkställighet på en gång dom å fängelse på livstid och dom å böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller disciplinstraff skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

18 §⁶

Uppkommer fråga om utlämning till Sverige för verkställighet av dom, varigenom någon dömts till fängelse, ungdomsfängelse *eller internering* som gemensam påföljd för två eller flera brott, och kan utlämning enligt den främmande statens lagstiftning ej ske för alla brotten, skall domstol, efter anmälan av åklagare, undanröja den gemensamt ådömda påföljden och döma

Uppkommer fråga om utlämning till Sverige för verkställighet av dom, varigenom någon dömts till fängelse *eller* ungdomsfängelse som gemensam påföljd för två eller flera brott, och kan utlämning enligt den främmande statens lagstiftning ej ske för alla brotten, skall domstol, efter anmälan av åklagare, undanröja den gemensamt ådömda påföljden och döma till påföljd för den

⁶ Senaste lydelse 1978: 802.

Nuvarande lydelse

till påföljd för den brottslighet, för vilken utlämning kan äga rum.

Vad som föreskrives i första stycket skall även gälla, då fråga uppkommer om att svensk brottmålsdom, som avser två eller flera brott, skall verkställas utomlands i enlighet med lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom eller lagen (1978: 801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet, och hinder mot verkställighet föreligger enligt den främmande statens lagstiftning såvitt avser något eller några av brotten.

Förelagen lydelse

brottslighet, för vilken utlämning kan äga rum.

35 kap.

10 §

Ungdomsfängelse bortfaller när fem år *och internering när femton år* förflutit från det domen vann laga kraft, såframt verkställighet ej påbörjats dessförinnan.

Avbrytes verkställigheten av ungdomsfängelse *eller internering* medan den dömdes vårdas i anstalt eller meddelas när han vårdas utom anstalt beslut om hans återintagning i anstalt, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning i fråga om den fortsatta verkställigheten; och skall därvid tiden räknas från det avbrottet skedde eller beslutet om återintagning vann laga kraft.

Ungdomsfängelse bortfaller när fem år förflutit från det domen vann laga kraft, såframt verkställighet ej påbörjats dessförinnan.

Avbrytes verkställigheten av ungdomsfängelse medan den dömdes vårdas i anstalt eller meddelas när han vårdas utom anstalt beslut om hans återintagning i anstalt, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning i fråga om den fortsatta verkställigheten; och skall därvid tiden räknas från det avbrottet skedde eller beslutet om återintagning vann laga kraft.

36 kap.

6 §

Vad i lag eller författning är föreskrivet om särskild rättsverkan av att någon dömes till straff skall gälla även då annan påföljd som omförmäles i 1 kap. 3 § ådömes.

Vid tillämpningen av första stycket skola villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse *och internering* samt, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild vård anses lika med fängelse. Därvid skola *internering samt*, om så förordnas, skyddstillsyn, ungdomsfängelse och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex månader.

Vid tillämpningen av första stycket skola villkorlig dom, skyddstillsyn *och* ungdomsfängelse samt, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild vård anses lika med fängelse. Därvid skola, om så förordnas, skyddstillsyn, ungdomsfängelse och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex månader.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

37 kap.

1 §⁷

Övervakningsnämnds verksamhetsområde skall omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets, om ej särskilda skäl föreligga till annan indelning. För handläggning av ärenden rörande personer som dömts till fängelse, ungdomsfängelse eller internering må tillsättas särskilda övervakningsnämnder. Övervakningsnämnds verksamhetsområde bestämmes av regeringen.

Övervakningsnämnd består av fem ledamöter, om ej regeringen förordnar att viss nämnd skall hava flera ledamöter. Nämnden är beslutför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt äger ordföranden ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Regeringen äger förordna att övervakningsnämnd skall arbeta å avdelningar. Om sådan avdelning skall i tillämpliga delar gälla vad om nämnd är stadgat.

4 §⁸

Ungdomsfängelsenämnden och interneringsnämnden skola vardera bestå av en ledamot som är eller varit innehavare av domarämbete och som skall vara ordförande i nämnden och en ledamot som är psykiater, båda med särskilda ersättare som uppfylla de för ledamoten stadgade behörighetsvillkoren, samt ytterligare tre ledamöter jämte ersättare till det antal regeringen bestämmer. Regeringen utser ordförande, övriga ledamöter och ersättare. Vid förfall för ordföranden tjänstgör i hans ställe av regeringen därtill utsedd ledamot eller ersättare som kunnat förordnas till ordförande.

Ungdomsfängelsenämnden skall bestå av en ledamot som är eller varit innehavare av domarämbete och som skall vara ordförande i nämnden och en ledamot som är psykiater, båda med särskilda ersättare som uppfylla de för ledamoten stadgade behörighetsvillkoren, samt ytterligare tre ledamöter jämte ersättare till det antal regeringen bestämmer. Regeringen utser ordförande, övriga ledamöter och ersättare. Vid förfall för ordföranden tjänstgör i hans ställe av regeringen därtill utsedd ledamot eller ersättare som kunnat förordnas till ordförande.

Ordföranden må i brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Ordförande, övriga ledamöter och ersättare utses för fem år. Avgår ledamot eller ersättare före tidens utgång, utses ny ledamot eller ersättare för återstående tid.

⁷ Senaste lydelse 1977: 312.

⁸ Senaste lydelse 1974: 565.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Ledamot och ersättare i övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnden, ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden skola hava avlagt domared. Mot ledamot och ersättare skola gälla samma jäv som i fråga om domare; dock skall vad i 4 kap. 13 § 7 rättegångsbalken sägs icke äga tillämpning i fråga om ledamot och ersättare i övervakningsnämnd.

Ledamot och ersättare i övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnden och ungdomsfängelnsnämnden skola hava avlagt domared. Mot ledamot och ersättare skola gälla samma jäv som i fråga om domare; dock skall vad i 4 kap. 13 § 7 rättegångsbalken sägs icke äga tillämpning i fråga om ledamot och ersättare i övervakningsnämnd.

I fråga om beslut av nämnd som i första stycket sägs skall vad angående omröstning i brottmål i överrätt är stadgat i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

6 §⁹

Begär den dömde att bli muntligen hörd i ärende, som handlägges av övervakningsnämnd, skall tillfälle därtill beredas honom.

I ärende hos kriminalvårdsnämnden, ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden bör, om det kan antagas vara till gagn och lämpligen kan ske, tillfälle beredas den dömde att bli muntligen hörd.

I ärende hos kriminalvårdsnämnden och ungdomsfängelnsnämnden bör, om det kan antagas vara till gagn och lämpligen kan ske, tillfälle beredas den dömde att bli muntligen hörd.

9 §¹⁰

Åtnöjes icke den som dömts till ungdomsfängelse eller internering med övervakningsnämnds beslut om förordnande av övervakare enligt 29 kap. 7 § eller 30 kap. 10 § eller med nämndens beslut enligt 29 kap. 8 eller 11 § eller 30 kap. 11 eller 14 § eller angående föreskrift som avses i 26 kap. 15 §, äger han hos ungdomsfängelnsnämnden eller interneringsnämnden påkalla prövning av beslutet.

Åtnöjes icke den som dömts till ungdomsfängelse med övervakningsnämnds beslut om förordnande av övervakare enligt 29 kap. 7 § eller med nämndens beslut enligt 29 kap. 8 eller 11 § eller angående föreskrift som avses i 26 kap. 15 §, äger han hos ungdomsfängelnsnämnden påkalla prövning av beslutet.

11 §

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna balk meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 7-9 §§ sagts, av hovrätt enligt 8 § eller av kriminalvårdsnämnden, ungdomsfängelnsnämnden eller interneringsnämnden.

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna balk meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 7-9 §§ sagts, av hovrätt enligt 8 § eller av kriminalvårdsnämnden eller ungdomsfängelnsnämnden.

⁹ Senaste lydelse 1971: 570.

¹⁰ Senaste lydelse 1973: 918.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

38 kap.

1 §¹¹

Den som ådömts villkorlig dom eller skyddstillsyn äger före fullföljdstidens utgång avgiva förklaring, att han är nöjd med domen i vad gäller den ådömda påföljden. Sådan förklaring skall avse jämväl böter, som ådömts med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 §, och inbegriper behandling varom stadgas i 28 kap. 3 §. Förklaringen avgives i den ordning regeringen föreskriver.

Förklaring, som avgivits i föreskriven ordning, må icke återtagas. Har den dömda fullföljt talen mot domen, skall hans talan i vad angår påföljd för brottet anses återkallad genom förklaringen.

Angående nöjdförklaring i fråga om dom å fängelse, ungdomsfängelse och internering är särskilt stadgat.

Angående nöjdförklaring i fråga om dom å fängelse och ungdomsfängelse är särskilt stadgat.

3 §

Fråga om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket eller 6 § upptages av den rätt som först avgjort det mål vari meddelats villkorlig dom.

Talan enligt 28 kap. 8 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen över den dömda är verksam.

Talan enligt 30 kap. 8 § väckes vid den rätt som först avgjort det mål vari dömts till internering.

Mål som avses i denna paragraf må ock upptagas av domstol, där brottmål mot den dömda är anhängigt, eller av rätten i den ort, där den dömda mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

4 §¹²

Anmälan jämlikt 34 kap. 10 eller 12 § göres hos första domstol i något av målen.

Ansökan jämlikt 34 kap. 13 § göres hos den rätt som först avgjort det mål vari dömts till internering.

Anmälan jämlikt 34 kap. 18 § göres hos den rätt som först dömt i målet.

5 §

Talan som avses i 27 kap. 6 §, 28 kap. 8 § eller 30 kap. 8 § skall anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömda.

Talan som avses i 27 kap. 6 § eller 28 kap. 8 § skall anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömda.

¹¹ Senaste lydelse 1974: 565.

¹² Senaste lydelse 1975: 667.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*6 §¹³

Nämnd skall deltaga vid under-
rätts avgörande av fråga, som avses
i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §,
30 kap. 8 § eller 34 kap. 10 § andra
stycket, 12 §, 13 § eller 18 §. Det-
samma skall gälla i fråga om undan-
röjande av påföljd enligt 34 kap. 1 §
3, förverkande av villkorligt medgi-
ven frihet eller annan åtgärd enligt
34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34 kap. 5 §
tredje stycket, åtgärd eller behand-
ling enligt 34 kap. 6 § andra stycket
samt återintagning i anstalt eller an-
nan åtgärd enligt 34 kap. 8 eller 9 §.

Nämnd skall deltaga vid under-
rätts avgörande av fråga, som avses
i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §,
eller 34 kap. 10 § andra stycket, 12 §
eller 18 §. Detsamma skall gälla i
fråga om undanröjande av påföljd
enligt 34 kap. 1 § 3, frihet eller an-
nan åtgärd enligt 34 kap. 4 §, åtgärd
enligt 34 kap. 5 § tredje stycket, åt-
gärd eller behandling enligt 34 kap.
6 § andra stycket samt återintagning
i anstalt eller annan åtgärd enligt 34
kap. 8 §.

Vid avgörande av fråga, som avses i 27 kap. 5 § andra stycket eller 28
kap. 11 §, är underrätt domför med en lagfaren domare.

7 §

*Uppkommer fråga om ådömande
av internering, skall rätten, om det
ej av särskild anledning finnes obe-
hövligt, inhämta yttrande av inter-
neringsnämnden, huruvida sådan
åtgärd bör vidtagas.*

Innan rätten enligt 34 kap. 1 § be-
slutar angående påföljd beträffande
någon som dömts till ungdomsfäng-
else eller internering skall, om det
finnes erforderligt, yttrande inhämtas
från ungdomsfängelsenämnden
eller interneringsnämnden. Vad nu
sagts skall äga motsvarande till-
lämpning i fall som avses i 34 kap.
12 §.

Innan rätten enligt 34 kap. 1 § be-
slutar angående påföljd beträffande
någon som dömts till ungdomsfäng-
else skall, om det finnes erforder-
ligt, yttrande inhämtas från ung-
domsfängelsenämnden. Vad nu
sagts skall äga motsvarande till-
lämpning i fall som avses i 34 kap.
12 §.

8 §¹⁴

I mål om åtgärd enligt 2 § eller 27
kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 28
kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34 kap.
10 § andra stycket, 12 §, eller 13 §
skall underrätt lämna den dömde
tillfälle att yttra sig. Begär han att
bliva muntligen hörd, skall tillfälle
därtill beredas honom. I mål om åt-
gärd enligt 34 kap. 18 § skall den
dömde lämnas tillfälle att yttra sig

I mål om åtgärd enligt 2 § eller 27
kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 28
kap. 9 §, eller 34 kap. 10 § andra
stycket eller 12 § skall underrätt
lämna den dömde tillfälle att yttra
sig. Begär han att bliva muntligen
hörd, skall tillfälle därtill beredas
honom. I mål om åtgärd enligt 34
kap. 18 § skall den dömde lämnas
tillfälle att yttra sig där så är möj-

¹³ Senaste lydelse 1975: 1395.

¹⁴ Senaste lydelse 1975: 667.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

där så är möjligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

ligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Åtgärd enligt 28 kap. 11 § må beslutas utan att tillfälle beredes den dömde att yttra sig.

9 §¹⁵

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket, 28 kap. 11 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 12 §, 13 § eller 18 § länder omedelbart till efterrättelse om ej annorlunda förordnas. Detsamma gäller avgöranden enligt 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 4, 5, 6 eller 8 § angående föreskrifter, provotid eller tid för ungdomsfängelse.

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket, 28 kap. 11 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 12 § eller 18 § länder omedelbart till efterrättelse om ej annorlunda förordnas. Detsamma gäller avgöranden enligt 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 4, 5, 6 eller 8 § angående föreskrifter, provotid eller tid för ungdomsfängelse.

Avser beslut jämlikt 28 kap. 9 § andra stycket eller 34 kap. 6 § att någon skall undergå behandling varom stadgas i 28 kap. 3 §, äger rätten, om förhållandena påkalla det, förordna att beslutet skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Sådant förordnande må ock meddelas i fråga om beslut jämlikt 34 kap. 8 § om återintagning i anstalt av den som undergår ungdomsfängelse.

12 §

Det åligger polismyndighet att lämna domstol, övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnden, ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden handräckning för den dömdes inställande i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans omhändertagande jämlikt 26 kap. 22 §, 28 kap. 11 §, 29 kap. 11 § eller 30 kap. 14 §.

Det åligger polismyndighet att lämna domstol, övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnden och ungdomsfängelnsnämnden handräckning för den dömdes inställande i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans omhändertagande jämlikt 26 kap. 22 §, 28 kap. 11 § eller 29 kap. 11 §.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980.
2. Efter ikraftträdandet får ej dömas till internering.
3. Den som vid ikraftträdandet undergår internering i anstalt eller är dömd till internering enligt dom som inte har börjat verkställas skall vårdas i anstalt till utgången av den minsta tid som har bestämts i domen. Undergår han internering i anstalt på grund av dom vari med stöd av 34 kap. 9 § första stycket har förordnats om fortsatt anstaltsvård utan att ny minsta tid har bestämts skall den minsta tiden anses vara tre månader.
4. Äldre bestämmelser gäller fortfarande beträffande internerad som avses i punkten 3 till dess han överförs till kriminalvård i frihet enligt punkten 5.

Finnes den som efter ikraftträdandet undergår internering i anstalt före domen på internering ha begått annat brott eller begår han nytt brott efter

¹⁵ Senaste lydelse 1975: 667.

domen skall rätten, om dom meddelas innan anstaltsvården enligt punkten 5 har upphört, enligt 34 kap. 1 § 3 undanröja den ådömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art.

Fråga beträffande internerad i anstalt som enligt äldre bestämmelser handläggs av interneringsnämnden skall efter ikraftträdandet i stället handläggas av kriminalvårdsnämnden.

5. Den som enligt interneringsnämndens beslut vårdas i anstalt vid utgången av juni 1980 skall överföras till kriminalvård i frihet vid ikraftträdandet. Internerad som avses i punkten 3 skall överföras till kriminalvård i frihet när han avtjänat den minsta tid för anstaltsvård som där anges. Internerad för vilken anstaltsvården sålunda har upphört skall anses vara villkorligt frigiven från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid av ett år räknat från den dagen då anstaltsvården upphörde.

6. Internerad som vid ikraftträdandet vårdas utom anstalt skall anses ha blivit villkorligt frigiven från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid av ett år den dag han senast överfördes till vård utom anstalt. Har han efter nämnda dag vårdats utom anstalt mer än ett år, upphör prøvotiden vid ikraftträdandet.

7. Vad i 26 kap. 3 § föreskrivs av återfall i brott tillämpas utan hinder av att den förra domen meddelats före ikraftträdandet. Härvid skall den som ådömts internering anses vara dömd till fängelse i lägst två år.

Sammanställning över remissyttrandena

Remissinstanser

Remissyttranden har inkommit från justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), Göta hovrätt, kammarrätten i Jönköping, Stockholms tingsrätt, Vänersborgs tingsrätt, rikspolisstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, kriminalvårdsnämnden, interneringsnämnden, övervakningsnämnden i Stockholm, tredje avdelningen, övervakningsnämnden i Eskilstuna, övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, socialstyrelsen, postverket, bankinspektionen, juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, medicinska fakultetsnämnden vid Lunds universitet, länsstyrelsen i Örebro län, länsstyrelsen i Västmanlands län, förmögenhetsbrottsutredningen (Ju 1976: 4), 1977 års sexualbrottskommitté (Ju 1977: 3), riksdagens ombudsmän (JO), Landstingsförbundet, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen styresmän och assistenter m. fl. vid kriminalvårdsanstalterna (SAK), Folkpartiets ungdomsförbund och Moderata ungdomsförbundet.

Vissa remissinstanser har bifogat särskilt inhämtade yttranden, nämligen RÅ från överåklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt länsåklagarna i Gävleborgs, Kristianstads och Värmlands län samt länsstyrelsen i Örebro län från socialkonsulenterna i länet. Länsläkaren i Västmanlands län har inkommit med eget yttrande i anslutning till det som avgetts av länsstyrelsen i samma län.

Vidare har en skrift kommit in från intagna på kriminalvårdsanstalten i Kumla.

1 Avskaffandet av interneringspåföljden

De i promemorian framlagda förslagen att avskaffa internering godtas helt eller i allt väsentligt eller lämnas utan erinran av övervägande antalet remissinstanser.

Till de skäl som i promemorian åberopats för lagförslagen ansluter sig JK, Göta hovrätt, kammarrätten i Jönköping, Vänersborgs tingsrätt, kriminalvårdsstyrelsen, övervakningsnämnden i Stockholm, tredje avdelningen, postverket, länsstyrelsen i Västmanlands län (majoriteten), 1977 års sexualbrottskommitté, landstingsförbundet, TCO, LO, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges polischefer och SAK. Kriminalvårdsstyrelsen tillägger att reformen framstår som principiellt angelägen trots att interneringspåföljden i den praktiska tillämpningen under senare år inte präglats av tidsobestämdhet. Vidare understryker styrelsen särskilt vad som i promemorian framhållits om den nedbrytande verkan som interneringsstämpeln har på den internerade själv och på hans möjlighet till anpassning i samhället. Länsstyrelsen i Västmanlands län (majoriteten) uttalar att tidsobestämda påföljder principiellt innebär straff för ogjorda handlingar och därför i möjligaste mån måste undvikas såsom ovärdiga ett rättssamhälle. Föreningen Sveriges åklagare anmärker i sitt yttrande att

det föreligger en inte obetydlig risk att tillämpningen av fängelse på det klientel som hitintills dömts till internering i vissa återfallssituationer kan komma att medföra längre perioder av frihetsberövande än de nu förekommande. En sådan utveckling skulle enligt föreningens mening inte vara önskvärd och problemet bör därför ägnas uppmärksamhet åtminstone under en övergångstid efter reformens genomförande.

Landstingsförbundet hänvisar i sammanhanget till det förslag som har lagts fram i betänkandet (SOU 1977:23) psykiskt störda lagöverträdare. Detta förslag innebär att ett antal lagöverträdare som med nuvarande praxis överlämnas till sluten psykiatrisk vård i stället döms till fängelse. Detta förslag har förbundet i princip ställt sig bakom. Enligt förbundets mening finns viss risk att domstolarna, då interneringsalternativet inte längre finns, kan återgå till att döma till sluten psykiatrisk vård. Mot denna bakgrunds innehåll menar förbundet att det måste ske en mera samlad bedömning av vad skilda utredningar föreslår innan beslut fattas om förändringar i straffpåföljd och vårdinsatser.

Lagförslagen tillstyrkes också av *RÅ*, *Stockholms tingsrätt*, *överåklagaren i Göteborg*, *länsåklagaren i Gävleborgs län*, *förmögenhetsbrottsutredningen* samt *Folkpartiets ungdomsförbund*.

Folkpartiets ungdomsförbund uttalar en allmän misstro mot straff. Sådana angriper inte orsakerna till brottsligheten utan minskar i stället ofta möjligheterna till återanpassning. Frivården måste utgöra grunden för kriminalvården och fängelserna bör på sikt avskaffas. Vidare måste tiden för olika påföljder alltid ha en övre gräns. Avskaffandet av interneringsstraffet är ett steg närmare den humanare kriminalvård som förbundet förespråkar.

Det för *Stockholms tingsrätt* avgörande skälet för att interneringspåföljden bör avskaffas är att påföljden numera i tillämpningen inte framstår som mera tidsbestämd än fängelse och att verkställigheten efter 1974 års kriminalvårdsreform sker på samma anstalter som efter dom på fängelse. Under sådana förhållanden framstår det som meningslöst att behålla interneringspåföljden. Också *länsåklagaren i Gävleborgs län* anser att det förhållandet att internering från behandlingssynpunkt inte längre skiljer sig påtagligt från fängelsestraffet väger särskilt tungt som skäl för ett avskaffande av interneringspåföljden.

RÅ tar i sitt yttrande upp en diskussion kring den kritik som i den kriminalpolitiska debatten riktats mot de tidsbestämda straffen. Han hälsar med tillfredsställelse att dessa straff gjorts till föremål för kritisk granskning och utvärdering men framhåller samtidigt att det är viktigt att de resultat debatten avsätter inte medför en återgång till äldre tiders mer inhumana synsätt. Den humanisering som följt i de individualpreventiva tankegångarnas kölvatten bör inte bara bevaras utan ytterligare stärkas. Det svärbemästrade område som kriminalpolitiken innefattar gör det angeläget med en försiktig fortsättning på delreformernas väg. Vad beträffar den kritik som särskilt riktas mot interneringspåföljden säger sig *RÅ* dela uppfattningen att behandlingstanken inte längre kan anses vara något bärande motiv för påföljdsformen. Han godtar vidare vad som i promemorian anförts om möjligheterna att vid ifrågasatt frivigning göra en så tillförlitlig farlighetsbedömning att det är försvarbart att hålla den interneringsdömda kvar i anstalt under en längre obestämd tid. Nuvarande praxis enligt vilken i de allra flesta fall överförande till vård utom anstalt inträffar i nära anslutning till minsta tidens utgång får dock enligt *RÅ*'s mening i stor utsträckning anses ha slagit undan benen på kritiken mot tidsbestämtheten såsom ett hot mot rättssäkerheten. Frågan är om – trots vad sålunda

anförts om tidsobestämdhetsargumentet och sedan behandlingstanken inte mer synes motivera ett bibehållande av internering – kritiken i övrigt är så bärande att det inte är motiverat att behålla påföljden för att tillgodose samhällets skydd mot farliga personer. Därvidlag anser RÅ att de överväganden som görs i promemorian angående intensiv men mindre avancerad förmögenhetsbrottslighet utan våldsinslag är väl underbyggda. Mot bakgrund av den övervägande negativa innebörden av påföljden internering kan det inte anses erforderligt att behålla densamma för denna brottslighet. Större tvekan hyser RÅ gentemot övervägandena beträffande den grävsta brottsligheten, närmare bestämt de grövre våldsbrotten, de allvarigare sexualbrotten, de grävsta förmögenhetsbrotten och grova narkotikabrott. Här är kraven på samhällets skydd så avsevärt att den i och för sig beaktansvärda kritiken som riktas mot internering väger mindre tungt. Det måste även beaktas att ett avhändande av möjligheten till tidsobestämd inkapacitering av samhällets allra grävsta brottslingar troligen ej skulle möta förståelse från samhällsmedborgarens sida vad gäller tillgodoscende av rättstryggheten. Genom den föreslagna straffskärpningsregeln torde emellertid enligt RÅ:s uppfattning i stort tillgodoses rimliga krav på inkapacitering i vad avser möjligheterna att under lång tid hålla "farliga brottslingar" intagna på anstalt. RÅ är därför beredd att tillstyrka förslaget även i nu berörd del. RÅ anmärker dock att mot straffskärpningsregeln i princip kan riktas samma kritik som, såvitt avser prognostisering och proportionalitet, i promemorian riktas mot interneringspåföljden.

Överåklagaren i Göteborg anser att det i princip inte finns någon invändning mot att avskaffa påföljden internering. Tidsobestämda påföljder bör inte förekomma och flera av de skäl som tidigare anförts för påföljden är nu otidsenliga eller föremål för kritik. Dock kan man tveka inför beslutet att avskaffa internering när det gäller grova våldsbrottslingar som är återfallsbenägna, kanske särskilt personer som gör sig skyldiga till grova sexualbrott. Det kan emellertid uppfattas som ett svaghetstecken att samhället inte kan lösa problemet med dessa på annat sätt än genom ett tidsobestämt straff. Överåklagaren tillstyrker sammanfattningsvis att internering avskaffas under förutsättning att den i promemorian föreslagna straffskärpningsparagrafen införs.

Förmögenhetsbrottsutredningen, som påpekar att påföljdssystemets utformning - med undantag för straffskalorna för de olika förmögenhetsbrotten - ligger utom ramen för utredningens arbete, tillstyrker de i promemorian framlagda förslagen mot bakgrund av de synpunkter utredningen har att beakta.

Förslaget att avskaffa interneringspåföljden tillstyrkes i övrigt av *rikspolisstyrelsen*, *övervakningsnämnden i Eskilstuna*, *socialstyrelsen*, *juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, *socialkonsulenterna i Örebro län*, *Sveriges advokatsamfund* och *två ledamöter av styrelsen för Sveriges domareförbund*.

Rikspolisstyrelsen menar dock att en förutsättning för interneringspåföljdens upphörande bör vara en översyn av straffskalorna som möjliggör så långa frihetsberövanden som samhällsskyddet kan anses kräva beträffande grova våldsbrottslingar, främst sådana som begått brott av särskilt allvarlig och samhällsfarlig karaktär och som genom brottet visat likgiltighet för annans liv eller hälsa eller särskild hänsynslöshet. Också *socialkonsulenterna i Örebro län* förordar en höjning av straffmaximum för de svåraste brotten i anslutning till att internering avskaffas.

Socialstyrelsen kan inte dela de synpunkter som framförs i promemorian

angående de psykiatriska farlighetsbedömningarna. Ställningstagandet i promemorian bygger endast på två norska samt två amerikanska undersökningar, varav de senare är från början av 70-talet. Det måste påpekas att i Norge föreligger en skyldighet för rättspsykiatern att uttala sig om risken för återfall även i de fall man är osäker. I svensk rätt finns ingen sådan skyldighet varför man kan ifrågasätta om de nämnda undersökningarna äger relevans för svenska förhållanden och kan läggas till grund för kritik av de psykiatriska farlighetsbedömningar som görs i Sverige. Vad här sagts innebär emellertid inte att socialstyrelsen gör någon annan bedömning angående interneringspåföljden än vad som anförts tidigare, nämligen att de straffrättsliga frihetsberövandena kan inskränkas till ett enda, fängelse.

Övervakningsnämnden i Eskilstuna menar att det för avskaffande av interneringspåföljden anförts goda såväl teoretiska som praktiska skäl. Om internering skall avvecklas krävs emellertid enligt nämndens mening sådan utformning av påföljden fängelse att samhällsskyddet i fråga om det svåraste klientelet fortfarande tillgodoses. Nämnden är kritisk mot promemorians förslag i detta hänseende. Den föreslagna återfallsregeln är så kringgärdad av restriktioner att den inte lär kunna fylla stor funktion. Om förslaget genomfördes skulle det betyda i stort sett en halvering av möjligheterna att ingripa med frihetsberövande mot den allra grövsta brottsligheten. Effekterna av förslaget kan i vissa fall bli ännu mer drastiska. Den notoriske kassaskåppsprängaren, som beslutar kröna sin bana genom att forcera riksbankens valv, skulle sålunda enligt nyordningen riskera högst tre anstaltsår, medan han i dagens läge kan ådömas tolv år i anstalt. Lösningen på problemet med hur man skall motverka nackdelarna med ett avskaffande av internering bör enligt nämndens mening hellre sökas genom att blicken riktas mot reglerna för villkorlig frigivning. Nämnden vill därvid för sin del föreslå att det i ett andra stycke i 26 kap. 2 § BrB införs en regel som innebär att domstolen, när samhällsskyddet kräver särskilt beaktande och då det utmätta straffet bestäms till – förslagsvis – minst fyra år, får föreskriva att villkorlig frigivning inte får ske förrän viss angiven tid av straffet verkställts. Med en sådan regel skulle någon mera väsentlig förändring av nuvarande anstaltstiden inte behöva föranledas av interneringspåföljdens avskaffande.

De två ledamöter av styrelsen för Sveriges domareförbund, vilka är skiljaktiga mot förbundets yttrande, finner kritiken mot tidsbestämda frihetsstraff övertygande och anser därför att interneringspåföljden bör avskaffas i sin nuvarande form. Reformen bör dock anstå till dess ytterligare överväganden gjorts, eftersom det nuvarande fängelsestraffet inte i alla avseenden är lämpat för det klientel som enligt dagens praxis döms till internering. Det behövs enligt dessa ledamöters uppfattning ett frihetsstraff som – antingen inom ramen för fängelsepåföljden eller såsom en särskild påföljd – är så utformat att domstolen vid påföljdsvalet kan förutse att anstaltsvistelsen kommer att fortgå i säkra former under längre tid och att frigivningen från anstalt kommer att förenas med övervakning.

Avskaffande av internering på grundval av det i promemorian framlagda förslaget avstyrks av *överåklagarna i Stockholm och Malmö, länsåklagarna i Kristianstads län och Värmlands län, kriminalvårdsnämnden, interneringsnämnden, övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, bankinspektionen, medicinska fakultetsnämnden vid Lunds universitet, länsstyrelsen i Örebro län, fyra ledamöter jämte föredraganden i länsstyrelsen samt länsläkaren i Västmanlands län, JO, Sveriges domare-*

förbund (majoritet), Föreningen Sveriges statsåklagare och Moderata ungdomsförbundet.

Flertalet av de remissinstanser, vilka ställt sig avvisande till att internering avskaffas, bemöter på olika sätt den kritik som i promemorian riktats mot interneringspåföljdens teoretiska grundvalar.

Överåklagaren i Stockholm uttalar sålunda att behandlingstanken inte bör avvisas så kategoriskt som skett i promemorian. Då föreligger nämligen risk att man inte ens försöker återföra vissa brottslingar till ett laglydigt liv. *Länsåklagaren i Kristianstads län* anser sig inte kunna acceptera den kritik som riktats mot interneringens tidsobestämda element. Enligt länsåklagarens mening är den till tiden icke fastställda påföljden ägnad att få verklig effekt hos ett allvarligt belastat klientel genom möjligheten att anpassa varaktigheten efter uppträdande och andra förhållanden, varjämte samma tidsobestämdhet även utåt medför den fördelen, att allvaret i det straffrättsliga ingripandet kraftigt dokumenterats. De fyra *skiljaktiga ledamöterna jämte föredraganden i länsstyrelsen* samt *länsläkaren i Västmanlands län* menar att hitillsvarande forskning inte är tillräckligt omfattande för att man helt skall kunna döma ut interneringspåföljden och beklagar samtidigt att sårbehandling numera inte sker inom kriminalvården av internerade jämfört med dem som dömts till längre tidsbestämt fängelsestraff. Ett enhetligt frihetsstraff är inte realistiskt utan i stället borde kanske det synnerligen variabla klientelet av lagöverträdare kunna bredas olikartade vård- och skyddsformer. *Moderata ungdomsförbundet* menar att straffsystemet bör utvecklas och finslipas med ytterligare påföljder i syfte att därmed skapa de instrument för den samhälleliga rättsskipningen som erfordras för laglydnaden och rättssäkerheten i vårt land. Därvid finns det enligt förbundets mening ingen anledning avhända sig möjligheten att för vissa typer av brottslig verksamhet uppnå en tidsobestämd inkapacitering. *Länsstyrelsen i Örebro län* anför att samhället och de enskilda medborgarna måste skyddas mot de grävsta brottslingarna — den lilla grupp som troligen motsvarar de idag internerade. För detta klientel bör man som skäl för borttagande av interneringspåföljden inte kunna åberopa att tidsobestämdheten av de internerade upplevs som pressande eller att dom på internering uppfattas som en definitiv utklassning.

Kriminalvårdsnämnden ansluter sig till tanken att man söker utmönstra tidsobestämda påföljder ur vårt straffsystem. Nämnden anser sig emellertid inte kunna på grundval av innehållet i föreliggande promemoria tillstyrka att interneringen avskaffas och att den nuvarande fängelsepåföljden blir den enda frihetsberövande påföljden. Enligt nämndens mening bör de spörsmål som behandlas i promemorian tas upp till förnyat övervägande, lämpligen av den kommitté som nyligen har tillkallats för att utreda frågor rörande fängelse och kriminalvård i anstalt. Nämnden ansluter sig till uppfattningen att samhällets skyddsintresse kräver att lagstiftningen ger möjlighet att under lång tid beröva dem friheten som begår mycket allvarliga brott. Det som redovisas i promemorian har inte övertygat nämnden om att möjlighet till frihetsberövande så lång tid som nuvarande lagstiftning om internering medger bör slopas. Om denna lagstiftning upphävs, får enligt kriminalvårdsnämndens mening en lösning av föreliggande speciella skyddsfrågor inte återverka på de allmänna principerna för utmätande av fängelsestraffet som sådant.

Interneringsnämnden vitsordar — i en diskussion om interneringspåföljdens mera principiella utgångspunkter — att svårigheter föreligger att finna säkra hållpunkter för bedömningen av när den tidsobestämda anstaltsvär-

den för den som dömts till internering skall upphöra samt att praxis, såsom redovisats i promemorian, sedan länge varit att anstaltsvården i allmänhet får upphöra i nära anslutning till minsta tidens utgång. Nämnden ansluter sig emellertid inte till den norske kriminologen Christies uppfattning, vilken utförligt refererats i promemorian, att svåra vålds- och sexualkriminala ej låter sig bedömas prognostiskt med hänsyn till recidivrisk, allra minst med klinisk eller psykiatrisk metodik. Nämndens erfarenheter är av annan art beträffande denna grupp. Dessa ofta psykiskt klart särpräglade personer recidiverar ofta tämligen oberoende av deras aktuella livssituation just genom inre krafters genomslagskraft, snarast tvångsmässigt. De särbedöms visserligen ofta enligt svensk rättspsykiatrisk och rättslig praxis och erhåller slutna psykiatrisk vård. En del återfinns dock inom interneringsklientelet. Tvärtemot vad promemorian framhåller är det just beträffande dessa visserligen ganska få, men maximalt farliga fall, man kan ställa relativt säker prognos. Särbedömning rättsligt, med annan påföljd än fängelse, motsvarande slutna psykiatrisk vård eller internering och med speciellt betryggande övervakning och föreskrifter under vård utom anstalt, ter sig enligt nämndens uppfattning klart indicerad för denna grupp.

Också JO tar upp och bemöter Christies uppfattning. JO påpekar därvid att denna uppfattning redovisats av Christie inför det norska strafflagrådet i anslutning till dess överväganden om en tidsbestämd påföljd för vissa särskilda våldsbrott, begångna av såsom tillräkneliga ansedda förbrytare, samt att Christie inte förmått övertyga övriga ledamöter av strafflagrådet om att han haft tillräcklig vetenskaplig grund för sin huvudinvändning om omöjligheten av att rationellt bedöma farligheten i individuella fall. JO anför vidare, Det må vara sant att bibehållandet av interneringsstraffet för våldsbrottslingar endast har marginella effekter för förhindrande av tragiska händelser i form av återfall i våldsbrott. När det, såsom emellanåt sker, inträffar att någon som förut manifesterat vådlighet för annan person och därför tagits om hand av kriminalvårdande eller andra myndigheter åter blir i tillfälle att ådagalägga sin farlighet, är detta emellertid något som regelmässigt tilldrar sig största tänkbara uppmärksamhet. Den indirekta skada som då tilltron till samhällsordningen lider skall icke underskattas. Den konflikt som kan finnas mellan det i promemorian behandlade klientelens anspråk på förutsägbarhet i fråga om påföljd och rättssäkerhet i övrigt å ena sidan och gemene mans intresse å andra sidan av att statsmakterna så långt möjligt skyddar hans rättsligt erkända intressen, får naturligtvis ytterst lösas vid ett ställningstagande på politiskt plan. JO menar emellertid för sin del att interneringspåföljden, särskilt i sin praktiska tillämpning, inte på långt när så som i promemorian hävdas inkräktar på något den internerades rättssäkerhetsintresse.

Flera av de remissinstanser som motsatt sig att internering avskaffas på grundval av förslaget i promemorian har uttalat att påföljden bör användas mycket restriktivt och i vart fall inte äga tillämpning på den första av de i promemorian behandlade olika kategorierna, dvs. lagöverträdare med intensiv men måttligt avancerad förmögenhetsbrottslighet. Till dessa hör *övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen*, som menar att den önskade begränsningen enklast synes kunna åstadkommas genom att det nu gällande kravet i 30 kap. 1 § BrB att fängelse i två år eller däröver skall kunna följa på brottet eller, när flera brott förövats, på något av dem, höjes till fängelse i mer än sex år. Därigenom skulle alla vanliga förmögenhetsbrott, även grova fall därav, bortfalla. Den föreslagna begränsningen borde återverka också när det gäller att döma till fortsatt internering enligt 34 kap. 1 § 1 BrB.

Sveriges domareförbund anmärker för sin del att personer som hör till här ifrågasatt kategori lagöverträdare redan enligt gällande rätt bör sorteras bort från interneringspåföljdens tillämpningsområde, eftersom de inte uppfyller lagens rekvisit att "fortsatt allvarlig brottslighet" är att befaras. Fortsatt brottslighet är förvisso att förvänta – och det näst intill med visshet – men kravet att den befarade brottsligheten skall vara allvarlig bör ställas tämligen högt. En lagändring avsedd att markera detta kan enligt förbundets mening vara motiverad.

JO ifrågasätter om den i promemorian gjorda kategoriseringen av interneringsklientelet är helt verklighetsanpassad och om inte inslaget av våldsbrottslighet underskattats. Man kan – enligt JO:s erfarenhet – inte komma ifrån intrycket att utvecklingen alltmera gått därhän att renodlad förmögenhetsbrottslighet av s. a. s. traditionellt slag håller på att bli sällsynt. Just denna utveckling mot brottslighet av mera blandat slag är möjligen ett av de mest oroande dragen i bilden av dagens brottslighet. Vad gäller gruppen förmögenhetsbrottslingar vill JO fästa uppmärksamheten på att det i promemorian konstaterats *både* att ett relativt begränsat antal personer svarar för en stor del av grövre "traditionell" brottslighet, så att rent av den totala brottsvolymen kan påverkas genom inkapacitering av de aktivaste gärningsmännen *och* att man står på förhållandevis säker grund när det gäller förutsägelser om fortsatt brottslighet av dessa många gånger tidigare straffade förmögenhetsbrottslingar.

Det fortsatta behovet av interneringspåföljden hänför sig sålunda enligt flertalet av de avstyrkande remissinstanserna till det grövsta av det nuvarande interneringsklientelet. Enligt *Föreningen Sveriges statsåklagare* – som säger sig principiellt ogilla tidsobestämda påföljder – bör internering bibehållas för utövarna av den grövre våldsbrottsligheten samt de brutala formerna av förmögenhetsbrott som bank- och postrån ävensom den grova narkotikabrottsligheten. Dessa tillhör en så samhällsfarlig grupp att det bör finnas möjlighet att oskadliggöra dem för en längre tid än vad de normala straffskalorna medger. Den föreslagna straffskärpningsregeln, vilken skulle innebära ett maximum om 14 år eller i praktiken, med villkorlig frigivning efter halva tiden, 7 år är inte tillräcklig. Längsta minsta tid vid internering 12 år utdöms visserligen sällan men förslaget innebär likväl en försvagning i kampen mot de allra farligaste formerna av brottslighet. Detta förefaller enligt föreningens mening mindre välbetänkt i en tid då utvecklingen går mot allt allvarigare former av våldsbrottslighet och grövre förmögenhetsbrottslighet och det från alla håll ropas på krafttag mot den svårartade ekonomiska brottsligheten. Också *övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen*, avstyrker förslaget om avskaffande av internering i första hand under hänvisning till att det i alltför hög grad skulle försvaga samhällets möjligheter att skydda sig mot verkligt allvarliga brott. *Bankinspektionen* anser att förslaget att avskaffa internering som brottspåföljd inte bör godtas med hänsyn till de svåra brott som här är aktuella – från inspektionens synpunkt är av särskilt intresse bank- och postrån, servicebox- och kassaskåpsprängningar samt liknande allvarliga brott som riktar sig mot institut som står under inspektionens tillsyn – såvida inte antingen skäl förebragts för att man bör se mildare än för närvarande på denna typ av brott eller den alternativa påföljdsreformen fängelse kompletteras med tillräckliga frigivnings- och straffskärpningsregler. Inspektionen har inte den uppfattningen att ett mildare betraktelsesätt bör anläggas på brotten. Tvärtom talar åtskilliga på senare tid hörövade svåra ekonomiska brott i förening med våld för att en sträng syn även i fortsättningen är motiverad. Förslaget att i anslutning till avskaffande av interne-

ring införa en straffskärpningsregel för återfall i brott är enligt inspektionens mening inte tillfyllest för att motverka att reformen leder till mildare resultat för den person som enligt nuvarande bestämmelser skulle ha ådömts internering under lång tid. *Medicinska fakultetsnämnden vid Lunds universitet* anser att interneringspåföljden bör bibehållas för svåra våldsbrottslingar. Vid de två rättspsykiatriska universitetsinstitutionerna i landet (Stockholm och Lund) bedrivs dock medicinsk-psykiatrisk forskning som är relevant för våldsbrottslighet. Exempel på detta är psykofysiologiska samband mellan abnorm personlighet och brott (Stockholm) samt kartläggning och långtidsuppföljning av svåra våldsbrottslingar.

Sveriges domareförbund uttalar sig bl. a. om den grupp av psykiskt avvikande personer som enligt förestående ändringar i annan lagstiftning kommer att falla utanför lagen om sluten psykiatrisk vård. Förbundet anmärker att detta medför problem som i promemorian behandlats alltför summariskt. Den lilla men utomordentligt problematiska grupp, som både sjukhusen och kriminalvården helst vill slippa ifrån, måste i någon form kunna hindras från fortsatt brottslighet och därvid är enligt förbundets upplåtning interneringspåföljden stundom den minst otillfredsställande utvägen. Också *JO* diskuterar den klientelöverföring från sluten psykiatrisk vård till kriminalvård som kan komma till stånd om föreliggande utredningsförslag (SOU 1977: 23) genomförs. *JO* förklarar sig därvid inte vara beredd att godta de beräkningar som gjorts i promemorian över omfattningen av den klientelöverföring som skulle komma att beröra interneringspåföljden. Även om beräkningar skulle visa sig riktiga, är emellertid enligt *JO*:s mening ett tillskott redan av ett tiotal interneringsfall om året värt beaktande.

En del remissinstanser tar i sin bedömning av interneringspåföljden särskilt upp vården utom anstalt. *Interneringsnämnden* framhåller sålunda att den relativt långa tid av övervakning efter anstaltstiden som nu gäller vid internering inte torde vara utan betydelse när det gäller motverkandet av brottslighet. En sådan betydande förkortning som förslagen i promemorian medför bör därför enligt nämndens mening inte företas utan ytterligare övervägande. Även *överåklagaren i Malmö* fäster särskild vikt vid den långa övervakning som sker av de till vård utom anstalt överförda internerade. Övervakningstiden är av stor betydelse såväl för att övervaka den frigivne som för att hjälpa honom över den tid varunder återfallsrisken är som störst.

Interneringsnämnden, övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, och *JO* menar att frågan om interneringspåföljdens bestånd bör göras till föremål för ytterligare överväganden. Enligt *JO* har frågan knappast sådant samband med de nyligen beslutade reformerna rörande anstaltsvård av yngre lagöverträdare och till skyddstillsyn dömda att den ej kan anstå någon tid. *Interneringsnämnden* anser att det behövs en mera ingående bedömning av den frihetsberövande påföljd som skall tillämpas i stället för internering. Resultatet av pågående utredningar av betydelse för utformningen av fängelsestraffet bör sålunda avvaktas innan ställning tas till frågan om interneringspåföljden skall avskaffas eller om särskilda bestämmelser skall meddelas inom ramen för ett enda frihetsstraff med tanke på bekämpandet av den grövsta vålds- och förmögenhetsbrottsligheten. Omedelbara åtgärder är inte påkallade. *Övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen*, menar att frågan om interneringspåföljden är alltför viktig att behandla enbart på grund av en departementspromemoria. Den bör överlämnas till den pågående utredningen av fängelse och kriminalvård i anstalt.

2 Den särskilda straffskärpningsregeln

2.1 Allmänt

Förslaget godtas helt eller lämnas i allt väsentligt utan erinran av det övervägande antalet remissinstanser.

Till de skäl som i promemorian åberopats för lagförslaget ansluter sig JK, Göta hovrätt, kammarrätten i Jönköping, Vänersborgs tingsrätt, kriminalvårdsstyrelsen, övervakningsnämnden i Stockholm, tredje avdelningen, postverket, länsstyrelsen i Västmanlands län (majoriteten), landstingsförbundet, TCO, LO, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges polischefer och SAK. Förslaget tillstyrks också av RÅ, Stockholms tingsrätt, överåklagaren i Göteborg, länsåklagaren i Gävleborgs län, socialstyrelsen, förmögenhetsbrottsutredningen och Folkpartiets ungdomsförbund.

Sveriges advokatsamfund däremot anser att förslaget inte utgör tillräckligt skäl att återinföra en straffskärpningsregel vid återfall. En sådan fråga bör i stället upptas till behandling i samband med en allmän översyn av straffskalorna. Förslaget har dessutom i denna del fått sådan utformning att det synes i vissa delar strida mot de principer som ligger till grund för det föreslagna avskaffandet av interneringspåföljden. Samfundet avstyrker sålunda den föreslagna regeln om straffskärpning vid återfall. Även *juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* ställer sig avvisande till den föreslagna straffskärpningsregeln. Ny lagstiftning av sådant slag är enligt nämndens mening inte motiverad. Man uppnår maximalt ytterligare ett års fängelse för återfallsförbrytaren, förutsatt att man skulle döma till maximalt fängelsestraff. Mot bakgrund av att det säkerligen även efter avskaffande av internering kommer att bli mycket sällsynt med utdömande av maximistraff och att den föreslagna återfallsregeln i praktiken kan komma att spela en roll blott vid ett fåtal brottstyper framstår det som opåkallat att införa en sådan regel innan frågan om den villkorliga frigivningens bevarande eller utformning är löst. Angelägnare än att ånyo införa en återfallsregel synes vara att i vissa fall ge utrymme för högre straffmaximum vid flerfaldig brottslighet än som nuvarande reglering i 26 kap. 2 § BrB tillåter. En sådan ändring skulle i praktiken tillgodose också det önskemål som föranlett förslaget till ny återfallsregel.

Flera av de remissinstanser som avstyrker att interneringsstraffet avskaffas uttalar sig särskilt. Av dessa är endast *länsåklagaren i Värmlands län* beredd att, under förutsättning av att internering avskaffas, tillstyrka förslaget om straffskärpning vid återfall. Dock synes det enligt länsåklagarens mening vara mera tilltalande att skärpa straffen för de svåraste brotten.

Kriminalvårdsnämnden vänder sig bestämt mot att en allmän straffskärpningsregel införs. En reform i den riktningen måste befaras bidra till att den allmänna straffnivån höjs. Inte utan fog har det sagts att de senaste årens utveckling ger ett allmänt intryck av att det har "gått inflation i strafftiderna". Strävandena bör utan tvivel inriktas på att begränsa tiderna för fängelsestraffet. Den kommitté som här förut nämnts har också till uppgift bl. a. att se över lagstiftningen i detta syfte. Om domstol avses i sin dom på fängelse skola disponera över den faktiska anstaltstidens längd, enligt intentionerna i promemorian, är det både principiellt och praktiskt riktigare att överlämna åt domstolen att – i överensstämmelse med vad som nu gäller vid internering – uttryckligen ange minsta tiden för anstalts-

vistelsen. Den i promemorian anvisade vägen kan inte uppfattas som annat än en onödig omgång i syfte att dölja vad saken gäller. Nämnden vill anmärka att den föreslagna straffskärpningsregeln kan tillämpas på en vidare krets av personer än som redovisas i promemorian. Som första förutsättning uppställer regeln att vederbörande tidigare dömts till fängelse lägst två år. Denna förutsättning torde vara uppfylld för bl. a. en stor del av dem som nu ådöms internering med minsta tid som är kortare än sex år.

Sexualbrottskommittén (majoriteten) ifrågasätter, om det verkligen är påkallat att i samband med interneringspåföljdens avskaffande införa en sådan straffskärpningsregel som har upptagits i promemorieförslaget. Från allmänna kriminalpolitiska synpunkter finns det skäl att hysa starka tvivel på värdet av mycket långvariga frihetsberövanden som brottspåföljd. Det kriminalpolitiska reformarbetet under senare år bär också prägel av en berättigad skepsis mot långa anstaltsvistelser som kriminalpolitiskt instrument. Betecknande är även den utveckling i verkställighetsmyndigheternas praxis mot en allt liberalare tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning efter halva strafftiden som kan väntas i en snar framtid leda till att sådan halvtidsfrigivning i lagstiftningen upphöjs till huvudregel med endast begränsade undantag. Det förtjänar i detta sammanhang slutligen erinras om att lagstiftaren så sent som år 1975 helt upphävde den allmänna regeln om straffskärpning vid återfall i förmögenhetsbrott som tidigare fanns i 26 kap. 3 § BrB. I detta läge bör det inte ifrågakomma att på nytt införa en sådan återfallsregel ens på ett mycket begränsat område annat än om det är oundgängligen nödvändigt för att tillgodose samhällsskyddets intressen. Kommittén kan inte finna att den föreslagna straffskärpningsregeln låter sig motiveras från sådana synpunkter. Regeln är enligt förslaget avsedd att tillämpas enbart i fall då en person som har dömts till fängelse minst två år därefter begår brott för vilket gäller ett straffmaximum om mer än sex år, vilket i sak innebär att regeln blir tillämplig endast i det fåtal fall då straffmaximum för det nya brottet är fängelse i minst åtta år. Det kommer med andra ord även utan en straffskärpningsregel att finnas möjlighet för domstolen att döma till en påföljd som innebär frihetsberövande under en effektiv tid av minst fyra år. En tillämpning av straffskärpningsregeln skulle ge domstolen en möjlighet att utöka den minsta effektiva tiden för anstaltsvistelse från fyra till fem år eller, i de enstaka undantagsfall då villkorlig frigivning kan antagas komma att medges först efter två tredjedelar av strafftiden, från fem år fyra månader till sex år åtta månader. Kommittén vill starkt ifrågasätta om det finns grund för antagande att en reglering av denna innebörd verkligen är ägnad att i nämnvärd mån förstärka samhällsskyddet. Svårigheterna för domstolen att vid tiden för domfällandet med någon rimlig grad av säkerhet göra en så långsiktig prognostisk bedömning av risken för ett återfall efter frigivningen är uppenbara och kan — förhoppningsvis, om man ser till de enskilda lagöverträdarnas rättssäkerhet — väntas leda till att domstolarna visar mycket stor återhållsamhet när det gäller återfallsregelns tillämpning. Är den bedömningen riktig, är det å andra sidan stor risk att den nya återfallsregeln stannar på papperet och redan på den grunden väsentligen förfelar sitt ändamål. Det skall inte uteslutas att det vid vissa typer av brott som måste bedömas som i hög grad samhällsfarliga kan finnas behov av att kunna i samhällsskyddets intresse ådöma frihetsberövande påföljder av längre varaktighet än nu gällande bestämmelser om fängelsepåföljd medger. Det ändamålet bör dock enligt kommitténs mening i så fall i första hand tillgodoses inom ramen för en allmän översyn av straffskalorna i brottsbal-

ken och viss specialstraffrättslig lagstiftning. En sådan översyn blir visserligen sannolikt tidskrävande och kan inte väntas avsätta resultat i form av ändrad lagstiftning i den närmaste framtiden. Men i den mån man inte anser sig kunna avvakta sådana lagändringar är det enligt kommitténs mening en principiellt sett mer tilltalande lösning att man tillgodoser ett eventuellt behov av att kunna skydda samhället mot befärade återfall av det fåtal personer som skulle omfattas av den föreslagna straffskärpningsregeln genom en därför avpassad utformning av reglerna om villkorlig frigivning. Kommittén avstyrker på anförda skäl att den föreslagna straffskärpningsregeln införs.

Övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, framhåller att man med den föreslagna straffskärpningsregeln återinför ett föråldrat system, som man nyligen lyckats att rensa ut. *JO* menar att det resonemang enligt vilket "straffvärdet" av en gärning är större om denna utgör återfall förefaller skäligen ogripbart. I verkligheten torde en straffskärpningsregel för återfall utgöra en s. a. s. schabloniserad farlighetsbedömning. Mot påföljden internering har såsom ett vägande principiellt argument framförts att det är stridande mot grundläggande värderingar i samhället att spärra in människor på grund av vad de kanske kommer att göra. Därjämte har ju hävdats det teoretiskt omöjliga i att företa farlighetsbedömningar in casu. För den händelse dessa i promemorian företrädda åsikter skulle vinna anslutning, vill *JO* hävda att detta väl måste anses resa hinder jämväl för den farlighetsprövning som skall företas av domstolen enligt förslaget. Motiven för reformen måste komma att framstå som i hög grad motsägelsefulla. Liknande uppfattning kommer till uttryck i yttrandet från *överräklagaren i Stockholm*. Han påpekar att det för den föreslagna straffskärpningsregelns tillämpning bl. a. krävs att det kan befaras att vederbörande är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär, medan tillämpningen av internering förutsätter att man därigenom förebygger fortsatt allvarlig brottslig verksamhet. Enligt överräklagarens mening föreligger det inte någon större skillnad mellan dessa olika rekvisit och därför torde samma kritik kunna anföras mot straffskärpningsregeln som i promemorian riktas mot internering, nämligen bristande proportionalitet, bestraffning för ej begångna brott och svårigheten att identifiera återfallsbrottslingar. *Sveriges domareförbund* hävdar att den föreslagna straffskärpningsregeln inte kan väntas bli effektiv. Domstolarnas benägenhet att använda övre delen av straffskalan torde knappast ökas även om interneringspåföljden avskaffas.

Interneringsnämnden uppfattar förslaget om straffskärpningsregel som en strävan att garantera en viss minimitid för frihetsberövandet – regeln skall möjliggöra att under vissa förutsättningar straff ådöms som medför frihetsberövande för den dömda som till sin längd nära ansluter till vad som följer av nuvarande praxis. För nämnden, som delar uppfattningen att lång anstaltstid kan vara påkallad i vissa fall, förefaller det vara en lämpligare anordning att minimitid fastställs av domstol – såsom för närvarande vid internering – än att straff ådöms på t. ex. 14 år för att en anstaltstid av 7 år skall erhållas.

2.2 Utformningen av regeln om straffskärpningsregel

Några remissinstanser riktar i sina yttranden anmärkningar mot den närmare utformningen av det i promemorian intagna lagförslaget. *JK* ställer sig sålunda tveksam till rekvisitet i den föreslagna regeln i 26 kap. 3 §

BrB att förhöjning skall få ske bara om risk föreligger för fortsatt brottslig verksamhet av särskilt allvarlig art. Enligt JK:s mening borde det räcka med att återfall eller eventuellt upprepade återfall i sådan brottslighet konstaterats. *Överåklagaren i Göteborg* menar, beträffande samma rekvisit, att det kan förefalla övertydligt att framhålla kravet på särskildhet när det gäller återfallsbrottslighetens svårhet. *Sveriges advokatsamfund*, som i och för sig avstyrker förslaget om straffskärpningsregel, anser att i vart fall rekvisitet "särskilt benägen att fortsätta brottslig verksamhet" bör utgå. *Göta hovrätt* menar att uttrycket "särskilt benägen" är mindre välfunnet och ägnat att skapa problem i tillämpningen. Stadgandet bör i den ifrågavarande delen i stället lyda: "Sådan förhöjning får ske endast om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han fortsätter en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär".

Göta hovrätt anser också att det särskilt bör föreskrivas att sådan läkarundersökning som avses i 7 § lagen (1964:542) om personundersökning i brottmål skall inhämtas innan någon med tillämpning av den nya lagstiftningen döms till förhöjt straff.

Övervakningsnämnden i Stockholm, tredje avdelningen, påpekar att det beträffande sådana personer som med tillämpning av den föreslagna 26 kap. 3 § BrB döms till förhöjt straff nästan alltid torde föreligga behov av övervakning under lång tid. Nämnden föreslår därför att det med avseende på dessa fall i 26 kap. 10 § BrB intas en regel om minsta prövotid av tre år.

RÅ anmärker att den i promemorian framförda ståndpunkten att straffskärpningsregeln inte skall inverka i preskriptionshänseende synes oförenligt med utformningen av preskriptionsregeln i 35 kap. 1 § BrB. *RÅ* föreslår med anledning härav att ett särskilt undantag görs för straffskärpningsregeln. Samma förslag, att det i 35 kap. 1 § BrB uttryckligen bör anges att vad som sägs i 26 kap. 3 § BrB inte påverkar preskriptionstidens längd, framförs också av *juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*. Annan lösning förordas av *länsåklagaren i Värmlands län* som menar att preskriptionstiden enligt 35 kap. 1 § BrB bör anknytas till det straff som är stadgat för brottet i stället för det straff som kan följa på brottet.

3 Villkorlig frigivning

I anslutning till förslaget om den allmänna straffskärpningsregeln behandlas i promemorian kriminalvårdsnämndens praxis i ärenden om villkorlig frigivning från fängelse. Där uttalas att ett införande av straffskärpningsregeln bör leda till att kriminalvårdsnämnden upphör med den särbehandling som nu sker beträffande intagna som har dömts till fängelse i lägst två år för grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedrivna kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning. Villkorlig frigivning bör sålunda även med avseende på dessa kategorier enligt en huvudregel ske efter halva strafftiden och inte såsom nu efter två tredjedelar av denna. Detta uttalande i promemorian har behandlats särskilt i en del yttranden och därvid utsatts för kritik också från sådana instanser som i övrigt ställt sig positiva till lagförslaget.

RÅ uttalar sålunda som sin mening att kriminalvårdsnämndens praxis inte bör ändras nu, eftersom den villkorliga frigivningen i sin helhet är föremål för överväganden i annat sammanhang. *LO* anför att det inte kan accepteras att ett avskaffande av interneringsstraffet får leda till straff-

lindring för återfallsbrottslingar vad gäller bl. a. mord, våldtäkt, grovt rån och grova narkotikabrott. Eftersom det är osäkert om inte reformen kan få sådan effekt när också den s. k. lex Lidbom dvs. den strängare frigivningsregeln för personer som varit inblandade i grov organiserad och internationell brottslighet, avskaffas, menar LO att man bör avvakta den pågående översynen av straffskalor m. m. *Kammarrätten i Jönköping* ifrågasätter om inte en mera nyanserad praxis när det gäller villkorlig frigivning bör övervägas. De skäl som man anför mot en sådan i promemorian är i och för sig enligt kammarrättens mening beaktansvärda. Samhällsskyddet har emellertid sådan betydelse att de intagnas behov av tidiga besked och inbördes rättvisa ibland får stå tillbaka. Man bör sålunda inte underlåta att utnyttja de möjligheter som finns att inom gällande system skydda medborgarna mot brott. Om det i något fall föreligger en mycket påtaglig fara för att en intagen kommer att begå brott alldeles efter den villkorliga frigivningen bör man dröja med denna något. *Stockholms tingsrätt* pekar på att en särskild risk är förenad med att frigivningspraxis ändras så att det mest brottsinriktade klientelet får ökade möjligheter att undgå brottshindrande frihetsberövande. Straffmätning torde enligt tingsrättens erfarenhet hittills ha skett utan att hänsyn tagits till villkorlig frigivning. Vad i promemorian anförts beträffande sådant hänsynstagande för det fall att bestämmelser om generell villkorlig frigivning efter halva strafftiden skulle komma att införas synes emellertid kunna leda till bestämmande av strafftider vid de grövre brotten av en längd som hittills inte tillämpats. *Kriminalvårdsstyrelsen* ansluter sig i princip till det resonemang som leder fram till ståndpunkten att kriminalvårdsnämndens särbehandling i frigivningshänseende av visst långtidsklientel nu bör upphöra. Styrelsen ifrågasätter emellertid om det finns anledning att redan nu föranstalta om ändrad frigivningspraxis utan att avvakta den generella översynen av gällande straffskalor. Konsekvensen skulle bli en strafflindring som domstolarna inte haft anledning räkna med vid straffmätningen.

Också *länsåklagaren i Värmlands län* avstyrker förslaget om ändrad frigivningspraxis. Enligt länsåklagarens mening har det från psykologisk synpunkt viss betydelse att de brottslingar det här är fråga om särbehandlas både vad gäller anstaltsplacering och villkorlig frigivning. Visserligen är det i och för sig lämpligare att bedömningen av särbehandlingen anförtros åt domstol. Med hänsyn till pågående översyn av den villkorliga frigivningen bör dock inte nu göras några ingrepp i gällande system.

Övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, anser att ett avskaffande av internering – om inte en sådan åtgärd kan anstå till dess fängelsestraffkommittén blivit färdig med sitt utredningsuppdrag – kräver provisoriska ändringar i tillämpningen av villkorlig frigivning. Därvid skulle det från saklig synpunkt te sig mest rimligt och från teknisk synpunkt vara den enklaste lösningen att få till stånd sådan ändring i kriminalvårdsnämndens praxis att de grova våldsbrottslingar och bankrånare m. fl. som idag nära nog regelmässigt frigives efter halva tiden i framtiden skall beviljas villkorlig frigivning först efter avtjänande av två tredjedelar av straffet. Förslaget i promemorian innebär det rakt motsatta, att också narkotikagrossister och andra internationella yrkesförbrytare, som nu är undantagna enligt riksdagens uttalande, skall komma i åtnjutande av kriminalvårdsnämndens regelmässiga halvtidsfrigivningar. Övervakningsnämnden vill framhålla att villkorlig frigivning spelar en viktig roll för att i någon mån minska frihetsstraffets skadeverkningar för den dömd och ett system med närmast obligatorisk halvtidsfrigivning är sämre än gällande ordning. Ett

sådant förslag har mening endast om dess egentliga innebörd är att genom ett enkelt konstgrepp minska de faktiska strafftiderna överlag. Det kan ju inte finnas något självständigt intresse att straffverkställigheten regelbundet skall ha en annan tidslängd än vad domstolen har bestämt. Systemet med villkorlig frigivning bör enligt övervakningsnämndens mening vara sådant att det inbjuder till och premierar en ärlig strävan till anpassning i samhället. Den ovilliges och oförbätterliges pretentiösa anspråk på lika behandling bör inte honoreras.

Enligt *kriminalvårdsnämnden* är det övervägande antalet av dem som sedan 1972 avtjänat straff för grov narkotikabrottslighet eller andra brott som omfattas av riksdagens beslut inte tidigare dömda till frihetsstraff om lägst två år. Också intagna med mycket långa fängelsestraff har ofta lyckats helt undgå tidigare lagföring och straff. Den föreslagna allmänna straffskärpningsregeln måste alltså antas få liten betydelse när det gäller att ingripa mot ifrågavarande brottslighet. 1972 års riksdagsbeslut avseende principerna för den villkorliga frigivningen ingick som ett led i andra samtidigt beslutade åtgärder i kampen mot främst narkotikamissbruket. Nämnden måste uttrycka sin förvåning över att man inom regeringskansliet nu är beredd att mjuka upp den restriktiva inställning som statsmakterna intog 1972. Brottsutvecklingen sedan dess kan inte sägas ge underlag för ett ändrat ställningstagande. Såsom nämns i promemorian har nämnden vid flera tillfällen gett uttryck åt uppfattningen att den ifrågavarande särbehandlingen av vissa grupper brottslingar bör ges uttryckligt stöd i lag. I yttrande över BRÅ-gruppens rapport uttalade nämnden att man vid en lagstiftning i ämnet bör ta fasta på gruppens tanke att det bör ankomma på domstol – och inte i efterhand på administrativ myndighet – att bedöma huruvida omständigheter, som är att hänföra till den brottsliga handlingen, bör föranleda särbehandling i frigivningshänseende. Nämnden menade därmed att den prövning enligt 1972 års riksdagsbeslut som åligger nämnden i stället bör ligga hos den domstol som dömer i målet. Nämnden har samma uppfattning i dag. De faktorer som prövningen avser är regelmässigt kända – och bättre kända – för domstolen. Inte minst från rättssäkerhetssynpunkt måste en sådan lösning vara att föredra. Praktiskt innebär denna lösning att det överlämnas åt domstolen att bestämma minsta tiden för anstaltsvistelsen – alltså i sak samma ordning som nämnden här förut har förordat att gälla för de nuvarande interneringsfallen i händelse att interneringspåföljden skulle avskaffas.

Socialstyrelsen motsätter sig att de som dömts för grova narkotikabrott får lindrigare påföljder än vad som nu kan bli fallet. Om nuvarande praxis angående möjligheterna till villkorlig frigivning bör frångås är det ofrånkomligt att straffskärpningsregeln vid grovt narkotikabrott får tillämpas inte bara vid återfall utan även då ett längre frihetsstraff framstår som ofrånkomligt med hänsyn till samhällsskyddet.

Slutligen får socialstyrelsen fästa uppmärksamheten på ett speciellt problem med anknytning till lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV). I 17 § andra stycket stadgas att utskrivningsnämnd beslutar om utskrivning bl. a. av patient som från kriminalvårdsanstalt överförs till sjukhus och som vid utskrivningen inte skall återföras till kriminalvårdsanstalten. I samband med att interneringspåföljden upphör kan det vara lämpligt att påpeka att utskrivningsnämnd skall pröva frågan om utskrivning enligt LSPV även om patienten har erhållit villkorlig frigivning eller eljest inte direkt skall återföras till kriminalvårdsanstalt. Frågan om var gränsen går mellan överläkarens och utskrivningsnämndens behörighet är nämligen i vissa fall oklar.

Reglerna om villkorlig frigivning diskuteras också av några andra remissinstanser. *Vänersborgs tingsrätt* förespråkar en ordning som innefattar en möjlighet att senarelägga den villkorliga frigivningen beträffande sådana – visserligen fåtaliga, men dock förekommande – fall som med nuvarande tillämpning av interneringspåföljden får förlängd anstaltsvistelse efter en bedömning av riskerna för bl. a. återfall i våldsbrott, inbegripet sedlighetsbrott. Skulle man vid en bedömning bl. a. på grundval av arten av den tidigare brottsligheten, uttalad aggressivitet på anstalten mot personal och medintagna, den dömdes uppträdande under permissioner och utlåtande av psykiater finna en påtaglig och särskilt stor risk för snabbt återfall i grovt våldsbrott bör sålunda den villkorliga frigivningen kunna senareläggas. I sammanhanget vill tingsrätten hänvisa till 19§ lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård, enligt vilken bestämmelse försöksutskrivning från mentalsjukhus inte får ske, om det skulle medföra fara för annans personliga säkerhet eller patientens eget liv. *Bankinspektionen* uttalar som sin mening att den utveckling som skett i praxis beträffande frigivning av svåra förbrytare på ett anmärkningsvärt sätt urholkat de straffmättningsregler som nu finns. Inspektionen anser det sålunda vara i hög grad diskutabelt att domstolarna vid utmätning av tidsbestämt straff tvingas att se till det praktiska resultatet av domen, nämligen inom vilken tid den dömda kommer att friges. En praxis som innebär att vid svårare brott frigivning sker redan efter halva den av domstolen utmätta strafftiden förefaller egendomlig. För den enskilde medborgaren måste det framstå som svärförståeligt att en "livstidsfånge" – som regelmässigt får påföljden förvandlad till tidsbestämt straff – friges efter 6–8 år eller att en person som dömts till mord till 10 års fängelse redan efter 5 år.

4 Övergångsbestämmelserna

Flera remissinstanser uttalar sig särskilt om de föreslagna övergångsbestämmelserna. *Stockholms tingsrätt* menar sålunda att den i promemorian föreslagna lösningen med avseende på den som undergår internering då påföljden avskaffas synes enkel och ändamålsenlig. Även *Föreningen Sveriges åklagare* och *SAK* anser att övergångsproblemen fått en tillfredsställande reglering.

Kriminalvårdsstyrelsen anmärker mot den lösning som valts enligt p. 4 andra stycket av övergångsbestämmelserna med avseende på påföljdsbestämningen för ny brottslighet som begåtts av den som efter ikraftträdandet undergår internering i anstalt. Lösningen innebär enligt styrelsens mening att det för vissa internerade kan komma att ställa sig "lönande" att begå nya brott under anstaltstiden. Ett sätt att undvika denna olägenhet kunde vara att i stället låta interneringspåföljden för berörda kategori kvarstå och således låta bestämmelserna i 34 kap. 1 och 9 §§ tills vidare kvarstå orubbade. Också *Sveriges domareförbund* påpekar, att den internerade vid ny brottslighet kan göra en direkt vinst genom att erhålla ny dom på fängelse.

Interneringsnämnden anser – i anslutning till samma punkt i övergångsbestämmelserna – att domstol bör ha möjlighet att för rena bötesbrott döma till fortsatt internering med tillämpning av 34 kap. 1 § 1 BrB.

Enligt p. 5 i de föreslagna övergångsbestämmelserna skall bl. a. gälla att

den som vid ikraftträdandet vårdas i anstalt efter dom på internering skall överföras till kriminalvård i frihet när han avtjänat den minsta tid för anstaltsvård som bestämts i domen. Enligt *de intagna vid Kumlaanstalten* som inkommit med yttrande leder nu nämnda övergångsreglering – betraktad i ett sammanhang med sådan ändring i fråga om kriminalvårdsnämndens frigivningspraxis som föreslagits i promemorian – till orättvisa vid jämförelse mellan de internerade och dem som avtjänar långvariga tidsbestämda fängelsestraff. Ett konkret krav från de internerades sida är med anledning härav att villkorlig frigivning får ske efter avtjänande av tre fjärdedelar av den bestämda minsta tiden. *Folkpartiets ungdomsförbund* uttalar med avseende på samma övergångsreglering att interneringens minsta tid efter avskaffandet bör utgöra sluttid för fängelsepåföljden med möjlighet till villkorlig frigivning efter två tredjedelar av tiden.

Interneringsnämnden anmärker att det av förslaget inte framgår vilken myndighet som skall besluta om överförande till kriminalvård i frihet i de fall som avses i punkt 5 till övergångsbestämmelserna. Skall det vara interneringsnämnden, kriminalvårdsnämnden, övervakningsnämnden eller styresmannen vid anstalten?

Övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, tar också – i ett något vidare perspektiv än enbart med avseende på övergångsregleringen – upp frågan om beslutande myndighet vid överförande till kriminalvård i frihet. Ett avskaffande av internering medför ett tillskott till kriminalvårdsnämndens verksamhetsområde av särskilt krävande ärenden och måste därför förenas med en fortsatt decentralisering av ärenden från kriminalvårdsnämnden. Övervakningsnämnden föreslår att kriminalvårdsnämndens befattning med dem som dömts till fängelse upp till tre år överflyttas på övervakningsnämnderna. Vidare bör föreskrivas att, i de ärenden som handläggs av kriminalvårdsnämnden, den dömde alltid bör ha rätt att bli hörd muntligen och att även styresmannen för anstalten eller handläggande assistent bör inställa sig. Den dömde kan vidare enligt övervakningsnämndens mening ha behov av offentligt biträde när det gäller långa strafftider.

I p. 5 i övergångsbestämmelserna sägs också att internerad för vilken anstaltsvården efter ikraftträdandet har upphört skall anses vara villkorligt frigiven från fängelse med en straffåterstod av sex månader och en prøvotid av ett år räknat från dagen då anstaltsvården upphörde. Enligt *övervakningsnämnden i Eskilstuna* ter sig förslaget i denna del anmärkningsvärt lättvindigt med hänsyn till att man bland de interneringsdömda finner ett klientel som ofta har en mycket svår brottslighet bakom sig. Förslaget rimmar också illa med de straffåterstoder och prøvotider som kan komma i fråga för jämförbara fängelsedömda med långa strafftider. Nämnden kan tänka sig ett enkelt alternativ till den föreslagna ordningen, nämligen att man tar fasta på den längsta av de minsta tider som ingår i den ådömda interneringen och fingerar att denna tid utgör två tredjedelar av ett fängelsestraff, från vilket den dömde friges. Straffåterstoden skulle alltså utgöra hälften av den längsta av de minsta tider som ingår i interneringen. Prövotiden borde därvid utgöra tre år för alla med en straffåterstod på över ett år; för övriga kan en ettårig prøvotid vara befogad. *Övervakningsnämnden i Stockholm, tredje avdelningen*, påpekar att prøvotiden av ett år torde vara avsevärt kortare än vad som många gånger skulle ha blivit fallet om personen i fråga, i den dom vari påföljden bestämts, i stället ådömts fängelse. Enligt nämndens uppfattning motsvarar inte prøvotidens längd det övervakningsbehov som i allmänhet föreligger. I stället föreslås att i dessa fall skall gälla en prøvotid av två år. Också *Sveriges domareförbund*

menar att den enligt övergångsbestämmelserna korta övervakningstiden föranleder tvekan.

Interneringsnämnden hävdar att prøvotiden enligt punkt 6 i promemo-rians förslag till övergångsbestämmelser bör vara längre än som där sagts. Om en för alla fall bestämd tid skall anges, bör den inte understiga två år.

JK anmärker att en redaktionell översyn är påkallad med avseende på punkt 6 i övergångsbestämmelserna. Där sägs att "prövotiden" i en viss situation upphör vid ikraftträdandet. Vad som avses är att påföljden över huvud taget upphör; jämför 30 kap. 15 § BrB.

Vänersborgs tingsrätt påtalar beträffande de föreslagna *övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i lagen om beräkning av strafftid m. m.* att vad som där sägs om att äldre bestämmelser gäller i fråga om den som "undergår" internering egentligen bör vara "undergår eller skall undergå". *Interneringsnämnden* anmärker i fråga om samma lagförslag att övergångsbestämmelserna bör innefatta en möjlighet för den som dömts till internering eller till fortsatt internering med förordnande om återintagning i anstalt före den 1 juli 1980 att avge nöjdförklaring efter den dagen.

När det gäller *övergångsbestämmelserna till ändringen av lagen om kriminalvård i anstalt* anmärker *interneringsnämnden* att dessa medför att den, vars minsta tid utgår t. ex. först under år 1985, kan få frigivningspermission fr. o. m den 1 juli 1980. En begränsning av möjligheten att bevilja frigivningspermission, t. ex. till att gälla två månader före minsta tidens utgång, bör enligt nämndens mening föreskrivas.

De remitterade lagförslagen

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken¹

dels att 30 kap., 34 kap. 9 och 13 §§, 35 kap. 10 § och 37 kap. 4 och 9 §§ samt 38 kap. 7 § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 §, 26 kap. 7 §, 33 kap. 5 och 7 §§, 34 kap. 1, 10, 11 och 18 §§, 36 kap. 6 §, 37 kap. 1, 5, 6 och 11 §§ samt 38 kap. 1, 3–6, 8, 9 och 12 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas en ny paragraf, 26 kap. 3 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §²

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse,

disciplinstraff för krigsmän, samt villkorlig dom, skyddstillsyn, *in-
terner*ing och överlämnande till särskild vård.

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse,

disciplinstraff för krigsmän, samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård.

26 kap.

3 §³

Har någon dömts till fängelse i lägst två år och begår han, sedan domen har vunnit laga kraft, brott som är belagt med fängelse i mer än sex år, får för återfallet dömas till fängelse på en tid som med fyra år överstiger det högsta straff som kan följa på brottet eller, om det är fråga om flera brott, det högsta straff som med tillämpning av 2 § kan följa på brotten.

Brott, som någon har begått innan han har fyllt tjuogoett år, får ej

¹ Senaste lydelse av 30 kap. 4 § 1974: 205
30 kap. 7 § 1967: 942
30 kap. 11 § 1973: 918
35 kap. 10 § 1979: 680
37 kap. 9 § 1979: 680
38 kap. 7 § 1979: 680.

² Senaste lydelse 1979: 680.

³ Förutvarande 26 kap. 3 § upphävd genom 1975: 1395.

Nuvarande lydelse

Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning skall särskilt beaktas verkningarna av fortsatt frihetsförlust för den dömda och förutsättningarna för hans anpassning i samhället med hänsyn till de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen.

Dömes någon till fängelse på viss tid eller internering eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömda med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad, tagen i förvarrest eller intagen på rättspsykiatrisk klinik enligt 9 § lagen (1966:301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen ange det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse

Föreslagen lydelse

läggas till grund för sådan förhöjning som anges i första stycket.

En utländsk dom får tillmätas samma verkan som en svensk.

7 §⁴

Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning skall särskilt beaktas verkningarna av fortsatt frihetsförlust för den dömda och förutsättningarna för hans anpassning i samhället med hänsyn till de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen. *Avtjänar den dömda fängelsestraff för särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa, skall vid prövningen alltid beaktas om det finns påtaglig risk för att han efter frigivningen fortsätter brottslig verksamhet av samma slag.*

33 kap.

5 §⁵

Dömes någon till fängelse på viss tid eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömda med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad, tagen i förvarrest eller intagen på rättspsykiatrisk klinik enligt 9 § lagen (1966:301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen ange det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa,

⁴ Senaste lydelse 1974: 205.

⁵ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, *eller internering*, äger första stycket tillämpning även i fråga om frihetsberövande, som föregått den villkorliga domen, domen på skyddstillsyn eller dom, varigenom förordnats att den genom sådan dom ådömda påföljden skall avse även ytterligare brott. Detta gäller dock endast i den mån frihetsberövandet icke tillgodoräknats enligt första eller tredje stycket.

Dömes någon till böter eller disciplinstraff och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som angives i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

7 §⁶

Har någon börjat undergå fängelse *eller internering* och dömes han i högre rätt i stället till annan i 5 § första eller tredje stycket angiven påföljd, äger vad där är föreskrivet om tillgodoräkning av tid för frihetsberövande motsvarande tillämpning i fråga om tid under vilken verkställighet sålunda skett.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid *eller internering*, äger första stycket motsvarande tillämpning i fråga om tid varunder verkställighet skett på grund av dom i det mål vari den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn slutligen meddelades.

Föreslagen lydelse

må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger första stycket tillämpning även i fråga om frihetsberövande, som föregått den villkorliga domen, domen på skyddstillsyn eller dom, varigenom förordnats att den genom sådan dom ådömda påföljden skall avse även ytterligare brott. Detta gäller dock endast i den mån frihetsberövandet icke tillgodoräknats enligt första eller tredje stycket.

Har någon börjat undergå fängelse och dömes han i högre rätt i stället till annan i 5 § första eller tredje stycket angiven påföljd, äger vad där är föreskrivet om tillgodoräkning av tid för frihetsberövande motsvarande tillämpning i fråga om tid under vilken verkställighet sålunda skett.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger första stycket motsvarande tillämpning i fråga om tid varunder verkställighet skett på grund av dom i det mål vari den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn slutligen meddelades.

34 kap.

1 §⁷

Finnes den som för brott dömts till fängelse, villkorlig dom, skydds-

Finnes den som för brott dömts till fängelse, villkorlig dom *eller*

⁶ Senaste lydelse 1979: 680.

⁷ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

tillsyn eller internering hava begått annat brott före domen eller begår han nytt brott efter domen men innan påföljden till fullo verkställts eller eljest upphört, må rätten, med iakttagande av vad för vissa fall är föreskrivet i 2–6 och 9 §§ efter omständigheterna

Föreslagen lydelse

skyddstillsyn ha begått annat brott före domen eller begår han nytt brott efter domen men innan påföljden till fullo verkställts eller eljest upphört, må rätten, med iakttagande av vad för vissa fall är föreskrivet i 2–6 §§, efter omständigheterna

1. förordna att den tidigare ådömda påföljden skall avse jämväl det andra brottet,

2. döma särskilt till påföljd för detta brott, eller

3. därest den tidigare domen vunnit laga kraft, undanröja den ådömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art.

Har jämte skyddstillsyn ådömts fängelse enligt 28 kap. 3 §, skall vid tillämpningen av bestämmelserna i detta kapitel den ådömda fängelsepåföljden anses som en del av skyddstillsynen.

10 §⁸

Har med tillämpning av 1 § 1 genom lagakraftvunnen dom förordnats, att fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller internering som ådömts i tidigare mål skall avse ytterligare brott, och ändras den tidigare ådömda påföljden av högre rätt genom dom som vinner laga kraft, skall frågan om påföljd för sagda brott efter anmälan av åklagare ånyo prövas av domstol. Detsamma skall gälla, när straff bestämts med tillämpning av 3 § andra stycket och det tidigare ådömda straffet ändras.

Har med tillämpning av 1 § 1 genom lagakraftvunnen dom förordnats, att fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn som ådömts i tidigare mål skall avse ytterligare brott, och ändras den tidigare ådömda påföljden av högre rätt genom dom som vinner laga kraft, skall frågan om påföljd för sagda brott efter anmälan av åklagare ånyo prövas av domstol. Detsamma skall gälla, när straff bestämts med tillämpning av 3 § andra stycket och det tidigare ådömda straffet ändras.

Finnes, när dom å fängelse på viss tid skall verkställas, att den dömde begått brottet innan sådant straff som ådömts honom för annat brott börjat verkställas, och framgår ej av domarna att det andra straffet beaktats, skall sedan domarna vunnit laga kraft domstol, efter anmälan av åklagare, med tillämpning av 3 § andra stycket bestämma det straff den dömde skall undergå till följd av den dom, som sist förekommer till verkställighet.

11 §⁹

Förekomma till verkställighet på en gång dom å fängelse på livstid och dom å böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, vill-

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid,

⁸ Senaste lydelse 1979: 680.

⁹ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

korlig dom, skyddstillsyn, *internering* eller disciplinstraff skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Föreslagen lydelse

villkorlig dom, skyddstillsyn eller disciplinstraff skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Om en dom på fängelse på viss tid i minst två år och en dom på böter eller disciplinstraff som har meddelats innan fängelsestraffet har börjat avtjänas förekommer till verkställighet på en gång, skall fängelsestraffet träda i stället för böterna eller disciplinstraffet.

18 §¹⁰

Uppkommer fråga om utlämning till Sverige för verkställighet av dom, varigenom någon dömts till fängelse *eller internering* som gemensam påföljd för två eller flera brott, och kan utlämning enligt den främmande statens lagstiftning ej ske för alla brotten, skall domstol, efter anmälan av åklagare, undanröja den gemensamt ådömda påföljden och döma till påföljd för den brottslighet, för vilken utlämning kan äga rum.

Uppkommer fråga om utlämning till Sverige för verkställighet av dom, varigenom någon dömts till fängelse som gemensam påföljd för två eller flera brott, och kan utlämning enligt den främmande statens lagstiftning ej ske för alla brotten, skall domstol, efter anmälan av åklagare, undanröja den gemensamt ådömda påföljden och döma till påföljd för den brottslighet, för vilken utlämning kan äga rum.

Vad som föreskrives i första stycket skall även gälla, då fråga uppkommer om att svensk brottmålsdom, som avser två eller flera brott, skall verkställas utomlands i enlighet med lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom eller lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet, och hinder mot verkställighet föreligger enligt den främmande statens lagstiftning såvitt avser något eller några av brotten.

36 kap.

6 §¹¹

Vad i lag eller författning är föreskrivet om särskild rättsverkan av att någon dömes till straff skall gälla även då annan påföljd som omförmäles i 1 kap. 3 § ådömes.

Vid tillämpningen av första stycket *skola* villkorlig dom, skyddstillsyn *och internering* samt, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild vård anses lika med fängelse. Därvid

Vid tillämpningen av första stycket *skall* villkorlig dom *och* skyddstillsyn samt, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild vård anses lika med fängelse. Därvid *skall*, om så

¹⁰ Senaste lydelse 1979: 680.

¹¹ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

skola internering samt, om så förordnas, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex månader.

Föreslagen lydelse

förordnas, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex månader.

37 kap.

1 §¹²

Övervakningsnämnds verksamhetsområde skall omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets, om ej särskilda skäl föreligger till annan indelning. För handläggning av ärenden rörande personer som dömts till fängelse eller internering må tillsättas särskilda övervakningsnämnder. Övervakningsnämnds verksamhetsområde bestämmas av regeringen.

Övervakningsnämnd består av fem ledamöter, om ej regeringen förordnar att viss nämnd skall *hava* flera ledamöter. Nämnden är beslutförför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt äger ordföranden ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Regeringen äger förordna att övervakningsnämnd skall arbeta å avdelningar. Om sådan avdelning skall i tillämpliga delar gälla vad om nämnd är stadgat.

5 §¹³

Ledamot och ersättare i övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnden och interneringsnämnden skola *hava* avlagt domared. Mot ledamot och ersättare skola gälla samma jäv som i fråga om domare; dock skall vad i 4 kap. 13 § 7 rättegångsbalken sägs icke äga tillämpning i fråga om ledamot och ersättare i övervakningsnämnd.

I fråga om beslut av nämnd som i första stycket sägs skall vad angående omröstning i brottmål i överrätt är stadgat i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Övervakningsnämnds verksamhetsområde skall omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets, om ej särskilda skäl föreligger till annan indelning. För handläggning av ärenden rörande personer som dömts till fängelse må tillsättas särskilda övervakningsnämnder. Övervakningsnämnds verksamhetsområde bestämmas av regeringen.

Övervakningsnämnd består av fem ledamöter, om ej regeringen förordnar att viss nämnd skall *ha* flera ledamöter. Nämnden är beslutförför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt äger ordföranden ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

¹² Senaste lydelse 1979: 680.

¹³ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹⁴

Begär den dömden att bli muntligen hörd i ärende, som handlägges av övervakningsnämnd, skall tillfälle därtill beredas honom.

I ärende hos kriminalvårdsnämnden och interneringsnämnden bör, om det kan antagas vara till gagn och lämpligen kan ske, tillfälle beredas den dömden att bli muntligen hörd.

I ärende hos kriminalvårdsnämnden bör, om det kan antagas vara till gagn och lämpligen kan ske, tillfälle beredas den dömden att bli muntligen hörd.

11 §¹⁵

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna balk meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 7–9 §§ sagts, av hovrätt enligt 8 § eller av kriminalvårdsnämnden eller interneringsnämnden.

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna balk meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 7 och 8 §§ sagts, av hovrätt enligt 8 § eller av kriminalvårdsnämnden.

38 kap.

1 §¹⁶

Den som ådömts villkorlig dom eller skyddstillsyn äger före fullföljdstidens utgång avgiva förklaring, att han är nöjd med domen i vad gäller den ådömda påföljden. Sådant förklaring skall avse jämväl böter, som ådömts med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 §. Förklaringen avgives i den ordning regeringen föreskriver.

Förklaring, som avgivits i föreskriven ordning, må icke återtagas. Har den dömden fullföljt talan mot domen, skall hans talan i vad angår påföljd för brottet anses återkallad genom förklaringen.

Angående nöjdförklaring i fråga om dom å fängelse och internering är särskilt stadgat.

Angående nöjdförklaring i fråga om dom på fängelse är särskilt stadgat.

3 §

Fråga om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket eller 6 § upptages av den rätt som först avgjort det mål vari meddelats villkorlig dom.

Talan enligt 28 kap. 8 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen över den dömden är verksam.

Talan enligt 30 kap. 8 § väckes vid den rätt som först avgjort det mål vari dömts till internering.

Mål som avses i denna paragraf må ock upptagas av domstol, där brottmål mot den dömden är anhängigt, eller av rätten i den ort, där den dömden mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

¹⁴ Senaste lydelse 1979: 680.

¹⁵ Senaste lydelse 1979: 680.

¹⁶ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §¹⁷

Anmälan jämlikt 34 kap. 10 § göres hos första domstol i något av målen.

Ansökan jämlikt 34 kap. 13 § göres hos den rätt som först avgjort det mål vari dömts till internering.

Anmälan jämlikt 34 kap. 18 § göres hos den rätt som först dömt i målet.

5 §

Talan som avses i 27 kap. 6 §, 28 kap. 8 § eller 30 kap. 8 § skall anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömde.

Talan som avses i 27 kap. 6 § eller 28 kap. 8 § skall anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömde.

6 §¹⁸

Nämnd skall deltaga vid underretts avgörande av fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 13 § eller 18 §. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34 kap. 5 § tredje stycket eller 34 kap. 6 § andra stycket samt återintagning i anstalt eller annan åtgärd enligt 34 kap. 9 §.

Nämnd skall deltaga vid underretts avgörande av fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 10 § andra stycket eller 18 §. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 4 § samt åtgärd enligt 34 kap. 5 § tredje stycket eller 34 kap. 6 § andra stycket.

Vid avgörande av fråga, som avses i 27 kap. 5 § andra stycket eller 28 kap. 11 §, är underrätt domför med en lagfaren domare.

8 §¹⁹

I mål om åtgärd enligt 2 § eller 27 kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34 kap. 10 § andra stycket eller 13 § skall underrätt lämna den dömde tillfälle att yttra sig. Begär han att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. I mål om åtgärd enligt 34 kap. 18 § skall den dömde lämnas tillfälle att yttra sig där så är möjligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

I mål om åtgärd enligt 2 § eller 27 kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 10 § andra stycket skall underrätt lämna den dömde tillfälle att yttra sig. Begär han att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. I mål om åtgärd enligt 34 kap. 18 § skall den dömde lämnas tillfälle att yttra sig där så är möjligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Åtgärd enligt 28 kap. 11 § må beslutas utan att tillfälle beredes den dömde att yttra sig.

¹⁷ Senaste lydelse 1979: 680.

¹⁸ Senaste lydelse 1979: 680.

¹⁹ Senaste lydelse 1979: 680.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §²⁰

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket, 28 kap. 11 § eller 34 kap. 10 § andra stycket, 13 § eller 18 § länder omedelbart till efterrättelse om ej annorlunda förordnas. Detsamma gäller avgöranden enligt 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 4, 5 eller 6 § angående föreskrifter eller provotid.

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 5 § andra stycket, 28 kap. 11 § eller 34 kap. 10 § andra stycket eller 18 § länder omedelbart till efterrättelse om ej annorlunda förordnas. Detsamma gäller avgöranden enligt 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 4, 5 eller 6 § angående föreskrifter eller provotid.

12 §²¹

Det åligger polismyndighet att lämna domstol, övervakningsnämnd, kriminalvårdsnämnden och interneringsnämnden handräckning för den dömdes inställande i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans omhändertagande jämlikt 26 kap. 22 §, 28 kap. 11 § eller 30 kap. 14 §.

Det åligger polismyndighet att lämna domstol, övervakningsnämnd och kriminalvårdsnämnden handräckning för den dömdes inställande i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans omhändertagande jämlikt 26 kap. 22 § eller 28 kap. 11 §.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.
2. Efter ikraftträdandet får ej dömas till internering.
3. Den som vid ikraftträdandet undergår internering i anstalt skall vårdas i anstalt till utgången av den minsta tid som senast har bestämts. Har han med stöd av 34 kap. 9 § första stycket återintagits i anstalt utan att minsta tid för fortsatt anstaltsvård har bestämts, skall det anses som om genom domen minsta tid för sådan vård har bestämts till tre månader. Vad som har sagts nu gäller även den som har dömts till internering enligt en dom som inte har börjat verkställas vid ikraftträdandet och den som skall återintas i anstalt enligt en sådan dom.
4. Äldre bestämmelser om internering gäller fortfarande beträffande internerad som avses i punkt 3 till dess att han har överförs till vård utom anstalt enligt punkt 5. I stället för vad som föreskrivs i 34 kap. 9 § första stycket tredje meningen skall dock gälla att minsta tiden för fortsatt anstaltsvård får bestämmas till lägst en månad vid tillämpning av 34 kap. 1 § 1.

Fråga beträffande internerad i anstalt som enligt äldre bestämmelser skulle ha behandlats av interneringsnämnden skall efter ikraftträdandet i stället handläggas av kriminalvårdsnämnden.

5. En internerad som avses i punkt 3 skall överföras till vård utom anstalt vid ikraftträdandet eller, om minsta tiden då inte har gått ut, vid den tidens utgång. När den internerade sålunda har överförs till vård utom anstalt, skall det i fråga om den fortsatta verkställigheten av påföljden samt vid tillämpning av bestämmelserna om sammanträffande av brott och förändring av påföljd anses, som om han är dömd till fängelse samt har blivit villkorligt frigiven med en straffåterstod av sex månader och med en provotid av två år, räknad från dagen då anstaltsvården upphörde.

²⁰ Senaste lydelse 1979: 680.

²¹ Senaste lydelse 1979: 680.

Beslut om överförande till vård utom anstalt får, i den utsträckning det behövs för tillämpningen av första stycket, meddelas före ikraftträdandet. I sådant fall meddelas beslutet av interneringsnämnden. Efter ikraftträdandet meddelas beslut om överförande till vård utom anstalt av kriminalvårdsnämnden. Ett beslut som avses nu skall ändras, om det påkallas av att ny minsta tid har bestämts.

6. Om en internerad vid ikraftträdandet vårdas utom anstalt, skall det i fråga om den fortsatta verkställigheten av påföljden samt vid tillämpning av bestämmelserna om sammanträffande av brott och förändring av påföljd anses, som om han är dömd till fängelse samt har blivit villkorligt frigiven med en straffåterstod av sex månader och med en provotid av två år, räknad från den dag han senast överfördes till vård utom anstalt. Har han efter nämnda dag vårdats utom anstalt mer än två år, upphör påföljden vid ikraftträdandet.

7. Vad i 26 kap. 3 § föreskrivs om återfall i brott tillämpas utan hinder av att den förra domen har meddelats före ikraftträdandet. Härvid skall den som ådömts internering anses vara dömd till fängelse i lägst två år.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.

dels att 16 och 27 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 1–3, 8–10 samt 15 och 18 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 26 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Dom på fängelse *eller internering* skall befordras till verkställighet enligt denna lag. Lagen gäller även i fråga om hur tid för sådan verkställighet skall beräknas.

Vad i denna lag är föreskrivet om fängelse gäller även fängelse vilket ålagts som förvandlingsstraff för böter.

Föreslagen lydelse

1 §¹

Dom på fängelse skall befordras till verkställighet enligt denna lag. Lagen gäller även i fråga om hur tid för sådan verkställighet skall beräknas.

2 §²

Har den som dömts till fängelse, *eller internering* icke inom föreskriven tid fullföljt talan i målet såvitt angår den ådömda påföljden, får domen verkställas i denna del utan hinder av att åklagare eller målsägande fullföljt talan mot domen.

Har den som dömts till fängelse icke inom föreskriven tid fullföljt talan i målet såvitt angår den ådömda påföljden, får domen verkställas i denna del utan hinder av att åklagare eller målsägande fullföljt talan mot domen.

¹ Senaste lydelse 1979: 692.

² Senaste lydelse 1979: 692.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Dom som avses i första stycket får även i andra fall än som sägs där verkställas utan hinder av att domen ej vunnit laga kraft. Härom är särskilt stadgat.

3 §³

Dom på fängelse *eller internering* får även verkställas, om den dömdes före fullföljdstidens utgång i den ordning som anges i denna lag avger förklaring att han avstår från talan mot domen såvitt angår den ådömda påföljden och medger att den får verkställas (nöjdförklaring).

Dom på fängelse får även verkställas, om den dömdes före fullföljdstidens utgång i den ordning som anges i denna lag avger förklaring att han avstår från talan mot domen såvitt angår den ådömda påföljden och medger att den får verkställas (nöjdförklaring).

8 §⁴

Nöjdförklaring som avgivits enligt denna lag får icke återtagas. Har den dömdes fullföljt talan mot domen i vad han därigenom dömts till fängelse *eller internering*, skall denna talan anses återkallad genom nöjdförklaringen.

Nöjdförklaring som avgivits enligt denna lag får icke återtagas. Har den dömdes fullföljt talan mot domen i vad han därigenom dömts till fängelse skall denna talan anses återkallad genom nöjdförklaringen.

9 §⁵

Är den som skall undergå fängelse *eller internering* häktad eller är han intagen i kriminalvårdsanstalt för undergående av påföljd i annat mål när domen får verkställas, skall styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras eller, om han hålles i militärhäkte, den befattningshavare som har uppsikt över häktet omedelbart befordra domen till verkställighet.

Är den som skall undergå fängelse häktad eller är han intagen i kriminalvårdsanstalt för undergående av påföljd i annat mål när domen får verkställas, skall styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras eller, om han hålles i militärhäkte, den befattningshavare som har uppsikt över häktet omedelbart befordra domen till verkställighet.

Förvaras den som är häktad i målet ej i kriminalvårdsanstalt, skall han för verkställighet förpassas till sådan anstalt.

Är den dömdes häktad i annat mål när domen får verkställas och förvaras han ej i kriminalvårdsanstalt, får verkställigheten påbörjas där han förvaras.

10 §⁶

Är den som skall undergå fängelse *eller internering* icke häktad eller

Är den som skall undergå fängelse icke häktad eller intagen i kri-

³ Senaste lydelse 1979: 692.

⁴ Senaste lydelse 1979: 692.

⁵ Senaste lydelse 1979: 692.

⁶ Senaste lydelse 1979: 692.

Nuvarande lydelse

intagen i kriminalvårdsanstalt när domen enligt 2 § första stycket får verkställas, skall kriminalvårdsstyrelsen förelägga honom att senast viss dag inställa sig vid den kriminalvårdsanstalt, där domen skall verkställas.

Kan det befaras att den dömda avviker eller efterkommer han icke föreläggande enligt första stycket, skall polismyndigheten i den ort där han vistas på begäran av kriminalvårdsstyrelsen låta förpassa honom till anstalten.

Avger den dömda nöjdförklaring inför styresman vid kriminalvårdsanstalt eller föreståndare för allmänt häkte, skall den som tager emot förklaringen omedelbart befordra domen till verkställighet. Avger den dömda nöjdförklaring inför polismyndighet eller befattningshavare vid försvarsmakten, skall den som tager emot förklaringen låta förpassa den dömda till kriminalvårdsanstalt enligt bestämmelser som kriminalvårdsstyrelsen meddelar. Befattningshavare vid försvarsmakten skall begära biträde av polismyndigheten i orten för att verkställa förpassningen.

Om det bedöms kunna ske utan fara för att den dömda avviker, får polismyndigheten förelägga honom att inställa sig vid kriminalvårdsanstalten i stället för att förpassa honom dit.

Föreslagen lydelse

minalvårdsanstalt när domen enligt 2 § första stycket får verkställas, skall kriminalvårdsstyrelsen förelägga honom att senast viss dag inställa sig vid den kriminalvårdsanstalt, där domen skall verkställas.

15 §⁷

Om fängelse *eller internering* börjat verkställas och högre rätt i stället dömer till annan av dessa påföljder *eller* förlänger tiden för fängelse, skall verkställigheten fortsätta enligt den tidigare domen till dess den dömda avger nöjdförklaring i fråga om den nya domen eller denna på annan grund får verkställas.

Om fängelse börjat verkställas och högre rätt förlänger tiden, skall verkställigheten fortsätta enligt den tidigare domen till dess den dömda avger nöjdförklaring i fråga om den nya domen eller denna på annan grund får verkställas.

18 §⁸

Häktas den som undergår fängelse *eller internering* av annan anledning än misstanke om brott, skall verkställigheten avbrytas.

Häktas den som undergår fängelse av annan anledning än misstanke om brott, skall verkställigheten avbrytas.

26 §⁹

Om den dömda har varit intagen för verkställighet av en dom på fängelse före den dag från vilken strafftiden enligt 19 § skall räknas, får kriminalvårdsstyrelsen förordna

⁷ Senaste lydelse 1979: 692.

⁸ Senaste lydelse 1979: 692.

⁹ Förutvarande 26 § upphävd genom 1979: 692.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

att den tid under vilken han sålunda har varit berövad friheten skall inräknas i verkställighetstiden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om den som efter ikraftträdandet undergår eller skall undergå internering i anstalt.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt**

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt

dels att 56 § skall upphöra att gälla,

dels att 1, 6, 7, 33 och 54, 55, 57 och 58 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*1 §¹

Denna lag avser kriminalvård i anstalt efter dom på fängelse *eller internering.*

Denna lag avser kriminalvård i anstalt efter dom på fängelse.

Vad som föreskrives i lagen om den som dömts till fängelse gäller även den som ålagts fängelse som förvandlingsstraff för böter.

6 §²

Vid fördelning av de intagna mellan lokalanstalter och rixsanstalter skall följande allmänna riktlinjer vara vägledande.

Den som undergår fängelse i högst ett år skall företrädesvis vara placerad i lokalanstalt.

Den som undergår fängelse i mer än ett år *eller internering* placeras företrädesvis i rixsanstalt. När så behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivning *eller övergång till vård utom anstalt*, får den intagne överföras till lokalanstalt.

Den som undergår fängelse i mer än ett år placeras företrädesvis i rixsanstalt. När så behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivning, får den intagne överföras till lokalanstalt.

7 §³

Vid fördelning av de intagna mellan öppna och slutna anstalter iakttages följande.

Intagen bör placeras i öppen anstalt, om icke annan placering är påkallad

¹ Senaste lydelse 1979: 693.

² Senaste lydelse 1979: 693.

³ Senaste lydelse 1978: 901.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

med hänsyn till föreliggande fara för att han avviker eller eljest av säkerhetsskäl eller med hänsyn till att möjlighet bör beredas honom till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som icke lämpligen kan anordnas i öppen anstalt.

Den som dömts till fängelse i lägst två år *eller till internering med en minsta tid av två år eller mer* skall placeras i slutan anstalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Vad som sagts nu gäller dock ej om annan placering kräves för en ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning *eller överföring till vård utom anstalt* eller eljest synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

Den som dömts till fängelse i lägst två år skall placeras i slutan anstalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Vad som sagts nu gäller dock ej om annan placering kräves för en ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning eller eljest synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

33 §⁴

Till förberedande av frigivning *eller överförande till vård utom anstalt* kan intagen *som undergår fängelse eller dömts till internering* beviljas permission under viss längre tid (frigivningspermission).

Den som undergår fängelse på sådan tid att villkorlig frigivning icke kan komma i fråga får beviljas frigivningspermission endast om synnerliga skäl föreligger. Annan som undergår fängelse *och den som dömts till internering* får ej beviljas frigivningspermission före den dag då villkorlig frigivning *eller överförande till vård utom anstalt* tidigast kan ske.

För frigivningspermission får ställas de villkor som kan anses erforderliga beträffande vistelseort, anmälningsskyldighet eller annat.

54 §⁵

I frågor som avses i 33 och 34 §§ beslutar

Till förberedande av frigivning kan intagen beviljas permission under viss längre tid (frigivningspermission).

Den som undergår fängelse på sådan tid att villkorlig frigivning icke kan komma i fråga får beviljas frigivningspermission endast om synnerliga skäl föreligger. Annan som undergår fängelse får ej beviljas frigivningspermission före den dag då villkorlig frigivning tidigast kan ske.

I frågor som avses i 33 och 34 §§ beslutar den övervakningsnämnd

⁴ Senaste lydelse 1979: 693.

⁵ Senaste lydelse 1979: 693.

Nuvarande lydelse

1. den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde anstalten hör *beträffande intagen som undergår fängelse, dock med undantag för fall som avses i andra stycket samt*

2. *interneringsnämnden beträffande intagen som undergår internering.*

Kriminalvårdsnämnden beslutar i frågor som avses i 33 och 34 §§ beträffande intagen som omfattas av förordnande enligt 16 § lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

Föreslagen lydelse

till vars verksamhetsområde anstalten hör. Kriminalvårdsnämnden beslutar *dock i dessa frågor* beträffande intagen som omfattas av förordnande enligt 16 § lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

55 §⁶

Regeringen kan förordna att tillämpningen av 33 och 34 §§ får överflyttas från kriminalvårdsnämnden *eller interneringsnämnden* till den övervakningsnämnd, till vars verksamhetsområde anstalten hör.

Har i fall som avses i första stycket övervakningsnämnden meddelat beslut, får den intagne påkalla prövning av beslutet hos *den centrala nämnd från vilken tillämpningen överflyttats.*

I annat fall än som sägs i andra stycket får intagen hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämnds beslut i frågor som avses i 33 och 34 §§.

Regeringen kan förordna att tillämpningen av 33 och 34 §§ får överflyttas från kriminalvårdsnämnden till den övervakningsnämnd, till vars verksamhetsområde anstalten hör.

Har i fall som avses i första stycket övervakningsnämnden meddelat beslut, får den intagne påkalla prövning av beslutet hos *kriminalvårdsnämnden.*

57 §⁷

Övervakningsnämnds beslut enligt denna lag länder till efterrättelse omedelbart, om ej annorlunda förordnas.

Mot *interneringsnämndens* och kriminalvårdsnämndens beslut enligt denna lag får talan ej föras.

Mot kriminalvårdsnämndens beslut enligt denna lag får talan ej föras.

58 §

Beslut enligt denna lag i annat fall än som avses i 54–56 §§ meddelas av kriminalvårdsstyrelsen.

Beslut enligt denna lag i annat fall än som avses i 54 och 55 §§ meddelas av kriminalvårdsstyrelsen.

⁶ Senaste lydelse 1979: 693.

⁷ Senaste lydelse 1979: 693.

Styrelsens beslut länder till efterrättelse omedelbart, om ej annorlunda förordnas.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. I fråga om internerad som efter ikraftträdandet undergår vård i anstalt tillämpas dock fortfarande äldre bestämmelser i den mån inte annat följer av punkt 2 eller 3.

2. Den som undergår internering i anstalt får utan hinder av 33 § andra stycket i dess äldre lydelse beviljas frigivningspermission två månader före den dag då han skall överföras till vård utom anstalt. Sådan frigivningspermission får beviljas före ikraftträdandet, dock tidigast med verkan från och med den 1 maj 1981.

3. Fråga som enligt äldre bestämmelser skulle ha behandlats av interneringsnämnden skall efter ikraftträdandet i stället handläggas av kriminalvårdsnämnden.

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-10-02

Föredragande: statsrådet Söder

Anmälan till lagrådsremiss om ändring i brottsbalken, m. m.

1 Inledning

Under senare år har stora ansträngningar gjorts för att komma till rätta med det mycket allvarliga missbruket av narkotika.

Riksdagen antog sålunda under våren 1978 ett förslag om väsentligt ökade insatser mot narkotikamissbruket (prop. 1977/78:105, SoU 1977/78:36, rskr 1977/78:363). Huvudvikten i förslaget låg på en kraftig utbyggnad av vårdresurserna, kvantitativt och kvalitativt. Vikten av förebyggande insatser framhävdes. Vissa insatser inom kriminalvården ingick också bland förslagen. Brottsförebyggande rådets narkotikagrupp följer de försöksverksamheter som riksdagen också beslutade om. Trots dessa insatser utgör narkotikamissbruket fortfarande ett av våra stora sociala problem.

Läget torde inte ha förbättrats. Uppgifter tyder på att det tunga missbruket utanför Stor-Stockholmsområdet ökat under senare år. Risken är stor för en ytterligare ökning av narkotikamissbruket.

Riksdagens beslut år 1978 innebär att kampen mot narkotikamissbruket skall föras inom alla samhällsområden. Det har därför från skilda håll ifrågasatts om inte också ändringar i det straffrättsliga regelsystemet borde företas med syfte att ytterligare markera samhällets avståndstagande till missbruk av narkotika och bidra till en höjd allmänprevention (se bl. a. Ju U 1979/80:25, riksdagens prot. 1979/80 nr 110).

I en promemoria utarbetad inom justitie-, social- och handelsdepartementen – (Ds Ju 1980:4) Förslag till ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64) m. m. – har lagts fram förslag till vissa ändringar i lagstiftningen om narkotikabrottslighet. Promemorian, som också innehåller en redogörelse för gällande rätt och nuvarande ordning i övrigt på området, bör fogas till protokollet i detta ärende som *bil. 2.1*.

Synpunkter på förslagen i promemorian har vid en hearing den 27 juni 1980 lämnats av företrädare för riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, brottsförebygg-

13 *Riksdagen 1980/81. I saml. Nr 76*

gande rådet (BRÅ), socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, genraltullstyrelsen, Stockholms tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Föreningen Sveriges länspolischefer, Föreningen Sveriges åklagare, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, landstingsförbundet, Föreningen Sveriges socialchefer och riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare. Föreningen Sveriges polischefer har inkommit med skriftliga synpunkter på departementspromemorian. En sammanfattning av synpunkterna på promemorian torde fogas till protokollet som *bil. 2.2.*

2 Allmän motivering

2.1 Kampen mot narkotikamissbruket

Samhällets åtgärder mot narkotikamissbruket bygger på uppfattningen att allt bruk av narkotika som inte är medicinskt motiverat är missbruk som skall med kraft bekämpas. Narkotikamissbruket får aldrig accepteras som en del av vår kultur. Vi måste på allt sätt motverka en tillåtande och förljugen inställning till narkotika. Kampen skall föras inom alla samhällsområden.

Enligt 1 § narkotikaförordningen (1962: 704) förstås med narkotika dels läkemedel och hälsofarliga varor som är föremål för internationell kontroll enligt någon av Sverige biträdd överenskommelse, dels sådana varor som enligt förordnande av regeringen skall anses som narkotika.

Sverige har anslutit sig till de båda FN-konventionerna på området, dvs. 1961 års allmänna narkotikakonvention och 1971 års konvention om psykotropa substanser. Regeringen har beslutat att jämställa vissa läkemedel med narkotika. Dessa medel finns upptagna i kungörelsen (1972: 113) med förordnande enligt 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), senast ändrad (1980: 496). Socialstyrelsen skall enligt 1 § narkotikaförordningen upprätta och kungöra en förteckning över narkotika.

Narkotikastrafflagen (1968: 64) innehåller bl. a. bestämmelser om straff för den som uppsåtligen och utan att vara berättigad därtill tillverkar, saluhåller, överlåter eller innehar narkotika.

Brotten är indelade i tre grader, narkotikaförseelse (2 §), narkotikabrott (1 §) och grovt narkotikabrott (3 §). Straffskalan för narkotikaförseelse omfattar endast böter, för narkotikabrott böter eller fängelse i högst två år och för grovt narkotikabrott fängelse, lägst ett och högst tio år. Motsvarande straffsatser gäller enligt lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling för varusmugglingsbrott som avsett narkotika.

Inom rättsväsendet har mycket stora insatser gjorts under senare år för att komma till rätta med narkotikaproblemen. Polisens personella resurser för spaning mot och utredning av narkotikabrott har kraftigt förstärkts. En ny organisation bestående av särskilda narkotikarotlar med regional behörighet har byggts upp över hela landet. Antalet sådana rotlar är nu 24. Även åklagarväsendets resurser på narkotikaområdet har ökat.

Inom kriminalvården har betydande ansträngningar lagts ned på att söka komma tillrätta med narkotikaproblemen. Sju visitationspatruller har inrättats. Permissionsbestämmelserna har skärpts och ses nu över ytterligare av en av chefen för justitiedepartementet tillkallad särskilt utredare (Ju 1980:03), som också har till uppgift att undersöka tillämpningen av bestämmelserna om brevgranskning, telefonsamtal och besök när det gäller intagna dömda för grov narkotikabrottslighet eller annan allvarlig kriminalitet. Regeringen har lagt fram ett förslag om vidgade möjligheter att förelägga intagna att lämna urinprov för att eventuell narkotikapåverkan skall kunna konstateras (prop. 1980/81:1). I propositionen föreslås också regler om förutsättningarna för placering på specialavdelning av bl. a. sådana intagna som kan befaras fortsätta allvarlig brottslighet under anstaltsvistelsen. Det s. k. Österåkersprojektet, som innefattar en frivillig drogfri behandlingskedja vid tre anstalter, har pågått i två år och gett goda resultat. Försök med s. k. narkotikafria avdelningar pågår vid andra anstalter. Antalet placeringar på behandlingshem av intagna med narkotikaproblem har ökat. Här bör också nämnas den försöksverksamhet med s. k. kontraktsvård av narkotikamissbrukare som har begått brott som sedan den 1 september 1979 pågår vid Ulleråkers sjukhus i Uppsala och två sjukhus i Stockholmsområdet.

På tullväsendets område har kampen mot olovlig införsel av narkotika getts hög prioritet. En fortlöpande ökning av personalresurserna för detta ändamål har åstadkommits dels genom omprioriteringar och dels genom inrättande av ett antal nya tjänster speciellt med tanke på narkotikabekämpning. Det kan här också anmärkas att antalet domar för brott mot varusmuggningslagstiftningen avseende narkotika har ökat markant under senare år.

I de internationella ansträngningar på området som bedrivs bl. a. inom FN och Europarådet har Sverige tagit en aktiv del. Under senare år har ökade insatser gjorts bl. a. för att minska produktionen av illegal narkotika. I de länder där narkotikan har sitt ursprung lever många människor under svåra sociala och ekonomiska förhållanden. Odling av opiumvallmo är ibland deras enda förvärvskälla. FN:s narkotikafond driver med stöd från bl. a. Sverige flera projekt med alternativ odling för att minska det ekonomiska beroendet av opiumodlingen. Ifråga om brottsbekämpningen förekommer ett omfattande samarbete med andra länder främst inom ramen för polis- och tullväsendets internationella organisationer.

Vården av narkotikamissbrukare är i vårt land främst anordnad inom ramen för socialvården. Målsättningen är att vårdorganisationen skall utgöra en vårdkedja som innefattar uppsökande verksamhet, öppen och slutet vård, fortsatt behandling och eftervård. Med hänsyn till de sociala faktorernas roll såväl vid missbrukets utveckling som vid dess behandling har riksdagen starkt betonat de sociala vårdåtgärdernas betydelse och därmed kommunernas ansvar för väsentliga delar av vårdkedjan. Den

medicinska vården skall i första hand ankomma på psykiatrin. De sociala och medicinska insatserna skall samordnas planmässigt.

Olika typer av narkomanvårdande enheter finns. Narkomanvårdens uppbyggnad har skett relativt snabbt och med en ständig metodutveckling. De narkomanvårdskliniker som inrättats inom sjukvården har efterhand fått en miljöterapeutisk vårdinriktning. Terapeutiska samhällen och andra typer av behandlingshem har startats. Öppenvården har utvecklats och kunnat nå allt fler missbrukare.

Riksdagens beslut år 1978 innebar omfattande åtgärder mot narkotikamissbruket. Bl. a. ställdes medel till förfogande för en kraftig utbyggnad av vården. En kraftig ökning av antalet platser på behandlingshem har också skett.

Den 1 juli 1980 fanns sålunda 310 statsbidragsberättigade behandlingshemsplatser mot 180 år 1978. Under innevarande budgetår beräknas ytterligare 60–80 platser tillkomma. Utöver dessa behandlingshem finns ett 100-tal platser på olika typer av kollektiv.

Varje år placeras omkring 400 narkotikamissbrukare i familjevård. En särskild kommitté har tillkallats med uppgift att bl. a. initiera, samordna och utvärdera viss försöksverksamhet med familjevård för vuxna missbrukare. Barn och ungdomar som har missbruksproblem placeras också i enskilt hem eller fosterhem enligt barnavårdslagen.

Omkring 20 procent av pojkarna och omkring hälften av flickorna på ungdomsvårdsskolorna har placerats där för att de bl. a. har missbruksproblem. Inom den psykiatriska sjukvården ges narkotikamissbrukare vård såväl vid öppna mottagningar som i slutenvård vid t. ex. speciella kliniker för toxikomanvård.

I vissa större städer bedrivs den öppna narkomanvården i statsbidragsberättigade vårdcentraler. Denna verksamhet är huvudsakligen inriktad på de yngre narkotikamissbrukarna. F. n. finns ett 20-tal sådana öppenvårds-mottagningar.

En strävan är att söka få narkomanvården genomgående organiserad enligt ett system med s. k. vårdbaser. I en vårdbasorganisation skall finnas olika typer av behandlingsenheter, som tillsammans bildar en vårdkedja. Vårdbasen, som har huvudansvaret för behandlingsplanering, samordning och uppföljning, kan utgöras av en öppenvårdsenhet. I de kommuner där det inte finns speciella öppenvårdsmottagningar kan vårdbasen utgöras av socialbyrån. De övriga enheterna i vårdkedjan kan vara akut- och korttidsavdelningar, olika typer av behandlingshem och familjevård. I det eftervårdande arbetet deltar även arbetsförmedlingen, skolan och andra berörda myndigheter. Vissa behandlingshem har byggt in stora delar av vårdbasen i den egna enheten. Behandlingshemmet ansvarar även för motivationsarbetet, den långsiktiga behandlingen och eftervården.

För att vårdkedjan skall kunna fungera krävs ett differentierat vårdutbud. Det måste finnas olika typer av behandlingsresurser. Dessa skall

finnas inom såväl den öppna vården som institutionsvården. Olika vårdenheter kan fylla olika behov i rehabiliteringsprocessen. Med den öppna vården har missbrukaren den huvudsakliga och fortlöpande kontakten. Inom akutvården får missbrukaren hjälp med avgiftning. I behandlingshemmet sker den mer genomgripande behandlingen. Varje enhet har olika funktioner för olika missbrukare. Beroende på missbrukarens sociala och psykiska situation kan rehabiliteringen vara olika lång och ha olika innehåll.

Trots den omfattande utbyggnaden råder det fortfarande stor brist på behandlingshem. Många behandlingshem har långa köer. Detta har medfört att de missbrukare som söker vård ofta får vänta länge och ibland överhuvudtaget inte kan beredas plats. Detta påverkar arbetet negativt i samtliga led i vårdkedjan. Bl. a. den uppsökande och mötiverande verksamheten försvåras.

I samband med ställningstagandet till prop. 1979/80:1 med förslag till socialtjänstlag beslutade riksdagen också att landstingen och kommunerna i framtiden skall vara huvudmän för institutionsvården för missbrukare. Staten kommer att stödja verksamheten med statsbidrag. Den nya organisationen avses träda i kraft den 1 januari 1983.

Kommunerna och landstingen har åtagit sig att i varje län upprätta en samlad vårdplan för alkohol- och narkomanvården. Denna skall omfatta ungdomsvårdsskolor, statliga, erkända och enskilda nykterhetsvårdsanstalter, behandlingshem och inackorderingshem för alkohol- och narkotikamissbrukare. Planen skall visa vilka institutioner som skall finnas och vilka resurser som skall disponeras. Genom institutionsplanen skapas förutsättningar för en sammanhållen planering av missbruksvården i kommunerna och landstinget enligt modellen med vårdbas och vårdkedja.

Riksdagens beslut år 1978 innebar också att vikten av förebyggande åtgärder ytterligare betonades. Stödet till ideella och religiösa organisationers verksamhet mot missbruket förstärktes.

Riksdagens beslut innefattade vidare att försöksverksamhet skulle drivas på olika områden. Brottsförebyggande rådets narkotikagrupp, som består av företrädare för berörda departement, myndigheter och organisationer, har i december 1979 publicerat en lägesrapport över försöksverksamheterna. Gruppen planerar att under våren 1981 publicera en slutrapport över försöksverksamheterna med förslag till hur resultaten av dessa skall kunna användas i den reguljära verksamheten.

Genom regeringsbeslut i mars 1977 har tillkallats en särskild utredare för att göra en övergripande kartläggning av narkotikamissbrukets omfattning (UNO). Under hösten 1978 och våren 1979 genomförde UNO en landsomfattande undersökning av det "tunga" narkotikamissbrukets omfattning. Resultatet har redovisats i rapporten (Ds S 1980:5) Tungt narkotikamissbruk – en totalundersökning 1979. Med tungt narkotikamissbruk avser utredningen allt injektionsmissbruk och allt dagligt eller nästan dagligt

annat narkotikamissbruk (t. ex. cannabissmissbruk). Utredningen bedömer att det totala tunga narkotikamissbruket i hela landet omfattar 10 000–14 000 personer. Av dessa är 7 500–10 000 injektionsmissbrukare. 1 500–2 000 injicerar narkotika dagligen eller så gott som dagligen.

Fortfarande dominerar bilden av det tunga missbruket av centralstimulantia. Av gruppen injektionsmissbrukare, som enligt utredningens bedömning utgör ungefär tre fjärdedelar av totalantalet, har drygt 80% använt dessa medel. 30% har använt opiater (bl. a. heroin). Inslaget av cannabis är påtagligt för samtliga med tungt missbruk. Missbruk av flera olika preparat hos en och samma person är mycket vanligt. Därutöver är det mycket vanligt att de som klassats som tunga narkotikamissbrukare också missbrukar alkohol.

Under senare år har en rad undersökningar genomförts som belyser narkotikamissbruket i olika ungdomsgrupper. Till de mer uppmärksammade hör skolöverstyrelsens undersökningar av eleverna i årskurs 6 och 9 i grundskolan och årskurs 2 i gymnasieskolan samt försvarets forskningsanstalts undersökning av värnpliktsinskrivna, huvudsakligen 18-åriga män.

I UNOs uppdrag ingår även att ge en allmän bild av narkotikamissbruket i ungdomsgrupperna. För att få en mer fullständig bild än vad de nämnda undersökningarna ger har utredningen i samarbete med SIFO låtit genomföra en intervjuundersökning av ett representativt urval ungdomar mellan 12 och 24 år. Utredningens bedömning av narkotikamissbruket i dessa åldersgrupper kommer att redovisas i en rapport under hösten.

Utredningen skall också lägga fram förslag om hur man fortlöpande skall kunna följa narkotikamissbrukets utveckling i fortsättningen.

Brottsförebyggande rådets narkotikagrupp följer narkotikaläget. Enligt gruppen har läget inte förbättrats sedan UNO genomförde sin kartläggning. Det växande heroinmissbruket utgör ett mycket allvarligt problem. Heroin från Mellanöstern är ett nytt inslag i missbruket. Tillgången på heroin är stor. Enligt polisen kan missbrukare köpa heroin i stort sett var som helst i landet. Missbruket av centralstimulerande medel dominerar fortfarande men detta missbruk minskar och tillgången på dessa preparat är begränsad och av dålig kvalitet. Missbruket av kokain är mycket begränsat. Många oroande rapporter om ökat cannabissmissbruk har lämnats under senare tid. Tillgången på cannabis är stor i hela landet.

Även om betydande insatser har gjorts på skilda områden, måste det sålunda konstateras att narkotikamissbruket alljämt är ett av våra stora sociala problem. Missbruket leder till många mänskliga tragedier och ligger till grund för en vitt förgrenad brottslighet. Skadeverkningarna för missbrukarna själva, deras anhöriga och samhället är utomordentligt omfattande.

Mot denna bakgrund är det ytterst angeläget att överväga vilka ytterligare åtgärder som kan vidtas för att förbättra situationen. I departementspromemorian tas frågan upp – med hänvisning till bl. a. det tidigare nämnda

betänkandet från justitieutskottet (JuU 1979/80: 25) – om inte även ändringar i de straffrättsliga påföljdsreglerna bör vidtas. I förgrunden i debatten härom har stått intresset av att åstadkomma skärpta åtgärder dels mot de lindrigaste formerna av narkotikabrott, som tidigare – främst i Stockholmsregionen – inte har ansetts bli uppmärksammade i erforderlig utsträckning, dels mot de grövsta brotten där gärningsmännen, ofta utan att själva vara hemfallna åt narkotikamissbruk, hänsynslöst och i vinnings syfte har utnyttjat eller framkallat andras beroende av narkotika. I promemorian föreslås bl. a. att minimistraflet för grovt narkotikabrott höjs från ett till två års fängelse och att kriterierna för när grovt brott skall anses föreligga ändras.

Förslagen i promemorian har vid en hearing den 26 juni 1980 fått ett mycket blandat mottagande. Förslaget att höja straffminimum för grovt brott lämnas utan erinran av flertalet instanser men möts av kritik av några myndigheter och organisationer. Förslaget att ändra kriterierna för grovt brott kritiserar starkt. Vissa instanser menar att straffmaximum för normalbrottet bör höjas som en följd av höjningen av straffminimum för det grova brottet.

Jag delar den uppfattningen att ändringar nu bör övervägas när det gäller de straffrättsliga reglerna som ett medel bland flera för att tränga tillbaka narkotikamissbruket. Syftet med ändringarna skall vara att på en gång markera samhällets avståndstagande till missbruk av narkotika och bidra till en skärpt allmänprevention. Ett ytterligare skäl till att nu ta upp frågan utgör det förslag till mera enhetliga och konsekventa principer i fråga om villkorlig frigivning som samtidigt läggs fram av chefen för justitiedepartementet. Detta förslag torde förutsätta en anpassning av straffsatserna för grov narkotikabrottslighet till vad som gäller i fråga om annan jämförbar kriminalitet för att förekomma en icke önskvärd faktisk strafflindring för vissa kategorier narkotikabrottslingar. Med hänsyn till den kritik som förslagen i promemorian har mött bör emellertid vissa ändringar och förtydliganden i förhållande till promemorieförslaget aktualiseras.

2.2 Åtgärder mot de lindrigaste brotten

Narkotikastrafflagen innehåller som nämnts tre brottstyper: narkotikaförseelse (2 §), narkotikabrott (1 §) och grovt narkotikabrott (3 §). I straffskalan för narkotikaförseelse ingår enbart böter. Straffskalan för narkotikabrott omfattar böter och fängelse i högst två år.

Enligt 20 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken (RB) får en åklagare besluta att inte väcka åtal för ett brott bl. a. när det kan antas att annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring inte är påkallad från allmän synpunkt. Med stöd av 12 § polisinstruktionen kan en polisman meddela s. k. rapporteftergift för ett brott, om det inte är föreskrivet strängare påföljd än böter för brottet och brottet med

hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är att betrakta som obetydligt. Frågan om tillämpningen av bestämmelserna om åtals- och rapportteftergift på brott mot narkotikastrafflagstiftningen har under senare år varit föremål för en tidvis ganska livlig diskussion.

I ett cirkulär (RÅC I:94), utfärdat i januari 1980, har riksåklagaren rekommenderat en mera restriktiv tillämpning av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse med stöd av 20 kap. 7 § första stycket i RB. Tidigare tillämpning av dessa bestämmelser innebar att åtal vid narkotikainnehav för eget bruk kunde underlätas, om innehavet gällde antingen en kvantitet centralstimulantia utom kokain svarande mot högst 100 tabletter eller en mängd cannabis som motsvarade någon veckas förbrukning. Dessa gränser kunde undantagsvis överskridas om så bedömdes nödvändigt med hänsyn till intresset av att inte försvåra möjligheterna att ge en missbrukare erforderlig vård. Den praxis som utvecklade sig i enlighet härmed ledde till vissa olägenheter. Sålunda uppstod svårigheter att komma till rätta med detaljförsäljningen av narkotika, eftersom försäljarna ofta undvek att föra med sig större mängd narkotika än som kunde uppfattas som en missbrukares behov för eget bruk. Ett annat skäl till riksåklagarens rekommendationer om en mer restriktiv tillämpning av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse är att användandet av cannabispreparat nu har spritt sig till socialt etablerade grupper som kan antas vara mottagliga för bötesstraff.

I det nya cirkuläret förordas att tillämpningen av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse begränsas till att avse fall då fråga är om innehav av endast en rökbit cannabisharts (0,75–1 gram) eller en dos centralstimulantia (0,1–0,2 gram), dvs. en så liten mängd att den normalt inte delas upp och säljs vidare. Om det trots att mängden är ringa finns misstanke om att narkotikan skall säljas bör åtal ändå ske. Vidare framhålls att åtalsunderlåtelse i huvudsak bör begränsas till förseelser av förstagångskaraktär.

Vid innehav av narkotika av annan typ än som nyss har nämnts – heroin, kokain, opium, morfinbas, morfin, LSD etc. – bör åtalsunderlåtelse meddelas endast när mängden är närmast försumbar. Om en åtalsunderlåtelse bedöms kunna bidra till att understödja ansträngningarna att ge narkotikamissbrukare erforderlig vård, kan emellertid enligt cirkuläret bedömningen bli generösare.

I promemorian framhålls att riksåklagarens cirkulär kan antas få stor genomslagskraft och även återverka på tillämpningen av bestämmelserna om rapportteftergift. Man kan enligt promemorian utgå från att den praktiska effekten blir att en betydande del av de brott för vilka tidigare åtalsunderlåtelse har meddelats i fortsättningen kommer att beivras med bötesstraff.

Enligt promemorian kan det diskuteras i vad mån bötesstraff över huvud taget är en lämplig påföljd för den typ av brottslighet som det här gäller. Med den princip som ligger till grund för kriminaliseringen – att varje oberättigat innehav av ett narkotiskt preparat är straffbart – är det dock

enligt vad som anförs i promemorian inte möjligt att avstå från böter i straffskalan för de allra lindrigaste fallen. Många av de dömda saknar visserligen förmåga att betala böterna. Som har påpekats i riksåklagarens cirkulär har emellertid bruket av främst cannabis numera spritt sig även till mera socialt etablerade grupper. Även vid tillfällighetsbrott av ungdomar torde enligt promemorian ett bötesstraff kunna fylla en funktion som varningssignal. De nya rekommendationerna från riksåklagaren ger underlag för en praxis enligt vilken huvudprincipen blir att en straffrättslig sanktion följer även på de lindrigaste narkotikabrotten, något som mot bakgrund av den allvarliga utvecklingen på narkotikaområdet framstår som väsentligt från samhällets synpunkt. Det är enligt promemorian angeläget att tillämpningen i praktiken följs med uppmärksamhet. I avvaktan på att erfarenheter har vunnits av de nya riktlinjernas återverkan på praxis förordas i promemorian f. n. ingen ändring i narkotikastrafflagen med syfte att begränsa tillämpningsområdet för böter.

Förslaget i promemorian har godtagits av samtliga instanser som var företrädare vid hearingen. Även jag anser att böter bör behållas som påföljd för de lindrigaste narkotikabrotten. Det är dock angeläget att tillämpningen i praktiken av riksåklagarens cirkulär följs uppmärksam. Det bör i detta sammanhang påpekas att praxis vid åtalsunderlåtelse i narkotikamål redan före cirkulärets tillkomst har skärpts kraftigt, möjligen som ett resultat av debatten i denna fråga. Antalet åtalsunderlåtelser minskade sålunda från 1 791 år 1978 till 1 202 år 1979 (jfr BRÅ:s rapport 1980: 3 s. 124).

2.3 Åtgärder mot de allvarligaste brotten: höjning av straffmaximum?

Straffet för grovt narkotikabrott är f. n. enligt 3 § narkotikastrafflagen fängelse i lägst ett och högst tio år. När fängelse ådöms som gemensamt straff för flera brott, kan under vissa förutsättningar straffet bestämmas till fängelse i tolv år (26 kap. 2 § BrB).

Straffskalan för grovt narkotikabrott fick sin nuvarande utformning genom 1972 års ändringar i narkotikastrafflagen, då maximistraffet höjdes från sex till tio år. Enligt de uttalanden som gjordes i anslutning härtill var avsikten inte att åstadkomma en generell skärpning av domstolarnas praxis. Den aktuella lagändringen var avsedd att få effekt endast beträffande den farligaste brottsligheten inom den kategori av lagöverträdelse som lagtekniskt sett hörde hemma under rubriken narkotikabrott (prop. 1972: 67 s. 28).

De erfarenheter som har vunnits av tillämpningen visar att straffskalans övre del förhållandevis sällan utnyttjas. Trots att maximistraffet är så högt som fängelse tio år, erhöll under åren 1976–1978 endast 12, 11 resp. 8% av den som dömdes till fängelse för grovt narkotikabrott en påföljd på fyra års fängelse eller mer. Fängelse i två år eller på kortare tid ådömdes under de angivna åren i 65, 70 resp. 66% av de fall där fängelse valdes som påföljd

för grovt narkotikabrott. Det finns alltså inom den nuvarande straffskalans ram ett inte oväsentligt utrymme för straffskärpningar med sikte på samhällets reaktioner mot de allvarligaste fallen.

Om man vill åstadkomma en straffskärpning, skulle en tänkbar åtgärd enligt promemorian kunna vara att i överensstämmelse med vad som f. n. övervägs i Norge ytterligare höja maximistraffet för grovt narkotikabrott. För svensk del motsvarar emellertid detta maximistraff redan nu det högsta fängelsestraff på viss tid som enligt 26 kap. 1 § BrB över huvud taget kan förekomma när fråga inte är om flera brott. Denna bestämmelse skulle naturligtvis i och för sig kunna ändras. Det synes emellertid enligt promemorian knappast tänkbart att i så fall bestämma maximistraffet för grovt narkotikabrott exempelvis till tolv eller femton år utan att samtidigt ta upp frågan om maximistraffen för de andra brott som nu har fängelse tio år i skalan, t. ex. dråp (3 kap. 2 § BrB), våldtäkt (6 kap. 1 §) och grovt rån (8 kap. 6 § BrB). Underlag saknas emellertid f. n. för de överväganden som därvid skulle bli aktuella och som f. ö. skulle föregripa den allmänna översyn av straffskalorna som f. n. utförs av fängelsestraffkommittén (Ju 1979: 04). Härtill kommer enligt promemorian att en höjning av maximistraffet kan beräknas få endast mycket begränsade praktiska effekter.

I promemorian påpekas vidare att det i departementspromemorian (Ds Ju 1979: 5) om internering har förts fram ett förslag som i vissa särskilda fall ger möjlighet att överskrida den straffskala som gäller för ett brott. Sistnämnda förslag innebär att en domstol under vissa förutsättningar skall kunna gå över den eljest gällande fängelsestraffskalans med två år, om någon som har dömts till fängelse i lägst två år på nytt begår ett brott och detta är straffbelagt med fängelse i mer än sex år. Även det högsta straff som kan ådömas med stöd av 26 kap. 2 § får enligt förslaget överskridas på angivet sätt. Det innebär att fängelse upp till fjorton år skall kunna ådömas i vissa fall. Härigenom tillgodoses enligt promemorian det behov som någon gång kan föreligga av en vidare straffskala än den nuvarande för återfall i synnerligen grov narkotikabrottslighet.

Med beaktande härav föreslås i promemorian f. n. ingen höjning av maximistraffet för grovt narkotikabrott.

Vid hearingen har denna inställning vunnit allmän anslutning.

Även jag har den uppfattningen att maximistraffet för grovt narkotikabrott för närvarande inte bör höjas. Som påpekats är bl. a. frågor om brotts straffmaxima föremål för utredning. Jag vill vidare erinra om att det förslag som chefen för justitiedepartementet nu lägger fram innebär att domstolarna får möjlighet att överskrida straffskalans med fyra år vid återfall i särskilt allvarlig brottslighet.

2.4 Höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott?

Det stora flertalet av dem som döms för grovt narkotikabrott erhåller som tidigare påpekats i praktiken strafftider som ryms inom skalan för normalbrottet trots att straffskalan för grovt narkotikabrott är ovanligt vid. Detta ger enligt promemorian anledning att ställa frågan om den nuvarande utformningen av lagstiftningen har lett till att brotten i större utsträckning än som kan anses rimligt rubriceras som grova. Om detta är fallet, skulle nämligen utvecklingen på sikt kunna leda till att benämningen grovt narkotikabrott mister sitt värde som uttryck för brottets svårhetsgrad.

Mot denna bakgrund ligger det enligt promemorian otvivelaktigt nära till hands att överväga en höjning av det minimistraff på fängelse ett år som f. n. är föreskrivet för grovt narkotikabrott och samtidigt se över de regler som nu gäller för bedömningen av i vilka fall ett narkotikabrott skall anses som grovt. Genom en höjning av minimistraffet till fängelse två år skulle enligt vad som anförs i promemorian brottets straffvärde i förhållande till annan allvarlig kriminalitet klarare markeras. Det erinras om att minimistraffet för våldtäkt är två år (6 kap. 1 § BrB), för grovt rån fyra år (8 kap. 6 § BrB) och för grov mened två år (15 kap. 1 § BrB). Särskilt nära till hands ligger en jämförelse med de allmänfarliga brotten i 13 kap. BrB, som genomgående har mycket höga straffminima i grova fall. T. ex. är minimistraffet för spridande av gift eller smitta, när brottet är grovt, fängelse i fyra år (13 kap. 7 §).

Enligt promemorian skulle en höjning av minimistraffet vidare sannolikt leda till en generell skärpning av påföljderna för de allvarligaste narkotikabrotten. Man bör inte underskatta den preventiva effekt som därmed skulle uppnås när det gäller den kategori av lagöverträdare som kalkylerar med ett tänkbart straff närmast som en företagsmässig riskfaktor. I blickpunkten kommer här framför allt den grupp brottslingar som, ofta utan att själva vara beroende av narkotika, hänsynslöst utnyttjar andras okunnighet eller beroende i en hantering som är mer eller mindre yrkesmässig och dikterad av vinstintresse.

Vid övervägande av frågan om det gällande minimistraffet för grovt narkotikabrott är lämpligt avvägt måste enligt promemorian också beaktas konsekvenserna av nuvarande praxis i fråga om villkorlig frigivning. Enligt gällande praxis sker en särbehandling av den kategori lagöverträdare som har dömts till fängelse i två år eller mer för "grovt narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning". De dömda som anses hänförliga till denna kategori beviljas villkorlig frigivning senare än andra med samma strafftider. Denna särbehandling sker utan något uttryckligt stöd i lag men grundar sig på uttalanden av statsmakterna.

I departementspromemorian om internering har föreslagits att denna

särbehandling skall upphöra. Om nuvarande straffmätningspraxis i narkotikamål behålls skulle förslaget komma att medföra en faktisk strafflindring för vissa kategorier narkotikabrottslingar. Det nya systemet förutsätter därför att man samtidigt åstadkommer en skärpning av straffen för de grävsta narkotikabrotten. En höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott skulle enligt narkotikapromemorian öppna vägen för en övergång till ett mera ändamålsenligt system i fråga om villkorlig frigivning.

Även vid en ändring av praxis i fråga om villkorlig frigivning skulle enligt narkotikapromemorian en höjning av minimistraffet för grovt narkotikabrott från ett till två år leda till en ökning av de faktiska strafftiderna, om den genomförs med bibehållande av nuvarande praxis i fråga om brottsrubriceringen. Denna konsekvens är enligt promemorian helt befogad när det gäller den grupp lagöverträdare som hänsynslöst utnyttjar andras nyfikenhet, okunnighet eller beroende. En stor del av dem som nu döms för grova narkotikabrott utgörs emellertid av narkotikaberoende missbrukare – ofta ungdomar – som överlåter eller medverkar till överlåtelse av narkotika med det huvudsakliga syftet att finansiera sitt eget missbruk och sitt upphålle i övrigt. En höjning av straffsatserna bör enligt promemorian inte genomföras på ett sådant sätt att detta klientel får genomsnittligt sett längre strafftider än f. n.

Enligt 3 § narkotikastrafflagen gäller f. n. att domstolen, när den skall bedöma om ett narkotikabrott är att anse som grovt, särskilt skall beakta om det har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i en större omfattning eller yrkesmässigt, avsett en särskilt stor mängd narkotika – eller annars har varit av särskilt farlig art. I praktiken är det otvivelaktigt så att den mängd narkotika som brottet har avsett ofta blir det avgörande vid bedömningen. Man brukar i praxis räkna med att gränsen mellan normalbrott och grovt brott går vid ett kg då det gäller cannabis, 100–500 gram då det gäller centralstimulantia eller ca 10–50 gram då det gäller heroin. Självfallet varierar praxis, och domstolarna fäster avseende också vid en rad andra omständigheter såsom exempelvis den tilltalades eget narkotikaberoende, antalet överlåtelser, om spridningen skett bland ungdom och vinningens storlek. I synnerhet beträffande cannabisharts lär det dock i praktiken förhållandevis sällan förekomma att någon annan faktor än mängden narkotika blir utslagsgivande vid bedömningen av rubriceringsfrågan, även om givetvis andra faktorer som exempelvis de nyss nämnda kan få stor betydelse för påföljdsval och straffmätning. De konstateranden som sålunda görs i promemorian har sedermera i huvudsak bekräftats i BRÅ:s rapport (1980: 3) Brottsutvecklingen, lägesrapport 1980, där även 1979 års domar har analyserats.

Om minimistraffet för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år, talar enligt promemorian starka skäl för att man samtidigt söker åstadkomma en ändring av de kriterier som bildar underlag för bedömningen om ett brott skall anses som grovt eller inte. Annars riskerar man att höjningen drabbar alltför onyanserat.

Genom en sådan ändring skulle man enligt promemorian också tillgodose intresset av att reservera rubriceringen grovt brott för den svåraste narkotikabrottsligheten. Vad som då närmast kan ifrågasättas är enligt promemorian om man inte bör gå ifrån nuvarande tillämpning i vad den innebär att mängden narkotika i så stor utsträckning är det utslagsgivande kriteriet. I stället skulle graden av hänsynslöshet i gärningsmannens förfarande tillmätas ökad vikt, varvid särskilt avseende skulle kunna fästas vid sådana faktorer som att det aktuella preparatet är särskilt farligt och att fråga har varit om systematiskt bedriven överlåtelse till skolelever eller annan ungdom eller till intagna på anstalter. Stor betydelse skulle naturligtvis i så fall också tillmätas det förhållandet att brottet har begåtts av någon som inte själv är narkotikaberoende och med det främsta syftet att tjäna pengar. Eftersom sådana omständigheter som framgått beaktas redan nu, särskilt vid straffmätningen, skulle detta inte innebära något egentligt nytt inslag i bedömningen utan endast en förskjutning i de olika kriteriernas inbördes betydelse för rubriceringsfrågan.

Mot en sådan lösning kan enligt promemorian framför allt två invändningar riktas. Den ena kan uttryckas på det sättet att den som i stor skala tar befattning med narkotika begår ett brott som – oavsett hans egentliga motiv – ofta leder till en omfattande missbruksspridning med åtföljande personligt lidande för ett stort antal människor. Samhällsfarligheten hos brottet kan sålunda sägas vara i huvudsak detsamma oavsett sådana omständigheter som gärningsmannens syfte med brottet och hans egen missbrukssituation.

Den andra huvudinvändningen mot att ge mängden narkotika mindre avgörande betydelse som kriterium vid rubriceringsfrågans bedömning är att det skulle kunna ge upphov till en ojämn praxis. Mängden är en objektiv omständighet som är betydligt lättare att bevisa än kvalitativa kriterier såsom hänsynslöst utnyttjande av andras okunnighet, nyfikenhet eller beroende i rent vinningssyfte.

Dessa synpunkter är enligt promemorian i hög grad beaktansvärda. Med hänsyn till narkotikabrottens samhällsfarlighet måste en sträng praxis även i fortsättningen tillämpas både i fråga om val av påföljd och när det gäller straffmätningen så snart brottet har gällt en kvantitet narkotika som inte kan betecknas som obetydlig. Det synes inte kunna ifrågasättas annat än att vissa schabloner i praktiken skall kunna användas som utgångspunkt för bedömningen då frågan är om åtalsunderlåtelse skall meddelas eller om en gärning skall bedömas som narkotikaförseelse eller narkotikabrott. Situationen är emellertid enligt vad som anförs i promemorian delvis en annan när det gäller om brottet skall hänföras till den grövsta kategorin narkotikabrott för vilken tio års fängelse ingår i straffskalan. Det kan med fog göras gällande att detta ställningstagande i högre grad än i de mera rutinbetonade fallen bör ske under hänsynstagande till samtliga omständigheter. Givetvis bör i så fall mängden narkotika vara en av dessa omständig-

heter, men den behöver inte enligt promemorian i lika stor utsträckning som nu ha dominerande betydelse.

Ett särskilt skäl för en lagändring med denna inriktning är enligt promemorian att lagändringen skulle ge underlag för en ytterligare nyansering av praxis vid bestämmande av påföljd för den förut berörda kategori av lagöverträdare som utgörs av yngre narkotikaberoende missbrukare som begår narkotikabrott i det huvudsakliga syftet att finansiera eget missbruk. Ofta rör det sig här om förhållandevis stora kvantiteter narkotika, men det är inte sällan beroende av tillfälligheter vilken mängd brottet har avsett i det särskilda fallet. Det torde enligt promemorian inte innebära några nackdelar från allmänpreventiv synpunkt, om brott av denna typ i något större utsträckning än nu bedöms som normalbrott. I den mån så sker innebär detta att det inte längre fordras särskilda skäl för att döma till skyddstillsyn, eftersom 28 kap. 1 § tredje stycket BrB då inte blir tillämpligt. Det bör härvid uppmärksammas att det fr. o. m. den 1 januari 1980 finns möjlighet att kombinera skyddstillsyn med fängelse i högst tre månader. En sådan påföljds kombination bör enligt promemorian i viss utsträckning vara tänkbar i de nu avsedda fallen. Brottens samhällsfarlighet kräver naturligtvis dock ofta att fängelse väljs som enda påföljd. Det torde i regel inte finnas anledning att, när fängelse ådöms, gå ifrån nuvarande praxis i fråga om strafftidens längd.

Av dessa skäl finns det enligt promemorian beaktansvärda skäl som talar för en lösning som innebär att minimistraffet för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år och att samtidigt en justering företas i fråga om de omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett brott skall betraktas som grovt.

I promemorian påpekas att en höjning av minimistraffet för grovt narkotikabrott till två år får konsekvenser för möjligheterna att tillgripa häktning. I 24 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken föreskrivs att, då någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, häktning skall ske, om det inte är uppenbart att anledning därtill saknas. Denna bestämmelse blir om förslaget genomförs tillämplig på grovt narkotikabrott, vilket enligt promemorian inte kan betecknas som någon nackel med hänsyn till intresset av en snabb lagföring i de fall som det här gäller.

Mot denna bakgrund förordas i promemorian att 3 § narkotikastrafflagen ändras på det sättet att dels straffminimum för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år, dels de kriterier som i främsta rummet skall ligga till grund för bedömningen av om ett brott skall anses grovt utformas så att det ger större möjlighet än nu att ta hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter även i fall där befattningen med narkotika har avsett jämförelsevis stora kvantiteter. Lämpligen bör därvid de nuvarande kvantitativa begreppen i 3 § "i större omfattning" och "avsett särskilt stor mängd narkotika" utgå. I stället bör föreskrivas att det vid bedömningen av om ett narkotika-

brott är grovt särskilt skall beaktas om brottet har utgjort led i en verksamhet som har bedrivits yrkesmässigt eller annars har varit av särskilt farlig eller hänsynslös art.

Förslaget att höja minimistraffet för grovt narkotikabrott har fått ett blandat mottagande av de vid hearingen företrädde instanserna.

Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet instanser, däribland rikspolisstyrelsen och Sveriges domareförbund. Stor tveksamhet till förslaget har däremot uttalats av RÅ, kriminalvårdsstyrelsen och BRÅ. RFHL har förklarat sig vara starkt kritiskt till förslaget.

RÅ är sålunda tveksam till om en höjning av straffminimum verkligen leder till en generell höjning av straffnivån. Enligt BRÅ kan förslaget leda till en straffhöjning för de personer som i dag döms till mellan ett år och två års fängelse medan vissa storlangare som i dag döms till två-tre års fängelse i fortsättningen får sin brottslighet rubricerad som enkel narkotikabrottslighet med åtföljande strafflindring. Liknande synpunkter förs fram av RFHL som också är kritiskt till avsaknaden på sociala åtgärder i promemorian.

Kriminalvårdsstyrelsen beräknar att förslaget, om det genomförs, medför ett lägsta resursbehov för kriminalvårdens del om 70 årsplatser motsvarande en kostnad om 13–15 milj. kr. årligen.

När det gäller förslaget om ändrade kriterier för grovt narkotikabrott är en majoritet av de instanser som yttrat sig kritiska. Framför allt riktar sig kritiken mot förslaget i promemorian att ta bort det s. k. mängdkriteriet.

För egen del vill jag anföra följande. Jag delar uppfattningen i promemorian att minimistraffet för grovt narkotikabrott bör höjas från ett års till två års fängelse. Härigenom markeras nämligen ytterligare brottets straffvärde. Med hänsyn till de synpunkter som har förts fram vid hearingen bör det understrykas att höjningen av straffminimum för det grova brottet är avsedd att ge underlag för en skärpning av påföljderna för de allvarligaste narkotikabrotten. Den bör härigenom rimligtvis ha en avskräckande effekt för de narkotikabrottslingar som kalkylerar med ett tänkbart straff närmast som en företagsmässig riskfaktor, t. ex. vissa internationella brottsyndikat inom narkotikahandeln. Denna grupp brottslingar är själva inte beroende av narkotika men utnyttjar för egen vinning hänsynslöst andras okunighet eller beroende i en verksamhet som ofta sker yrkesmässigt. Tecken tyder på att den illegala narkotikahandeln blir allt mer organiserad och att inslaget av utländska brottsyndikat ökar.

Ett ytterligare skäl att höja minimistraffet för grovt narkotikabrott utgör justitieministerns förslag att övergå till mera konsekventa principer i fråga om villkorlig frigivning.

Vad därefter angår kriterierna för när ett grovt narkotikabrott skall anses föreligga har jag förståelse för remisskritiken och föreslår att såväl kriteriet "särskilt stor mängd" som kriteriet "i större omfattning" behålls i lagtexten.

ten. Jag delar emellertid den uppfattning som framförs i promemorian att graden av hänsynslöshet i gärningsmannens förfarande bör tillmätas förhållandevis större vikt vid bedömningen av om brottet skall anses grovt. Därmed avser jag sådana faktorer som att det aktuella preparatet är särskilt farligt eller att fråga har varit om systematiskt bedriven överlåtelse till skolelever eller annan ungdom eller till intagna på anstalter. Utgör gärningen ett led i en organiserad brottslighet, bör detta också beaktas i större utsträckning. Att gärningen varit av särskilt hänsynslös art bör därför uttryckligen nämnas bland de omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen om brottet skall anses grovt.

Det nya rekvisitet i förening med det höjda minimistraffet är avsett att få särskild betydelse för bedömningen av den allvarigaste kategorin narkotikabrott. Däremot bör inte denna höjning medföra att genomsnittligt längre strafftider än f. n. ådöms t. ex. unga narkotikamissbrukare som överlåter eller medverkar till överlåtelse av narkotika i det huvudsakliga syftet att finansiera sitt eget missbruk i sådana fall då enligt nuvarande rättstillämpning endast mängden narkotika föranleder att brottet bedöms som grovt. Det bör inte innebära några nackdelar från allmänpreventiv synpunkt om brott av denna typ i större utsträckning än nu bedöms som normalbrott. Tvärtom är det från preventionssynpunkt en fördel att brottsrubriceringen grovt narkotikabrott inte urvattnas. Det bör dock understrykas att det förhållandet att gärningsmannen missbrukar narkotika givetvis inte kan åberopas som skäl för strafflindring vid narkotikabrott av verkligt allvarlig natur, t. ex. när gärningsmannen tagit befattning med narkotika i stor omfattning eller när gärningen är ägnad att leda till en omfattande spridning av missbruket. Jag anser mig kunna förutsätta att höjningen av minimistraffet jämte ändringen i fråga om kriterierna för vad som är grovt brott i enlighet med det sagda leder till att gränsen mellan normalbrottet och grovt brott förskjuts och till att bedömningen i större utsträckning än hittills sker med utgångspunkt i samtliga föreliggande omständigheter. Sammantaget torde därmed förändringarna av straffbestämmelserna endast medföra förhållandevis begränsade konsekvenser för kriminalvårdens del. Jag har också av chefen för justitiedepartementet inhämtat att de av honom och mig själv i detta ärende anmälda lagförslagen betraktade som helhet inte såvitt f. n. kan bedömas ger underlag för att beräkna något ökat resursbehov för kriminalvården.

En höjning av minimistraffet för grovt narkotikabrott till två år får den konsekvensen att häktning för grovt narkotikabrott skall ske, om det inte är uppenbart att anledning därtill saknas. Som har anförts i promemorian kan detta inte ses som någon nackdel, med hänsyn till intresset av att snabbt kunna åstadkomma lagföring i de fall som det här gäller.

Beträffande kritiken mot promemorian för att den inte innehåller några förslag till sociala åtgärder mot missbruket vill jag påpeka följande. Olika sociala insatser för att motverka narkotikamissbruk ingår i den proposition

om socialtjänsten, som antogs av riksdagen i juni 1980. I 1978 års riksdagsbeslut om åtgärder mot narkotikamissbruket och i uppföljningsarbetet till det beslutet har, som jag tidigare anfört, tyngdpunkten legat på sociala åtgärder. Fortfarande råder dock stor brist på bl. a. behandlingshemsplatser, vilket utgör ett stort problem. Staten verkar emellertid genom generösa statsbidrag för en ökning av platsantalet. Det förhållandet att frågan om huvudmannskapet för hem för vård och boende inom socialtjänsten numera har lösts torde också underlätta en fortsatt utbyggnad av missbruksvården. Jag följer givetvis utvecklingen på detta område med stor uppmärksamhet.

2.5 Vissa följändringar

Med den nu förordade lösningen aktualiseras frågan om en ändring av straffskalan även för normalbrottet enligt narkotikastrafflagen. Maximistraffet enligt denna skala är nu två år. Vid gradindelade brott brukar i allmänhet skalan för normalbrottet ge möjlighet att ådöma strängare straff än vad som svarar mot straffminimum för det grova brottet. I promemorian avvisas detta för narkotikabrottens del med hänsyn till att en sådan ändring skulle kunna leda till en generell straffskärpning för den kategori av lagöverträdare som döms för normalbrott, en effekt som inte är äsyftad.

Från framför allt domarhåll har vid hearingen kritik framförts mot att straffskalan för normalbrott behålls oförändrad. Att inte ha någon s. k. överlappning när det gäller strafflatituden för normalbrottet och för det grova brottet skulle strida mot vedertagen lagstiftningsteknik.

Jag har förståelse för kritiken på denna punkt och föreslår därför att maximistraffet för normalbrottet höjs till tre års fängelse. Jag vill dock starkt understryka att denna höjning inte är avsedd att medföra en allmän höjning av straffen för narkotikabrott som inte bedöms som grova. Där- emot bör enligt vad som tidigare anförts vissa brott som f. n. bedöms som grova i fortsättningen att hänföras till normalbrottet. Höjningen gör det möjligt för domstolarna att i dessa fall när det någon gång är påkallat tillgripa högre straff för normalbrottet än fängelse två år.

Hittills har endast nämnts de ändringar som görs i narkotikastrafflagen. Motsvarande ändringar såvitt avser straffskalorna – dvs. en höjning av dels minimistraffet för grovt brott till fängelse två år, dels maximistraffet för normalbrott till fängelse tre år – bör också vidtas i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling. Skälen för dessa ändringar såvitt gäller narkotikastrafflagen har redovisats tidigare och gäller i allt väsentligt även beträffande varusmugglingen.

Däremot kan inte samma betraktelsesätt anläggas när det gäller att kvalificera grovt brott i narkotikastrafflagen och i varusmugglingslagen. Den senare lagen avser att kriminalisera bl. a. olovlig in- eller utförsel oberoende av varuslag och är alltså inte speciellt inriktad på narkotika-

smuggling. Det hänsynslöshetskriterium som jag har föreslagit för narkotikastrafflagen torde bl. a. därför sällan vara tillämpligt för varusmuggningslagens del. Rekvisitet är speciellt utformat för och inriktat på narkotika och kan svårligen tillämpas beträffande andra varor. De olika försvårande omständigheter som kan beaktas i ett rent varusmuggningsärende täcks också väl av de nuvarande kvalifikationsgrunderna för grov varusmuggling.

Ansvar för grov varusmuggling döms ofta i konkurrens med grovt narkotikabrott. Det är därvid naturligt att den helhetsbedömning som jag tidigare har förordat beträffande narkotikastrafflagen kommer till stånd också beträffande varusmuggningslagen. Även i de fall då ansvar utkrävs med stöd av enbart varusmuggningslagen vid olovlig införsel av narkotika bör en helhetssyn anläggas.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört anser jag att något tillägg till de kriterier som föranleder att bedöma ett smuggningsbrott som grovt inte är påkallat. I dessa frågor har jag samrått med chefen för handelsdepartementet.

Den tidsbegränsade lagen (1969: 36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. blir överflödig till följd av ändringarna i narkotikastrafflagen och varusmuggningslagen. I 27 kap. 16 § rättegångsbalken finns nämligen en generell reglering av telefonavlyssning vid misstanke om brott för vilka inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. Eftersom telefonavlyssning har visat sig vara ett betydelsefullt hjälpmedel vid utredningar rörande narkotikabrott är det också rent allmänt sett en fördel att 1969 års lag avlöses av en permanent reglering. Av det anförda följer att sistnämnda lag, som senast har förlängts till utgången av år 1980 (se SFS 1979: 1063), bör erhålla fortsatt giltighet endast till den 1 juli 1981, då de här aktuella ändringarna avses träda i kraft. Chefen för justitiedepartementet kommer i annat sammanhang att anmäla denna fråga. En följdändring bör göras i rättegångsbalken.

En närmare redovisning av de förordade lagändringarna och deras innebörd lämnas i det följande.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom socialdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64),
2. lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling,
3. lag om ändring i rättegångsbalken.

Lagförslagen under 2 och 3 har utarbetats efter samråd med cheferna för handels- resp. justitiedepartementen.

Förslagen bör fogas till protokollet som *bil. 2.3*.

4 Specialmotivering

Förslaget till lag om ändring i narkotikastrafflagen

1 §

I paragrafen har på skäl som har anförts i den allmänna motiveringen maximistraffet för narkotikabrott höjts från fängelse i två år till fängelse i tre år. Ändringen skall ses mot bakgrund av att de ändringar som föreslås i 3 § innebär att en del av de brott som med nuvarande regler skulle ha bedömts som grova i fortsättningen kommer att hänföras till normalbrottens kategori. Ändringen är inte avsedd att leda till en allmän höjning av straffen för sådana narkotikabrott som inte bedöms som grova. Förslagen som helhet ger ett visst utrymme för ökad nyansering i fråga om straffmätningen.

3 §

Första stycket har ändrats på det sättet att minimistraffet för grovt narkotikabrott höjts från ett till två år.

Vid bedömning av frågan om ett narkotikabrott skall anses som grovt skall enligt nuvarande lydelse av *andra stycket* särskilt beaktas om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller annars har varit av särskilt farlig art. Enligt förslaget skall rekvisitet "av särskilt hänsynslös art" läggas till de kriterier som främst skall ligga till grund för bedömningen om ett brott skall anses grovt.

Genom de här föreslagna ändringarna markeras tydligare än förut brottets straffvärde i förhållande till andra allvarliga brott. Som jag har angett i den allmänna motiveringen är avsikten samtidigt att åstadkomma en förskjutning i domstolarnas brottsrubricering när det gäller gränsen mellan normalbrottet och grovt brott. Det nya hänsynslöshetsrekvisitet är vidare i förening med höjningen av minimistraffet avsett att bidra till utvecklingen av en praxis enligt vilken omständigheter vid sidan av mängden narkotika tilläggs större betydelse än i dag vid brottsrubriceringen. Avsikten är att en prövning skall ske av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Omständigheter som kan tala för att gärningen i något större utsträckning än f. n. skall kunna bedömas som normalbrott är t. ex. att det är uppenbart att den huvudsakliga förklaringen till brottet är känslomässigt beroende av en annan person eller att gärningsmannen, utan att vinstintressen för hans del har varit för handen, av en tillfällighet har kommit att befatta sig med narkotikan endast som mellanhand vid en förmedling mellan olika personer.

För sådana fall då brottet har förövats som ett led i en yrkesmässig hantering, dikterad av vinstintressen, är däremot förutsatt att brottet bedöms som grovt och att strafftiderna regelmässigt sätts högre än vad som

hittills har varit vanligt. Över huvud taget är avsikten att mer vikt än f. n. skall läggas vid preparatets farlighet och den hänsynslöshet gärningsmannen har ådagalagt genom sin befattning med narkotikan. Exempel härpå är att preparatet verkar starkt vanebildande, såsom heroin, eller är livsfarligt genom sin sammansättning, att gärningen har innefattat systematiskt bedriven överlåtelse till skolelever och annan ungdom eller intagna på anstalter eller att gärningsmannen på annat sätt i särskilt hög grad har utnyttjat andras okunnighet, nyfikenhet eller beroende av narkotiska medel.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling

1 §

Straffskalan för varusmuggling är i normalfallet böter eller fängelse i högst två år. För att kongruens skall nås med den föreslagna skalan i 1 § narkotikastrafflagen i fall då smugglingen har gällt narkotika, föreslås för dessa fall en särskild straffskala omfattande böter eller fängelse i högst tre år. I övrigt hänvisas till vad som har anförts i den allmänna motiveringen.

3 §

Ändringen i första stycket innebär att minimistraffet för grov varusmuggling som avsett narkotika höjs från fängelse ett till två år i konsekvens med motsvarande ändring i 3 § narkotikastrafflagen.

Däremot görs på skäl som har anförts tidigare ingen ändring i andra stycket. Där anges f. n. att det vid bedömning om varusmuggling utgör grovt brott skall särskilt beaktas om brottet har förövats yrkesmässigt eller avsett gods av betydande myckenhet eller värde eller annars har varit av särskilt farlig art.

Jag har i den allmänna motiveringen förordat att även såvitt avser narkotikasmuggling en helhetssyn anläggs, vilket innebär att hänsyn tas inte bara till omständigheterna vid själva smugglingen utan också till andra på bedömningen inverkan omständigheter.

Avsikten är således att liksom hittills rubriceringsfrågan när en smuggling har gällt narkotika skall bedömas enligt i huvudsak samma kriterier som dem som ligger till grund för motsvarande bedömning enligt narkotikastrafflagen. Härvid är dock att märka att mängden narkotika vid smuggling oftast är det enda objektiva kriteriet som finns för att kvalificera brottet, varför den även med den förordade helhetsbedömningen i många fall kommer att vara av avgörande betydelse för bedömningen av smugglingsbrottet. Vad jag har anförvt vid 3 § narkotikastrafflagen om en förskjutning i praxis när det gäller gränsen mellan normalbrottet och grovt brott har givetvis även avseende på varusmugglingsbrott som rör narkotika.

I övrigt hänvisas till vad som har anförts i den allmänna motiveringen.

*Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken**27 kap. 16 §*

Enligt denna paragraf kan under närmare angivna förutsättningar tillstånd meddelas till telefonavlyssning när någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Enligt lagen (1969: 36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. får motsvarande tillstånd lämnas även vid förundersökning angående grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som har gällt narkotika, trots att minimistraffet för dessa brott f. n. är endast ett år. Med de här föreslagna ändringarna i narkotikastrafflagen och varusmuggningslagen blir 1969 års lag överflödig. Lagen, som är tidsbegränsad och som senast har förlängts till utgången av år 1980, bör därför erhålla fortsatt giltighet endast till utgången av juni 1981.

Enligt 1969 års lag gäller emellertid dessutom att tillstånd till telefonavlyssning får meddelas på högst en månad, medan motsvarande tid enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken är en vecka. Då anledning saknas att i detta avseende avvika från nuvarande ordning föreslås 27 kap. 16 § andra stycket rättegångsbalken kompletterat med en särskild regel om att tillstånd kan meddelas på en månad i fall då någon är på sannolika skäl misstänkt för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling avseende narkotika.

De ändringar i narkotikastrafflagen som förut har föreslagits när det gäller kriterierna för att ett brott skall bedömas som grovt torde inte i praktiken inverka på möjligheterna att tillgripa telefonavlyssning. Man kan visserligen räkna med att en del fall, som f. n. bedöms som grova huvudsakligen med hänsyn till den mängd av narkotika som brottet har avsett, kommer att betraktas som normalbrott. På det stadium då en fråga om tillstånd till telefonavlyssning skall avgöras torde emellertid redan en välgrundad misstanke om att fråga är om befattningsmed en betydande mängd narkotika vara tillräcklig för att skäligen misstanke om grovt brott skall anses föreligga.

Ikraftträdande

De här föreslagna lagändringarna bör träda i kraft samtidigt med de lagändringar som har samband med avskaffandet av påföljden internering eller således den 1 juli 1981. Av 5 § andra stycket lagen (1964: 163) om införandet av brottsbalken följer att ändringarna i narkotikastrafflagen och varusmuggningslagen inte blir tillämpliga på brott som har begåtts före ikraftträdandet.

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968:64),
2. lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling,
3. lag om ändring i rättegångsbalken.

Justitiedepartementet
Socialdepartementet
Handelsdepartementet

**Förslag till ändringar
i narkotikastrafflagen
(1968: 64) m. m.**

Innehåll

Författningsförslag	
1 Inledning	
2 Allmänt om narkotika och narkotikamarknaden	
3 Kartläggning av narkotikamissbruket	
4 Gällande bestämmelser om påföljder och ingripande mot narkotika- kahantering m. m.	
4.1 Narkotikastrafflagen	
4.2 Lagen om straff för varusmuggling	
4.3 Brottsbalken	
4.4 Verkställighet av ådömd påföljd	
4.4.1 Placering i anstalt och permissioner	
4.4.2 Villkorlig frigivning	
4.5 Telefonavlyssning	
4.6 Häktning	
4.7 Åtalsunderlåtelse	
5 Tidigare överväganden angående straffskalan för narkotika- brott m. m.	
6 Praxis i fråga om påföljdsval och straffmätning	
7 Bestämmelser om straff för narkotikabrott i andra nor- diska länder	
7.1 Danmark	
7.2 Finland	
7.3 Norge	
8 Åtgärder mot narkotikamissbruket	
9 Överväganden och förslag	
9.1 Inledning	
9.2 Åtgärder mot de lindrigare brotten	
9.3 Åtgärder mot de allvarligaste brotten: höjning av straff- maximum?	
9.4 Höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott?	
9.5 Vissa följdändringar	
10 Upprättade lagförslag	
11 Specialmotivering	
11.1 Förslaget till lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64)	
11.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling	
11.3 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	

1 Förslag till

Lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64)

Härigenom föreskrivs att 3 § narkotikastrafflagen (1968: 64) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, skall för grovt narkotikabrott dömas till fängelse, lägst *ett* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det har utgjort ett led i en verksamhet som bedrivits *i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika* eller eljest varit av särskilt farlig art.

Föreslagen lydelse

3 §¹

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, skall för grovt narkotikabrott dömas till fängelse, lägst *två* och högst tio år.

Vid bedömande av huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det har utgjort ett led i en verksamhet som *har* bedrivits yrkesmässigt eller eljest *har* varit av särskilt farlig *eller hänsynlös* art.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Är varusmuggling att anses som grov, skall dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), skall dömas till fängelse, lägst *ett* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det förövats yrkesmässigt eller avsett gods av betydande myckenhet

Föreslagen lydelse

3 §²

Är varusmuggling att anses som grov, skall dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), skall dömas till fängelse, lägst *två* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det *har* förövats yrkesmässigt eller *har* avsett gods av betydande

¹ Senaste lydelse 1972: 193.

² Senaste lydelse 1973: 672.

Nuvarande lydelse

eller värde eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

Föreslagen lydelse

inyckenhets eller värde eller om gärningen eljest *har* varit av särskilt farlig *eller hänsynslös* art.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981.

3 Förslag till**Lag om ändring i rättegångsbalken**

Härigenom föreskrivs att 27 kap. 16 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

27 kap.
16 §¹

Kan någon skäligen misstänkas för brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, och finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen, att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller del av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, äge rätten meddela tillstånd till deras avhörande. Fråga därom må upptagas allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare. *Gäller misstanken grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling av narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704), får tillstånd dock meddelas för högst en månad från nämnda dag.*

Om granskning av uppteckning, som ägt rum vid samtals avhörande, äge vad i 12 § första stycket stadgats om undersökning och granskning av enskild handling motsvarande tillämpning. I den mån uppteckningen innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, skall den efter granskningen omedelbart förstöras.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1981.

¹ Senaste lydelse 1964: 166.

1 Inledning

Stora ansträngningar har under senare tid lagts ned på att bekämpa narkotikalangningen och motverka narkotikamissbruket. Trots detta tillhör otvivelaktigt narkotikamissbruket fortfarande våra stora sociala problem. Missbrukets nuvarande omfattning har belysts bl. a. av utredningen (S 1977: 04) om narkotikamissbrukets omfattning (UNO) i rapporterna (Ds S 1977: 8) Undersökningar av narkotikamissbrukets omfattning och (Ds S 1980: 5) Tungt narkotikamissbruk – en totalundersökning 1979.

Riksdagen har lagt fast en inriktning för arbetet på området som innebär att kampen mot narkotikamissbruket skall föras inom alla samhällsområden (prop. 1977/78: 105, SoU 36, rskr 363). Med hänsyn härtill har från skilda håll ifrågasatts om inte också ändringar i det straffrättsliga regelsystemet borde företas med syfte att ytterligare markera samhällets avståndstagande till bruk av narkotika och bidra till en höjd allmänprevention (se bl. a. JuU 1979/80: 25, riksdagens prot. 1979/80 nr 110).

De lagöverträdare som har dömts till långvariga fängelsestraff för grovt narkotikabrott särbehandlas f. n. inom kriminalvården på det sättet att villkorlig frigivning beviljas dem senare än andra med samma strafftider. I en av justitiedepartementet publicerad departementspromemoria (Ds Ju 1979: 5) om internering har föreslagits att påföljden internering avskaffas och att i samband härmed den nämnda särbehandlingen vid prövningen av frågor om villkorlig frigivning upphör. En sådan reform torde emellertid svårligen kunna genomföras utan att åtgärder vidtas för att undvika en icke önskvärd strafflindring för vissa kategorier narkotikabrottslingar.

Mot den bakgrund som har angetts nu läggs i denna promemoria fram förslag till vissa ändringar i lagstiftningen om narkotikabrottslighet.

2 Allmänt om narkotika och narkotikamarknaden

Begreppet narkotika har främst juridisk natur. Det tjänar att beteckna såväl vissa läkemedel och hälsofarliga varor som har starkt vanebildande egenskaper som vissa ämnen vilka lätt kan omvandlas till droger med sådana egenskaper. Den rättsliga definitionen ges i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704). Då man talar om narkotikamissbruk åsyftar man i allmänhet därmed all medicinskt omotiverad konsumtion av narkotika.

I Sverige förekommande narkotikamissbruk kan sägas ske i främst tre huvudformer:

- 1) rökning av cannabispreparat, i första hand cannabisharts.
- 2) bruk av centralstimulantia, vanligen amfetamin eller fenmetralin, peroralt (genom munnen) eller intravenöst (genom insprutning i blodet).
- 3) intravenöst bruk av opiater, främst heroin.

Missbruksmönstret undergår naturligtvis ständigt förändringar. Sådana

kan bero på tillgången på olika preparat, tillkomsten av nya preparat, modeväxlingar i fråga om valet av preparat och sättet att inta dem, samhällets åtgärder mot narkotikabrottsligheten m. m.

De doser som missbrukarna intar av olika preparat varierar givetvis starkt beroende på bl. a. brukarens tillvänjning och medlens varierande kvalitet. Beträffande missbruket av de vanligaste preparaten kan emellertid i grova drag sägas följande.

Cannabisharts, som i Sverige oftast röks i pipa blandat med tobak, säljs ofta i minut i s. k. rökbitar om 0,75–1 gram. Denna kvantitet motsvarar i regel tre till fyra pipstopp som vart och ett ger berusningseffekt under några timmar och tillsammans ofta utgör en kvällskonsumtion. En vanemisbrukare kan i regel konsumera 1–3 gram cannabisharts per dygn. Hos den berusade inträder förhöjd sinnesstämmning, ökad självkänsla, försämrat omdöme och sänkta hämningsfunktioner. Cannabispreparaten utvecklar bl. a. till skillnad från alla preparaten i opiatgruppen inte tolerans, dvs. dosens storlek behöver inte höjas för att verkningarna skall kunna bibehållas eller upprepas. I stället ger ihållande bruk av cannabis såväl fysiska som psykiska skador.

Storleken av en dos centralstimulantia som räcker till en injektion varierar men brukar uppgå till mellan 0,1 och 0,2 gram av drogen. Vanligen utgörs denna av amfetaminsulfat eller fenmetralinhydroklorid. Också andra amfetamin- och fenmetralinföreningar kan dock förekomma separat eller i blandformer. Drogerna saluhålls vanligen förpackade i portionspåsar som var och en innehåller 0,1–0,2 gram.

Såvitt gäller opiatgruppen förekommer som nämnts missbruk numera främst av heroin. Gemensamt för opiater är att de mycket snabbt ger ökad tolerans. Det innebär att kroppen snabbt (inom någon eller några veckor) tål en allt högre dos av medlet. En annan sida av samma sak är att det för att uppnå den avsedda effekten krävs allt starkare doser. Dosen av exempelvis heroin varierar till följd härav starkt beroende på tillvänjning (vanligen mellan 0,1 och 1 gram).

Rikspolisstyrelsen har i skrivelse den 4 april 1979 till chefen för justitiedepartementet redogjort för läget på narkotikamarknaden. Styrelsen framhåller bl. a. följande.

Alltjämt pågår smuggling av centralstimulantia från Holland även om det sker i mindre utsträckning än tidigare. Bakgrunden till den konstaterade minskningen är de ingripanden som gjorts av holländsk polis, ofta efter spaningssamverkan med svensk polis. Centralstimulantia smugglas nu även från andra platser i Europa. Svensk polis lägger f. n. ner stort arbete på att oskadliggöra en omfattande grossistorganisation som smugglar dessa medel till Sydsverige från Mellan- och Sydeuropa. Under år 1978 avslöjades därjämte ett färdigställt laboratorium i Uppland, där produktion i stor skala av amfetamin inletts. Beslagen har minskat såväl antalsmässigt som kvantitetsmässigt. Riklig tillgång på centralstimulantia finns alltjämt i Skåne- och Göteborgsregionerna. Däremot är tillgången knapp i Stockholmsområdet. De medel som förekommer där är som regel hårt utblandade med ämnen som inte är narkotika. Under år 1978 beslagtogs 28 kg vid 837

beslagstillfällena. För år 1977 var motsvarande siffror 47 kg vid 1434 beslagstillfällena.

Tillgången på cannabis är god i Sverige och övriga Europa. Antalet beslag i Sverige har ökat från år 1977 till år 1978. Under år 1978 beslagtogs 195 kg medan motsvarande mängd år 1977 var 132 kg. Det bör i sammanhanget nämnas att i februari 1979 anträffades i Stockholm ett så pass stort parti som 42 kg. I samma ärende beslagtogs 420 000 kr. i sedlar som uppenbarligen var pengar som hade inkasserats för tidigare leveranser. Ungefär samtidigt beslagtogs 30 kg cannabis i Skåne och 10 kg i en stad på västkusten.

Heroin situationen har inte förbättrats. Antalet beslag har mer än fördubblats under år 1978 jämfört med år 1977. Det är små partier som förs in i landet men införseln sker metodiskt och av organiserade ligor. Smugglarna och langarna är ofta själva missbrukare. Större delen av heroinet kommer alljämt från Sydostasien via Holland. På kontinenten konstaterar man emellertid ett ökat inflöde från Mellanöstern. Under år 1978 har det enligt uppgifter från Interpol kvantitetsmässigt skett en ökning av heroinbeslag i Europa i förhållande till tidigare år. I Sverige beslagtogs under år 1978 3 253 gram vid 198 beslagstillfällena. För år 1977 var motsvarande siffror 1 335 gram vid 82 beslagstillfällena.

Kokain förekommer än så länge endast sporadiskt på narkotikamarknaden i Sverige. Det är emellertid känt att medlet brukas i vissa "innekreter". Det finns en påtaglig risk att kokain kan komma att få en åtskilligt större marknad i landet. Utvecklingen på kontinenten inger farhågor i den riktningen. Under år 1978 beslagtogs 737 gram vid 12 beslagstillfällena. För år 1977 var motsvarande siffror 607 gram vid 6 beslagstillfällena. I januari 1979 gjordes det dittills största beslaget, 1,4 kg.

I en skrivelse till regeringen den 3 mars 1980 har rikspolisstyrelsen lämnat vissa kompletterande uppgifter angående främst heroinmarknaden. Enligt skrivelsen har tillgången på heroin av sydostasiatiskt ursprung minskat. Denna minskning har dock ersatts av en ökning av heroin från Mellanöstern. År 1978 beräknades sålunda 22% av beslagtaget heroin i Europa komma från Mellanöstern och resten från Sydostasien. För år 1979 uppgår andelen av heroin från Mellanöstern i beslagen till 53%. Detta heroin är billigare på gatunivå än sydostasiatiskt heroin vilket kan tyda på riklig tillgång. I skrivelsen upplyses vidare att skörden år 1978 av råopium i Pakistan, Afghanistan och Iran av amerikanska bedömare har uppskattats till ca 700 ton, motsvarande 70 ton heroin, den dittills största skörden. Skörden 1979 beräknas av samma bedömare ha uppgått till 1 500 ton eller 150 ton heroin.

Berörda myndigheter och organisationer inom brottsförebyggande rådets (BRÅ:s) narkotikagrupp har rapporterat om ett tilltagande cannabismissbruk. Tillgången på cannabis är stor och priserna är förhållandevis låga.

3 Kartläggning av narkotikamissbruket

Genom regeringsbeslut i mars 1977 har tillkallats en särskild utredare för att göra en övergripande kartläggning av narkotikamissbrukets omfattning (UNO). Kartlägningsarbetet bör enligt direktiven i första hand syfta till att ge en ingående beskrivning av det tunga missbrukets omfattning så att man kan få underlag för beslut om bl. a. de olika vård- och behandlingsmetoder som krävs för nu etablerade missbrukare. UNO har tidigare presenterat två delrapporter (Ds S 1977: 8) Undersökningar av narkotikavanor och (Ds S 1978: 10) Definitionsproblem vid narkotikaundersökningar.

Under hösten 1978 och våren 1979 genomförde utredningen en landsomfattande undersökning av det "tunga" narkotikamissbrukets omfattning. Vidare gjorde utredningen i januari 1980 en undersökning av narkotikamissbruket bland ungdomar. Övriga studier som krävs för fullgörande av utredningsuppdraget genomförs successivt under år 1980. Arbetet inom utredningen följs av en parlamentarikergrupp.

Utredningen har nyligen i rapporten (Ds S 1980: 5) Tungt narkotikamissbruk – en totalundersökning 1979 redovisat resultatet av sin kartläggning rörande det tunga missbrukets omfattning. Den undersökning som ligger till grund för rapporten är en s. k. case-findingundersökning. Case-findingundersökningen innebär som metod att valda uppgiftslämnare rapporterar sådana fall som de har kännedom om. I utredningens case-findingundersökning har uppgifter lämnats från enheter inom huvudsakligen socialvård, sjukvård, kriminalvård och polis.

Tre grader av tungt narkotikamissbruk har urskilts. Den bredaste kategorien utgörs av alla personer med injektionsmissbruk tillsammans med alla personer med dagligt eller nästan dagligt annat narkotikamissbruk i någon form (t. ex. cannabissmissbruk). Denna kategori har genomgående betecknats "*totalt tungt narkotikamissbruk*". Som en del i den ingår "*injektionsmissbruk*" som i sin tur omfattar det extremt tunga missbruket, "*dagligt injektionsmissbruk*".¹

I tabell 1 anges för hela landet det tunga narkotikamissbruket omfatta 10 000–14 000 personer. Av dessa är 7 500–10 000 injektionsmissbrukare. 1 500–2 000 injicerar dagligen eller så gott som dagligen.

Av tabellen framgår vidare att det totala tunga narkotikamissbruket i Storstockholmsområdet enligt utredningens uppskattning omfattar 3 000–4 500 personer, i Stormalmö–Lund 1 400–2 000 personer och i Storgöteborg 1 400–2 000 personer. Det dagliga injektionsmissbruket bedöms omfatta 650–900 personer i Storstockholm, 350–450 i Stormalmö–Lund och 200–300 personer i Storgöteborg.

¹ Det går inte att injicera centralstimulantia dagligen under en längre period. Uppehåll i missbruket för återhämtning är nödvändiga. Även för opiatmissbrukare förekommer ofta kortare eller längre perioder med uppehåll i missbruket. Beteckningen "*dagligen*" används i det fallet med syfte på missbrukstiden.

Tillsammans svarar de tre storstadsområdena för omkring 60% av det uppskattade totala tunga narkotikamissbruket i landet. Av det tyngsta missbruket svarar storstadsområdena för omkring 80%.

Tabell 1. Bedömning av det tunga narkotikamissbrukets omfattning

	Totalt tungt missbruk	Därav injektionsmissbruk	Därav dagligt injektionsmissbruk
Hela landet	10 000–14 000	7 500–10 000	1 500–2 000
Storstockholm	3 000– 4 500	2 700–3 700	650– 900
Stormalmö–Lund	1 400– 2 000	1 100–1 600	350– 450
Storgöteborg	1 400– 2 000	1 000–1 400	200– 300

Resultaten innebär enligt utredningen inte någon större avvikelse från de bedömningar som är gängse i diskussionen kring narkotikaproblemet. Utredningen noterar emellertid de höga värdena för Stormalmö–Lund, som skulle framstå som högre än för Storstockholm om hänsyn togs till befolkningsunderlaget. Lika påfallande är de relativt sett låga värdena för Storgöteborg.

Utredningen bedömer att antalet personer med tungt narkotikamissbruk inte har undergått större förändringar under 1970-talet i Storstockholmsområdet. Däremot har det skett andra förändringar, bl. a. i fråga om vilka preparat som har använts. Sålunda har heroin kommit in i bilden. När det gäller hela landet anser utredningen att det finns starka skäl som talar för att en stor ökning har skett av det tunga narkotikamissbruket utanför Storstockholm under 1970-talet.

Utredningens rapport innehåller också en beskrivning av missbrukets fördelning på olika preparat. Den innebär i korthet följande:

Fortfarande domineras bilden av det tunga missbruket av centralstimulantia. Av gruppen injektionsmissbrukare, som enligt utredningens bedömning utgör ungefär tre fjärdedelar av de tunga missbrukarna, har drygt 80% använt dessa medel. Få inrapporterade personer har använt kokain.

Missbruket av opiater (bl. a. heroin) utgör enligt undersökningen ett relativt omfattande inslag i det tunga missbruket.

Inslaget av cannabis är påtagligt för samtliga delgrupper som ingår i det tunga missbruket. För injektionsmissbrukarna har kombinationen cannabis + centralstimulantia ofta angetts.

Av redovisningarna kan man helt klart dra slutsatsen att missbruk av flera olika preparat hos en och samma person är mycket vanligt. Få missbrukare tycks hålla sig enbart till ett enda narkotiskt medel. Därutöver är det mycket vanligt att de som klassats som "tunga" narkotikamissbrukare också missbrukar alkohol.

Av rapporten framgår att de som är hemfallna åt tungt narkotikamissbruk till tre fjärdedelar är män och till en fjärdedel är kvinnor. Genomsnittsåldern ligger omkring 27 år.

Utredningen betonar avslutningsvis att full säkerhet och exakta siffror inte kunnat uppnås och möjligen inte heller i framtida studier kan uppnås. Det resultat som vunnits och den osäkerhet som kvarstår måste bedömas med hänsyn till de praktiska behoven.

4 Gällande bestämmelser om påföljder och ingripande mot narkotikahantering m. m.

4.1 Narkotikastrafflagen

Enligt 1 § narkotikaförordningen (1962: 704) förstås med narkotika dels läkemedel och hälsofarliga varor som är föremål för internationell kontroll enligt av Sverige biträdd överenskommelse, dels sådana varor som enligt förordnande av regeringen skall anses som narkotika.

Det svenska narkotikabegreppet omfattar i första hand de läkemedel och hälsofarliga varor som omfattas av 1961 års allmänna narkotikakonvention (the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961) och 1971 års konvention om Psykotropa substanser (the Convention on Psychotropic Substances, 1971). Enligt beslut av regeringen jämställs i Sverige vissa läkemedel med narkotika. Dessa medel finns upptagna i kungörelsen (1972: 113) med förordnande enligt 1 § narkotikaförordningen (ändrad 1973: 685, 1974: 146 och 1975: 276). Socialstyrelsen skall enligt 1 § narkotikaförordningen upprätta och kungöra förteckning över narkotika.

Narkotikastrafflagen (1968: 64) innehåller bl. a. bestämmelser om straff för den som uppsåtligen och utan att vara berättigad därtill tillverkar, saluhåller, överläter eller innehar narkotika.

De brott som här avses är indelade i tre grader, narkotikaförseelse (2 §), narkotikabrott (1 §) och grovt narkotikabrott (3 §). Straffskalan för narkotikaförseelse omfattar endast böter, för narkotikabrott böter eller fängelse i högst två år och för grovt narkotikabrott fängelse, lägst ett och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall enligt 3 § andra stycket särskilt beaktas, om det utgjort led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig art. Uppräknningen är inte avsedd att vara uttömmande. Enligt vad som uttalades vid bestämmelsens tillkomst är det inte nödvändigt att i de angivna fallen alltid döma för grovt brott lika litet som det är uteslutet att till grovt brott hänföra andra fall än de angivna. Överlåtelse till ungdom bör enligt motiven skärpa bedömningen av brottets farlighet och brottet bör bedömas allvarligare ju yngre mottagaren är. Även medlets farlighet beaktas vid brottsgraderingen.

4.2 Lagen om straff för varusmuggling

I lagen om straff för varusmuggling (1960: 418) är varusmugglingsbrotten indelade i tre grader. Straffet för varusmuggling är böter eller fängelse i

högst två år (1 §). Är varusmuggling med hänsyn till godsets värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, är straffet böter, högst 500 kr. (2 §). Är varusmuggling att anse som grov, skall dömas till fängelse i lägst sex månader högst sex år, eller, om smuggling gällt narkotika som avses i narkotikaförordningen, till fängelse lägst ett och högst tio år (3 §).

4.3 Brottsbalken

Enligt 1 kap. 4 § brottsbalken (BrB) får, där fängelse är föreskrivet som påföljd, i stället dömas till villkorlig dom, skyddstillsyn, internering eller överlämnande till särskild vård.

I 1 kap. 7 § BrB föreskrivs att rätten vid val av påföljd skall, med iakttagande av vad som krävs för att upprätthålla laglydnad, fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället. Beträffande skyddstillsyn gäller enligt 28 kap. 1 § tredje stycket BrB att, om det lindrigaste straff som är stadgat för brottet i fråga är fängelse i ett år eller däröver, skyddstillsyn får ådömas endast om särskilda skäl är därtill.

Vid ådömande av gemensamt straff för flera brott får enligt reglerna i 26 kap. 2 § BrB det lägsta straff som kan följa på något av brotten överskridas med högst två år.

Enligt 33 kap. 4 § BrB får lindrigare straff än för brottet är stadgat bestämmas om gärningsmannen begått brottet innan han fyllt 21 år eller under inflytande av själslig abnormitet.

4.4 Verkställighet av ådömd påföljd

4.4.1 Placering i anstalt och permissioner

Bestämmelserna om kriminalvård i anstalt ger möjlighet att under vissa förutsättningar särbehandla dem som har dömts för grov narkotikabrottslighet eller annan särskilt allvarlig kriminalitet.

Enligt 7 § tredje stycket lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt skall den som dömts till fängelse i lägst två år eller till internering med en minsta tid av två år eller mer placeras i slutna anstalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Detta gäller dock inte om annan placering krävs för en ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning eller överföring till vård utom anstalt eller eljest synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

Intagen som nu sagts får hållas avskild från andra intagna, om det kan befaras att han planlägger rymning eller att annan planlägger fritagningsförsök och avskildheten är nödvändig för att hindra att sådan plan sätts i

verket. Vidare får han beviljas korttidspermission endast om synnerliga skäl föreligger till sådan (32 § kriminalvårdslagen). Permission beslutas av kriminalvårdsstyrelsen.

Enligt förarbetena till kriminalvårdslagen utgörs det klientel som avses med 7 § tredje stycket av lagöverträdare som ägnat sig åt organiserad eller systematisk kriminell verksamhet av särskilt samhällsfarlig natur, inte sällan med internationell anknytning. Främst avses personer som sysslat med grov narkotikabrottslighet.

Även en intagen som avses i 7 § tredje stycket kriminalvårdslagen får dock hålla kontakt med omvärlden genom besök, telefonsamtal och brev. Sköter han sig i anstalten och under de särskilda permissioner han beviljas, erhåller han så småningom regelbunden permission, dvs. han anses ej längre falla under bestämmelsen i 7 § tredje stycket.

Det aktuella lagrummet fick sin gällande lydelse år 1978 (SFS 1978: 901). Samtidigt ändrades även den allmänna bestämmelsen om korttidspermission i 32 § första stycket kriminalvårdslagen. Genom ändringen markeras möjligheten att vägra permission när påtaglig fara föreligger att den intagne gör sig skyldig till fortsatt brottslighet under permissionen. Någon allmän minskning av möjligheten att erhålla permission var inte avsedd, utan lagändringen tog främst sikte på en mindre grupp av intagna, uppskattningsvis omfattande 200–300 personer, som är starkt kriminellt belastad och som i mycket stor utsträckning begår nya brott under permissioner. Vid bedömningen av om risken för brottslighet är så stor att permission inte skall ges skall hänsyn i första hand tas till hur den intagne har skött sina tidigare permissioner. Mot bakgrund av den ökade risk för brottslighet som ofta hänger samman med ett pågående, intensivt narkotikamissbruk bör enligt motiven den aktuella missbrukssituationen också noga beaktas.

Chefen för justitiedepartementet har enligt regeringens bemyndigande den 20 mars 1980 tillkallat en särskild utredare (Ju 1980: 03) för att undersöka under vilka förutsättningar och i vilken omfattning permission eller annan form av vistelse utanför anstalt medges intagna som har gjort sig skyldiga till grova narkotikabrott eller annan allvarlig brottslighet. Kartläggningen skall också omfatta tillämpningen av bestämmelserna om brevgranskning, telefonsamtal och besök beträffande den nämnda gruppen intagna. I den mån kartläggningen ger vid handen att det vid den praktiska tillämpningen har uppstått olägenheter som kan undanröjas lagstiftningsvägen bör utredaren enligt direktiven (Dir 1980: 22) ange de olika möjligheter som finns att ändra lagstiftningen i angivet syfte.

4.4.2 Villkorlig frigivning

Bestämmelser om villkorlig frigivning från fängelsestraff finns i 26 kap. 6–24 §§ BrB.

Frågor om villkorlig frigivning avgörs beträffande dem som dömts till fängelse i mer än ett år av kriminalvårdsnämnden och i övriga fall av den lokala övervakningsnämnden.

Villkorlig frigivning får ske sedan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats eller, om särskilda skäl föreligger, sedan halva tiden har avtjänats i anstalt. Villkorlig frigivning kan dock inte komma i fråga förrän den dömden har avtjänat minst tre månader (före den 1 januari 1980 minst fyra månader) i anstalt. Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning skall särskilt beaktas verkningarna av fortsatt frihetsförlust för den dömden och förutsättningarna för hans anpassning i samhället med hänsyn till de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen. För den som villkorligt frigives skall fastställas en prøvotid. Den skall vara minst ett och högst tre år eller, om återstående strafftid överstiger tre år, högst fem år. Under prøvotiden står den frigivne enligt huvudregeln under övervakning. I samband med beslut om villkorlig frigivning kan meddelas vissa föreskrifter som den frigivne har att iaktta under prøvotiden. Vid misskötsamhet kan varning tilldelas honom eller den villkorliga friheten förklarar förverkad. Döms den frigivne till fängelse för nya brott och förklarar domstolen samtidigt den villkorligt medgivna friheten eller del av den förverkad läggs strafftiderna samman, och tiderna då villkorlig frigivning åter får ske beräknas på grundval av den sammanlagda strafftiden.

Kriminalvårdsnämndens praxis innebär numera att intagna med långa straff i regel erhåller villkorlig frigivning innan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats i anstalt (halvtidsfrigivning). Med långa straff avses i detta sammanhang i princip strafftider på två år och sex månader eller mera. För det unga klientelet – till vilket i regel räknas dem som ännu inte fyllt 23 år vid tiden för brottets begående – anses dock redan en strafftid på ett år och sex månader eller mera som lång i denna mening. Samma princip tillämpas också i allmänhet för fängelsedömda i femtioårsåldern eller äldre. I fråga om dömda med strafftider strax under dem som normalt föranleder halvtidsfrigivning tillämpar nämnden en praxis som syftar till att hindra orättvisor i förhållande till de halvtidsfrigivna.

Beträffande vissa kategorier intagna tillämpas inte nu redovisad praxis. Det gäller sådana intagna som har dömts till fängelse lägst två år för "grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i yrkesmässigt bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning". Ordalagen är hämtade från prop. 1972: 67 med förslag till åtgärder mot narkotikamissbruket. Enligt riksdagens beslut på grund av denna proposition iakttar kriminalvårdsnämnden största återhållsamhet vid hälftenfrigivning av personer som tillhör nu beskrivna klientel. Till detta har i praxis förts, förutom sådana som har blivit dömda för grov narkotikabrottslighet, bl. a. personer med anknytning till internationella ligor som ägnar sig åt växelbedrägerier, pälssölder eller bankrån.

I en departementspromemoria (Ds Ju 1979: 5) PM om internering föreslås att den särbehandling som har beskrivits nyss upphör i samband med att interneringspåföljden avskaffas. Motiveringen härför är framför allt att det bedöms som otillfredsställande från principiell synpunkt att besluten i

de ärenden som det här är fråga om regelmässigt grundas på faktorer som varit kända redan av domstolen och som således kunnat beaktas vid straffmätningen.

Under remissbehandlingen har promemorieförslaget i denna del fått ett blandat mottagande. De förslag som har presenterats i departementspromemorian övervägs f. n. inom justitiedepartementet.

4.5 Telefonavlyssning

Rättegångsbalken (RB) innehåller regler om användning av tvångsmedel under förundersökning. Bestämmelserna kännetecknas allmänt av en strävan att begränsa användningen av tvångsmedel till fall då misstanke om mera allvarlig brottslighet föreligger.

I 27 kap. finns bestämmelser om bl. a. beslag och telefonavlyssning. Enligt 27 kap. 2 § andra punkten RB krävs för beslag av vissa skriftliga meddelanden att det är fråga om brott för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. I 27 kap. 9 § RB finns bestämmelser som ger en domstol möjlighet att förordna om kvarhållande av postförsändelse m. m.

Enligt 27 kap. 16 § RB får en domstol lämna tillstånd till telefonavlyssning när någon kan skäligen misstänkas för brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. Som förutsättning gäller dessutom att åtgärden skall vara av synnerlig vikt för utredningen. Beslutet får avse samtal till och från telefonapparat som innehas av den misstänkte eller eljest kan antas komma att begagnas av honom.

Tillstånd till telefonavlyssning skall gälla viss tid, högst en vecka, från den dag då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Enligt lagen (1969: 36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. skall 27 kap. 16 § RB tillämpas vid förundersökning angående grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling, om smugglingen gällt narkotika som avses i narkotikaförordningen (1962: 704), trots att det för brottet är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. Giltighetstiden för tillstånd till avlyssning får bestämmas till högst en månad. Lagen är tidsbegränsad och har senast erhållit fortsatt giltighet till utgången av år 1980 (prop. 1979/80: 49, JuU 16, rskr 92).

År 1978 har en kommitté tillkallats med uppdrag att se över tvångsmedelsregleringen vid förundersökning i brottmål m. m. Kommittén, som har antagit namnet tvångsmedelskommittén (Ju 1978: 06), skall enligt sina direktiv (Dir 1978: 57) bl. a. söka utarbeta en permanent reglering som ersätter 1969 års lag liksom den särskilda lag (1952: 98) om tvångsmedel i vissa brottmål som gäller i fråga om brott mot rikets säkerhet.

Under år 1978 beviljades med stöd av 1969 års lag avlyssning i 102 fall. Denna siffra är lägre än motsvarande siffra för år 1977 men är betydligt högre än under åren dessförinnan. Ökningen av antalet avlyssningar under åren 1977 och 1978 i förhållande till föregående år beror framför allt på den intensifiering av narkotikabekämpningen som inträtt sedan de särskilda narkotikarotlarna hos polisen började inrättas vid årsskiftet 1976/77.

4.6 Häktning

I 24 kap. RB ges regler om när häktning och anhållande får ske. Av särskilt intresse i sammanhanget är bestämmelserna i 1 §. Där föreskrivs sålunda bl. a. att den som är på sannolika skäl misstänkt för brott, för vilket är stadgat fängelse i ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras, att han avviker eller annorledes undan- drager sig lagföring eller straff eller genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller ock anledning förekommer, att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart, att anledning därtill saknas.

4.7 Åtalsunderlåtelse

Regler om åtalsunderlåtelse finns bl. a. i 20 kap. 7 § rättegångsbalken (RB). Av särskilt intresse är här stadgandet i första stycket punkt 1 som föreskriver att åklagare får besluta att inte tala å brott om det kan antas att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring inte finns påkallad ur allmän synpunkt.

Riksåklagaren har åren 1968, 1969, 1971 och 1972 utfärdat cirkulär angående tillämpningen av bestämmelserna om åtalsunderlåtelser såvitt gäller narkotikabrott (C 43, C 56, C 67 och C 74). En redogörelse för innehållet i cirkulären har lämnats i justitieutskottets betänkande JuU 1978/79: 4.

I januari 1980 har riksåklagaren utfärdat ett nytt cirkulär som gäller vissa frågor rörande handläggningen av narkotikamål (RÅC 1:94). Beträffande åtalsunderlåtelse vid narkotikabrottslighet konstaterar riksåklagaren i cirkuläret att erfarenheten har påvisat vissa olägenheter med den praxis vid åtalsunderlåtelser som har utvecklats i enlighet med de riktlinjer som har angetts i tidigare cirkulär. Sålunda har det enligt riksåklagaren visat sig att svårigheter kan föreligga när det gäller att komma till rätta med detaljförsäljningen av narkotika, eftersom langarna ofta vid försäljningen inte för med sig större mängd narkotika än vad som kan uppfattas som en missbrukares behov för eget bruk. Vidare har användandet av främst cannabispreparat spritt sig till nya grupper. Riksåklagaren anför att det sålunda förekommer missbruk i viss utsträckning även bland socialt etablerade vuxna personer som antingen tidigare har använt narkotika eller nu debuterar som missbrukare och för vilka ett bötesstraff kan vara lämpligt från både individualpreventiv och allmänpreventiv synpunkt. Den utveckling som enligt det sagda har kunnat iakttas synes riksåklagaren i viss mån kunna motverkas genom en mera restriktiv praxis för åtalsunderlåtelse.

Mot bakgrund av det anförda har riksåklagaren ansett det erforderligt att

på grund av förarbetena till narkotikastrafflagen och 20 kap. 7 § första stycket i RB ompröva rekommendationerna angående tillämpningen av åtalsunderlåtelse med stöd av nämnda lagrum. Han har därvid stannat för att förorda en begränsning av sådan åtalsunderlåtelse till fall som avser endast innehav för eget bruk av vad som uppgår till eller svarar mot högst en rökbit (0,75–1 gram) cannabisharts eller en dos (0,1–0,2 gram) centralstimulantia utom kokain, dvs. en så liten mängd narkotika att den normalt inte uppdelas ytterligare och vidareförsäljs. Med hänsyn till bl. a. svårigheterna att i det enstaka fallet bedöma denna kvantitets storlek förordar riksåklagaren åtal i tveksamma fall. Ger således omständigheterna skäl till antagande att innehavet trots den ringa mängden inte är för eget bruk bör sålunda enligt riksåklagaren åtalsunderlåtelse inte meddelas.

Riksåklagaren framhåller vidare att i konsekvens med det anförda åtal inte heller bör underlätas mot den missbrukare som påträffas med ett innehav av narkotika som motsvarar en viss tids egen förbrukning. Av stor vikt är enligt riksåklagaren också att åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket i RB i huvudsak begränsas till förseelser av förstagångskaraktär. Enligt riksåklagaren är det därför angeläget att man, då fråga om åtalsunderlåtelse kommer upp, i tillgängliga register kontrollerar huruvida dom, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse tidigare har meddelats.

Vad gäller olovligt innehav av snabbt och kraftigt beroendeframkallande narkotika såsom främst heroin och kokain men även opium, morfinbas och morfin bör enligt riksåklagaren åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket i RB inte förekomma annat än i fall då det rör sig om innehav av mängder som är närmast försumbara. Likartad bedömning bör gälla i fråga om innehav av till sina verkningar på annat sätt särskilt farliga hallucinogener såsom LSD och därmed jämförliga ämnen. Riksåklagaren framhåller här till att vid överlåtelse eller innehav i överlåtelsetyfte av nu berörda ämnen åtalsunderlåtelse över huvud taget inte bör komma i fråga.

Riksåklagaren anför vidare i cirkuläret att det vid tillämpningen av det sagda bör beaktas att det från rehabiliteringssynpunkt är önskvärt att undvika att de personer som har beträffats med innehav av mindre mängd narkotika för eget bruk onödigtvis blir stämplade som tillhörande kategorin narkotikabrottslingar. En möjlighet här till är enligt riksåklagaren att använda strafföreläggande för narkotikaförseelse.

5 Tidigare överväganden angående straffskalan för narkotikabrott m. m.

Genom införande av narkotikastrafflagen år 1968 höjdes maximistraffet för brott mot narkotikabestämmelserna från fängelse i ett år till fängelse i fyra år. Minimistraffet för grovt narkotikabrott blev fängelse sex månader.

I propositionen (prop. 1968:7) berörde departementschefen frågan om

vård eller straff för narkotikamissbrukare och anslöt sig därvid till ett uttalande av den år 1966 tillsatta narkomanvårdskommittén (SOU 1967: 41) att kontrollorganisationens verksamhet måste utformas så att den ej motverkar utan understöder samhällets ansträngningar att erbjuda vård åt vårdbehövande missbrukare. Departementschefen anförde vidare:

Såvitt ankommer på domstolarna och andra rättsvårdande myndigheter torde det efter brottsbalkens införande erbjudas stora möjligheter att i det enskilda fallet anpassa påföljden efter det föreliggande vårdbehovet. Domstolarna har ju genom brottsbalken fått ökande möjligheter att i stället för att döma till straff överlämna den dömda till olika former av vård. Jag vill här erinra om att till ledning för domstolarnas val mellan olika påföljder vissa allmänna riktlinjer lämnas i 1 kap. 7 § BrB. Liksom när det gäller varje annan brottslighet får domstolarna därför även vid bestämmande av påföljd för narkotikabrottsligheten beakta hela det komplex av fakta som föreligger till bedömande. Hit hör brottets samhällsfarlighet, omständigheterna vid och kring brottet, gärningsmannens avsikt med brottet, gärningsmannens personliga förhållanden m. m. I vissa fall kan dessutom lämplig vård anordnas även utan lagföring inför domstol. Så kan ske med tillämpning av reglerna om åklagares rätt att besluta att icke tala å brott. Sådana regler finns bl. a. i 20 kap. 7 § RB och beträffande unga lagöverträdare i 1 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Som framgår av kommitténs redovisning tillämpas f. n. möjligheten att besluta att inte åtala för brott i stor utsträckning på dem som gjort sig skyldiga till olaga innehav av narkotika. Det är inte min avsikt att de straffskärpningar jag kommer att föreslå skall föranleda någon ändring i denna praxis. Beträffande narkotikamissbrukare torde i betydligt större utsträckning än vad som generellt sett gäller vid andra former av brottslighet vara befogat att utnyttja de särskilda hjälp- och vårdåtgärder som står till buds. Syftet med samhällets åtgärder skall i första hand vara att hjälpa och bota, inte att straffa. Särskilt viktigt är detta med avseende på det unga klientelet.

Det är alltså inte avsett att straffskärpningar skall få minska möjligheterna för den illegala hanteringsens offer att erhålla erforderlig vård.

När det gäller valet av påföljd bör hänsyn tas till den omständigheten att en person innehaft medlen för eget bruk. Frågan kompliceras av det icke ovanliga förhållandet att samma person kan inneha narkotika såväl för eget bruk som för att överlåta den till andra, främst för att därigenom bli i stånd att själv fortsätta sitt missbruk. I sådana fall får det ankomma på de rättsvårdande myndigheterna att med beaktande av samtliga omständigheter bestämma den i varje särskilt fall lämpligaste påföljden.

Innehav av narkotika bör även tas med bland de brott som kan bedömas som grova. Ansvar för grovt brott bör anses föreligga huvudsakligen i sådana fall då innehavet utgör led i en verksamhet som har till syfte att överlåta eller smugla narkotika.

År 1969 beslöts att straffsätserna för grovt narkotikabrott och för grov varusmuggling avseende narkotika skulle höjas till fängelse i lägst ett och högst sex år (prop. 1969: 13, 2LU 1969: 7). I propositionen (s. 9) underströk departementschefen att straffskärpningen var avsedd att bereda domstolarna ytterligare utrymme för att döma ut avsevärda straff främst för dem som i stor skala för egen vinning utnyttjar andras okunnighet, nyfikenhet

eller beroende av narkotiska medel. Samtidigt borde enligt departementschefen gälla vad som uttalats i prop. 1968:7 om att kontrollorganens verksamhet måste utformas så att den inte motverkar utan understöder samhällets ansträngningar att erbjuda vård åt vårdbehövande missbrukare. Åtalspraxis beträffande personer som gjort sig skyldiga till narkotikabrott borde också i fortsättningen följa de riktlinjer som drogs upp i prop. 1968:7. – I andra lagutskottets utlåtande underströks att strävan efter likartad lagstiftning i de nordiska länderna varit av betydelse för utskottets bedömning av lämpligt straffmaximum.

Utvecklingen av straffsatserna i Norden och i Västeuropa i övrigt utgjorde enligt uttalanden i prop. 1972:67 motiv även för den höjning av straffmaximum för grovt narkotikabrott och varusmuggling avseende narkotika till tio år som beslöts år 1972.

I propositionen (s. 28) uttalade föredragande statsrådet vidare att han inte såg något behov av en allmän höjning av straffsatserna för narkotikabrott av olika grader och inte heller fann det önskvärt med en generell skärpning av domstolarnas praxis. Den aktuella lagändringen var avsedd att få effekt endast beträffande den farligaste brottsligheten inom den kategori av förbrytelser som lagtekniskt hörde hemma under rubriken grovt narkotikabrott.

Liknande synpunkter anfördes i lagstiftningsärendet av justitieutskottet (JuU 1972:14) som bl. a. med anledning av en motion med yrkande om avslag på propositionen uttalade:

Argumenteringen — — — i motionen — — — ger utskottet anledning att — — — understryka att den föreslagna straffskärpningen endast är avsedd att träffa den speciella grova brottslighet, präglad av förslagenhet och hänsynslöshet, som förövas av personer vilka i stor skala för egen vinnings skull utnyttjar andras okunnighet, nyfikenhet eller beroende av narkotiska medel. Smålangarna som mer tillfälligtvis, ofta för att finansiera ett eget missbruk, tar befattning med narkotika berörs över huvud taget inte av propositionens förslag, även om deras brottslighet skulle rubriceras som grov. Den nya strafflatituden får i själva verket betydelse i ett mycket begränsat antal fall. Till belysning härav vill utskottet nämna att antalet personer som under tiden den 1 april 1969—den 30 juni 1971 dömdes till fängelse i minst två år för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling — enbart eller i förening med andra brott — uppgick till 153.

Med anledning av en motion med yrkande om högre minimistraff för grovt narkotikabrott uttalade utskottet att det för att undvika att lagstiftningen fick effekt för annan än den avsedda kategorin förbrytelser var angeläget att nedre gränsen i straffskalan förblev oförändrad.

Utskottet framhöll vidare att straffhöjningen självfallet inte fick uppfattas som att de kriminalpolitiska åtgärderna borde prioriteras i kampen mot narkotikan. Enligt utskottets mening var verk samma insatser på vårdsidan oundgängligen nödvändiga om narkotikaproblemet skulle kunna lösas; kriminalpolitiska åtgärder kunde endast i begränsad utsträckning bidra här till.

I en motion till 1976/77 års riksmöte begärdes en utredning angående narkotikastrafflagens tillämpning. Enligt motionärerna var domstolarnas bedömning av narkotikabrottsligheten onyanserad och hård, och de ansåg att tillämpningen inte hade kommit att präglas av de principer som lagstiftarna hade ställt upp. Motionärerna påpekade bl. a. att det före år 1969, då straffminimum höjdes till fängelse ett år, i betydande utsträckning hade förekommit att de som dömdes för grovt narkotikabrott fick skyddstillsyn men att höjningen hade inneburit att domstolarnas möjlighet att döma till denna påföljd hade begränsats till fall då synnerliga skäl föreligger (jfr avsnitt 4.3).

JuU avstyrkte i sitt av riksdagen antagna betänkande (JuU 1977/78: 4) bifall till motionen. Det genom en omfattande remissbehandling förebragta materialet gav enligt utskottets mening inte belägg för att rättstillämpningen utvecklats i strid mot lagstiftningens syfte. Utskottet fann inte heller anledning att överväga en ändring av straffminimum för grovt narkotikabrott.

Under innevarande riksmöte har i flera motioner påyrkats skärpta straffrättsliga åtgärder mot narkotikabrott (mot. 1978/79: 1169, 1181, 2106 samt 1979/80: 118, 1860 och 1861). Justitieutskottet har i sitt betänkande med anledning av motionerna (JuU 1979/80: 25) uttalat tveksamhet inför tankarna på att genomföra en generell straffskärpning för alla kategorier narkotikabrott och på att helt ta bort böter ur straffskalan för normalbrott. Enligt utskottet saknas också från kriminalpolitisk synpunkt skäl till en höjning av maximistraffet för grovt brott. Vad gäller minimistraffet för grovt brott har majoriteten inom utskottet avstått från att göra något uttalande i avvaktan på de överväganden som f. n. pågår inom regeringskansliet. En minoritet inom utskottet har förklarat sig utgå från att också straffsaiserna för övriga här aktuella brott måste övervägas. Enligt minoriteten bör även bötesstraffets effekt och lämplighet för den kategori lagöverträdare som det här är fråga om prövas vid de överväganden om en höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling som pågår i regeringskansliet. Riksdagen har godtagit betänkandet i enlighet med majoritetens ståndpunkt (prot. 1979/80: 110).

6 Praxis i fråga om påföljdsval och straffmätning

Praxis i fråga om påföljdsval vid narkotikabrottslighet under åren 1976–1978 belyses av tabellerna 2 a, 2 b och 2 c som grundas på rättsstatistisk årsbok utgiven av statistiska centralbyrån (SCB).

Uppgifterna avser samtliga fällande domar (inkl. strafförelägganden) under åren 1976–1978, innefattande olaga befattning med narkotika, alltså såväl domar avseende enbart narkotikabrott som domar avseende narkotikabrott jämte annan brottslighet.

Tabell 2 a. Påföljder för brott mot narkotikastrafflagen

Brottspåföljd	1976	1977	1978
Fängelse	413	524	467
Ungdomsfängelse	5	—	—
Internering	3	2	—
Sluten psykiatrisk vård	18	11	4
Skyddstillsyn	219	208	229
Villkorlig dom	62	74	89
Vård enligt barnvårdslagen	6	9	16
Vård enligt nykterhetsvårdslagen	—	—	1
Böter	241	261	372
Summa domar	967	1 089	1 178

Tabell 2 b. Påföljder för narkotikabrott (1 §)

Brottspåföljd	1976	1977	1978
Fängelse	169	203	200
Ungdomsfängelse	—	—	—
Internering	1	—	—
Sluten psykiatrisk vård	3	1	1
Skyddstillsyn	192	190	214
Villkorlig dom	61	70	87
Vård enligt barnvårdslagen	5	7	11
Vård enligt nykterhetsvårdslagen	—	—	1
Böter	139	146	189
Summa domar	570	617	703

Tabell 2 c. Påföljder för grovt narkotikabrott (3 §)

Brottspåföljd	1976	1977	1978
Fängelse	243	321	267
Ungdomsfängelse	5	—	—
Internering	2	2	—
Sluten psykiatrisk vård	15	10	3
Skyddstillsyn	27	18	15
Villkorlig dom	1	4	2
Vård enligt barnvårdslagen	1	2	5
Vård enligt nykterhetsvårdslagen	—	—	—
Böter	1	2	—
Summa domar	295	359	292

Även uppgifterna i tabell 3 är hämtade från rättsstatistisk årsbok för åren 1976–1979. Tabellen upptar nyintagna i anstalt för avtjänande av fängelsestraff för grovt narkotikabrott.

Tabell 3. Nyintagna i kriminalvårdsanstalt för avtjänande av fängelsestraff för grovt narkotikabrott

	1976	1977	1978
Nyintagna	203	280	217

Tabell 4 innehåller antalet dömda till fängelse där huvudbrottet är narkotikabrott under åren 1976–1978 ställt i relation till strafftidens längd. Siffrorna är tagna från SCB:s officiella statistik.

Tabell 4. Antalet dömda till fängelse där huvudbrottet är narkotikabrott

Fängelse- tidens längd	År	1 § (narkotika- brott)	3 § (grovt dito)	Totalt
högst 1 mån	1976	18	0	18
	1977	18	0	18
	1978	26	0	26
mer än 1 mån högst 2	1976	14	1	15
	1977	41	0	41
	1978	38	0	38
mer än 2 högst 3	1976	25	0	25
	1977	26	0	26
	1978	18	0	18
mer än 3 högst 4	1976	22	0	22
	1977	26	0	26
	1978	31	1	32
mer än 4 högst 6	1976	48	5	53
	1977	51	3	54
	1978	40	3	43
mer än 6 högst 12	1976	40	52	92
	1977	41	68	109
	1978	47	59	106
mer än 12 högst 24	1976	3	102	105
	1977	1	155 ¹	156
	1978	2	115	117
mer än 24 högst 48	1976	0	54	54
	1977	0	59	59
	1978	0	67	67
mer än 48	1976	0	30	30
	1977	0	36	36
	1978	0	22	22
Summa	1976	170	244	414
	1977	204	321	525
	1978	202	267	469

¹ 1977 års siffror har studerats i detalj. Det framkom därvid att av de 155 personer som dömts till fängelse i mer än 12 månader men högst 24 månader för grovt narkotikabrott hade ca 25 % fått två års fängelse och övriga kortare tid.

Av intresse i sammanhanget är att få en uppfattning om hur gränsen mellan narkotikabrott och grovt narkotikabrott dras i praxis. I en vid årsskiftet 1977/78 inom åklagarmyndigheten i Stockholm upprättad promemoria har i detta hänseende konstaterats bl. a. att innehav av ca ett kg cannabisharts eller inemot två hg centralstimulantia i allmänhet bedöms som grovt brott. Beträffande heroin fanns enligt promemorian vid den aktuella tiden ingen säker praxis. I en analys av SCB:s statistik över 1975 och 1976 års narkotikadomar som brottsförebyggande rådet (BRÅ) redovisade i remissyttrande till riksdagens justitieutskott (JuU 1977/78: 4 s. 11) konstaterades likaledes att det för att innehav av cannabis skall bedömas som grovt brott krävs ca ett kg. Såvitt gäller centralstimulantia krävs enligt denna analys ca 100–500 gram och beträffande opiater ca 10–50 gram.

Här kan också hänvisas till den av domstolsverket år 1979 utgivna

publikationen "Redovisning av påföljdsseminarium för domare november 1978", där ett föredrag i ämnet av chefsrådmannen vid Stockholms tingsrätt Harald Nordin refereras. Nordin uppger (s. 70) att befattning med ca ett kg cannabisharts, 1,5–2 hg centralstimulantia och ca 20 gram heroin brukar medföra att brottet bedöms som grovt och att straffet bestäms till fängelse ett år.

Numera har SCB bearbetat även statistiken över 1977 och 1978 års domar. När det gäller frågan vid vilka mängder narkotika ett brott bedöms som grovt framgår av redovisningen att praxis är i stort sett oförändrad i förhållande till de två åren närmast dessförinnan. Särskilt påtaglig är fortfarande gränsen vid ett kg när fråga är om brott som avser cannabisharts. Endast i några enstaka fall har sålunda befattning med cannabisharts i en kvantitet över ett kg bedömts som normalbrott, medan antalet normalbrott där innehavet utgjort 500 gram—ett kg är förhållandevis stort. Även de övriga gränser som BRÅ pekade på i sitt ovannämnda remissyttrande är i huvudsak desamma.

7 Bestämmelser om straff för narkotikabrott i andra nordiska länder

7.1 Danmark

Den som i strid mot bestämmelserna om "euforiserande medel" överlåter sådant medel till ett större antal personer eller mot betydande vederlag eller under andra försvarande omständigheter kan straffas med fängelse i upp till sex år (191 § första stycket borgerlig straffelov). Är det fråga om en betydande mängd särskilt farligt eller skadligt medel, eller har överlåtelser av sådant medel i övrigt haft en särskilt farlig karaktär kan påföljden stiga till fängelse i tio år. På samma sätt straffas enligt andra stycket i 191 § den som i strid mot lagstiftningen om euforiserande medel inför, utför, köper, levererar, mottar, framställer, tillverkar eller innehar sådana medel med uppsåt att överföra dem på sätt som sägs i första stycket.

Införsel, utförsel, överlåtelse, tillverkning, innehav m. m. av narkotika är också straffbelagt i lagen nr 391 den 21 juli 1969 om euforiserande medel. Påföljden är böter, haefte eller fängelse i högst två år.

7.2 Finland

Enligt 2 § narkotikalagen den 21 januari 1972 döms den för *narkotikabrott* till fängelse i högst två år eller böter som olovligen tillverkar eller låter tillverka, transporterar, utbjuder till salu, köper, säljer, förmedlar eller på annat sätt distribuerar narkotika eller gör försök därtill eller också innehar narkotika eller använder sådant eller överlåter läkarrecept eller annan handling som berättigar till erhållande av narkotika.

Är det vid gärning som avses i 2 § fråga om i större omfattning eller yrkesmässigt bedriven verksamhet eller om särskilt farlig eller skadlig narkotika eller om en ansenlig mängd narkotika, och bör handlingen i ovan nämnda eller andra fall, med beaktande av alla de omständigheter såsom en helhet, vilka lett till och framgår av brottet, anses såsom grov, kan gärningsmannen enligt 3 § samma lag dömas för *grovt narkotikabrott* till fängelse i minst ett och högst tio år.

Den som för förövande av i 3 § avsett brott anskaffar därför erforderliga hjälpmedel eller i sagda syfte överlåter, förmedlar eller mottar pengar eller varor kan dömas för *förberedelse till grovt narkotikabrott* till fängelse i högst två år eller böter (4 §).

För *narkotikasmuggling* kan den dömas som olovligen till landet inför eller därifrån utför narkotika eller gör försök därtill. Påföljden är fängelse i högst två år eller böter (5 § första stycket).

Är det vid gärning som avses i 5 § första stycket fråga om i större omfattning eller yrkesmässigt bedriven verksamhet eller om särskilt farlig eller skadlig narkotika eller om en ansenlig mängd narkotika, och bör handlingen i ovan nämnda eller andra fall, med beaktande av alla de omständigheter såsom en helhet, vilka lett till och framgår av brottet, anses såsom grov, kan gärningsmannen dömas för *grov narkotikasmuggling* till fängelse minst ett och högst tio år (5 § andra stycket).

Den som på annat än i 2–5 §§ åsyftat sätt bryter mot narkotikalagen eller med stöd av den utfärdade stadganden får, såvida för gärningen inte annorstädes strängare straff är föreskrivet, dömas för *narkotikaförseelse* till böter.

7.3 Norge

Enligt § 162 första stycket i den norska strafflagen straffas den som till ett större antal personer eller mot betydande vederlag eller under andra särskilt försvårande omständigheter olovligen överlåter eller medverkar till att överlåta medel som enligt lag eller författning är att anse som narkotika med fängelse upp till tio år. Böter kan användas tillsammans med fängelsestraffet.

På samma sätt straffas olovlig tillverkning, införsel, utförsel, transitering, förvärv, utlämning, leverans eller förvaring av sådana medel i avsikt att företa sådan överlåtelse som sägs i § 162 första stycket, eller medverkan därtill (§ 162 andra stycket).

Vissa straffsanktionerade förbud mot att tillverka, inneha eller bruka narkotika finns i lagen den 20 juni 1964 nr 5 om läkemedel m. m. Påföljden är böter eller fängelse i högst två år eller båda delar om inte gärningen faller under § 162 i den norska strafflagen.

Den norske justitieministern svarade den 25 oktober 1979 på en fråga i stortingset om huruvida regeringen överväger att lägga fram förslag om höjda straffskalor för försäljning av narkotika. Justitieministern svarade:

”Fra 1968 av ble strafferammen for de alvorligste narkotikaforbrytelser satt till fengsel inntil 6 år, eventuelt med tillegg av bøter. I 1972 ble strafferammen utvidet til 10 års fengsel. I praksis vil det kunne bli tale om fengsel i 15 år fordi man ofte står overfor personer som har begått flere forbrytelser. Bakgrunnen for lovendringen i 1972 var bl. a. at man ville sette seg i stand til å møte den mer profesjonelle omsetning av narkotika som man måtte vaere forberedt på ville komme også til Norge.

Etter den tid er det med visse mellomrom kommet ønsker om ytterligere heving av maksimumsstraffen. I Stortinget skjedde dette senest i juni i år ved behandlingen at stortingsproposisjonen om plan for økt innsats mot narkotikaproblemer. Den davaerende justisminister opplyste at spørsmålet om heving av strafferammene ble holdt under observasjon i departementet, og at man ville vurdere om spørsmålet burde utredes naermere.

På bakgrunn av de uttalelser som i den senere tid er kommet fra personer som står sentralt i strafferettspleien og som er bakgrunnen for representantens spørsmål, finner jeg det naturlig at spørsmålet nå blir tatt opp til vurdering. Justisdepartementet vil ta kontakt med berørte instanser – blant dem riksadvokaten og Sentralrådet for narkotikaproblemer – med sikte på å klarlegge behovet for å utvide strafferammene på dette området.”

Det norska justitiedepartementet har i skrivelse den 14 november 1979 till olika myndigheter och organisationer m. m. begärt synpunkter på frågan om man bör lägga fram förslag om att höja straffskalan i § 162 straffeloven. Sedan remissvaren numera inkommit, övervägs frågan i det norska justis- och politidepartementet.

8 Åtgärder mot narkotikamissbruket

Samhällets åtgärder mot narkotikamissbruket bygger på uppfattningen att allt bruk av narkotika som inte är medicinskt motiverat skall bekämpas. I enlighet med den inriktning för arbetet som har lagts fast av riksdagen (prop. 1977/78: 105, SoU 36, rskr 363) förs kampen mot missbruket numera inom alla samhällsområden. Vårdresurserna har byggts ut väsentligt såväl beträffande behandlingshemmen som i fråga om den öppna narkomanvården. Stödet till ideella organisationers verksamhet mot missbruk har förstärkts. På skolans område har utvecklats olika projekt för förebyggande verksamhet och information. Intresset av att motverka missbruk i olika former beaktas numera särskilt vid planeringen av insatser mot ungdomsarbetslöshet och av åtgärder för att underlätta övergången mellan skola och arbetsliv.

Antalet statsbidragsberättigade platser vid behandlingshem för narkotikamissbrukare uppgick den 1 juni 1979 till 248. För innevarande budgetår har beräknats medel för 60 nya platser. Ett betydande antal personer med narkotikaproblem vårdas på ungdomsvårdsskolorna och inom sjukvården.

Inom den öppna narkomanvården har det skett en utbyggnad bl. a. i

Stockholms län samt i Uppsala, Västerås, Gotlands och Göteborgs kommuner. Vård i enskilt hem är ett viktigt komplement till institutionsvården för missbrukare. För budgetåret 1980/81 beräknas 2.6 milj. kr. för bidrag till kommuner för vård i enskilt hem och i behandlingsenheter med upp till fyra platser.

Brottsförebyggande rådets narkotikagrupp har fått till uppgift att följa de försöksverksamheter som riksdagen beslutade om i samband med propositionen om åtgärder mot narkotikamissbruk. Som ett led i detta uppföljningsarbete har narkotikagruppen publicerat en lägesrapport över försöksverksamheterna. Syftet med denna rapport är att berörda myndigheter, organisationer och personalgrupper skall få information om pågående aktiviteter.

Av narkotikagruppens lägesredovisning framgår att ett tiotal kommuner bedriver projekt med förebyggande försöksverksamhet inom skolan. Projektet syftar till att förbättra skolans metoder att hjälpa ungdomar i riskzonen.

Vid regionala konferenser som genomförts i samtliga län har ca 500 studiecirkelledare utbildats. Dessa skall leda lokala studiecirkel för olika berörda personalkategorier om vården av missbrukare. En speciell handbok för skolpersonal i narkotikafrågor har utarbetats och kommer att ges ut under våren 1980.

Den utredning (S 1979: 02) som tillsatts för att utveckla familjevården för missbrukare driver tillsammans med regionala myndigheter och organisationer försöksverksamhet i fyra län.

En särskild arbetsgrupp inom arbetsmarknadsstyrelsen arbetar med projekt som syftar till att förbättra missbrukarnas arbetsmarknadssituation. I första hand inriktas insatserna på att utveckla samarbetet mellan behandlingshem—arbetsförmedling och fackliga organisationer.

Socialdepartementets delegation för social forskning har inrättat en speciell initiativgrupp för narkomanvårdsforskning, där förutsättningarna för och inriktningen av forsknings- och utvärderingsprojekt inom narkomanvården förbereds.

Ett 60-tal personer har hittills genomgått utbildningen för hela personallag vid nyinrättade behandlingshem och vårdcentraler. Under våren 1980 kommer ytterligare ett 50-tal personer att genomgå denna utbildning. Utbildningen kommer därefter att ske inom det reguljära utbildningssystemet.

Även inom rättsväsendet har mycket stora insatser gjorts på området. Polisens personella resurser för spaning mot och utredning av narkotikabrott har kraftigt förstärkts.

Fr. o. m. den 1 juli 1978 har permanenta narkotikarottlar inrättats i alla län utom Göteborgs och Bohus, Jämtlands och Gotlands län. Vid årsskiftet 1978/79 uppgick den för narkotikabekämpning särskilt avdelade personalen till 323 befattningshavare. Motsvarande siffra vid årsskiftet 1977/78 var

304 och vid årsskiftet 1976/77 240. Riksdagen har beslutat att polisväsendet skall tillföras ytterligare 16 tjänster för kriminalpolismän som kan utreda narkotikabrottslighet (prop. 1979/80: 100 bil. 5, JuU 24, rskr 182). Även åklagarväsendets resurser på narkotikaområdet har ökats. Inom ramen för den översyn av lagstiftningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten som brottsförebyggande rådet bedriver på regeringens uppdrag övervägs f. n. frågan om det är möjligt att genom lagändring effektivisera tillämpningen av narkotikastrafflagen i vissa hänseenden.

På tullväsendets område har kampen mot olovlig införsel av narkotika getts hög prioritet. En fortlöpande ökning av personalinsatserna för detta ändamål har åstadkommit dels genom omprioriteringen och dels genom förstärkning av bl. a. resurserna för distriktsbevakningen.

Inom kriminalvården har betydande ansträngningar lagts ned på att söka komma till rätta med narkotikaproblemen. Sålunda anvisade regeringen den 21 juli 1977 medel till en frivillig och drogfri behandlingskedja vid tre kriminalvårdsenheter, det s. k. Österåkersprojektet. Verksamheten leds av kriminalvårdens narkomanvårdsteam vid allmänna häktet i Stockholm. Teamet skall etablera kontakt på häktet med de missbrukare som på eget initiativ försöker komma till rätta med sina problem. Möjlighet skall finnas för intagna även på andra häkten och anstalter att delta i verksamheten. Efter kontraktsöverenskommelse vid vilken den intagne själv väljer om han vill delta i behandlingen samt lämna urinprov för kontrollanalys av narkotika, överförs han till kriminalvårdsanstalten Österåker. Ett rikt utbud av aktiviteter och terapeutiska åtgärder erbjuds honom där. Anstalten har 48 platser disponibla för projektet. Som en komplettering till behandlingen i den slutna miljön på Österåker kan intagna numera tillfälligt föras över till avdelningen Mon som är knuten till anstalten och som har 15 platser. De intagna kan där tillsammans med personal och anhöriga ägna sig åt olika aktiviteter av terapeutisk natur. Som ett sista led i behandlingskedjan och som ett led i utslussningen till frihet ingår placering på avdelningen vid anstalten Bogesund med 15 platser.

Försök med narkotikafria avdelningar pågår också vid kriminalvårdsanstalterna Hinseberg, Hall och Malmö, sammanlagt 45 platser. Verksamheten vid den år 1979 beslutade narkotikafria avdelningen vid kriminalvårdsanstalten Härlanda har ännu inte påbörjats.

F. n. finns inom kriminalvården sammanlagt sju visitationspatruller. Varje visitationspatrull består av tre vårdare. Patrullerna är i första hand avsedda för de anstalter där de är stationerade, men kan användas på andra anstalter. Patrullerna utgör en viktig resurs i ansträngningarna att förhindra insmuggling och förekomst av narkotika på anstalterna.

Under de senaste åren har i genomsnitt 40–50 intagna med narkotika och/eller alkoholproblem under verkställigheten varit placerade på behandlingshem eller för familjevård enligt 34 § lagen om kriminalvård i anstalt.

Den 1 september år 1979 har en försöksverksamhet med kontraktsvård för narkotikamissbrukare som har begått brott inletts vid Ulleråkers sjukhus i Uppsala. Avsikten är att vård skall kunna beredas en del av de narkotikamissbrukare i Uppsala- och Stockholmsområdet som har övertygats om brott och som själva föredrar vård framför den frihetsberövande påföljd som annars skulle ha ådömts. I lagtekniskt hänseende har den lösningen valts att domstol har givits möjlighet att förklara brottmålet vilande till dess resultatet av vården kan bedömas. En förutsättning för sådant beslut är att vården kan antas få betydelse för valet av brottspåföljd. Behandlingen inleds med en vistelse på narkomanvårdskliniken vid Ulleråkers sjukhus under sex-åtta veckor. Efter sjukhusvistelsen förs patienten över till öppen vård. Han får då arbeta och bo i sitt hem men är skyldig att två gånger varje vecka infinna sig vid sjukhus inom Uppsala eller Stockholms län för rådgivning och kontroll av att han är drogfri. Kontrollen av drogfriheten sker genom kemiska test av urinprov. Om patienten missköter sig eller återfaller i brottslighet skall brottmålet genast tas upp på nytt av domstolen. När ett år har gått skall målet alltid avgöras slutligt. Det har förutsatts att om patienten då klarat av sina narkotikaproblem frihetsberövande påföljd skall kunna undvikas.

Vård av barn och ungdom utan samtycke regleras i dag i barnvårdslagen (1960:97). Lever barn eller ungdomar under missförhållanden kan barnvårdsnämnd enligt lagen vidta hjälpåtgärder eller besluta om övervakning eller omhändertagande för samhällsvård. Ingripande kan ske mot den som är under 20 år och som t. ex. på grund av missbruk av narkotiska medel behöver särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida. Vård av en vuxen narkotikamissbrukare utan hans eget samtycke kan f. n. ske bara under de begränsade förutsättningar som anges i lagstiftningen om slutna psykiatrisk vård.

F. n. förestår en genomgripande reform av socialvårdslagstiftningen. Enligt socialutskottets betänkande (SOU 1979/80: 44) med anledning av prop. 1979/80: 1 om socialtjänsten skall den 1 januari 1982 nuvarande lagstiftning på området ersättas av en ny, enhetlig socialtjänstlag. Denna lag kommer att bygga på frivillighet och medbestämmanderätt.

En lag med särskilda bestämmelser om vård av unga skall emellertid garantera att bl. a. unga narkotikamissbrukare som behöver vård kan ges sådan även när den unge eller föräldrarna inte samtycker till det.

Den omstridda frågan om vård utan samtycke av vuxna missbrukare har i enlighet med riksdagens begäran hänskjutits till fortsatt utredning i en särskild parlamentarisk beredning. Avsikten är att utredningsarbetet skall bedrivas i sådan takt att en ny lagstiftning kan träda i kraft samtidigt med socialtjänstlagen.

En annan form av behandling som aktualiserats i detta sammanhang är s. k. kontraktsvård, dvs. missbrukaren förbinder sig skriftligen att stanna på en behandlingsinstitution under viss tid. Förutsättningarna och for-

merna för kontraktsvård har utretts av en särskild utredning, kontraktsvårdsutredningen (S 1979: 02). Utredningens förslag har nyligen redovisats i betänkandet (Ds S 1980: 3) Kontraktsvård inom socialtjänsten. Betänkandet remissbehandlas f. n.

9 Överväganden och förslag

9.1 Inledning

Samhällets åtgärder mot narkotikamissbruket bygger på uppfattningen att allt bruk av narkotika som inte är medicinskt motiverat skall bekämpas. I enlighet med den inriktning för arbetet som har lagts fast av riksdagen (prop. 1977/78: 105, SoU 36, rskr 363) förs kampen mot missbruket numera inom alla samhällsområden. Vårdresurserna har byggts ut väsentligt såväl beträffande behandlingshemmen som i fråga om den öppna narkomanvården. Stödet till ideella organisationers verksamhet mot missbruk har förstärkts. På skolans område har utvecklats olika projekt för förebyggande verksamhet och information. Intresset av att motverka missbruk i olika former beaktas numera särskilt vid planeringen av insatser mot ungdomsarbetslöshet och av åtgärder för att underlätta övergången mellan skola och arbetsliv.

Även inom rättsväsendet har mycket stora insatser gjorts på området. Polisens personella resurser för spaning mot och utredning av narkotikabrott har kraftigt förstärkts. En ny organisation bestående av särskilda narkotikarotlar med regional behörighet har byggts upp över hela landet. Antalet sådana rotlar är nu 24. Även åklagarväsendets resurser på narkotikaområdet har ökat. Inom kriminalvården har betydande ansträngningar lagts ned på att söka komma till rätta med narkotikaproblemen. Sju visitationspatruller har inrättats. Permissionsbestämmelsen har skärpts och skall enligt beslut av regeringen den 20 mars 1980 ses över ytterligare. Regeringen kommer inom kort att lägga fram ett förslag om vidgade möjligheter att förlägga intagna att lämna urinprov för att eventuell narkotikapåverkan skall kunna konstateras. Det s. k. Österåkersprojektet, som innefattar en frivillig drogfri behandlingskedja vid tre anstalter, har pågått i två år och gett goda resultat. Försök med s. k. narkotikafria avdelningar pågår vid andra anstalter. Antalet placeringar på behandlingshem av intagna med narkotikaproblem har ökat. Här bör också nämnas den försöksverksamhet med s. k. kontraktsvård av narkotikamissbrukare som har begått brott som sedan den 1 september 1979 pågår vid Ulleråkers sjukhus i Uppsala och två sjukhus i Stockholmsområdet.

På tullväsendets område har kampen mot olovlig införsel av narkotika getts hög prioritet. En fortlöpande ökning av personalinsatserna för detta ändamål har åstadkommits dels genom omprioriteringar och dels genom förstärkning av bl. a. resurserna för distriktsbevakningen.

I de internationella ansträngningar på området som bedrivs bl. a. inom FN och Europarådet har Sverige tagit en aktiv del. I fråga om brottsbekämpningen förekommer ett omfattande samarbete med andra länder främst inom ramen för polis- och tullväsendets internationella organisationer.

Även om sålunda betydande insatser har gjorts på skilda områden, måste det konstateras att narkotikamissbruket alltjämt är ett av våra stora sociala problem. Missbrukets utbredning leder till många mänskliga tragedier och ligger till grund för en vitt förgrenad brottslighet. Skadeverkningarna för missbrukarna själva, deras anhöriga och samhället är utomordentligt omfattande.

Det finns skäl som talar för att läget har förvärrats under senare tid. Utredningen om narkotikamissbrukets omfattning (UNO) har sålunda gjort beräkningar som visar att det med stor sannolikhet har skett en omfattande ökning av det tunga narkotikamissbruket utanför Storstockholmsområdet sedan slutet av 1960-talet. Beräkningarna visar samtidigt att de tre storstadsområdena svarar för ca 60% av det uppskattade totala tunga narkotikamissbruket i landet. Utredningen noterar särskilt de höga värdena för Malmö-Lundområdet. Vidare bör anmärkas att heroinmissbruket har utvecklats till att bli det allvarligaste narkotikaproblemet och att riskerna för att det skall förvärras ytterligare är stora. Tillgången på cannabis är stor inom hela landet. Missbruket bland skolungdom har ökat under senare tid. Även om missbruk av kokain i dag har endast mycket begränsad omfattning, torde man inte kunna bortse från att också denna typ av narkotika i framtiden kan vinna insteg på marknaden.

Handeln med narkotika är en del av den organiserade internationella brottsligheten. Nästan all narkotika som omsätts på den illegala marknaden i Sverige har smugglats in till landet. Kontrollen över såväl källorna som trafiken utövas i stor utsträckning av syndikat som dirigeras från utlandet. Vad som har sagts nu gäller dock givetvis inte all brottslighet på området. Med hänsyn till att det i åtskilliga utländska storstäder går att utan särskilda svårigheter inhandla betydande mängder narkotika är det förhållandevis lätt för vem som helst som förfogar över visst kapital att i Sverige etablera sig som narkotikahandlare (jfr Enroth och Lenke, Narkotika och ekonomisk kriminalitet, stencil, Stockholm 1980).

Med hänsyn till att samhällets strävanden på området som nämnts syftar till att bekämpa narkotikamissbruket med alla medel har på senare tid frågan väckts om inte också ändringar i det straffrättsliga regelsystemet borde företas med syfte att på en gång markera samhällets avståndstagande till missbruk av narkotika och bidra till en höjd allmänprevention. I förgrunden har därvid stått intresset att åstadkomma skärpta åtgärder dels mot de lindrigaste formerna av narkotikabrott, som tidigare – främst i Stockholmsregionen – inte har ansetts bli uppmärksammade i erforderlig utsträckning, dels mot de grövsta brotten där gärningsmännen, utan att

själva vara hemfallna åt narkotikamissbruk, hänsynslöst har utnyttjat andras beroende eller i vinningssyfte har framkallat andras beroende av narkotika. Det torde visserligen stå klart att kriminalpolitiska åtgärder endast i begränsad utsträckning kan bidra till att lösa narkotikaproblemen. Detta utgör emellertid inte något skäl till att avstå från att även på detta fält vidta de åtgärder som framstår som ändamålsenliga och rimliga.

Ytterligare ett skäl till att nu ta upp frågan om ändringar i straffskalorna för narkotikabrottslighet är det inledningsvis omnämnda ändringsförslaget beträffande villkorlig frigivning i promemorian (Ds Ju 1979:5) om internering. Ett genomförande av detta förslag skulle nämligen, om andra åtgärder inte vidtas samtidigt, leda till lägre faktiska strafftider för grov narkotikabrottslighet än de nuvarande.

9.2 Åtgärder mot de lindrigare brotten

Narkotikastrafflagen innehåller tre brottstyper: narkotikaförseelse (2 §), narkotikabrott (1 §) och grovt narkotikabrott (3 §). I straffskalan för narkotikaförseelse ingår enbart böter. Straffskalan för narkotikabrott omfattar böter eller fängelse i högst två år.

Enligt 20 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken (RB) får en åklagare besluta att inte väcka åtal för ett brott om det kan antas att annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring inte är påkallad från allmän synpunkt. Med stöd av 12 § polisinstruktionen kan en polisman meddela s. k. rapporteftergift för ett brott, om det inte är föreskrivet strängare påföljd än böter för brottet och brottet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är att betrakta som obetydligt. Frågan om tillämpningen av bestämmelserna om åtals- och rapporteftergift på brott mot narkotikastrafflagstiftningen har under senare tid varit föremål för en delvis ganska livlig diskussion.

I ett nyligen utfärdat cirkulär (RÅC:94) har riksåklagaren rekommenderat en mera restriktiv tillämpning av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse med stöd av 20 kap. 7 § första stycket i RB. Tidigare tillämpning av dessa bestämmelser innebar att åtal vid narkotikainnehav för eget bruk kunde underlåtas, om innehavet gällde antingen en kvantitet centralstimulantia utom kokain svarande mot högst 100 tabletter eller en mängd cannabis som motsvarade någon veckas förbrukning. Dessa gränser kunde undantagsvis överskridas om så bedömdes nödvändigt med hänsyn till intresset av att inte försvåra möjligheterna att ge en missbrukare erforderlig vård. Den praxis som utvecklade sig i enlighet härmed ledde till vissa olägenheter. Sålunda uppstod svårigheter att komma till rätta med detaljförsäljningen av narkotika, eftersom försäljarna ofta inte förde med sig större mängd narkotika än som kunde uppfattas som en missbrukares behov för eget bruk. Ett annat skäl till riksåklagarens rekommendationer om en mer restriktiv tillämpning av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse är att an-

vändandet av cannabispreparat nu har spritt sig till socialt etablerade grupper som kan antas vara mottagliga för bötesstraff.

I det nya cirkuläret förordas att tillämpningen av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse begränsas till att avse fall då fråga är om innehav av endast en rökbåt cannabisharts (0,75–1 gram) eller en dos centralstimulantia (0,1–0,2 gram), dvs. en så liten mängd att den normalt inte delas upp och säljs vidare. Om det trots att mängden är ringa finns misstanke om att narkotikan skall säljas bör åtal ändå ske. Vidare framhålls att åtalsunderlåtelse i huvudsak bör begränsas till förseelser av förstagångskaraktär. Vid innehav av narkotika av annan typ än som nyss har nämnts – heroin, kokain, opium, morfinbas, morfin, LSD etc. – bör åtalsunderlåtelse kunna meddelas endast vid närmast försumbara mängder. Om en åtalsunderlåtelse bedöms kunna bidra till att understödja ansträngningarna att ge narkotikamissbrukare erforderlig vård, kan emellertid enligt cirkuläret bedömningen bli generösare.

Riksåklagarens cirkulär kan antas få stor genomslagskraft och även återverka på tillämpningen av bestämmelserna om rapporteftergift. Man kan utgå från att den praktiska effekten blir att en betydande del av de brott för vilka tidigare åtalsunderlåtelse har meddelats i fortsättningen kommer att beivras med bötesstraff.

Det kan naturligtvis diskuteras i vad mån bötesstraff över huvud taget är en lämplig påföljd för den typ av brottslighet som det här gäller. Med den princip som ligger till grund för kriminaliseringen – att varje oberättigat innehav av ett narkotiskt preparat är straffbart – är det dock inte möjligt att avstå från böter i straffskalan för de allra lindrigaste fallen. Många av de dömda saknar visserligen förmåga att betala böterna. Som har påpekats i riksåklagarens cirkulär har emellertid bruket av främst cannabis numera spritt sig även till mera socialt etablerade grupper. Även vid tillfällighetsbrott av ungdomar torde ett bötesstraff kunna fylla en funktion som varningssignal. De nya rekommendationerna från riksåklagaren ger underlag för en praxis enligt vilken huvudprincipen blir att en straffrättslig sanktion följer även på de lindrigaste narkotikabrotten, något som mot bakgrund av den allvarliga utvecklingen på narkotikaområdet framstår som väsentligt från samhällets synpunkt. Det är angeläget att tillämpningen i praktiken följs med uppmärksamhet. I avvaktan på att erfarenheter har vunnits av de nya riktlinjernas återverkan på praxis förordas f. n. ingen ändring i narkotikastrafflagen med syfte att begränsa tillämpningsområdet för böter.

9.3 Åtgärder mot de allvarligaste brotten: höjning av straffmaximum?

Straffet för grovt narkotikabrott är f. n. enligt 3 § narkotikastrafflagen fängelse i lägst ett och högst tio år. När fängelse ådöms som gemensamt straff för flera brott, kan under vissa förutsättningar straffet bestämmas till fängelse i tolv år (26 kap. 2 § BrB).

Straffskalan för grovt narkotikabrott fick sin nuvarande utformning genom 1972 års ändringar i narkotikastrafflagen, då maximistraflet höjdes från sex till tio år. Enligt de uttalanden som gjordes i anslutning härtill var avsikten inte att åstadkomma en generell skärpning av domstolarnas praxis. Den aktuella lagändringen var avsedd att få effekt endast beträffande den farligaste brottsligheten inom den kategori av lagöverträdelser som lagtekniskt sett hörde hemma under rubriken grovt narkotikabrott (prop. 1972: 67 s. 28).

De erfarenheter som har vunnits av tillämpningen visar också att straffskalans övre del förhållandevis sällan utnyttjas. Trots att maximistraflet är så högt som fängelse tio år, erhöll under åren 1976–1978 endast 12, 11 resp. 8% av dem som dömdes till fängelse för grovt narkotikabrott en påföljd på fyra års fängelse eller mer. Fängelse i två år eller på kortare tid ådömdes under de angivna åren i 65, 70 resp. 66% av de fall där fängelse valdes som påföljd för grovt narkotikabrott. Det finns alltså fortfarande ett inte oväsentligt utrymme för straffskärpningar med sikte på samhällets reaktioner mot de allvarligaste fallen.

Om man vill åstadkomma en straffskärpning, skulle en tänkbar åtgärd kunna vara att i överensstämmelse med vad som f. n. övervägs i Norge ytterligare höja maximistraflet för grovt narkotikabrott. För svensk del motsvarar emellertid detta maximistraflet redan nu det högsta fängelsestraffet på viss tid som enligt 26 kap. 1 § BrB över huvud taget kan förekomma när fråga inte är om flera brott. Denna bestämmelse skulle naturligtvis i och för sig kunna ändras. Det synes emellertid knappast tänkbart att i så fall bestämma maximistraflet för grovt narkotikabrott exempelvis till tolv eller femton år utan att samtidigt ta upp frågan om maximistraffen för de andra brott som nu har fängelse tio år i skalan, t. ex. dråp (3 kap. 2 § BrB), våldtäkt (6 kap. 1 §) och grovt rån (8 kap. 6 § BrB). Underlag saknas emellertid f. n. för de överväganden som därvid skulle bli aktuella och som f. ö. skulle föregripa den allmänna översyn av straffskalorna som f. n. utförs av fängelsestraffkommittén (Ju 1979:04). Härtill kommer att en höjning av maximistraflet kan beräknas få endast mycket begränsade praktiska effekter.

Det bör emellertid anmärkas att det i departementspromemorian (Ds Ju 1979:5) PM om internering har lagts fram ett förslag som i vissa särskilda fall ger möjlighet att överskrida den straffskala som gäller för ett brott. Enligt förslaget skall nämligen en domstol under vissa förutsättningar kunna gå över den eljest gällande fängelsestraffskalan med två år, om någon som har dömts till fängelse i lägst två år på nytt begår ett brott och detta är straffbelagt med fängelse i mer än sex år. Även det högsta straff som kan ådömas med stöd av 26 kap. 2 § får enligt förslaget överskridas på angivet sätt. Det innebär att fängelse i fjorton år skall kunna ådömas i vissa fall. Genomförs detta förslag, tillgodoses det behov som någon gång kan

föreligga av en vidare straffskala än den nuvarande för återfall i synnerligen grov narkotikabrottslighet.

Med beaktande av vad som har anförts nu föreslås f. n. ingen höjning av maximistraffet för grovt narkotikabrott.

9.4 Höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott?

När frågan om skärpning av straffet för allvarigare narkotikabrott övervägs finns det skäl att särskilt uppmärksamma det nyss redovisade förhållandet att det stora flertalet av dem som döms för grovt narkotikabrott i praktiken erhåller strafftider som ryms inom skalan för normalbrottet trots att straffskalan för grovt narkotikabrott är ovanligt vid. Detta ger anledning att ställa frågan om den nuvarande utformningen av lagstiftningen har lett till att brotten i större utsträckning än som kan anses rimligt rubriceras som grova. Om detta är fallet, skulle nämligen utvecklingen på sikt kunna leda till att benämningen grovt narkotikabrott mister sitt värde som uttryck för brottets svårhetsgrad.

Mot denna bakgrund ligger det otvivelaktigt nära till hands att överväga en höjning av det minimistraff på fängelse ett år som f. n. är föreskrivet för grovt narkotikabrott och samtidigt se över de regler som nu gäller för bedömningen av i vilka fall ett narkotikabrott skall anses som grovt.

Genom en höjning av minimistraffet till fängelse två år skulle brottets straffvärde i förhållande till annan allvarlig kriminalitet klarare markeras. Det kan exempelvis erinras om att minimistraffet för våldtäkt är två år (6 kap. 1 § BrB), för grovt rån fyra år (8 kap. 6 § BrB) och för grov mened två år (15 kap. 1 § BrB). Särskilt nära till hands ligger en jämförelse med de allmänfarliga brotten i 13 kap. BrB, som genomgående har mycket höga straffminima i grova fall. T. ex. är minimistraffet för spridande av gift eller smitta, när brottet är grovt, fängelse i fyra år (13 kap. 7 §).

En höjning av minimistraffet skulle vidare sannolikt leda till en generell skärpning av påföljderna för de allvarligaste narkotikabrotten. Man bör inte underskatta den preventiva effekt som därmed skulle uppnås när det gäller den kategori av lagöverträdare som kalkylerar med ett tänkbart straff närmast som en företagsmässig riskfaktor. I blickpunkten kommer här framför allt den grupp brottslingar som, utan att själva vara beroende av narkotika, hänsynslöst utnyttjar andras okunnighet eller beroende i en hantering som är mer eller mindre yrkesmässig och dikterad av vinstintresse.

Vid övervägande av frågan om det gällande minimistraffet för grovt narkotikabrott är lämpligt avvägt måste också beaktas konsekvenserna av nuvarande praxis i fråga om villkorlig frigivning. Som förut har redovisats (avsnitt 4.4.2) innebär denna praxis att en särbehandling sker av den kategori lagöverträdare som har dömts till fängelse i två år eller mer för "grov narkotikabrottslighet eller i övrigt för grova brott som utgör led i

yrkesmässigt bedriven kriminell verksamhet, ofta med internationell anknytning". De dömda som anses hänförliga till denna kategori beviljas villkorlig frigivning senare än andra med samma strafftider. Denna särbehandling sker utan något uttryckligt stöd i lag men grundar sig på uttalanden av statsmakterna.

I den förut nämnda departementspromemorian om internering har föreslagits att denna särbehandling skall upphöra, eftersom den grundar sig på faktorer som har varit kända redan av domstolen och som sålunda har beaktats vid straffmätningen. Förslaget har fått ett blandat mottagande vid remissbehandlingen. Under den beredning av den aktuella frågan som har ägt rum inom justitiedepartementet har det också bedömts som mindre ändamålsenligt att genomföra en så långtgående ändring av praxis som den som har förordats i departementspromemorian. Däremot har frågan väckts om inte den särbehandling som nu tillämpas skulle kunna ersättas av ett i lag reglerat system där senareläggning av villkorlig frigivning efter individuell prövning sker i fall där en konkret risk föreligger för återfall i brottslighet som riktar sig mot eller medför fara för liv eller hälsa. Detta skulle i så fall inte gälla endast narkotikabrott utan också grova våldsbrott. Det har konstaterats att en sådan förskjutning av praxis skulle stå i överensstämmelse med vad som har rekommenderats av nordiska straffrättskommittén i dess betänkande (Nu A 1978:6) Villkorlig frigivning. Då emellertid en övergång till ett sådant system, om nuvarande straffmätningssystem i narkotikamål behålls, skulle innebära en faktisk straffändring för vissa kategorier narkotikabrottslingar, har systemet inte bedömts kunna förordas annat än under förutsättning att man samtidigt kan åstadkomma en skärpning av straffen för de grövsta narkotikabrotten. En höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott skulle sålunda öppna vägen för en övergång till ett mera ändamålsenligt system i fråga om villkorlig frigivning.

Även med beaktande av den sålunda förutsatta ändringen av praxis i fråga om villkorlig frigivning skulle en höjning av minimistraffet för grovt narkotikabrott från ett till två år leda till en ökning av de faktiska strafftiderna, om den genomförs med bibehållande av nuvarande praxis i fråga om brottsrubriceringen. Denna konsekvens är som förut har konstaterats helt befogad när det gäller den grupp lagöverträdare som hänsynslöst utnyttjar andras nyfikenhet, okunnighet eller beroende. En stor del av dem som nu döms för grova narkotikabrott utgörs emellertid av narkotikaberoende missbrukare – ofta ungdomar – som överlåter eller medverkar till överlåtelser av narkotika med det huvudsakliga syftet att finansiera sitt eget missbruk och sitt uppehälle i övrigt.¹ En höjning av straffsatserna bör inte

¹ Det kan här erinras om att enligt den senaste av de uppskattningar som årligen görs av antalet missbrukare inom kriminalvården andelen missbrukare utgör 41 % på rixanstalterna och 27 % på lokalanstalterna.

genomföras på ett sådant sätt att detta klientel får genomsnittligt sett längre strafftider än f. n. En sådan utveckling skulle kunna få direkt negativa sociala konsekvenser. I fråga om den grupp som det här gäller finns det tvärtom anledning att överväga om man inte borde öppna större möjlighet än f. n. att hänföra brotten under straffskalan för normalbrott för att på så sätt ge underlag för en ytterligare nyansering av påföljderna.

Enligt 3 § narkotikastrafflagen gäller f. n. att domstolen, när den skall bedöma om ett narkotikabrott är att anse som grovt, särskilt skall beakta om det har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i en större omfattning eller yrkesmässigt, avsett en särskilt stor mängd narkotika eller annars har varit av särskilt farlig art. I praktiken är det otvivelaktigt så att den mängd narkotika som brottet har avsett – självfallet ställd i relation till det aktuella medlet – ofta blir det avgörande vid bedömningen. Man brukar i praxis räkna med att gränsen mellan normalbrott och grovt brott går vid fall då befattningen har avsett ett kg cannabis, 100–500 gram centralstimulantia eller ca 10–50 gram heroin. Självfallet varierar praxis, och domstolarna fäster avseende också vid en rad andra omständigheter såsom exempelvis den tilltalades eget narkotikaberoende, antalet överlåtelse, spridningen bland ungdom och vinningens storlek. Det torde emellertid inte vara någon överdrift att påstå att det i synnerhet beträffande cannabisharts i praktiken är förhållandevis sällan som någon annan faktor än mängden narkotika blir utslagsgivande vid bedömningen av rubriceringsfrågan, även om givetvis andra faktorer som exempelvis de nyss nämnda kan få stor betydelse för påföljdsval och straffmätning (jfr bl. a. JuU 1977/78:4 särsk. s. 10 och 15 samt den av domstolsverket utgivna publikationen Redovisning av påföljdsseminarium för domare november 1978 särsk. s. 70).

Om i enlighet med vad som nyss har anförts minimistraffet för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år, talar starka skäl för att man samtidigt söker åstadkomma en ändring av de kriterier som bildar underlag för bedömningen om ett brott skall anses som grovt eller inte. Annars riskerar man att höjningen drabbar alltför onyanserat.

Genom en sådan ändring skulle man också tillgodose intresset av att reservera rubriceringen som grovt brott för den svåraste narkotikabrottsligheten. Vad som då närmast kan ifrågasättas är om man inte bör gå ifrån nuvarande tillämpning i vad den innebär att mängden narkotika i så stor utsträckning är det utslagsgivande kriteriet. I stället skulle graden av hänsynslöshet i gärningsmannens förfarande tillmätas ökad vikt, varvid särskilt avseende skulle kunna fästas vid sådana faktorer som t. ex. att det aktuella preparatet är särskilt farligt (t. ex. heroin av hög koncentration) och att fråga har varit om systematiskt bedriven överlåtelse till skolelever eller annan ungdom eller till intagna på anstalter. Stor betydelse skulle naturligtvis i så fall också tillmätas det förhållandet att brottet har begåtts av någon som inte själv är narkotikaberoende med det främsta syftet att

öka gärningsmannens förmögenhet. Eftersom sådana omständigheter som framgått beaktas redan nu, särskilt vid straffmätningen, skulle detta inte innebära något egentligt nytt inslag i bedömningen utan endast en förskjutning i de olika kriteriernas inbördes betydelse för rubriceringsfrågan.

Mot en sådan lösning kan framför allt två invändningar riktas. Den ena, som framfördes bl. a. i ett remissyttrande från rikspolisstyrelsen när frågan om narkotikastrafflagens tillämpning behandlades vid 1977/78 års riksmöte (JuU 1977/78: 4 s. 9–10), kan uttryckas på det sättet att den som i stor skala tar befattning med narkotika begår ett brott som – oavsett hans egentliga motiv – ofta leder till en omfattande missbruksspridning med åtföljande personligt lidande för ett stort antal människor. Samhällsfarligheten hos brottet kan sålunda sägas vara i huvudsak detsamma oavsett sådana omständigheter som gärningsmannens syfte med brottet och hans egen missbrukssituation.

Den andra huvudinvändningen mot att ge mängden narkotika mindre avgörande betydelse som kriterium vid rubriceringsfrågans bedömning är att det skulle kunna ge upphov till en ojämn praxis. Mängden är en objektiv omständighet som är betydligt lättare att bevisa än kvalitativa kriterier såsom hänsynslöst utnyttjande av andras okunnighet, nyfikenhet eller beroende i rent vinningssyfte. Vid den förut nämnda riksdagsbehandlingen av frågan om narkotikastrafflagens tillämpning framhöll sålunda brottsförebyggande rådet i sitt remissyttrande att mängden har fördelar från rättssäkerhetssynpunkt, på grund av att den utgör ett kvantitativt kriterium till skillnad från mer subjektiva, kvalitativa bedömningsgrunder.

Dessa synpunkter är givetvis i hög grad beaktansvärda. Med hänsyn till narkotikabrottens samhällsfarlighet måste en sträng praxis även i fortsättningen tillämpas både i fråga om val av påföljd och när det gäller straffmätningen så snart brottet har gällt en kvantitet narkotika som inte kan betecknas som obetydlig. Det synes inte kunna ifrågasättas annat än att vissa schabloner i praktiken skall kunna användas som utgångspunkt för bedömningen då frågan är om åtalsunderlåtelse skall meddelas eller om en gärning skall bedömas som narkotikaförseelse eller narkotikabrott. Situationen är emellertid delvis en annan när det gäller om brottet skall hänföras till den grövsta kategorin narkotikabrott för vilken tio års fängelse ingår i straffskalan. Det kan med fog göras gällande att detta ställningstagande i högre grad än i de mera rutinbetonade fallen bör ske under hänsynstagande till samtliga omständigheter. Givetvis bör i så fall mängden narkotika vara en av dessa omständigheter, men den behöver inte i lika stor utsträckning som nu ha dominerande betydelse.

Ett särskilt skäl för en lagändring med denna inriktning är att den skulle ge underlag för en viss ytterligare nyansering av praxis vid bestämmande av påföljd för den förut berörda kategori av lagöverträdare som utgörs av yngre narkotikaberoende missbrukare som begår narkotikabrott i det huvudsakliga syftet att finansiera eget missbruk. Ofta rör det sig här om

förhållandevis stora kvantiteter narkotika, men det är inte sällan beroende av tillfälligheter vilken mängd brottet har avsett i det särskilda fallet. Det torde inte innebära några nackdelar från allmänpreventiv synpunkt, om brott av denna typ i något större utsträckning än nu bedöms som normalbrott. I den mån så sker innebär detta att det inte längre fordras särskilda skäl för att döma till skyddstillsyn, eftersom 28 kap. 1 § tredje stycket BrB då inte blir tillämpligt. Det bör härvid uppmärksammas att det fr. o. m. den 1 januari 1980 finns möjlighet att kombinera skyddstillsyn med fängelse i högst tre månader. En sådan påföljdskombination bör i viss utsträckning vara tänkbar i de nu avsedda fallen. Brottens samhällsfarlighet kräver naturligtvis dock ofta att fängelse väljs som enda påföljd. Det torde i regel inte finnas anledning att, när fängelse ådöms, gå ifrån nuvarande praxis i fråga om strafftidens längd.

Av vad som har anförts nu framgår att det finns beaktansvärda skäl som talar för en lösning som innebär att minimistraffet för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år och att samtidigt en justering företas i fråga om de omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett brott skall betraktas som grovt.

En höjning av minimistraffet för grovt narkotikabrott till två år får en konsekvens som förtjänar att påpekas särskilt. I 24 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken föreskrivs att, då någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, häktning skall ske, om det inte är uppenbart att anledning därtill saknas. Denna bestämmelse blir under angivna förutsättning tillämplig på grovt narkotikabrott, vilket inte kan betecknas som någon nackdel med hänsyn till intresset av att snabbt kunna åstadkomma lagföring i de fall som det här gäller.

Med hänvisning till vad som har anförts nu förordas att 3 § narkotikastrafflagen ändras på det sättet att dels straffminimum för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år, dels de kriterier som i främsta rummet skall ligga till grund för bedömningen av om ett brott skall anses grovt utformas så att de ger större möjlighet än nu att ta hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter även i fall där befattningen med narkotika har avsett jämförelsevis stora kvantiteter. Lämpligen bör därvid de nuvarande kvantitativa begreppen i 3 § "i större omfattning" och "avsett särskilt stor mängd narkotika" utgå. I stället bör föreskrivas att det vid bedömningen av om ett narkotikabrott är grovt särskilt skall beaktas om brottet har utgjort led i en verksamhet som har bedrivits yrkesmässigt eller annars har varit av särskilt farlig eller hänsynslös art.

Med den nu förordade lösningen aktualiseras frågan om en ändring av straffskalan även för normalbrottet enligt narkotikastrafflagen. Maximistraffet enligt denna skala är nu två år. Vid gradindelade brott brukar i allmänhet skalan för ett normalbrott ge möjlighet att ådöma strängare straff än vad som svarar mot straffminimum för ett grovt brott. Det skulle därför

kunna ifrågasättas om inte straffskalan för ett normalbrott enligt narkotikastrafflagen borde höjas till tre år eller mer som en konsekvens av den här valda lösningen i fråga om skalan för grovt brott. En sådan ändring skulle emellertid kunna leda till en generell straffskärpning för den kategori av lagöverträdare som döms för normalbrott, en effekt som inte är åsyftad. Straffskalan för normalbrott bör därför bibehållas.

9.5 Vissa följdändringar

I lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling bör straffskalan ändras med avseende på fall då smugglingen har gällt narkotika och brottet är grovt. Straffskalan bör omfatta fängelse i lägst två och högst tio år. Därmed bibehålls överensstämmelsen med narkotikastrafflagens skala.

Den tidsbegränsade lagen (1969: 36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. blir överflödigt till följd av ändringarna i narkotikastrafflagen och varusmuggningslagen. I 27 kap. 16 § rättegångsbalken finns nämligen en generell reglering av telefonavlyssning vid misstanke om brott för vilka inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. Eftersom telefonavlyssning har visat sig vara ett betydelsefullt hjälpmedel vid utredningar rörande narkotikabrott är det också rent allmänt sett en fördel att 1969 års lag avlöses av en permanent reglering. Av det anförda följer att sistnämnda lag, som senast har förlängts till utgången av år 1980 (se SFS 1979: 1063), inte bör erhålla fortsatt giltighet. En följdändring bör emellertid göras i rättegångsbalken.

En närmare redovisning av de förordade lagändringarna och deras innebörd lämnas i det följande.

10 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom social-, handels- och justitiedepartementen upprättats förslag till

1. lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64),
2. lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling,
3. lag om ändring i rättegångsbalken.

11 Specialmotivering

11.1 Förslaget till lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64)

3 §

Första stycket har ändrats på det sättet att minimistraffet för grovt narkotikabrott höjts från ett till två år.

Vid bedömning av frågan om ett narkotikabrott skall anses som grovt

skall enligt nuvarande lydelse av *andra stycket* särskilt beaktas om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller annars har varit av särskilt farlig art. Enligt förslaget skall rekvisiten "i större omfattning" och "avsett särskilt stor mängd narkotika" utgå. I stället har särskilt angetts att det vid den aktuella prövningen skall beaktas om brottet har varit av särskilt hänsynslös art.

Ändringen är avsedd att ge underlag för en praxis enligt vilken den mängd narkotika som brottet har gällt inte tilläggts lika stor betydelse för rubriceringsfrågans bedömning som i dag. Avsikten är att en prövning skall ske av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Den omständigheten att gärningsmannen själv är beroende av narkotika och att brottet kan antas ha syftat endast till att finansiera hans eget missbruk förutsätts tala för att gärningen ofta skall kunna bedömas som normalbrott. En inte ovanlig situation som kan föranleda att ett låt vara allvarligt narkotikabrott inte behöver bedömas som grovt föreligger också då brottet har förövats i samförstånd med en begränsad krets av gärningsmannens personliga bekanta som redan är missbrukare och för vilka det aktuella narkotikapartiet har varit avsett. Ett annat sådant fall kan vara när den huvudsakliga förklaringen till brottet är känslomässigt beroende till en annan person. Som ytterligare exempel kan hänvisas till fall där gärningsmannen, utan att vinstintressen för hans del har varit för handen, av en tillfällighet har kommit att befatta sig med narkotikan endast som mellanhand vid en förmedling mellan olika personer. För sådana fall däremot då brottet har förövats av den som själv inte är narkotikaberoende i en yrkesmässig hantering, dikterad av vinstintressen, är förutsatt att strafftiderna regelmässigt skall sättas högre än vad som hittills har varit vanligt. Över huvud taget är avsikten att särskild vikt skall läggas vid preparatets farlighet och den hänsynslöshet gärningsmannen har ådagalagt genom sin befattning med narkotikan. Exempel härpå är att preparatet verkar starkt vanebildande, såsom heroin, eller är livsfarligt genom sin sammansättning, att gärningen har innefattat systematiskt bedriven överlåtelse till skolelever och annan ungdom eller intagna på anstalter eller att gärningsmannen på annat sätt i särskilt hög grad har utnyttjat andras okunnighet, nyfikenhet eller beroende av narkotiska medel.

Det förhållandet att fall då brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller avsett särskilt stor mängd narkotika inte längre nämns som exempel på omständigheter som skall beaktas särskilt vid prövningen av om brottet skall anses vara grovt får inte förstås så att mängden narkotika skulle sakna betydelse. Vilken mängd narkotika som brottet har avsett måste givetvis fortfarande beaktas när det skall bedömas om brottet kan anses ha ingått som ett led i en yrkesmässig verksamhet eller om det annars skall anses ha varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Om emellertid mängden narkotika är den enda särskilt

kvalificerade omständighet som är styrkt i målet, torde brottet inte böra bedömas som grovt annat än när det är fråga om väsentligt större mängder än dem som enligt nuvarande praxis anses bestämma gränsen mellan normalbrott och grovt brott.

11.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling

3 §

Ändringen i *första stycket* innebär i överensstämmelse med vad som har föreslagits vid 3 § narkotikastrafflagen att minimistraffet för grov varusmuggling som har avsett narkotika höjs från ett till två år.

I *andra stycket* anges f. n. att det vid bedömning om varusmuggling utgör grovt brott skall särskilt beaktas om brottet har förövats yrkesmässigt eller avsett gods av betydande myckenhet eller värde eller annars har varit av särskilt farlig art. Som har anförts vid 3 § narkotikastrafflagen avses med förslaget att ge underlag för en praxis enligt vilken den mängd som ett narkotikabrott har avsett inte skall tilläggas samma avgörande betydelse för rubriceringsfrågans bedömning som ofta är fallet i dag. I detta syfte har de kvantitativa kriterier som f. n. finns angivna i 3 § andra stycket narkotikastrafflagen föreslagits utmönstrade. Avsikten är givetvis att liksom hittills rubriceringsfrågan när en smuggling har gällt narkotika skall bedömas enligt i huvudsak samma kriterier som dem som ligger till grund för motsvarande bedömning enligt narkotikastrafflagen.

Det har inte bedömts som lämpligt att låta de i 3 § andra stycket varusmuggningslagen förekommande kvantitativa begreppen utgå, eftersom dessa har betydelse även för andra fall än de då gärningen har gällt narkotika. Man torde emellertid ha anledning att utgå från att varusmuggningslagens tillämpning ändå kommer att anpassas till den delvis nya praxis vid tillämpningen av narkotikastrafflagen som förut har förordats. För att markera detta önskemål har enligt förslaget även i varusmuggningslagen uttryckligen angetts att det vid den aktuella rubriceringsfrågans prövning särskilt skall beaktas om gärningen har varit av särskilt hänsynslös art. Klart är att detta förutsätter att hänsyn tas inte bara till omständigheterna vid själva smuglingen utan också till andra på bedömningen inverkan omständigheter, såsom för vem eller vilka det ifrågavarande narkotikapartiet har varit avsett.

I övrigt hänvisas till vad som har anförts vid 3 § narkotikastrafflagen.

11.3 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

27 kap. 16 §

Enligt denna paragraf kan under närmare angivna förutsättningar tillstånd meddelas till telefonavlyssning när någon är på sannolika skäl miss-

tänkt för ett brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Enligt lagen (1969: 36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. får motsvarande tillstånd lämnas även vid förundersökning angående grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som har gällt narkotika, trots att minimistraffet för dessa brott f. n. är endast ett år. Genomförs de här föreslagna ändringarna i narkotikastrafflagen och varusmuggningslagen, blir 1969 års lag överflödiga. Lagen, som är tidsbegränsad och som senast har förlängts till utgången av år 1980, bör därför inte erhålla fortsatt giltighet.

Enligt 1969 års lag gäller emellertid dessutom att tillstånd till telefonavlyssning får meddelas på högst en månad, medan motsvarande tid enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken är en vecka. Då anledning saknas att i detta avseende avvika från nuvarande ordning föreslås 27 kap. 16 § andra stycket rättegångsbalken kompletterat med en särskild regel om att tillstånd kan meddelas på en månad i fall då någon är på sannolika skäl misstänkt för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling avseende narkotika.

De ändringar i narkotikastrafflagen som förut har föreslagits när det gäller kriterierna för att ett brott skall bedömas som grovt torde inte i praktiken inverka på möjligheterna att tillgripa telefonavlyssning. Förslaget innebär visserligen att en del av de fall som f. n. bedöms som grova huvudsakligen med hänsyn till den mängd av narkotika som brottet har avsett kommer att betraktas som normalbrott, såvida inte brottet har varit särskilt hänsynslöst eller annat kvalificerande moment föreligger. På det stadium då en fråga om tillstånd till telefonavlyssning skall avgöras torde emellertid redan en välgrundad misstanke om att fråga är om befattning med en betydande mängd narkotika vara tillräcklig för att skäligen misstanke skall anses föreligga.

Sammanfattning av de synpunkter som lämnats på departementspromemorian (Ds Ju 1980: 4) Förslag till ändringar i narkotikastrafflagen (1968: 64) m. m. vid hearing 1980-06-27

1 Representerade myndigheter m. m.

Vid hearingen yttrade sig företrädare för riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, brottsförebyggande rådet (BRÅ), socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, generaltullstyrelsen, Stockholms tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Föreningen Sveriges länspolischefer, Föreningen Sveriges åklagare, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges socialchefer, riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare (RFHL) och landstingsförbundet.

Dessutom har generaltullstyrelsen och Föreningen Sveriges polischefer inkommit med vissa skriftliga synpunkter på departementspromemorian.

2 Borttagande av böter ur straffskalan och höjning av straffmaximum

De uttalanden som görs i promemorian om att man inte bör begränsa tillämpningsområdet för böter i narkotikastrafflagen och att någon höjning av maximistraffet för grovt narkotikabrott inte bör föreslås godtas av så gott som samtliga instanser som uttalat sig i dessa delar. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* är dock delad i denna fråga. En grupp inom hovrätten menar att om man vill åstadkomma en straffhöjning för de verkligt grova narkotikabrottslingarna är det svårt att komma ifrån en höjning av straffmaximum. En sådan höjning förordas dock inte eftersom frågor om brotts straffmaxima f. n. är föremål för utredning av fängelsestraffkommittén (Ju 1979: 04).

3 Förslaget att höja straffminimum för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling

Promemorian har i denna del vid hearingen fått ett blandat mottagande.

Förslaget om en höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling avseende narkotika från ett till två år tillstyrks eller lämnas utan erinran av *rikspolisstyrelsen, skolöverstyrelsen, generaltullstyrelsen, Föreningen Sveriges länspolis-*

chefer, Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen Sveriges statsåklagare, Sveriges domareförbund och Landstingsförbundet samt, om än med viss tveksamhet, av Föreningen Sveriges socialchefer.

Hovrätten över Skåne och Blekinge motsätter sig inte förslaget men är inte övertygad om att det är särskilt angeläget. Hovrätten tror inte att en höjning av straffminimum skulle komma att höja straffen för de grova narkotikabrottslingarna.

Stor tveksamhet till förslaget i denna del framförs av RÅ, kriminalvårdsstyrelsen och BRÅ.

RÅ är inte främmande för en höjning av straffminimum men tror inte att den får den effekt som man räknat med i promemorian. RÅ anser att ett brotts straffvärde främst markeras av dess straffmaximum. I fråga om grovt narkotikabrott överensstämmer detta brotts straffmaximum med brottsbalkens allmänna straffmaximum. Samhället har därigenom markerat brottets höga straffvärde. RÅ är tveksam till om en höjning av straffminimum skulle leda till en generell ökning av straffnivån. Effekten kommer enligt RÅ:s mening att bli endast marginell. F. ö. anser RÅ att det är bakvänt att ta önskemålet att åstadkomma en ändrad praxis i fråga om villkorlig frigivning till intäkt för en höjning av straffet. Den villkorliga frigivningen bör i stället avskaffas helt.

Kriminalvårdsstyrelsen är mycket tveksam till förslaget då det beskär styrelsens redan nu mycket knappa resurser. Styrelsen har ålagts att skära ned sina utgifter med 2-3 procent under de kommande åren. Styrelsen har den uppfattningen att även med de begränsningar som har gjorts i lagtexten så kommer flera personer om förslaget genomförs att dömas till höga straff. Styrelsen har gjort vissa beräkningar av vad förslaget kommer att innebära för kriminalvårdens del. Dessa beräkningar visar att det lägsta resursbehov som kan komma ifråga för kriminalvårdens del är 70 årsplatser. Detta skulle innebära en kostnad om 13-15 milj. kr. årligen. Styrelsen vill understryka att kriminalvårdens anstalter är mycket hårt belastade. Detta gäller särskilt de slutna anstaltsplatserna, där det grova narkotikaklientelet kommer att placeras. Över huvud taget förstår styrelsen inte det straffvärderesonemang som förs i promemorian. Hade man velat åstadkomma en avskräckande effekt borde detta ha sagts klarare. Förslaget medför en måttlig inkapaciterande effekt. Styrelsen har beräknat denna effekt till en cirka 8 månaders förlängning av strafftiden för den som har gjort sig skyldig till grovt narkotikabrott.

Även BRÅ är tveksam till en höjning av straffminimum från ett till två år. BRÅ har ett intryck av att straffskalan utnyttjas ovanligt väl när det gäller grovt narkotikabrott om man jämför med de flesta andra brott. När det gäller grovt narkotikabrott fungerar straffskalan ovanligt bra. Förslaget kan leda till en straffhöjning för de personer som i dag döms till mellan ett och två år. Det är här inte fråga om särskilt farliga narkotikabrottslingar. Förslaget kan emellertid samtidigt få den konsekvensen att vissa storhand-

lare som i dag döms till två – tre års fängelse i fortsättningen kan få sin brottslighet rubricerad som enkel narkotikabrottslighet med åtföljande strafflindring. Tidpunkten för förslaget är enligt BRÅ inte rätt vald. Man kan förutse ytterligare åtgärder mot narkotikabrottslighet inom den närmaste tiden. Dessa förslag borde avvaktas innan man lägger fram förslag till ändringar i narkotikalagstiftningen. BRÅ pekar på den översyn av gärningsbeskrivningen när det gäller narkotikabrott som f. n. pågår inom rådet. BRÅ avser vidare att belysa vissa frågor rörande narkotikabrottslighet i den kommande rapporten (1980: 3) Brottsutvecklingen, lägesrapport 1980. Även andra projekt inom narkotikaområdet planeras inom rådet.

RFHL är starkt kritiskt till förslaget. Detta har lagts fram vid fel tidpunkt. Man borde avvakta det arbete som utförs av fängelsestraffutredningen och frivårdskommittén. I promemorian sägs att de föreslagna reglerna skall anpassas till kommande regler om villkorlig frigivning. Förbundet anser att bestämmelserna om villkorlig frigivning borde ha presenterats samtidigt med departementspromemorian om narkotika. I promemorian har man för övrigt underlåtit att behandla den mest frekventa missbruksformen nämligen missbruk av psykotropa medel, d.v.s. sömn- och rogi-vande medel. Olika åtgärder bör sättas in mot detta missbruk. Främst bör dock andra medel än straffrättsliga användas. Över huvud taget är förbundet kritiskt till avsaknaden av sociala åtgärdsförslag i promemorian. Sådana åtgärder borde ersätta de straffrättsliga förslagen som läggs fram i promemorian. Resurser behövs också på tullsidan. Förbundet befarar vidare att det inte kommer att ske någon omkvalificering av de 3/4 av de grova narkotikabrottslingarna som f. n. får de lägsta straffen. Det är här inte fråga om personer som tillhör stora syndikat utan om missbrukare som lever under svåra förhållanden. Domstolarnas möjlighet till en differentierad straffmätning bör enligt förbundet bibehållas. Förslaget riskerar att mekaniskt föra in de människor som det här är fråga om under en svårare reglering.

Även *socialstyrelsen* och *skolöverstyrelsen* anser att det är en brist i promemorian att man enbart sysslat med lagstiftningsfrågor och inte med andra frågor, t. ex. förebyggande åtgärder. Socialstyrelsen understryker särskilt det behov av vård som finns för dem som är intagna i kriminalvårdsanstalt.

4 Förslaget om ändrade kriterier för grovt narkotikabrott

En klar majoritet av de instanser som yttrat sig är kritiska till förslaget om ändrade kriterier för grovt narkotikabrott. Framför allt riktar sig kritiken mot förslaget i promemorian att ta bort mängdkriteriet.

RA avvisar bestämt en utmönstring av mängdrekvisitet. Enligt RA får

man räkna med att ett avskaffande av mängdrekvisitet i motsats till vad som sägs i promemorian kommer att leda till väsentlig strafflindring för det grova narkotikabrottsklientelet. Orsaken till detta är att domstolarna normalt ligger långt under maximum i sin straffmätning. Mängdrekvisitet är ett uttryck för brottets farlighet och den brottsliges inställning till sin verksamhet. Det är också av betydelse vid beslut om telefonavlyssning och i övrigt för förundersökningen. Om förslaget genomförs tvingas åklagare och polis att arbeta med kriterier som inte omfattas av lagtexten och som måste överges när man kommer fram till rättegången. Den föreslagna ordningen skulle skapa en inte önskvärd spänning mellan de förutsättningar som gäller för förundersökningen och de som gäller för rättegången. Den diskrepans mellan narkotikabrottslagen och varusmugglingslagen som föreslås i fråga om mängdkriteriet anser sig riksåklagaren inte kunna acceptera. Förslaget skulle i denna del verka förvirrande för de tillämpande myndigheterna. Liknande synpunkter framförs av *Föreningen Sveriges Statsåklagare* och *Föreningen Sveriges åklagare*.

Även *rikspolisstyrelsen* befarar negativa effekter i fråga om telefonavlyssning och utredningsarbetet totalt om man avskaffar mängdkriteriet. I många fall har storlangaren endast mängden narkotika mot sig. Denne är i första hand affärsman på hög nivå och vet inte vart narkotikan levereras. Andra rekvisit än mängden har därför mindre betydelse. Styrelsen har emellertid inte något att erinra mot att man lägger till rekvisitet hänsynslöshet i gärningsbeskrivningen. Samma uppfattning framförs av *Föreningen Sveriges polischefer*. Även *generaltullstyrelsen* och *Stockholms tingsrätt* anser det olyckligt att slopa mängdkriteriet. Tingsrätten befarar också att om man ersätter mängdrekvisitet med det föreslagna nya kriteriet kan detta leda till ett ökat tryck på missbrukarna att gå ut som langare. Det är också svårt att vid en huvudförhandling konstatera att langaren också är en missbrukare.

Göteborgs tingsrätt anser att domstolarna f. n. är mycket bundna av mängdkriteriet. Ett slopande av detta skulle försvåra arbetet för domstolarna. Tingsrätten har emellertid inte något att invända mot att rekvisitet hänsynslöshet blir ett ytterligare moment att väga in vid straffmätningen.

Sveriges advokatsamfund framhåller att det är lättare att försvara sig mot ett mängdkriterium än mot ett hänsynslöshetskriterium. Det är svårt att åstadkomma motbevisning om åklagaren påstår att gärningsmannen handlat hänsynslöst. Den som befinner sig i toppskiktet på langarorganisationen kommer lindrigare undan eftersom han inte känner till hur narkotikan skall användas. Mängdkriteriet fungerar förhållandevis bra i dag. Med detta som utgångspunkt kan domstolarna bedöma om det i övrigt finns anledning till en mildare bedömning.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att åtminstone rekvisitet i större omfattning bör bibehållas.

Skolöverstyrelsen, föreningen Sveriges polischefer och föreningen Sve-

riges socialchefer har inte något att invända mot förslaget i denna del. Inte heller *Sveriges domareförbund* motsätter sig att mängdrekvisitet avlägsnas från lagtexten. Någon skillnad i praktiken kommer detta enligt förbundets mening inte att innebära eftersom mängden likväl kommer att användas vid bedömningen av brottets grovhet.

5 Förslaget att bibehålla straffskalan oförändrad för normalbrottet

Från domarhåll har kritik framförts mot promemorians ståndpunkt i denna del. Bland kritikerna återfinns *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Stockholms tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt* och *Sveriges domareförbund*. Enligt dessa instanser strider det mot vedertagen lagstiftningsteknik att inte ha någon överlappning mellan normalbrottet och det grova brottet. Enligt *Sveriges domareförbund* kan förslaget också leda till en inte önskad straffflindring eftersom domstolarna har en tendens att ligga långt under straffmaximum i sin straffmätning.

6 Övrigt

Föreningen Sveriges polischefer har i sitt yttrande understrukt att viktigare än ändringar i narkotikastrafflagen synes vara ändringar i behandlingslagen, ändringar som syftar till andra och mera rigorösa behandlingsnormer beträffande narkotikalangare. Man kan enligt föreningens mening med visst fog fråga sig om det verkligen är humant att låta försäljning, styrning av distribution och liknande av narkotika ske från anstalterna på sätt som nu ofta är fallet. Så länge detta kan tillåtas fortgå är straffets längd av mindre betydelse. Detta gäller enligt föreningen helt naturligt även i fråga om permissioner, avkortad strafftid och andra förmåner som grova narkotikabrottslingar får del av. Enligt föreningens uppfattning är det nödvändigt att söka lösa nu nämnda frågor om man vill ha en rimlig förbättring av narkotikasituationen. Liknande synpunkter framförs av *Föreningen Sveriges statsåklagare*.

De remitterade lagförslagen

1 Förslag till

Lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64)

Härigenom föreskrivs att 1 och 3 §§ narkotikastrafflagen (1968: 64) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som uppsåtligen tillverkar, saluhåller, överlåter eller innehar narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen *den 14 december 1962 (nr 704)* utan att vara berättigad därtill eller i strid mot villkor som gäller för tillstånd enligt narkotikaförordningen, dömes för narkotikabrott till böter eller fängelse i högst *två* år.

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, skall för grovt narkotikabrott dömas till fängelse, lägst *ett* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det utgjort led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig art.

Föreslagen lydelse

1 §

Den som uppsåtligen tillverkar, saluhåller, överlåter eller innehar narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704) utan att vara berättigad därtill eller i strid mot villkor som gäller för tillstånd enligt narkotikaförordningen, dömes för narkotikabrott till böter eller fängelse i högst *tre* år.

3 §¹

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, skall för grovt narkotikabrott dömas till fängelse, lägst *två* och högst tio år.

Vid bedömande av huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det *har* utgjort *ett* led i en verksamhet som *har* bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig *eller hänsynslös* art.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1972: 193.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling

Härigenom föreskrivs att 1 och 3 §§ lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som utan att giva det tillkänna hos vederbörlig myndighet till riket inför eller från riket utför gods, för vilket tull eller annan allmän avgift skall erläggas till statsverket eller som enligt stadgande i lag eller författning ej må införas eller utföras, dömes, om gärningen sker uppsåtligen, för varusmuggling till böter eller fängelse i högst två år.

Föreslagen lydelse

1 §¹

Den som utan att giva det tillkänna hos vederbörlig myndighet till riket inför eller från riket utför gods, för vilket tull eller annan allmän avgift skall erläggas till statsverket eller som enligt stadgande i lag eller författning ej må införas eller utföras, dömes, om gärningen sker uppsåtligen, för varusmuggling till böter eller fängelse i högst två år. *Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704) skall dömas till böter eller fängelse i högst tre år.*

3 §²

Är varusmuggling att anses som grov, skall dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), skall dömas till fängelse, lägst *ett* och högst tio år.

Är varusmuggling att anses som grov, skall dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), skall dömas till fängelse, lägst *två* och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det förövat yrkesmässigt eller avsett gods av betydande myckenhet eller värde eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1973: 672.

² Senaste lydelse 1973: 672.

3 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 27 kap. 16 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 kap.

16 §¹

Kan någon skäligen misstänkas för brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, och finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen, att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller del av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, äge rätten meddela tillstånd till deras avhörande. Fråga därom må upptagas allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare. *Gäller misstanken grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling av narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704), får tillstånd dock meddelas för högst en månad från nämnda dag.*

Om granskning av uppteckning, som ägt rum vid samtals avhörande, äge vad i 12 § första stycket stadgats om undersökning och granskning av enskild handling motsvarande tillämpning. I den mån uppteckningen innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, skall den efter granskningen omedelbart förstöras.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Senaste lydelse 1964: 166.

LAGRÅDET

 Utdrag
 PROTOKOLL
 vid sammanträde
 1980-11-03

Närvarande: f. d. justitierådet Petrén, regeringsrådet Hilding, justitierådet Vängby.

Enligt lagrådet den 13 oktober 1980 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 2 oktober 1980 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet Winberg beslutat inhämta lagrådets yttrande över

dels av Winberg för regeringen framlagda förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.,
3. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt.

dels av statsrådet och chefen för socialdepartementet Söder för regeringen framlagda förslag till

1. lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64),
2. lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling,
3. lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Jan Vilgeus.

Förslagen föranleder följande yttrande:

Brottsbalken

Ingressen

Lagrådet:

Ett bifall till lagrådets vid 26 kap. 3 § och 37 kap. framförda förslag om jämkningar även av 26 kap. 1 § och 37 kap. 10 § föranleder jämkning också i ingressen.

26 kap.

1 §

Lagrådet:

På sätt anföres vid 3 § föreslår lagrådet ett tillägg till första stycket i förevarande paragraf.

3 §

Lagrådet:

Departementschefens uttalanden ger vid handen att grunden till förslaget att i förevarande paragraf upptaga en straffskärpningsregel på grund av

återfall är, att därigenom uppnå, att efter ett avskaffande av interneringsstraffet de faktiska strafftiderna vid viss brottslighet inte blir kortare än de hittills blivit vid ådömande av internering. Självfallet kan olika uppfattningar råda om huruvida verkligt långa faktiska strafftider är påkallade och lämpliga eller ej. Denna fråga är emellertid av den art att den inte kan anses höra till de uppgifter som det ankommer på lagrådet att taga ställning till. Granskningen begränsas därför till spörsmålet om vägen att nå det mål vartill föreliggande förslag syftar.

När långvarigt fängelsestraff på viss tid ådömes blir den faktiska strafftiden väsentligt kortare än den i domen bestämda till följd av lagstiftningen om villkorlig frigivning. Det är alltså denna lagstiftning som medför att när tidsbestämt fängelsestraff ådömes den faktiska strafftiden blir kortare än om domen lytt på internering med samma minsta tid för omhändertagande i anstalt som tiden för fängelsestraffet. Med hänsyn härtill ligger i och för sig närmast till hands att vidtaga sådana ändringar i reglerna om villkorlig frigivning att det åsyftade resultatet uppnås. I det remitterade förslaget föreslås också viss ändring i fråga om den villkorliga frigivningen men ej av den art att den löser det föreliggande problemet. Med hänsyn till att hela frågan om den villkorliga frigivningen f. n. är föremål för utredning kan starka skäl åberopas för att ej i detta sammanhang göra avsevärda och principiellt betydelsefulla ingrepp i lagstiftningen om villkorlig frigivning.

I detta läge föreslås att genom den i förevarande paragraf föreslagna straffskärpningsregeln ge domstolarna möjlighet att ådöma så långa fängelsestraff att den faktiska strafftiden blir längre än vad nu är möjligt. I och för sig får det anses från principiell synpunkt diskutabelt att för att uppnå en viss faktisk strafftid jämka på regler som har karaktär av strafflatitud. Dessa regler skall ge uttryck för den grad av straffvärdhet som samhället tillägger viss gärning. Så som förevarande regel är konstruerad är det den omständigheten att den utgör återfall i brottslighet som skall medföra att den är mera straffvärd än den eljest skulle varit. Även om straffskärpningsgrunder på grund av återfall utmönstrats ur lagstiftningen förhåller det sig otvivelaktigt så att vid upprepad brottslighet strängare straff utmätas inom skalan för brottet. I linje härmed ligger att om skalan i viss situation ej är tillräckligt vid den får vidgas. Anledning till principiell erinran mot en straffskärpningsregel på grund av återfall kan därför ej anses föreligga.

Vad angår straffskärpningsregelns utformning kan anmärkas att det i och för sig synes naturligt att kräva visst samband mellan den tidigare brottsligheten och den aktuella. I detta sammanhang rör det sig emellertid om mycket allvarlig brottslighet såväl tidigare som vid återfallet. Tillräckliga skäl saknas därför att i lagen taga upp en uttrycklig regel i saken utan den får bli en tillämpningsfråga för domstolarna.

Med hänsyn till vad sålunda anförts kan hinder ej anses möta mot att upptaga ett stadgande som det föreslagna i brottsbalken. Understrykas må emellertid det samband som föreligger med utformningen av den villkorliga

frigivningen liksom över huvud taget med straffskalorna. Det synes därför lämpligt att vid reformer på dessa områden uppmärksamhet ägnas denna straffskärpningsregel och frågan om den efter andra reformer är behövlig.

Uppmärksamhet bör också ägnas frågan huruvida den nya regeln påkallar en jämkning i 1 §. Där stadgas att fängelse ådömes enligt vad för brottet är stadgat på viss tid, ej över 10 år, eller på livstid. Genom den nu föreslagna regeln kan för ett brott dömas till fängelse i högst 14 år. Vid flerfaldig brottslighet kan 10-årsgränsen redan nu överskridas utan att antydan göres därom i 1 §. Enligt lagrådets mening bör den nu föreslagna regeln medföra att i 1 § första stycket upptages en ny tredje mening med denna lydelse: "Att fängelse kan ådömas på viss tid över 10 år följer av 2 och 3 §§."

Vängby är skiljaktig och anför:

Särskilda straffskalor för återfall har långvarig tradition ("andra resan stöld" osv.) och har funnits i olika former. Principen avskaffades slutligen genom lagändring 1975, när dåvarande 26 kap. 3 § upphävdes. Återfall beaktas i domstolarnas straffmätning dels på så sätt att efter ofta flerfaldiga försök med frivård fängelse döms ut, om frivården ej lett till resultat, och otvivelaktigt också så att tiden för fängelsestraff sätts högre inom den ordinarie straffskalan. Någon möjlighet att gå utöver denna finns inte för närvarande. Det står också enligt min mening bäst i överensstämmelse med brottsbalkens grundsyn och uppbyggnad att straffvärdet för olika gärningar slås fast i straffskalorna för de olika brotten och inte görs beroende av utanförliggande omständigheter som återfall.

Som skäl för förslaget anförs – i remissen ofta upprepade – farhågor för att interneringsstraffets avskaffande skulle leda till faktiskt avkortade strafftider. Att så skulle ske annat än i ett ringa antal undantagsfall saknar emellertid stöd i föreliggande utredningsmaterial. Bara ett fåtal brott har maximistraffet åtta år. I praktiken kommer tillämpning av den föreslagna straffskärpningsregeln att bli aktuell huvudsakligen där maximistraffet är tio år. För att kortare faktisk strafftid skall kunna komma i fråga vid tillämpning av detta maximistraff, måste det interneringsstraff som skall ersättas ha längre minsta tid än fem år. Härvid bortses ändå från den möjlighet att inte medge villkorlig frigivning efter halva strafftiden som den föreslagna bestämmelsen i 26 kap. 7 § ger. Av dem som år 1976 och 1977 dömdes till internering var det enligt departementspromemorian endast fem som fick längre minimitider än fem år (9, 10, 6, 7 resp. 10 år). Ett eller annat fall där avvikelser i fråga om faktisk strafftid kan uppkomma kanske ytterligare finns, om man beaktar dels brott där maximistraffet är åtta år, dels internerade som fått ny minsta tid i samband med återintagande. Grovt räknat synes likväl föreliggande material ge vid handen att den föreslagna straffskärpningsregeln skulle införas för att komma till rätta med ett mycket litet antal fall årligen.

Även om i enstaka undantagsfall den faktiska strafftiden blir kortare än om interneringsstraffet funnes kvar, synes detta inte behöva tillmätas avgörande betydelse. Den i och för sig naturliga önskan att markera samhällets starka reaktion mot de grova brott det här är fråga om som under senare tid gjort sig allt starkare gällande får inte fördölja att samhällsnyttan av så långvariga frihetsstraff är högst tveksam. En sak är att samhället vid domfällandet markerar brottets grovhet med ett långt straff. En annan sak är vilken betydelse som bör tillmätas längden av den faktiska strafftiden. Det finns inte anledning att hysa någon övertro till den s. k. inkapaciteringen som brottsförhindrande faktor.

Ett frihetsstraff som från början framstår som mycket långvarigt är ägnat att inge den dömde hopplöshet när det gäller hans framtid, vilket kan motverka en utveckling till det bättre, göra honom brutalare och därmed öka farorna både för kriminalvårdens personal och samhället i stort. Det framstår därför inte som någon nackdel att ett långvarigt straff generellt förkortas genom villkorlig frigivning.

Det principiellt riktiga måste i stället vara att, om strafftiden i det enskilda fallet anses bli för kort till följd av den villkorliga frigivningen, senarelägga denna. Jag delar därvid det synsätt som ligger bakom tanken på en särskild prövning av frågan om villkorlig frigivning. En sådan bör enligt min mening i undantagsfall kunna få skjutas upp även efter det att två tredjedelar av strafftiden gått till ända, om den dömde dokumenterat särskild farlighet. I dessa fall görs bedömningen vid en tidpunkt då den är aktuell och då ett så säkert underlag som möjligt kan föreligga.

Med tillämpning av både den föreslagna straffskärpningsregeln och regeln om förhöjning av maximitiden vid flerfaldig brottslighet kan fängelse på viss tid bestämmas till 16 år. Härmed kan jämföras att livstidsstraff nådevägen regelmässigt brukar förvandlas till fängelse 14 à 15 år. De riktlinjer som i motiveringen dras upp för tillämpningen av straffskärpningsregeln får visserligen anses vara måttfulla. Där angivna begränsningar återfinns emellertid inte i lagtexten, som har fått en generell avfattning. Det kan allvarligt befaras att domstolarna tar sådant intryck av den föreslagna regeln att denna jämte andra faktorer som gör sig gällande i dagens samhälle medverkar till en förhöjning av den allmänna straffnivån. Detta skulle utgöra ett brott mot den utveckling av den svenska kriminalpolitiken i humanitär och liberal riktning som skett under senare decennier. Med hänsyn härtill står enligt min mening förslaget inte i god överensstämmelse med rättsordningen i övrigt på det kriminalpolitiska området.

Sammanfattningsvis innebär förslaget att man för att lösa ett kvantitativt litet problem, som orsakats av reglerna om villkorlig frigivning och bättre låter sig lösas genom den samtidigt föreslagna ändringen av dessa, återinför en principiellt betänklig grundsats om straffhöjning vid återfall och tar risken av en allmän höjning av straffnivån. Jag avstyrker därför förslaget till en särskild straffskärpningsregel och förordar att förevarande paragraf får utgå. Detta föranleder i så fall en ändring i lagförslagets ingress.

7 §

Lagrådet

I syfte att få till stånd större återhållsamhet med beviljande av villkorlig frigivning för intagna dömda för brottslighet av viss art anges i det föreslagna tillägget till förevarande paragraf att vid prövningen "alltid skall beaktas" om det finns påtaglig risk för att den dömda efter frigivningen fortsätter brottslig verksamhet av samma art. Utformningen av bestämmelsen kan måhända föranleda det motsatsslutet att risk av angiven art i åtskilliga andra fall än de med denna bestämmelse åsyftade icke skall beaktas. Detta kan ej antagas vara meningen då återfallsrisken alltid torde böra beaktas. Innebörden i förevarande bestämmelse måste vara att i nu aktuella fall sådan risk skall tillmätas särskild vikt. Detta skulle komma till klart uttryck om i stadgandet anges att vid prövningen "skall i högre grad än eljest vikt tillmätas frågan" om det finns påtaglig risk för att den dömda efter frigivningen fortsätter brottslig verksamhet av samma art.

37 kap.

Lagrådet:

Utöver de ändringar som eljest föreslås i kapitlet synes 10 § böra ändras så att den däri förekommande hänvisningen till 9 § får utgå. En sådan ändring föranleder i sin tur ett tillägg till den föreslagna ingressen till lagen.

Lagen om ändring i lagen om beräkning av stafftid m. m.*Lagrådet:*

Förslaget lämnas utan erinran.

Lagen om ändring i lagen om kriminalvård i anstalt*Lagrådet:*

55 och 56 §§

I gällande lydelse av lagen föreskrivs i 54 § att i frågor som avses i 33 och 34 §§, dvs om frigivningspermission och vistelse utom anstalt, beslutar i olika fall övervakningsnämnd respektive interneringsnämnden samt att i vissa fall, som eljest skulle prövas av övervakningsnämnd, beslut i stället meddelas av kriminalvårdsnämnden. I 55 § föreskrivs, i *första stycket* att regeringen kan föreskriva att tillämpningen av 33 och 34 §§ får överflyttas från kriminalvårdsnämnden eller interneringsnämnden till övervakningsnämnd, i *andra stycket* att om övervakningsnämnd meddelat beslut som avses i första stycket, den intagne får påkalla prövning hos den centrala nämnd från vilken tillämpningen överflyttats och i *tredje stycket* att i annat fall än som sägs i andra stycket intagen får hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämndens beslut i frågor som avses i 33

och 34 §§. När som nu föreslås i remissen alla bestämmelser om interneringsnämnden utgår, finns det inte längre anledning att i särskilda bestämmelser reglera intagens rätt att hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämnds beslut enligt 33 och 34 §§ i fall när regeringen delegerat prövningen till övervakningsnämnd respektive i andra fall. Eftersom frågan om överprövning i fall när delegation ej skett har ringa samband med delegationsbestämmelsen i första stycket av 55 § och det nuvarande innehållet av 56 § föreslås upphävt, synes det lämpligt att överföra bestämmelserna om överprövning till 56 § och ge denna förslagsvis följande lydelse: "Intagen får hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämndens beslut i frågor som avses i 33 och 34 §§." Om 56 § ej upphävs utan ändras, föranleder detta en ändring av lagförslagets ingress.

58 §

Bifalles vad lagrådet anfört under 55 och 56 §§ bör förevarande paragraf lämnas oförändrad. Detta föranleder en ändring av lagförslagets ingress.

Lagen om ändring i narkotikastrafflagen

1 §

Lagrådet:

Här hänvisas till vad som avslutningsvis sägs vid 3 §.

3 §

Lagrådet:

I paragrafens första stycke föreslås den ändringen att minimistraffet för grovt narkotikabrott höjs från ett till två års fängelse. Två års fängelse är det lägsta straff, som kan ådömas vid vissa brott som faller under brottsbalken, exempelvis våldtäkt (BrB 6:1) och allmänfarlig ödeläggelse (13:3). För vissa andra brott i brottsbalken ligger straffminimum på fyra års fängelse, exempelvis grovt rån (8:6) och spridande av gift eller smitta, om brottet är grovt (13:7). Med hänsyn härtill synes någon invändning i och för sig inte kunna riktas mot att minimistraffet för grovt narkotikabrott höjs till två år. Den föreslagna höjningen hänger emellertid så nära samman med det ändringsförslag som läggs fram beträffande paragrafens andra stycke, att förslagen inte kan ses isolerade från varandra.

I andra stycket anges de kriterier som skall föreligga för att ett narkotikabrott skall anses såsom grovt. Där stadgas att, vid bedömning av huruvida ett narkotikabrott skall anses som grovt, särskilt skall beaktas om det har utgjort led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig art. I synnerhet tillämpningen av det s. k. mängdkriteriet synes av utredningen att döma ha medfört att narkotikamissbrukare – ofta

ungdomar – som för att finansiera sitt eget missbruk säljer narkotika i vissa kvantiteter utan att det eljest sker under så graverande omständigheter, som sägs i lagrummet, har befunnits skyldiga till grovt narkotikabrott. Av remissen framgår att avsikten inte varit att sådana missbrukare skall drabbas av det höjda minimistraffet, utan att deras straff bör ligga kvar på en i huvudsak oförändrad nivå. Bl. a. för att detta skall möjliggöras föreslås att ett tillägg görs till de i andra stycket uppräknade rekvisiten, nämligen att brottet skall ha varit "av särskilt hänsynslös art". Detta tillägg jämte ett understrykande av att en helhetsbedömning bör göras, där samtliga uppräknade kriterier sammanvägs, anser departementschefen kunna förväntas leda till att vissa brott i fortsättningen omrubriceras till normalbrott i stället för grova brott och därmed faller under 1 §. Som skäl till att man bör kunna vänta sig en sådan förskjutning i rättspraxis åberopas därjämte själva det faktum, att straffminimum höjs.

Detta sistnämnda resonemang har förts av lagstiftaren i ett tidigare sammanhang, nämligen vid höjning av straffminimum för grov stöld i samband med brottsbalkens införande (BrB 8: 4). Straffminimum höjdes då från två till sex månader utan att någon ändring överhuvudtaget gjordes i definitionen av begreppet grov stöld (NJA II 1962 s. 206). Vad man den gången ville få till stånd var bl. a. en ändring i det förhållandet att stöld medelst inbrott så gott som alltid bedömdes som grov av domstolarna. Indikationen inbrott togs dock, som antytts, inte bort ur definitionen och resultatet blev att domstolarna uppenbarligen inte ansåg sig kunna göra annat än att följa dittillsvarande praxis i fråga om brottsrubriceringen. Sedan utredningsmaterial härom redovisats, gjordes en lagändring år 1975 (prop. 1975/76: 42, JuU 16, rskr 111), varigenom orden "medelst inbrott" kom att utgå ur definitionen av begreppet grov stöld.

I förevarande lagstiftningsärende föreslås som nyss nämnts den ändringen i definitionen av begreppet grovt narkotikabrott att rekvisitet "av särskilt hänsynslös art" tilläggs. Eftersom det här är fråga om omständigheter som redan beaktas av domstolarna, kan emellertid tillägget av detta rekvisit inte anses i önskad riktning påverka avgränsningen mellan normalbrottet och det grova brottet sådant detta nu bestäms med tillämpning av i lagtexten nu upptagna och i förslaget bibehållna rekvisit. Snarare inger tillägget av ytterligare ett rekvisit – även om man understryker den samlade helhetsbilden – intrycket att begreppet grovt narkotikabrott vidgas i stället för inskränks. Förslaget kan därför inte anses tillgodose det angivna syftet att skärpa straffmätningen vid de allvarligaste brotten med bibehållande i huvudsak av straffmätningen för de ungdomar och andra missbrukare som för att finansiera sitt eget missbruk säljer narkotika i vissa kvantiteter utan att det eljest sker under så graverande omständigheter som sägs i lagrummet.

Det krävs därför en mer ingripande ändring av lagrummet för att det angivna syftet skall kunna tillgodoses. I departementspromemorian före-

slogs härutinnan att såväl "mängd-" som "omfattnings-"kriteriet skulle slopas. Häremot har emellertid anförts så vägande skäl under den hearing, som föregått remissen, att en sådan ändring inte synes böra komma i fråga. Att med bibehållande av särskilt mängdrekvisitet, med den vikt detta getts i domstolarnas praxis, ge en tydlig anvisning för rättstillämpningen om syftet med lagändringen är inte lätt. Om en markering av helhetssynen införs direkt i lagtexten – vilket eljest inte brukar ske – torde dock domstolarna ges större anledning att beakta denna. Andra stycket skulle då förslagsvis kunna formuleras sålunda: "Vid bedömning av huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det har utgjort led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet." En ändring av lagtexten bör förenas med klaggörande motivuttalanden om mängdrekvisitets minskade betydelse.

Skulle en markering i lagtexten i enlighet med den föreslagna – eller en häremot svarande ändring av samma innebörd – inte komma till stånd, kan lagrådet inte tillstyrka att straffminimum för grova narkotikabrott höjs från ett till två år. Sker inte en sådan höjning, synes skäl inte heller föreligga att höja maximistraffet för normalbrott från två till tre år såsom föreslagits i 1 §. Mot sistnämnda höjning har lagrådet eljest inte något att erinra.

Vängby tillägger för sin del: Straffmätningen är ett fält där det traditionellt har lämnats ett stort utrymme åt de allmänna domstolarna att utforma en praxis som förenar intresset av allmän laglydnad med hänsyn till individen och omständigheterna i det enskilda fallet. Domstolarna är förvisso också beredda att anpassa straffmätningen inom de givna straffskalorna efter ändrade värderingar i fråga om farligheten av olika brott och ändrade förhållanden i övrigt. Erfarenheterna visar att detta i särskilt hög grad gällt om grova narkotikabrott, där domstolarna förhållandevis ofta tillämpar den övre delen av straffskalan. Med den skärpta inställning till de allvarigare formerna av narkotikabrott som på olika sätt kommer till uttryck i samhällets åtgärder mot narkotikamissbruket hade man kunnat förlita sig på att domstolarna även utan höjning av minimistraffet för grovt narkotikabrott skulle ha anpassat straffmätningen till gärningarnas allvarliga art. Den föreslagna ändringen framstår från nu angiven synpunkt som obehövlig.

Å andra sidan är det svårt att styra domstolarnas gränsdragning mellan ringa brott, normalbrott och grovt brott av samma art utan mycket klara direktiv i lagtexten. I förevarande fall är det främst mängdrekvisitet som domstolarna beaktat vid gränsdragningen mellan normalbrott och grovt brott. I förslaget kvarstår mängdrekvisitet – som förut anförts på vägande skäl – och domstolarna ges inte någon ledning för att i fortsättningen dra gränsen vid andra kvantiteter än för närvarande. Uttalandena i remissen på

denna punkt framstår som ambivalenta och alltför vaga. Jag hyser därför allvarliga farhågor för att domstolarna också i fortsättningen kommer att lägga avgörande vikt vid mängdrekvisitet och därvid dra gränserna på samma sätt som hittills. I så fall kommer höjningen av minimistraffet att leda till en genomsnittlig straffskärpning för brott som nu föranleder ett års fängelse eller något däröver. Detta kommer att förvärra åtskilliga – bl. a. unga – narkotikamissbrukares redan nu svåra situation och hindra deras resocialisering samt leda till en ytterligare belastning på våra nu hårt ansträngda kriminalvårdsanstalter med åtföljande kostnadsstegringar för kriminalvården.

Petrén är av skiljaktig mening och anför:

Genom förslagen beträffande 1 och 3 §§ ändras maximistraffet för narkotikabrott och höjes minimistraffet för grovt narkotikabrott. Ordalagen i fråga om de omständigheter som skall föranleda att en gärning bedöms som grov har lämnats oförändrade utom såtillvida att som ny omständighet upptagits att verksamheten varit av särskilt hänsynslös art. Av departementschefens uttalanden framgår emellertid att avsikten är att vissa av de hittills som grova bedömda brotten framdeles skall hänföras till normalgruppen. Det tillämpade förfaringssättet föranleder ej erinran från min sida. Genom att nya straffskalor bestämts har också vad som åsyftas med de uttryck som användes för att ange när grovt brott föreligger upptagits till omprövning. Efter det att den här föreslagna betydande ändringen av straffskalorna genomförts måste rimligtvis vid rättstillämpning det vid ändringen gjorda betraktelsesättet vinna tillämpning utan hinder av den praxis som hittills utvecklats med stöd av de nuvarande likalydande uttrycken. Att för att uppnå en ändring av brottsrubriceringen på en viss gärning kräva att de i lagen använda uttryckssätten något jämkas synes – särskilt med hänsyn till den allmänna vaghet som präglar dem – icke meningsfullt. Jag finner därför ej anledning till erinran mot de föreslagna ändringarna i 1 och 3 §§.

Lagen om ändring i lagen om straff för varusmuggling

3 §

Lagrådet:

Lagrådet får vid denna paragraf hänvisa till vad som anförts vid 3 § narkotikastrafflagen. Vad där säges i fråga om definitionen av grovt brott gäller i än högre grad om den i förevarande paragraf föreslagna ändringen. Lagtexten innehåller sålunda inte ens rekvisitet "av särskilt hänsynslös art" utan lämnar definitionen helt oförändrad. Av skäl som tidigare angetts synes det i remissen avsedda ändamålet inte kunna tillgodoses med den föreslagna lydelsen. Enär lagen om straff för varusmuggling avser även annat gods än narkotika blir en omformulering av förevarande paragraf för att markera helhetssynen något mer omfattande än beträffande motsvaran-

de paragraf i narkotikastrafflagen. Paragrafen skulle förslagsvis kunna ges följande lydelse:

”Är varusmuggling att anse som grov, skall där ej annat följer av andra stycket dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det förövats yrkesmässigt eller avsett gods av betydande myckenhet eller värde eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

Gäller gärningen narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962: 704), skall dömas till fängelse, lägst två och högst tio år. Vid bedömning av huruvida brottet är grovt skall i nu förevarande fall särskilt beaktas, om det har utgjort led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet.”

Petrén är av skiljaktig mening och anför:

På skäl som jag anför vid 3 § narkotikastrafflagen lämnar jag förevarande förslag utan erinran.

Lagen om ändring i rättegångsbalken

Lagrådet:

För det fall att de föreslagna straffskärpningarna för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling som avsett narkotika genomförs, lämnar lagrådet förevarande lagförslag utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-11-20

Närvarande: Statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsråden Söder och Winberg

Proposition om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m. m.

Statsråden anmäler sina förslag i fråga om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m. m. Anförandena och förslagen redovisas i underprotokollen för justitiedepartementets resp. socialdepartementet.

Statsrådet Winberg hemställer att regeringen i en gemensam proposition föreslår riksdagen att antaga de förslag som han och statsrådet Söder har lagt fram.

Regeringen ansluter sig till föredragandenas överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredragandena har lagt fram.

Regeringen beslutar att de anföranden och förslag som redovisas i underprotokollen skall bifogas propositionen som bilagorna 1 och 2.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-11-20

Föredragande: statsrådet Winberg

Anmälan till proposition om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m. m.

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid,
3. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

2.1 Straffskärpningsregeln (26 kap. 3 §) m. m.

Lagrådet (majoriteten) har inte haft något att erinra mot att en straffskärpningsregel av det innehåll som har föreslagits i remissen tas in i brottsbalken. Det synes emellertid enligt lagrådets mening lämpligt att vid framtida reformer i fråga om den villkorliga frigivningen och straffskalorna uppmärksamhet ägnas den nya regeln och därvid även frågan om den efter andra reformer är behövlig.

En ledamot har varit av skiljaktig mening och avstyrkt förslaget, eftersom detta enligt hans mening innebär att man, för att lösa ett kvantitativt sett litet problem, återinför en principiellt betänklig grundsats om straffhöjning vid återfall och tar risken av en allmän höjning av straffnivån.

I såväl majoritetens som den skiljaktige ledamotens yttrande har gjorts uttalanden angående den principiella lämpligheten av särskilda regler som ger möjlighet till straffskärpning vid återfall. Det kan med anledning härav förtjäna erinras om att principen att återfall kan ha straffskärpande verkan är mycket vanlig i främmande rättssystem och även hos oss går tillbaka på

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde 1980-10-02.

en långvarig tradition. Den särskilda bestämmelse om straffhöjning vid återfall som vid brottsbalkens tillkomst fanns i 26 kap. 3 § är visserligen numera upphävd sedan den 1 april 1976. Detta betyder emellertid inte att brottsbalken saknar regler som ger uttryck för tanken att en skärpning av samhällets reaktion kan följa på ett återfall (jfr t. ex. bestämmelserna om sammanträffande av brott och förändring av påföljd i 34 kap.). För det allmänna rättsmedvetandet torde denna princip också te sig naturlig. Det bör ytterligare nämnas att när man i samband med senare tids kriminalpolitiska utvecklingsarbete har diskuterat möjligheten av att införa uttryckliga regler om påföljdsval och straffmätning – en fråga som f. n. utreds av fängelsestraffkommittén (Ju 1979: 04) – så har i allmänhet en utgångspunkt varit att bl. a. betydelsen av ett brott utgör återfall borde få en särskild reglering.

Den nu föreslagna straffskärpningsregeln har dock ett mera begränsat syfte. Som utförligt har utvecklats i remissprotokollet har avsikten varit att undvika att interneringspåföljdens avskaffande skall få den konsekvensen att de faktiska strafftiderna vid de allra grövsta formerna av upprepad brottslighet blir kortare än hittills. Jag är naturligtvis medveten om att regeln i praktiken endast blir tillämplig beträffande ett fåtal personer som har gjort sig skyldiga till återfall i mycket allvarlig brottslighet. Just beträffande det klientel som det här gäller har samhället emellertid ett särskilt ansvar för medborgarnas skydd, som man enligt min mening inte kan bortse från vid sanktionssystemets utformning.

Med beaktande av vad som har anförts nu anser jag inte att det finns anledning att frånga det ställningstagande i denna del som har gjorts i remissprotokollet och som även har godtagits av lagrådets majoritet. Jag vill understryka vad jag vid min anmälan av remissen framhöll om att den nya regeln inte är avsedd att ge underlag för någon generell höjning av straffnivån. Mot vad lagrådet har uttalat om att regeln bör ägnas uppmärksamhet vid framtida reformer av sanktionssystemet har jag självfallet ingen erinran.

I 26 kap. 1 § första stycket föreskrivs f. n. att fängelse ådöms enligt vad för brottet är stadgat på viss tid, ej över tio år, eller på livstid. Enligt lagrådets mening bör detta stycke med anledning av den nu föreslagna straffskärpningsregeln kompletteras med en erinran om att det av 2 och 3 §§ i kapitlet följer att fängelse i särskilda fall kan ådömas på viss tid över tio år. Det kan naturligtvis ifrågasättas om ett sådant tillägg är nödvändigt med hänsyn till att fängelse redan f. n. kan ådömas på upp till tolv år med tillämpning av 26 kap. 2 § och till att de paragrafer som ger möjlighet till straffhöjning av aktuellt slag är placerade i direkt anslutning till den grundläggande bestämmelsen om fängelsestraffets längd. Jag anser emellertid inte att jag har anledning att motsätta mig vad lagrådet har föreslagit och förordar alltså att 26 kap. 1 § kompletteras med ett tillägg av angiven innebörd, dock med viss redaktionell jämkning i förhållande till lagrådets förslag.

2.2 Övriga förslag till ändringar i brottsbalken

Jag godtar i princip vad lagrådet har anfört vid 26 kap. 7 § men förordar en viss redaktionell jämkning i förhållande till lagrådets förslag. Jag har inte någon erinran mot att 37 kap. 10 § BrB ändras på det sätt som lagrådet har föreslagit.

3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 20) om kriminalvård i anstalt

Det förslag till lydelse som lagrådet har förordat beträffande 55 och 56 §§ i lagen om kriminalvård i anstalt bör godtas.

4 Övriga frågor

Utöver de av lagrådet föreslagna ändringarna och tilläggen bör vissa redaktionella jämkningar företas i de till lagrådet remitterade förslagen.

Förslaget om att avskaffa internering föranleder ändringar i ytterligare elva författningar som har beslutats av riksdagen eller med riksdagens medverkan, däribland rättegångsbalken och lagen (1965: 94) om polisregister m. m. Ändringarna består huvudsakligen i att ordet "internering" utgår. Med anledning av förslaget till ändring i 34 kap. 11 § BrB bör vidare, som jag har anmärkt i lagrådsremissen, en justering göras i lagen (1973: 18) om disciplinstraff för krigsmän. Det får anses uppenbart att lagrådets hörande över dessa förslag inte erfordras. Slutligen bör påpekas att beträffande några av de lagförslag som läggs fram gäller att de aktuella paragraferna föreslås ändrade även i prop. 1979/80: 1 om socialtjänsten. Så är fallet i fråga om 4 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall, 41 § rättshjälpslagen (1972: 429), 51 kap. 25 § rättegångsbalken, 28 och 29 §§ passlagen (1978: 302), 2 § lagen (1963: 197) om allmänt kriminalregister, 7 § lagen om polisregister m. m. samt 24 folkbokföringsförordningen (1967: 198). Om dessa förslag i socialtjänstpropositionen godtas av riksdagen måste de lagar som då antas ändras vid ett bifall till förevarande proposition. Det torde få förutsättas att denna fråga uppmärksammas under utskottsbehandlingen.

I rättegångsbalken föreslås härutöver, på skäl som chefen för socialdepartementet senare kommer att redovisa, en ändring i 27 kap. 16 §. Ändringen har den innebörden att frågan om telefonavlyssning vid förundersökning avseende grovt narkotikabrott kommer att regleras i rättegångsbalken i stället för i den nu gällande särskilda lagen (1969: 36) i ämnet. Jag vill i detta sammanhang erinra om att varje ärende rörande telefonavlyssning enligt sistnämnda lag f. n. anmäls för rikspolischefen och att de

parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen får en fortlöpande, ingående redovisning för utvecklingen av den grova narkotikabrottsligheten och tillämpningen av telefonavlyssningsbestämmelserna (prop. 1970: 127 s. 13). Denna praxis bör lämpligen följas även i fortsättningen utan hinder av den ändrade författningsregleringen.

Jag vill slutligen anmärka att det i lagen om polisregister m. m. föreslås vissa formella ändringar som föranleds av den nya utlänningslagen (1980: 376).

5 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att antaga

dels de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar,

dels inom justitiedepartementet upprättade förslag till

4. lag om ändring i rättegångsbalken,
5. lag om ändring i lagen (1963: 197) om allmänt kriminalregister,
6. lag om ändring i lagen (1964: 342) om personundersökning i brottmål.
7. lag om ändring i lagen (1965: 94) om polisregister m. m.,
8. lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,
9. lag om ändring i rättshjälpslagen (1974: 429),
10. lag om ändring i lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning,
11. lag om ändring i passlagen (1978: 302),
12. lag om ändring i lagen (1978: 801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet,
13. lag om ändring i folkbokföringsförordningen, (1967: 198),
14. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472),
15. lag om ändring i lagen (1973: 18) om disciplinstraff för krigsmän.

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-11-20

Föredragande: statsrådet Söder

Anmälan till proposition om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m. m.

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64),
2. lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling,
3. lag om ändring i rättegångsbalken.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

2 Narkotikastrafflagen

Lagrådet (majoriteten) har uttalat att någon invändning inte i och för sig synes kunna riktas mot att 3 § första stycket narkotikastrafflagen ändras på det sättet att minimistraffet för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år. Någon erinran från lagrådets sida har inte riktats mot förslaget att den uppräknade av omständigheter, som enligt andra stycket i paragrafen särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt, skall kompletteras med rekvisitet att brottet har varit av särskilt hänsynslös art.

Lagrådet har emellertid ansett att de krävs en mer ingripande ändring i lagrummet, om man vill tillgodose syftet att på en gång skärpa straffmätningen vid de allvarligaste brotten och i huvudsak behålla nuvarande straffmätning för de ungdomar och andra missbrukare som för att finansiera sitt eget missbruk säljer narkotika i vissa kvantiteter utan att det annars sker under så graverande omständigheter som sägs i lagrummet. Lagrådet föreslår därför att det i ett tillägg till andra stycket anges att bedömningen av om ett brott är grovt skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet. En ändring av lagtexten bör enligt lagrådet förenas med klargörande motivuttalanden om mängdrekvisitets minskade

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde 1980-10-02.

betydelse. Skulle en markering i lagtexten i enlighet med den föreslagna – eller en häremot svarande ändring av samma innebörd – inte komma till stånd, har lagrådet ansett sig inte kunna tillstyrka att straffminimum för grovt narkotikabrott höjs från ett till två år.

En ledamot av lagrådet har varit skiljaktig och lämnat förslaget i denna del utan erinran.

Vid min anmälan av remissen framhöll jag att förslaget om höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott är avsett att ge underlag för en skärpning av påföljderna för de allvarligaste narkotikabrotten och att tydligare än hittills markera brottets straffvärde i förhållande till andra allvarliga brott. Jag uttalade vidare att avsikten samtidigt har varit att åstadkomma en förskjutning i domstolarnas brottsrubricering när det gäller gränsen mellan normalbrottet och grovt brott. Det nya hänsynslöshetsrekvisitet i förening med höjningen av minimistraffet är enligt vad som anfördes i remissprotokollet avsett att bidra till utvecklingen av en praxis, enligt vilken omständigheter vid sidan av mängden narkotika tilläggs större betydelse än i dag vid brottsrubriceringen. Jag framhöll också uttryckligen att höjningen inte borde medföra att genomsnittligt längre strafftider än f. n. ådöms t. ex. unga narkotikamissbrukare, som överlåter eller medverkar till överlåtelse av narkotika i det huvudsakliga syftet att finansiera sitt eget missbruk i sådana fall då enligt nuvarande praxis endast mängden narkotika föranleder att brottet bedöms som grovt.

Som har uttalats av den skiljaktige ledamoten av lagrådet måste det betraktelsesätt som i enlighet härmed ligger till grund för förslaget antas vinna tillämpning i praxis utan att några ytterligare ändringar i 3 § behöver göras. Mot det av lagrådets majoritet framlagda förslaget kan också invändas att redan innebörden av gällande rätt otvivelaktigt har avsetts vara att en sammanvägning av omständigheterna skall ske vid bedömningen av om ett narkotikabrott i det särskilda fallet skall anses grovt. Detsamma är f. ö. förhållandet i de övriga fall då det i en straffbestämmelse anges att vissa omständigheter skall särskilt beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt, något som naturligtvis gör det tveksamt om man bör meddela en uttrycklig föreskrift i fråga om ett specifikt brott. Å andra sidan kommer naturligtvis i praktiken ingen risk för några motsatsslut att uppstå, om den nu aktuella paragrafen kompletteras på det sätt som lagrådet ifrågasatt. Det föreslagna tillägget synes inte heller i övrigt föranleda några nackdelar för rättstillämpningen. Jag anser mig därför inte ha anledning att på denna punkt motsätta mig lagrådets förslag.

3 Lagen om straff för varusmuggling

Under hänvisning till vad som anförts vid narkotikastrafflagen föreslår lagrådet (majoriteten) att 3 § varusmuggningslagen omredigeras på det sätt

tet att samtliga de bestämmelser som skall gälla grov varusmuggling avseende narkotika samlas i ett andra stycke av paragrafen. De kriterier som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett sådant brott är grovt utformas på samma sätt som f. n. i 3 § andra stycket narkotikastrafflagen med tillägg av rekvisitet "av särskilt hänsynslös art". Vidare anges i stycket att bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet. En ledamot har varit av skiljaktig mening och lämnat det remitterade förslaget utan erinran.

Jag anser mig inte ha anledning till någon erinran mot att uttrycket "av särskilt hänsynslös art" förs in även i 3 § varusmuggningslagen med sikte på fall då ett varusmuggningsbrott har avsett narkotika. Däremot finns det enligt min mening inte skäl att i detta sammanhang i övrigt anpassa de kriterier som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett sådant brott är grovt till dem som gäller enligt 3 § narkotikastrafflagen. Dessa skiljer sig nämligen inte på något så avgörande sätt från dem som f. n. generellt gäller enligt 3 § varusmuggningslagen att det är motiverat med en fullständig särreglering för fall då ett brott har avsett narkotika.

Som jag har angett förut gäller allmänt att man vid bedömningen av om ett brott är grovt skall göra en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet. Vid min anmälan av remissen har jag också understrukt att avsikten är att en helhetssyn skall anläggas på narkotikasmuggling, vilket innebär att hänsyn skall tas inte bara till mängden narkotika och omständigheterna i övrigt vid själva smugglingen utan också till andra på bedömningen inverkan omständigheter. Den aktuella paragrafen avser emellertid även andra fall av varusmuggling, och det skulle därför från lagteknisk synpunkt te sig egendomligt att särskilt ange att en sådan sammanvägning skall ske när varusmugglingen har gällt just narkotika. Å andra sidan kan jag inte se att det i detta sammanhang är motiverat att införa en motsvarande föreskrift för samtliga fall av grov varusmuggling.

Med dessa utgångspunkter förordar jag efter samråd med chefen för handelsdepartementet att 3 § andra stycket varusmuggningslagen ändras endast på det sättet att en uttrycklig markering görs av att, om varusmuggningsbrottet gällt narkotika, man vid bedömningen av huruvida brottet är grovt skall särskilt beakta – utöver de övriga omständigheter som nämns i paragrafen – också om gärningen har utgjort led i en verksamhet av särskilt hänsynslös art.

Jag vill liksom i lagrådsremissen slutligen framhålla att vad jag har anfört om en förskjutning i praxis när det gäller gränsen mellan normalbrottet och grovt brott givetvis har avseende även på varusmuggningsbrott som rör narkotika.

4 Rättegångsbalken

Den i remissen föreslagna ändringen i 27 kap. 16 § rättegångsbalken har godtagits av lagrådet och bör genomföras.

Lagändringarna ingår i det förslag till ändring i rättegångsbalken som i detta ärende har anmälts av chefen för justitiedepartementet.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att, efter vidtagna ändringar, antaga de av lagrådet granskade förslagen till

16. lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64),

17. lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
1. Förslag till lag om ändring i brottsbalken	3
2. Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.	13
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt	16
4. Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	19
5. Förslag till lag om ändring i lagen (1963: 197) om allmänt kriminalregister	22
6. Förslag till lag om ändring i lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål	24
7. Förslag till lag om ändring i lagen (1965: 94) om polisregister m. m.	25
8. Förslag till lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall	26
9. Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)	27
10. Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning	29
11. Förslag till lag om ändring i passlagen (1978: 302)	29
12. Förslag till lag om ändring i lagen (1978: 801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet	30
13. Förslag till lag om ändring i folkbokföringsförordningen (1967: 198)	31
14. Förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)	32
15. Förslag till lag om ändring i lagen (1973: 18) om disciplinstraff för krigsmän	32
16. Förslag till lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968: 64) ...	33
17. Förslag till lag om ändring i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling	34
Utdrag ur protokollet vid regeringssammanträde 1980-10-02	35
Bilaga 1: Justitiedepartementet	36
1 Inledning	36
2 Allmän motivering	37
2.1 Interneringspåföljden	37
2.2 Villkorlig frigivning	45
2.3 En särskild straffskärpningsregel	50
2.4 Eftergift av böter vid långvariga fängelsestraff	53
2.5 Ikraftträdande m. m.	56
3 Upprättade lagförslag	56
4 Specialmotivering	57
4.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	57
4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.	67
4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt	68
5 Hemställan	69

<i>Bilaga 1:1</i> Departementspromemoria om internering (Ds Ju 1979: 5)	71
<i>Bilaga 1:2</i> Sammanställning över remissyttrandena beträffande PM om internering	160
<i>Bilaga 1:3</i> De remitterade lagförslagen om avskaffande av påföljden internering m. m.	177
Bilaga 2: Socialdepartementet	193
1 Inledning	193
2 Allmän motivering	194
2.1 Kampen mot narkotikamissbruket	194
2.2 Åtgärder mot de lindrigaste brotten	199
2.3 Åtgärder mot de allvarligaste brotten: höjning av straffmaximum?	201
2.4 Höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott?	203
2.5 Vissa följdändringar	209
3 Upprättade lagförslag	210
4 Specialmotivering	211
5 Hemställan	214
<i>Bilaga 2:1</i> Departementspromemoria (Ds Ju 1980:4) Förslag till ändringar i narkotikastrafflagen (1968: 64) m. m.	215
<i>Bilaga 2:2</i> Sammanfattning av de synpunkter som lämnats på departementspromemorian (Ds Ju 1980:4) Förslag till ändringar i narkotikastrafflagen (1968: 64) m. m. vid hearing 1980-06-27	256
<i>Bilaga 2:3</i> De remitterade lagförslagen om påföljd för grovt narkotikabrott m. m.	261
Utdrag av lagrådets protokoll	264
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde 1980-11-20	274
Bilaga 1: Justitiedepartementet	275
1 Anmälan av lagrådsyttrande	275
2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	275
2.1 Straffskärpningsregeln (26 kap. 3 §) m. m.	275
2.2 Övriga förslag till ändringar i brottsbalken	277
3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 20) om kriminalvård i anstalt	277
4 Övriga frågor	277
5 Hemställan	277
Bilaga 2: Socialdepartementet	279
1 Anmälan av lagrådsyttrande	279
2 Narkotikastrafflagen	279
3 Lagen om straff för varusmuggling	280
4 Rättegångsbalken	282
5 Hemställan	282